

Prosessevaluering av det treårige prosjektet:

Oppfølgingsteam for unge lovbrytere

i Kristiansand, Oslo, Stavanger og Trondheim

Øyvind Kvello og Christian Wendelborg

Forord

Denne forskningsrapporten er sluttrapporten av en treårig prosessevaluering som har foregått i løpet av årene 2006-2008. Det er utgitt to mindre evalueringsrapporter som grunnlag for tilbakemeldinger til oppdragsgiver og prosjektledere (våren 2007 og sommeren 2008). Oppdragsgiver for prosessevalueringen er Justis- og politidepartementet. Prosjektkommunene er Kristiansand, Oslo, Stavanger og Trondheim.

Vi ønsker å takke alle som har bidratt med å gi data til studien. Spesielt har de fire prosjektlederne vært jevnlig belastet med ønske om data knyttet til prosessevalueringen. Det har vært et omfattende datamateriale som disse og andre involverte har gitt oss til evalueringen, for eksempel lederne av forebyggende enhet i politiet, ansatte i barneverntjenesten og lignende. Dette har medført en betydelig tilleggsbelastning ut over den store innsats som kreves av disse for å etablere et så omfattende prosjekt som "Oppfølgingsteam for unge lovbrytere" er.

Vi retter en spesiell takk til vår kontaktperson i Justis- og politidepartementet, seniorrådgiver Anne Brita Mowinckel Normann, som vi har hatt jevnlig kontakt med og fått nyttige innspill av i prosessevalueringen.

Øyvind Kvello har vært prosjektansvarlig og leder for denne prosessevalueringen. Christian Wendelborg har vært forskningsmedarbeider. Begge har utført datainnsamling og dataanalyser, men førstnevnte har hatt størst stillingsprosent innen prosjektet.

Det er skrevet to hovedoppgaver på profesjonsstudiet i psykologi ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) i løpet av dette prosjektet: Marthe Stornes og Sissel Odde Steen leverte sommeren 2008 sin oppgave ut fra datamateriale knyttet til instrumentet SAVRY for å vurdere instrumentets prediktive verdi (hvor godt det forutsier gjentagelse av voldsutøvelse hos ungdommene). De har bygd på data fra de fire Oppfølgingsteamene fram til forsommeren 2008. Etter deres dataanalyser, har vi fått nesten doblet antallet SAVRY-skårer. Dataene som presenteres i denne rapporten, er derved mer omfattende enn det Odde-Steen og Stornes bygde på. Resultatene fra de to dataanalysene er imidlertid nokså identiske. I to av Oppfølgingsteamene har Eskil Petrovic Weisser intervjuet til sammen 8 ungdommer for å kartlegge deres psykiske helse (Diagnostic Interview Kiddie-Sads-Present and Lifetime Version (K-SADS-PL) Version 1.0 of October 1996). Han vil levere sin hovedoppgave våren 2009. Resultatene fra hans intervju presenteres i denne evalueringsrapporten, men det er evaluatorene som setter disse funnene i en større sammenheng av teori og annen empiri.

Trondheim, 01.02.2009

Øyvind Kvello
Prosjektleder
Førsteamanuensis i utviklingspsykologi
Psykologisk institutt

Christian Wendelborg
Prosjektmedarbeider
Forsker II/Stipendiat
NTNU Samfunnsforskning AS/
Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap, NTNU

Sammendrag

“Oppfølgingsteam for unge lovbytere” (Oppfølgings-team) er et treårig prosjekt i de fire prosjektkommunene Kristiansand, Oslo, Stavanger og Trondheim. Prosjektperioden strakk seg fra 2006 til utgangen av 2008. Oppfølgingsteam springer ut fra Regjeringens handlingsplan mot barne- og ungdomskriminaliteten (Justis- og politidepartementet 2005). Ett av tiltakene i handlingsplanen var prosjektet Oppfølgingsteam for å undersøke om målgruppen unge lovbytere er tjent med denne formen for oppfølging og tiltak.

Mål

Det overordnede målet med å etablere Oppfølgingsteam var å motvirke en kriminell løpebane for unge lovbytere og bidra til en positiv utvikling for den enkelte ungdom. Målet skulle nås gjennom å styrke det tverrfaglige samarbeidet på ulike forvaltningsnivåer i oppfølgingen av den enkelte unge lovbyter. Prosjektet var motivert ut fra kunnskapen om at mange unge lovbytere har lite læringspotensial av å bli ilagt bot for lovbrudd, og at mange ungdommer har liten nytte av å bli plassert på barnevernsinstitusjoner.

Organisering

De fire lokale Oppfølgingsteamene er organisert innenfor to modeller. Den ene tar utgangspunkt i en utvidelse av dagens SLT-modell (Samordning av Lokale Kriminalitetsforebyggende Tiltak), den andre forankret innenfor Konfliktrådets administrasjon. Oppfølgings-teamene i Kristiansand, Oslo og Stavanger er organisert med utgangspunkt i en SLT-modell, mens teamet i Trondheim er knyttet til Konfliktrådet.

Struktur

Oppfølgingsteamet skal inngå i et forpliktende, forutsigbart og strukturert samarbeid mellom rettshåndhever og hjelpeapparat i enkeltsaker. Den enkelte ungdom skal ha en tett oppfølging av Oppfølgingsteamet som utvikler tiltak ut fra den enkelte unge lovbyters forutsetninger, behov og type av lovbrudd. Sentrale aktører i et Oppfølgingsteam kan være politi, barnevern, rus-

omsorg, helsevesen, skolesystem, kriminalomsorg og konfliktråd.

Begrepet Oppfølgingsteam brukes til dels om den overordnede modellen av oppfølging av unge lovbytere og delvis om det enkelte team av tiltakspersoner og koordinator som etableres rundt den enkelte ungdom.

Innhold

De fire prosjektkommunene har hatt relativt frie rammer til å utforme sine Oppfølgingsteam. Oppfølgings-teamene benytter straffereaksjoner med særvilkår, som påtaleunntakelser og betingede dommer. Særvilkår kan også være tradisjonelle tiltak knyttet til barnevernstjenesten, slik som Multisystemisk terapi (MST) og foreldreveiledning, men også tiltak som sinne-mestringskurs, rustesting samt bevegelsesrestriksjoner, har vært tiltakene i særvilkårene. Ved vesentlig brudd på tiltak og særvilkår skal ungdommen overføres til det ordinære straffesystemet med en tradisjonell straffereaksjon.

En oppsummerende besvarelse på evalueringsoppdraget

Oppdragsgiver ønsket å få besvart 13 spørsmål i prosessevalueringen. Disse besvares i kort form i dette kapitlet med henvisninger til hvor man kan finne grunnlaget for konklusjonene.

1) Har Oppfølgingsteamene nådd målet/målene?

Mål defineres her som A) å ha nådd målgruppen og B) å ha lite frafall av ungdommer samt lav residiv tilbakefall. Svaret på disse to spørsmålene er ja, og Oppfølgings-teamene har lyktes i å nå og å hjelpe en gruppe unge som det har vært både vanskelig å få til å motta hjelp og å profitere på den.

2) Har målene for Oppfølgingsteamene som ble definert ved oppstart, blitt endret underveis?

Oppfølgingsteamene har ikke endret mål i prosjekt-

perioden. Kristiansand kommune justerte halvveis i prosjektet noe av kursen for Oppfølgingsteamet og gjorde profilen på det tydeligere og organiseringen av den ble lettere å skille fra andre tiltak (jf. kap. 3).

3) Hva har vært viktig/avgjørende for å nå målene (suksesskriterier)?

Tett og koordinert oppfølging av ungdommene har vært ett av de tydeligste suksesskriteriene, i tillegg til å ha fulgt de unge over et lengre tidsrom (gjerne omkring ett til to år), samt et forpliktende tverretatlig samarbeid (jf. kap. 8).

4) Hva har vært utfordringer/hindringer med henhold til å nå målene?

Flere av fagpersonene involverte i Oppfølgingsteamene har opplevd rammene for prosjektet og innholdet i Oppfølgingsteam som ulne og har ytret behov for tettere kontakt med oppdragsgiver (jf. kap. 4.5). Det er noen uklarheter knyttet til grenseoppgangene for hvilke lovbrudd som kan inkluderes i Oppfølgingsteam (jf. kap. 3 og 4.5). Det har også vært noen uklarheter knyttet til organisatorisk plassering av prosjektet (Oslo kommune), mens andre rapporterer om kapasitetsproblemer på etterforsknings- og tiltakssiden (spesielt Stavanger kommune).

5) Hvordan har rammebetingelsene for prosjektet påvirket måloppnåelsen?

Rammebetingelsene knyttet til prosjektet har vært på det ordinære og ikke identifisert som verken en suksessfaktor eller til å ha bidratt til særlige vansker i prosjektgjennomføringen.

6) Hvilke metoder har teamene benyttet for å nå målene?

Tiltakene som benyttes har vært de etablerte, slik som MST, kurs i sinnemestring, ruskontroll, nye former for oppfølgingssamtaler (coaching, gjerne av personer som tidligere har hatt kriminalitet eller hatt rusmiddel-misbruk, samt fra forebyggende enhet i politiet) og stormøte (sistnevnte i hovedsak ved Oppfølgingsteamet i Trondheim).

7) Hvordan vurderes kvaliteten på samarbeidet mellom de ulike aktørene?

Samarbeidet mellom de ulike aktørene har fungert tilfredsstillende og utviklingen i løpet av prosjektperioden har vært positivt. Hindre for samarbeid har blitt bearbeidet og det rapporteres om at dette har fungert godt ved prosjektslutt slik at oppfølgingen av unge lovbrøyttere er mer samordnet og at samarbeidet

mellom etater og virksomheter er mer forpliktende og strukturert enn ved prosjektstart.

8) I hvilken grad har "restorative justice" -tankegangen vært bærende i prosjektet?

De fleste av prosjektlederne har vist god kunnskap om restorative justice. Styrings- og referansegruppene samt det absolutte flertallet av samarbeidspartnere viste liten kunnskap om restorative justice ved data-innsamling ved prosjektstart. Dette har bedret seg i betydelig grad til datainnsamlingen i 2008 (jf. kap. 4 og 9).

Restorative justice er ment å ha en gjenopprettende funksjon. Det innebærer at både offer og krenker skal vies oppmerksomhet. Slik praksisen i Oppfølgingsteam har satt seg i de fire prosjektene, er det et sparsomt fokus på ofrene.

9) Representerer prosjektet en ny måte å arbeide med unge lovbrøyttere?

Data fra intervju og spørreskjema indikerer at man har jobbet mer tverretatlig forpliktende, og mer intensivt (jf. kap. 4 og 9).

10) I forhold til de individrettede aktivitetene ønsker oppdragsgiver å få belyst:

A) Hvem deltagerne i prosjektet er, og hvordan de er rekruttert.

Oppfølgingsteamene synes å ha fanget målgruppen (jf. kap. 6 og 7). Oppfølgingsteamene har ukentlige møter med forebyggende enhet i politiet og med barnevernet. Der drøftes ungdom som har begått kriminalitet og om de kan nyttiggjøre seg plass i Oppfølgingsteamene.

B) I hvilken grad og på hvilken måte er familie og nettverk inkludert/mobilisert gjennom oppfølgingsarbeidet for den enkelte ungdom?

Det er ujevnt hvordan det private sosiale nettverket involveres. I Trondheim involveres de i mange saker via stormøter. Vilråene drøftes i de aller fleste saker med foresatte – og foresatte utgjør også noen ganger enkelte av vilråene. Det er imidlertid ikke gjennomført bruk av det private sosiale nettverket. Det er rimelig ut fra deres funksjonsnivå og de risikofaktorene de representerer (jf. kap. 5), samt behovet for å skreddersy tiltak ut fra type lovbrudd og type ungdom (forutsetninger og behov) som ofte forutsetter et visst metoderepertoar og fagbakgrunn.

C) *Hvordan deltagerne selv vurderer effekten av oppfølgingsteamets arbeid.*

De elleve ungdommene som er intervjuet var meget positive til Oppfølgingsteamene. De opplevde seg involvert og gitt meget god hjelp. De uttrykker at fremtidsoptimismen nå er betydelig bedre enn før de ble inkludert i Oppfølgingsteamene (jf. kap. 8). Flere av de intervjuede unge forteller at de har lært mye de kan nyttiggjøre seg framover ved å ta imot hjelp fra Oppfølgingsteamene som de ikke ville ha fått ved mer tradisjonelle straffereaksjoner i rettssvesenet.

D) *Har alle relevante aktører vært inne i hver enkelt sak?*

Spørreskjemaene og gjennomgang av saker viser at de aktører som bør involveres ut fra lovverk, er knyttet til alle sakene. Man kan konkludere med at Oppfølgingsteamene har lyktes i å skape tverretattlig samarbeid (jf. kap. 9). Dette samarbeidet kan bli enda bedre og mer koordinert, og man bør derfor ha fokus på videreutvikling av disse strukturene.

E) *Hvilke samarbeidsformer og metoder synes å egne seg best for oppfølging av unge lovbrøyttere?*

Det vises til punkt 6 over.

11) *Hvilke begrensninger ligger i dag i lovverket for å kunne gjennomføre god Oppfølging av unge lovbrøyttere?*

Informantene forteller at det ikke er vansker knyttet til selve lovverket når det gjelder samarbeid. Taushetspliktreguleringene er som oftest ikke et hinder for slikt samarbeid, men de enkelte ansattes tolkninger av denne reguleringen varierer i betydelig grad og kan slik bli en utfordring for å skape effektive møter med nødvendig informasjonsgiving og forpliktende konklusjoner. Vansker knyttet til taushetsplikten var mer fremtredene ved prosjektstart enn ved prosjektslutt.

Påtalejuristene ser behov for en gjennomgang av Riksadvokatens føringer for hva som kan legges til Konfliktrådene (som indikerer hva som kan legges til Oppfølgingsteamene). Flere av påtalejuristene mener at de beveger seg i en ytterkant av bestemmelsene for hva som bør inkluderes i Oppfølgingsteamet, og at dette kanskje i for høy grad blir den enkelte påtalejurists skjønsmessige avgjørelse.

12) *Hvilke begrensninger ligger i dag i organiseringen av Oppfølgingen?*

Det er ikke i denne prosessevalueringen avdekket vansker som kan føres tilbake til organiseringen av dem. Vanskene i Kristiansand handlet mest om Oppføl-

gingsteamets plass i forhold til etablerte tiltak, mens det i Oslo er en komplisert kommunal organisasjon prosjektet skal forankres i.

13) *Hvilke organisasjonsformer, synliggjort i prosjektene, har fremmet best oppfølging av den enkelte unge lovbrøytter?*

Vi mener at personfaktorer mer enn organisatorisk plassering best forklarer hvorfor Oppfølgingsteamet i Trondheim synes å komme noe bedre ut på evalueringen enn de øvrige tre. Denne tolkningen bygger på data fra både intervju og spørreskjema.

Konklusjon

Dataene fra prosessevalueringen indikerer at Oppfølgingsteam bør anbefales videreført og videreutviklet. Med Oppfølgingsteam makter tiltakskjeden å fange opp en høyrisikogruppe som ellers ofte faller utenfor hjelpetjenester. Oppfølgingsteamene har dokumentert et høyt gjennomføringstrykk i antall unge lovbrøyttere de har arbeidet med, det er lite residiv blant deltakerne, det er få vilkårsbrudd og det er indikasjoner på klart bedret psykisk helse hos de unge i prosjektperioden.

Det synes fornuftig å legge dette tiltaket til Konfliktrådet om man skal utvide dette til å gjelde på landsbasis. Ønsker man imidlertid bare å nå de største kommunene, er det rimelig å tenke seg en kommunal organisering parallelt med at noen legges til Konfliktrådet.

Det bør utarbeides standardiserte måleinstrumenter for å kartlegge ungdommene som er i Oppfølgingsteamene. Det bør videre forskes på hvilke tiltak som gir best effekt ut fra karakteristika ved de unge. Det bør også jobbes videre med tiltaksutvikling slik at man har en tilstrekkelig bred tiltaksvifte med dokumenterte effekter for godt nok å møte den homogene gruppen av unge lovbrøyttere.

De unge som har vært inkludert i Oppfølgingsteamene bør evalueres igjen etter fem år fra påstartet oppfølging. Årsaken er et behov for å få tilstrekkelig solide data på residiv.

Evaluatorene anbefaler et felles navn for dette tiltaket for å gjøre det gjenkjennelig på tvers av kommuner.

Det gis en oppsummering i flere av kapitlene i denne evalueringsrapporten, samt en fylldig oppsummering i kapittel 10.

Innhold

FORORD	I
SAMMENDRAG	II
INNHold	V
FIGURLISTE	VIII
TABELLER	IX
INFORMASJONSBOKSER	XI
1. BAKGRUNN FOR PROSJEKTET "OPPFØLGINGSTEAM FOR UNGE LOVBRYTERE"	
1.1 Betydelige kostnader	2
1.2 Mandat gitt av Justis- og politidepartementet for evalueringen av "Oppfølgingsteam for unge lovbrøytare"	3
1.3 Oppbyggingen av forskningsrapporten	4
2. EVALUERINGSDESIGN OG GJENNOMFØRING AV PROSESSEVALUERINGEN	
2.1 Datainnsamling	8
2.1.1 Transkripsjonssystem for forskningsintervju og begreper for datakvalitet i kvantitative studier	10
2.1.2 Kort om analyser og begrepsbruk i de kvantitative undersøkelene	11
2.1.3 Etske avveininger	12
3. PROSJEKT MED OPPFØLGINGSTEAM I FIRE KOMMUNER	
3.1 Oppfølgingsteam i Kristiansand kommune	16
3.2 Oppfølgingsteam i Oslo kommune	18
3.3 Oppfølgingsteam i Stavanger kommune	19
3.4 Oppfølgingsteam i Trondheim kommune	19
4. "RESTORATIVE JUSTICE"	
4.1 Begrepsavklaringer	25
4.2 Et nå- og framtidsperspektiv	25
4.3 Kjent fra eldre kulturer	27
4.4 Varianter innenfor restorative justice	27
4.5 Restorative justice i Oppfølgingsteamene	28
5. BARN OG UNGE SOM BEGÅR ALVORLIG OG/ELLER GJENTATT KRIMINALITET	
5.1 Omfattende konsekvenser	35
5.2 Forekomst av antisosialitet i den vestlige verden	35
5.3 Gruppen av barn og unge med antisosialitet og atferdsvansker	36

5.3.1	Internaliserende og eksternaliserende vansker	37
5.3.2	To diagnoser for atferdsvansker	38
5.4	Psykopati	38
5.4.1	Sentrale dimensjoner i psykopati	39
5.5	Forekomst og kjønnsforskjeller	40
5.6	Årsaker til atferdsvansker og antisosialitet	41
5.6.1	Svangerskapet	41
5.6.2	Genetisk betingede forhold	42
5.6.3	Foreldrekaraktistika og foreldres omsorg for barnet	43
5.6.4	Psykiske vansker hos foreldre	43
5.6.5	Vennskap og sosial aksept	43
5.6.6	IQ og språkferdigheter	44
5.6.7	Innvandrerbakgrunn fra ikke-vestlige land	45
5.6.8	Eksponering for voldelig innhold på TV, Internett og dataspill	45
5.6.9	Oppsummerende om risiko- og beskyttelsesfaktorer	46
5.7	Prognose	47
5.8	Oppsummering	47
6.	RESULTATER FRA KARTLEGGING VIA SAVRY	
6.1	Ulike predikeringsformer	54
6.2	Kvaliteter ved og bruk av instrumentet SAVRY	54
6.3	Risiko- og beskyttelsesfaktorer	56
6.4	Utvikling av voldelig atferd	56
6.5	Studier av kvaliteten ved SAVRY	57
6.6	Bruk av SAVRY i studien	57
6.7	Resultater fra SAVRY	58
6.7.1	Bakgrunnsvariabler for de unge i Oppfølgingsteamene	58
6.8	Oppsummering	63
7.	RESULTATER FRA KARTLEGGING VIA K-SADS-PL	
7.1	Kvaliteter ved og bruk av instrumentet K-SADS-PL	68
7.2	Bruk av K-SADS-PL i studien	68
7.3	Forskning på psykisk helse hos unge lovbytere	70
7.4	Forekomst av internaliserende lidelser hos unge lovbytere	70
7.5	Forekomst av suicidforsøk hos unge lovbytere	71
7.6	Ulykkesutsatthet hos unge lovbytere	71
7.7	Rusmiddelmisbruk hos unge lovbytere	72
7.8	Forekomst av ADHD hos unge lovbytere	73
7.9	Oppsummering	73
8.	UNGDOMMENES EGNE ERFARING MED OPPFØLGINGSTEAM FOR UNGE LOVBRYTERE	
8.1	Situasjonen før innlemming i Oppfølgingsteam	79
8.2	Informasjon gitt som valggrunnlag	80
8.3	Motiv for å delta i Oppfølgingsteam	81
8.4	Bestemmelser av vilkårene for påtaleunntakelsen	82
8.5	Involvering av det private nettverket	82
8.6	Vilkår som synes mest effektive	84
8.7	En ny sjanse	86
8.8	Hvem ungdommene mener ikke passer for Oppfølgingsteam	88
8.9	Tilfredshet med det personlige resultatet av Oppfølgingsteam	88
8.10	Årsakene til bedret situasjon	89

8.11	Hva ungdommene i Oppfølgingsteam er misfornøyde med	90
8.12	Ville ungdommene ha valgt Oppfølgingsteam igjen?	90
8.13	Tilfredshet med egeninnsats i Oppfølgingsteam	91
8.14	Framtidsutsikter	91
8.15	Vil man anbefale Oppfølgingsteam til en venn?	92
8.16	Oppsummering	92
9.	DATA INNHENTET VIA SPØRRESKJEMA TIL SAMARBEIDSAKTØRER	
9.1	Om spørreskjemaundersøkelsene og datakvaliteten	98
9.2	Bakgrunnsvariabler	99
9.3	Informasjon om, organisering av og samarbeid med Oppfølgingsteam	101
9.4	Kommunenes oppfølging av unge lovbrutere	104
9.5	Barrierer i oppfølgingsarbeidet	107
9.6	Forståelse av målene for Oppfølgingsteam	110
9.7	Erfaringer med Oppfølgingsteam	112
10.	OPPSUMMERING OG KONKLUSJONER	
10.1	Datagrunnlaget i prosessevalueringen	118
10.2	Hovedfunn fra undersøkelsene via spørreskjema	118
10.3	Sentrale data fra fokusgruppeintervju av styrings- og referansegruppene	119
10.4	Sentrale data fra intervjuene med påtalejuristene	120
10.5	Sentrale data fra intervjuene med lederne for forebyggende enhet i politiet	120
10.6	Sentrale data fra intervjuene med de unge lovbruterne	120
10.7	Sentrale data fra intervjuene med prosjektlederne	121
10.8	En høyrisikogruppe av unge	122
10.9	Oppfølgingsteamene når målgruppen	123
10.10	Effekt av tiltakene	123
10.11	Typer av lovbrudd som er tenkt fulgt opp av Oppfølgingsteam	124
10.12	Organisering av Oppfølgingsteamene	124
10.13	Et enhetlig navn	125
10.14	En oppsummerende besvarelse på oppdraget	125
10.15	Konklusjoner	127
LITTERATUR	128
Vedlegg nr. 1:	146
Vedlegg nr. 2:	147
Vedlegg nr. 3:	149
Vedlegg nr. 4:	156
Vedlegg nr. 5:	158
Vedlegg nr. 6:	160
Vedlegg nr. 7:	161
Vedlegg nr. 8:	162
Vedlegg nr. 9:	163
Vedlegg nr. 10:	164
Vedlegg nr. 11:	165

Figurliste

Figur		side
Figur 2.1	Et flytskjema som gir en oversikt over forskningsdesign og aktiviteter i evalueringen.....	8
Figur 7.1	Forekomst av psykiske lidelser hos unge i Oppfølgingsteamene i Stavanger og Trondheim. N=8 (2 jenter, 6 gutter). Gjennomsnittlig alder er 17,4 år.....	69
Figur 9.1	Andel som mener at Oppfølgingsteam har nådd målgruppen, fordelt i forhold til prosjektkommunene (prosent).	112

Tabeller

Tabell 6.1	Ungdommenes historiske risikofaktorer (prosent, n=89).....	58
Tabell 6.2	Historisk risikofaktor fordelt i forhold til prosjektkommunene (ANOVA, gjennomsnitt).....	59
Tabell 6.3	Ungdommenes sosiale risikofaktorer (prosent, n=89).....	59
Tabell 6.4	Sosiale risikofaktor fordelt i forhold til prosjektkommunene (ANOVA, gjennomsnitt).....	60
Tabell 6.5	Ungdommenes individuelle risikofaktorer (prosent, n=89).....	60
Tabell 6.6	Individuelle risikofaktor fordelt i forhold til prosjektkommunene (ANOVA, gjennomsnitt).....	60
Tabell 6.7	Ungdommenes beskyttelsesfaktorer (prosent, n=89).....	61
Tabell 6.8	Fordeling av antall beskyttelsesfaktorer (frekvens og prosent).....	61
Tabell 6.9	Beskyttelsesfaktorer fordelt i forhold til prosjektkommunene (ANOVA, gjennomsnitt).....	61
Tabell 6.10	Oversikt over nye voldshandlinger, ikke-voldig lov- eller vilkårsbrudd, eller ingen lov- eller vilkårsbrudd.....	62
Tabell 6.11	Krysstabell mellom klinisk skåre og nye voldshandlinger, ikke-voldige lov- eller vilkårsbrudd, og ingen lov- eller vilkårsbrudd (prosent, Kji-kvadrat).....	62
Tabell 7.1	En oversikt over forekomst av psykiske lidelser hos barn og unge lovbrøyttere.....	74
Tabell 9.1	Prosjektkommunene.....	99
Tabell 9.2	Kjønns- og aldersfordeling blant informantene.....	99
Tabell 9.3	Etater/virksomheter informantene representerer.....	100
Tabell 9.4	Antall år informantene har med erfaring i arbeid med barn og unge.....	100
Tabell 9.5	Stillingsandelen informantene har som innebærer av arbeid med unge lovbrøyttere.....	100
Tabell 9.6	Etat/virksomhet informantene representerer fordelt i forhold til prosjektkommunene og år (%).	101
Tabell 9.7	Informasjon om, organisering av og samarbeid med Oppfølgingsteamene fordelt i forhold til år og prosjektkommunene (Skalaen strekker seg fra 1=I svært liten grad, 5=I svært stor grad, gjennomsnitt, ANOVA, t-test uavhengig utvalg).....	102
Tabell 9.8	Informasjon om, organisering av og samarbeid med Oppfølgingsteamene fordelt i forhold til år og prosjektkommunene (forts.). (Skalaen strekker seg fra 1=I svært liten grad, til 5=I svært stor grad, gjennomsnitt, ANOVA, t-test uavhengig utvalg).....	103
Tabell 9.9	Oppfølgingsarbeidet i kommunen fordelt i forhold til år og prosjektkommunene. (Skalaen strekker seg fra 1=I svært liten grad, til 5=I svært stor grad, gjennomsnitt, ANOVA, t-test uavhengig utvalg).....	105
Tabell 9.10	Oppfølgingsarbeidet i kommunen fordelt i forhold til år og prosjektkommunene forts. (Skalaen går fra 1=I svært liten grad, til 5=I svært stor grad, gjennomsnitt, ANOVA, t-test uavhengig utvalg).....	106
Tabell 9.11	Barrierer i oppfølgingsarbeidet fordelt i forhold til år og prosjektkommunene (Skalaen strekker seg fra 1=I svært liten grad, til 5=I svært stor grad, gjennomsnitt, ANOVA, t-test uavhengig utvalg).....	108
Tabell 9.12	Barrierer i oppfølgingsarbeidet fordelt i forhold til år og prosjektkommunene forts. (Skalaen går fra 1=Helt uenig, til 5=Helt enig, gjennomsnitt, ANOVA, t-test uavhengig utvalg).....	109
Tabell 9.13	Forståelse av målene for Oppfølgingsteam, fordelt i forhold til år og prosjektkommunene (Skalaen strekker seg fra 1=Helt uenig, til 5=Helt enig, gjennomsnitt, ANOVA, t-test uavhengig utvalg).....	110

Tabell 9.14	Forståelse av målene for Oppfølgingsteam, fordelt i forhold til år og prosjektkommunene forts. (Skalaen går fra 1=Helt uenig, til 5=Helt enig, gjennomsnitt, ANOVA, t-test uavhengig utvalg).	111
Tabell 9.15	Erfaringer med Oppfølgingsteam fordelt i forhold til prosjektkommunene (ANOVA).	113
Tabell 9.16	Avhengighet av prosjektleder fordelt i forhold til prosjektkommunene (ANOVA).	113
Tabell 9.17	Har målgruppen fått et bedre tilbud fordelt i forhold til prosjektkommunene (ANOVA)?	114
Tabell 9.18	Oppfatning om Oppfølgingsteam har vært organisasjonsmessig riktig plassert fordelt i forhold til kommuner (% , n).	114

Informasjonsboksler

Informasjonsboks		side
Informasjonsboks 1	Tall knyttet til forekomst av straff for lovbrudd hos barn og unge.	2
Informasjonsboks 2	Kodesystemet Codes for the Human Analysis of Transcripts (CHAT) som benyttes i gjengivelse av intervjudataene.	10
Informasjonsboks 3	Tiltak nr. 1 i Regjeringens handlingsplan mot barne- og ungdomskriminalitet	16
Informasjonsboks 4	Informasjon om Ungdomskontrakter.	17
Informasjonsboks 5	Indeksverdier for levekår i kommuner.	18
Informasjonsboks 6	Definisjon av begrepet "empowerment".	25
Informasjonsboks 7	Begrepsavklaringer; antisosialitet, prososialitet og atferdsvansker.	34
Informasjonsboks 8	Definisjon av begrepene empati og sympati.	35
Informasjonsboks 9	Definisjon av begrepet mentalisering.	37
Informasjonsboks 10	Definisjon av begrepet eksekutiv funksjon.	37
Informasjonsboks 11	Sentrale trekk i psykopati.	40
Informasjonsboks 12	Definisjon av begrepene delt og ikke-delt miljø.	42
Informasjonsboks 13	De mest sentrale risiko- og beskyttelsesfaktorer for utvikling av atferdsvansker og antisosialitet.	48
Informasjonsboks 14	Risiko- og beskyttelsesfaktorer vektlagt i SAVRY.	55
Informasjonsboks 15	Risiko for at barn og unge med atferdsvansker utvikler angstlidelser og depresjon.	71
Informasjonsboks 16	Karakteristisk tanke- og atferdsstil for personer med høyt aggresjonsnivå (inkluderer atferdsvansker og antisosialitet).	79
Informasjonsboks 17	Verdenserklæringen om menneskerettighetene.	80

Bakgrunn for prosjektet

«Oppfølgingsteam for
unge lovbrøyttere»

Det treårige prosjektet "Oppfølgingsteam for unge lov- brytere" (heretter forkortet til Oppfølgingsteam) er et initiativ fra Justis- og politidepartementet. Prosjektet strakk seg over årene 2006 til 2008. Prosjektet har sitt utspring i Regjeringens handlingsplan mot barne- og ungdomskriminalitet (Justis- og politidepartementet 2005). Handlingsplanen ble laget mens Odd Einar Dørum var justisminister i Bondevik II-regjeringen, senere ble prosjektet videreført av justisminister Knut Storberget i Jens Stoltenbergs rød-grønne regjering.

Regjeringens handlingsplan mot barne- og ungdoms- kriminalitet (op. cit.) inneholder 21 tiltak. Denne hand- lingsplanen beskjeftiger seg ikke med å forebygge at barn og unge begår lovbrudd. Planens fokus er å for- hindre at unge lovbytere fortsetter å begå kriminelle handlinger. Ett av tiltakene i handlingsplanen var å opp- rette et prosjekt med Oppfølgingsteam for å undersøke om målgruppen var tjent med denne formen for opp- følgning og koordinering av tiltak som Oppfølgingsteam kunne stå for.

Prosjektet var motivert ut fra kunnskapen om at mange unge lovbytere har lite læringspotensial av å bli ilagt bot for lovbrudd, og at ungdommer har liten nytte av å bli plassert på barnevernsinstitusjoner med varierende kvalitet. Det er grundig dokumentert at mange ung- domskriminelle forverrer sin kriminalitet når de plasse- res på institusjoner sammen med andre lovbytere (se Andreassen 2003 og Andreassen 2005 for en oversikt).

INFORMASJONSBOKS 1

Tall knyttet til forekomst av straff for lovbrudd hos barn og unge

I Norge er den strafferettslige lavalder 15 år, slik at ingen kan straffes før den alderen. Norge er derved et av de landene i verden med høyest strafferettslig lavalder (varierer mellom de ulike land fra 7 til 8 år og opp til 16 år) (Ot.prp. 90 2003-2004).

I 2006 ble 5 756 barn under 18 år straffet for å ha begått lovbrudd. Av disse var 4 607 gutter og 1 140 jenter (kjønn ukjent for ni stykker). 85,9 prosent av disse straffede ble ilagt én reaksjon dette året. 10,9 prosent ble ilagt to reaksjoner, 2,2 prosent ble ilagt tre reaksjoner, 0,7 prosent ble ilagt fire reaksjoner og 0,2 prosent ble ilagt fem eller flere reaksjoner det året.

Noen få unge lovbytere soner hvert år i norske fengsler. I gjennomsnitt sitter mellom 2 og 10 personer under 18 år i norske fengsler, og den gjennomsnittlige sittediden i år 2004 var cirka 60 dager.

Nærmere 80 prosent av alle nyinnsettelse gjaldt varetektsinnsetninger, som i gjennomsnitt varte cirka 40 dager. Det store flertallet av inn- settelser av unge under 18 år dreier seg med andre ord om korte varetektsopphold. Gjennom- snittlig sittedid for hele fangebefolkningen er til sammenligning på vel 100 dager.

Kilde: Statistikk fra Statistisk sentralbyrå.

Regjeringens handlingsplan mot barne- og ungdoms- kriminalitet (Justis- og politidepartementet 2005) er gjennomsyret av "Restorative Justice". Dette skal også prege Oppfølgingsteamenes praksis. I løpet av de aller siste årene har interessen for restorative justice vært svakt økende. Kanskje kan det forklares med den utilstrekkelighet som ligger i den etablerte strafferettspleien ved at mange erkjenner at straff alene er utilstrekkelig for å håndtere og reparere de skader som lovbrudd påfører både enkeltindivider og samfunnsfellesskapet. Restorative justice kan ses som én innfallsvinkel for å supplere eller utbedre denne utilstrekkeligheten som er dokumentert for unge lov- brytere.

1.1 Betydelige kostnader

Ut fra et samfunnsmessig perspektiv vil det være av interesse å forebygge ungdomskriminalitet og vold fordi det medfører store personlige og offentlige kost- nader (Meyers & Schmidt 2008). Cohen (1998) har sett på kostnaden av ungdomsvold relatert til den enkelte voldsutøver. Estimaten viser en potensiell nytteverdi for den amerikanske føderalstaten på mellom \$1.3 til \$1.5 millioner ved tidlig å identifisere og behandle barn og unge som befinner seg i høyrisikozonen for en senere kriminell karriere. Disse besparelsene er knyttet til utgifter til drift av rettsvesen og fengsels- vesen. Denne typen besparelser stiller krav til at både behandlingsapparat og rettsvesen har gode verktøy som kan skjelne mellom de som slutter med, og de som fortsetter med voldelig atferd. Dette for å sikre

at de mest intense tiltakene rettes mot ungdom med størst risiko for tilbakefall (Borum 2003).

1.2 Mandat gitt av Justis- og politidepartementet for evalueringen av "Oppfølgingsteam for unge lovbrøyttere"

Forskningsmidlene for evalueringen er stilt til disposisjon av oppdragsgiveren: Justis- og politidepartementet. Oppdragsgiver skisserte hvilke forskningsspørsmål de ønsket besvart på den offentlige databasen Doffin, og de ba om et anbud. Søkerne ble vurdert av to team. NTNU Samfunnsforskning AS ved Kvello og Wendelborg fikk oppdraget.

Oppdragsgiver krevde at evalueringen foregikk i form av prosessevaluering. Intensjonen med en prosessorientert evaluering er å gi oppdragsgiver, prosjektlederne og øvrige deltakerne en kontinuerlig tilbakemelding av forskningsresultatene. Denne framgangsmåten gir rom for at prosjektlederne kan komme med innspill og evaluatorene kan foreta justeringer i evalueringdesignet i evalueringsperioden, og oppdragsgiver kan benytte seg av sin styringsrett.

Evaluatorene har hatt to møter med oppdragsgiver og prosjektlederne. Dessuten ble det gjennomført tre samlinger for alle som var involvert i Oppfølgingsteam. På samlingene ble det gitt tilbakemeldinger fra forskningen i prosjektperioden. Evaluator Kvello har hatt heldags forelesninger for hvert av Oppfølgingsteamene og deres samarbeidspartnere. Temaet har vært hvilke tiltak som gir effekt for Oppfølgingsteamets målgruppe, såkalt evidensbaserte metoder (kan oversettes til effektevaluerte metoder).

Evaluatorene har hatt noe kontakt med forsker Ann Kristin Eide ved Nordlandsforskning. Hun forsker på effekten av tiltak knyttet til restorative justice i Norge. Oppfølgingsteam er ett av de tiltakene hun studerer. Hun har fulgt prosessene knyttet til én sak ved Oppfølgingsteamet i Trondheim.

Det overordnede målet med å etablere Oppfølgingsteam var å motvirke en kriminell løpebane for unge lovbrøyttere og bidra til en positiv utvikling for den enkelte ungdom. Målet skulle nås gjennom å styrke det tverrfaglige samarbeidet på ulike forvaltningsnivåer i opp-

følgningen av den enkelte unge lovbrøytter. Det overordnede målet med prosessevalueringen har derfor vært å gi tilbakemeldinger slik at de fire kommunene får hjelp til å lykkes med å nå prosjektmålene. Mer spesifikt har evalueringen også hatt til hensikt å undersøke:

- 1) Har man nådd målet/målene?
- 2) Har målene som ble definert ved oppstart, blitt endret underveis, og i så fall:
 - a) hvorfor skjedde dette?
 - b) hva ble de nye målene?
- 3) Hva har vært viktig/avgjørende for å nå målene (suksesskriterier)?
- 4) Hva har vært utfordringer/hindringer mht. å nå målene?
- 5) Hvordan har rammebetingelsene for prosjektet påvirket måloppnåelsen?
- 6) Hvilke metoder har teamene benyttet for å nå målene?
- 7) Hvordan vurderes kvaliteten på samarbeidet mellom de ulike aktørene?
- 8) I hvilken grad har "restorative justice"-tankegangen vært bærende i prosjektet?
- 9) Representerer prosjektet en ny måte å arbeide med unge lovbrøyttere?
- 10) I forhold til de individrettede aktivitetene ønsker oppdragsgiver å få belyst:
 - a) hvem deltagerne i prosjektet er, og hvordan de er rekruttert?
 - b) i hvilken grad og på hvilken måte er familie og nettverk inkludert/mobilisert gjennom oppfølgingsarbeidet for den enkelte ungdom?
 - c) hvordan deltagerne selv vurderer effekten av oppfølgingsteamets arbeid.
 - d) Har alle relevante aktører vært inne i hver enkelt sak?
 - e) Hvilke samarbeidsformer og metoder synes å egne seg best for oppfølging av unge lovbrøyttere?
- 11) Hvilke begrensninger ligger i dag i lowverket for å kunne gjennomføre god oppfølging av unge lovbrøyttere?
- 12) Hvilke begrensninger ligger i dag i organiseringen av oppfølgningen?
- 13) Hvilke organisasjonsformer, synliggjort i prosjektene, har fremmet best oppfølging av den enkelte unge lovbrøytter?

1.3 Oppbyggingen av forskningsrapporten

Forskningsdesignet for prosessevalueringen av Oppfølgingsteamene er temastyrt (framfor teori-, hypotese- eller datastyrt) ut fra de klart definerte områder som oppdragsgiver ønsker belyst (skissert over).

Evalueringen bygger på ulike forskningsmetoder og datatyper. Det gjør presentasjonene av datamaterialet, samt valg av rapportstruktur, krevende. Strukturen i rapporten er temabasert. Det innebærer at teori, empiri, datamateriale og dataanalyser presenteres innenfor samme kapittel. Dette står i kontrast til en tradisjonell rapportoppbygning hvor teori og tidligere forskning gjerne presenteres innledningsvis i rapporten, for så å presentere forskningsmetoder og data, for deretter å presentere dataresultater og analyse av disse.

I kapittel 2 beskrives evalueringdesignet med de viktigste datainnsamlings- og dataanalysemetodene som er benyttet. Hvert av de temabaserte resultatkapitlene inneholder mer detaljert informasjon om forskningsmetodene som er benyttet for datainnsamlingen, dataanalysene og drøftingene av dataene. Valget begrunnes med at om all informasjon om forskningsmetoder og dataanalyser presenteres i ett kapittel, blir informasjonen lett overveldende og glemmes når leser kommer et stykke ut i forskningsrapporten. En temabasert kapittelinndeling gjør det også lett for leserne å lese de deler som de er spesielt interessert i. Kapittel 2 gir derved en oversikt over evalueringdesignet og de viktigste metodiske overveielser, samt en beskrivelse av de viktigste datainnsamlings- og analysemetodene.

I kapittel 3 gis en beskrivelse av Oppfølgingsteamene i de fire prosjektkommunene med hensyn til organisatorisk plassering, barne- og ungdomspopulasjonen de skal dekke, og antall ungdommer som har hatt oppfølging av Oppfølgingsteamene.

Kapittel 4 gir informasjon om restorative justice, som skal gjennomsyre arbeidet i Oppfølgingsteamene. Oppdragsgiver har spesielt bedt om at evalueringen gir en oversikt over hvordan restorative justice preger de fire teamene.

Kapittel 5 gir en oversikt over hvor forskningsfronten innen forskning på barn og unge med atferdsvansker og antisosialitet ligger. Å kjenne til den nyeste forskningen innen dette feltet er en forutsetning for å kunne vurdere om oppfølgingsteamene lykkes i å nå målgruppen, og

for å kunne forstå tiltaksvalg og effektene av dem. Kapittel 5 danner et fundament for de tre etterfølgende kapitler: De omhandler SAVRY (kapittel 6; Risiko- og beskyttelsesfaktorer og tilbakefall blant ungdom som har deltatt, eller er i Oppfølgingsteamene), bruk av Diagnostic Interview Kiddie-Sads-Present and Lifetime Version (K-SADS-PL) (kapittel 7; Kartlegging av psykiske lidelser gjennom et diagnostisk intervju med åtte ungdommer som har deltatt i Oppfølgingsteam) og Ungdommers egne erfaringer med å delta i Oppfølgingsteam (kapittel 8).

Kapittel 9 gir analyser av datamaterialet som er samlet inn hos samarbeidsaktører i Oppfølgingsteamene i de fire kommunene. Dette er data som er samlet i første og siste datainnsamling, altså år 2006 (tidlig 2007) og år 2008. Målet har vært å kartlegge utviklingen i kunnskapen samarbeidspartnerne har til Oppfølgingsteamene i prosjektperioden.

Kapittel 10 oppsummerer de viktigste dataresultater og konklusjoner i forhold til forskningsspørsmålene oppdragsgiver ønsket besvart (jf. kap. 1.1). Oppsummeringen i dette kapitlet er mer utførlig enn det som gis i sammendraget.

Evalueringdesign og

gjennomføring
av prosessevalueringen

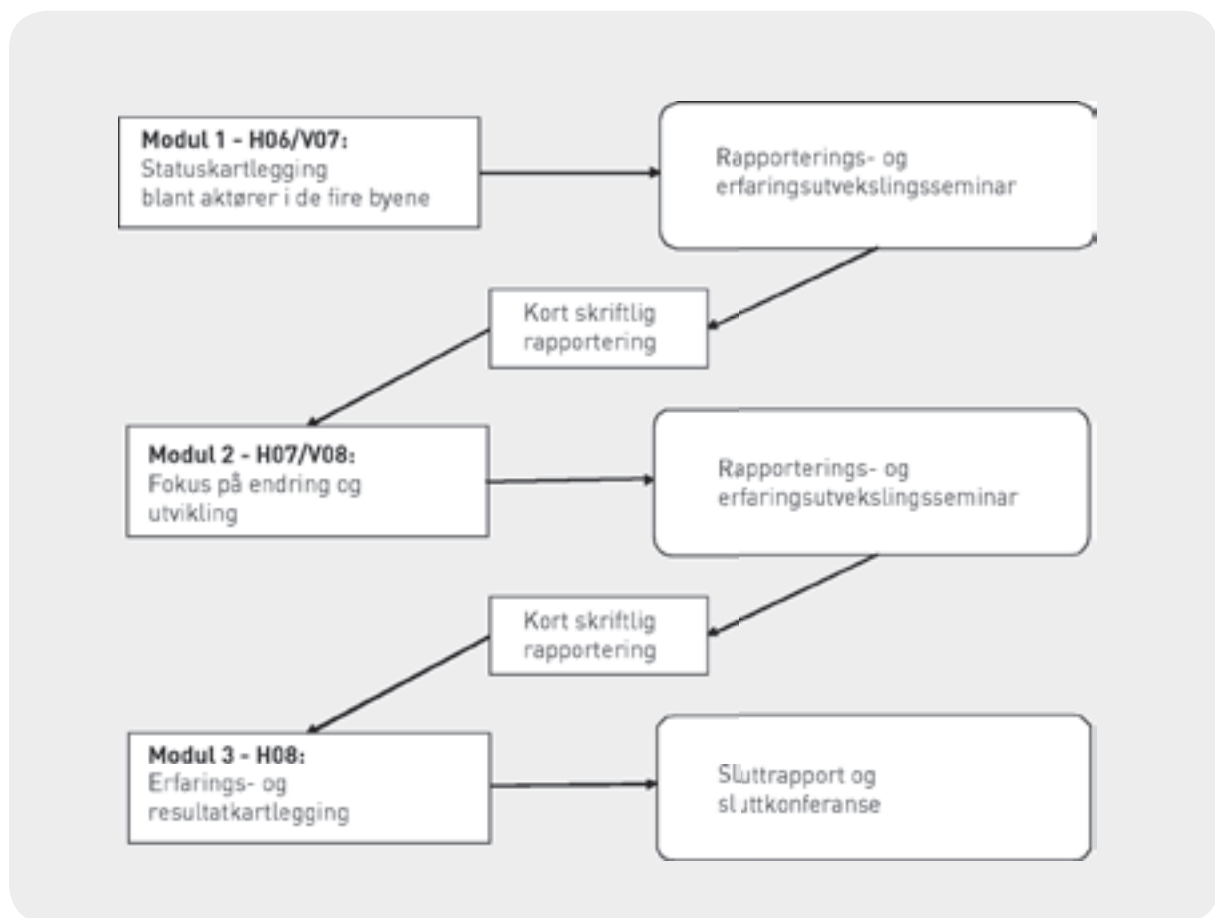
Designet for den treårige evalueringen av Oppfølgingsteam er utpreget prosessorientert. Det vil si at det har vært en kontinuerlig tilbakeføring av resultatene fra datainnsamlingene til oppdragsgiver og de fire prosjektlederne. I denne prosessen meldte det seg et behov for evaluators side for å innhente nye typer av data for å kunne gi oppdragsgiver og prosjektlederne den tilbakemelding de kunne trenge for å nå prosjektmålene. Man kan si at evalueringen har hatt en dynamisk design ved at man har tilpasset designet etter de behov som har oppstått i løpet av evalueringsprosessen. Evaluering i en dynamisk prosessevaluering innebærer med andre ord ikke bare å dokumentere erfaringer og praksis i prosjektet slik at oppdragsgiver og andre kan vurdere om prosjektet bør gå over til drift, men også å sikre at dataene man samler inn, har verdi for prosjektlederne.

Evalueringen er gjennomført i tre moduler. Modulene er gjennomført i ulike tidsfaser av prosjektene og har hatt ulike fokus. I Modul 1 var fokus på strategier for etablering av prosjektet, og de ulike utgangspunktene

i de fire prosjektkommunene. I Modul 2 var fokus på utviklingen av prosjektene og ungdommenes erfaringer med å delta i Oppfølgingsteamene, mens fokuset i Modul 3 var på antall ungdommer man har bistått og effekter av intervensjonene/oppfølgingene. Figur 2.1 gir en skjematisk oversikt over forskningsdesign og forskningsaktiviteter i evalueringen.

2.1 Datainnsamling

Datainnsamlingen er i hovedsak basert på tre ulike forskningsmetodiske tilnæringer; personlige intervju, fokusgruppeintervju (begge er semi-strukturerte) og spørreskjemaundersøkelser. De to førstnevnte forskningsmetoder grupperes under kvalitativ metode, mens sistnevnte er en kvantitativ forskningsmetode. Noen forskere som benytter seg av den ene av disse metodene, tenderer noen ganger mot å forsimplen den andre forskningstradisjonen i sin framstilling av den. Ofte velges forskningstilnærming ut fra preferanse og

Figur 2.1 Et flytskjema som gir en oversikt over forskningsdesign og aktiviteter i evalueringen.

hva man som forsker har kompetanse i, framfor å bli styrt sterkt ut fra hvilken metode som er best egnet til å besvare problemstillingene. Problemstillingene kan også bli justert til de passer inn i den forskningstradisjon man har forankring i.

Med kvalitativ forskningsmetode menes å forsøke å oppnå en forståelse av sosiale fenomener ut fra fylldige data om personer. Mye av den kvalitative forsknings-tradisjonen har fokus på å forstå virkeligheten slik den oppfattes av de personene man studerer. Ofte gjøres dette via intervju. Dokumentanalyse og observasjon er andre eksempler på vanlige kvalitative metoder (Flick 2006, Postholm 2005, Thagaard 2005). Et eksempel på at dataene fortolkes er at intervjudata siteres, grupperes, fortolkes og eventuelt anvendes til å danne kategorier. Prosesser og mening blir derved framtreddende i kvalitativ forskning (Denzin & Lincoln 2005).

Det er misvisende når enkelte hevder at kvalitative studier går i dybden og vektlegger betydning, mens kvantitative metoder vektlegger utbredelse og antall. Slike uttalelser nærer opp om de stereotypier som eksisterer i forhold til de to forskningstradisjonene, og uttalelser som dette indikerer at teoretisk fundamentalisme også forekommer innen forskningsmiljøer. Det er riktigere å hevde at kvantitative data uttrykkes i mengdetermer, mens kvalitative data uttrykkes i tekst. Med kvantitativ forskningsmetode menes metoder for å registrere og analysere talldata. Disse talldataene er som oftest innhentet ved hjelp av kvantitative data-innsamlingsteknikker som eksempelvis spørreskjema eller fysiske målinger.

Tilhengere av kvalitativ forskningsmetode framholder at de ved å benytte kvalitativ metode vil være i stand til å gi en intensiv og intim forståelse av det som studeres, og som kvantitativ forskning kan ha vansker med å fange (Denzin & Lincoln 2008). De to forskningsmetodiske tradisjonene behøver slett ikke å ses som konkurrenter, men som supplerende ved at deres ulike fokus bidrar til å gjøre forståelsen av et felt bredere (Axinn & Pearce 2006, Lyons & Coyle 2007, Yoshikawa et al. 2008). Kvalitative forskningsmetoder anbefales generelt når man ønsker å kartlegge endringer i kompetanse og ferdigheter (Singer & Willett 2003).

Det er et problem at mål som framkommer ved bruk av den ene forskningstradisjonen (kvantitativ eller kvalitativ), kan gi ulike data som noen ganger står i motstrid til hverandre, for eksempel at den ene dokumenterer

stillstand, mens den andre utvikling (Bernheimer & Weisner 2007, Weisner et al. 2005). Dette kan føre til at leseren blir usikker på kvaliteten ved forskning og hva den avdekker.

Selvrapportering er viktig for å fange hvordan personer erfarer seg selv og den verden de lever i (Adam et al. 2006), eller hvilke dimensjoner som er framtreddende i deres relasjoner og kvaliteten på disse (Way, Becker & Greene 2006, Way & Greene 2006). Intervjudata gir derved innblikk i forhold som ellers er vanskelig tilgjengelig, som for eksempel aktørens subjektive erfaringer og holdninger til forsknings- eller evalueringssubjektet (Fontana & Frey 2005, Kvale 2002).

Innen dette prosjektet er det gjennomført tre personlige intervju med prosjektledere (til sammen 12 intervju), ett med 11 ungdommer, ett med påtalejurister, ett med lederne i forebyggende enhet i politiet, og ett med styrings- og referansegruppene i de fire kommunene. Totalt omfatter denne studien personlige intervju av 35 personer i tillegg til fokusgruppeintervjuene av de fire Oppfølgingsteamenes styrings- eller referansegrupper. Semi-strukturerte forskningsintervjumaler ble benyttet. Fokusgruppeintervju er en kvalitativ forskningsmetode hvor data samles mens en gruppe av personer samtaler over tema som intervjuer ber dem drøfte (Kamberelis & Dimitriadis 2005). Det er ofte mellom 6 til 10 personer i fokusgrupper. Fokusgruppen forsøkes å settes sammen slik at den er homogen, eller har klare felles-trekk (Krueger 1994; Barbour & Kitzinger 1999). Forskningsmetoden fokusgruppe innebærer at intervjuerne (gruppelederne) har en tilbaketrukket rolle. Deltakerne skal assosiere på hverandre, og gruppeleders viktigste funksjon er å sikre at gruppen holder seg til temaene og kommer gjennom intervjuet.

Intervjudataene er systematiserte etter tema, og analysert og tolket ved hjelp av etablerte analysemetoder slik som konversasjonsanalyse (Peräkylä 2005). Intervjudataene ble bearbeidet ved først å lese hvert intervju for å få en helhet og finne strukturer i intervjuene. Deretter ble intervjuene gjennomgått temavis ved at intervjuene ble lest på tvers av informantene tema for tema. Det inngår fra ett til flere spørsmål for hvert tema. Dataene presenteres temavis, spesielt intervjuene av ungdommene i Oppfølgingsteamene.

I tillegg til intervjuene er det gjennomført kvantitative spørreskjemaundersøkelser blant et bredere spekter av samarbeidspartnere til Oppfølgingsteamene. I mot-

setning til intervjuundersøkelsene, inkluderer spørreskjemaundersøkelsene også mer perifere aktører, men som likevel er meningsberettiget. Det er gjennomført spørreskjemaundersøkelser helt i begynnelsen og helt i slutten av prosjektperioden. På de to ulike tidspunktene har spørreskjemaene i stor grad vært utformet slik at de på en enkel måte kan kartlegge eventuelle endringer i løpet av prosjektperioden, samt eventuelle forskjeller mellom de ulike Oppfølgingsteamene. De kvantitative data vil på grunn av karakteristika ved utvalget, være beskrivende (deskriptiv statistikk) framfor avansert – og ofte vanskelig tilgjengelige, statistiske analysemetoder.

Modul 1

Målet med Modul 1 var å gi en statuskartlegging blant relevante aktører i de fire prosjektkommunene. Ønsket var å sette en "baseline" for dagens situasjon. Med Modul 1 skulle man identifisere organisatorisk plassering, samarbeidsstrukturer og profilering i hver av de fire Oppfølgingsteamene. Datainnsamlingen i Modul 1 var tredelt:

- Semi-strukturerte, personlige intervju med prosjektlederne.
- Fokusgruppeintervju av sentrale aktører for hvert av Oppfølgingsteamene (styrings- og referansegrupper).
- Elektronisk spørreskjemaundersøkelse blant samarbeidsaktører til hvert oppfølgingsteam.

Modul 2

Mens Modul 1 hadde et identifiserende og beskrivende fokus, var målet for Modul 2 å kartlegge utviklingen av Oppfølgingsteamene. Temaene var på mange måter lik de i Modul 1, men datainnsamlingen ble mer konsentrert om erfaringene framfor intensjoner og planer, eventuelle målforskyvninger og uforutsette hindringer og utfordringer. I tillegg ble ungdommer intervjuet om brukertilfredshet og brukermedvirkning. Datainnsamlingen i Modul 2 innebar:

- Semi-strukturerte, personlige intervju med de fire prosjektlederne.
- Semi-strukturerte, personlig intervju med påtalejuristene i de fire kommunene.
- Intervju med ungdommer som var, eller har vært knyttet til Oppfølgingsteamene.

Modul 3

Modul 3 ble preget av resultatevaluering og derved måloppnåelse. Datainnsamlingen i Modul 3 bestod av:

- Semi-strukturerte, personlige intervju med de fire prosjektlederne.
- Semi-strukturerte, personlige intervju med leder for forebyggende politi i de fire kommunene.
- Elektronisk spørreskjemaundersøkelse til samarbeidsaktørene til de fire Oppfølgingsteamene.

Ved siden av denne datainnsamlingen har tre studenter ved profesjonsstudiet i psykologi ved NTNU gjennomført datainnsamlinger som ikke er knyttet opp til de tre skisserte modulene. Dette er Sissel Odde Steen og Marthe Stornes' bruk av kartleggingsinstrumentet for risikoen for gjentakelse av voldsutøvelse; SAVRY, og Eskil Petrovic Weissers bruk av det diagnostiske intervjuet K-SADS-PL for å kartlegge psykisk helse hos ungdommene i Oppfølgingsteamene i Stavanger og Trondheim.

2.1.1 Transkripsjonssystem for forskningsintervju og begreper for datakvalitet i kvantitative studier

Intervjuene er transkriberte etter kodesystemet Codes for the Human Analysis of Transcripts (CHAT). Kodebruken er illustrert i informasjonsboks nr. 2.

INFORMASJONSBOKS 2

Kodesystemet Codes for the Human Analysis of Transcripts (CHAT) som benyttes i gjengivelse av intervjudataene

Symbol/

tegn Forklaring

(...)	Ytringen er utelatt fra transkripsjonen som ikke har direkte relevans for det dominerende tema i den aktuelle sekvensen. Kan også innebære at ytringer tas ut for å korte ned sekvensen der det ikke går ut over forståelsen av temaet.
[]	Kommentarer som setter uttalelsen i en sammenheng (kontekst).
[!]	Trykk på foregående stavelse.
'	Et sitat i selve sitatet; når informanten siterer tidligere uttalelser.

?	Spørsmål.
{?}	Usikkerhet om ordet er forstått rett ved transkripsjonen.
...	En ikke fullført/avbrutt ytring.
X	Uttalelse av person- eller stedsnavn som tas ut av sitatet grunnet ønske om anonymisering.
xxx	Utydelig tale.
-	Informanten gjentar noe, eller retter på uttale.
<>	Markerer samtidig tale slik at ord innenfor parentes sammenfaller med ord umiddelbart før vinkelparentesen.
«...»	Angir skifte av dialekt, lyder som «vroom-vroom» eller synging.
veeel	Samme bokstav etter hverandre markerer at ordet dras ut.
#	En kort pause i talen.
###	En lengre pause i talen

Begrepene reliabilitet, validitet og generalisering i kvantitativ forskning erstattes med troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet i kvalitativ forskning. Troverdighet avhenger av at forskningen er utført på tillitvekkende måte. En konsekvens av prinsippet om subjektivitet i kvalitative studier er at troverdigheten ikke kan knyttes til fastlagte kriterier. Troverdighet innebærer at forskeren gjør rede for forskningssituasjonen og relasjonen til informantene. Bekreftbarhet benevnes også som gjenkjennelighet, det vil si forskerens gjenkjennelige beskrivelser leder til at fortellingene kan betraktes som representative. Bekreftbarhet innebærer at funnene, tolkningene og de fremstilte implikasjonene er utledet av datamaterialet, samtidig som det er en indre konsistens mellom disse faktorene. Bekreftbarhet forutsetter at forskeren forholder seg kritisk til egne tolkninger, og at resultatene fra studien kan bekreftes av annen tolkning. I kvalitative studier gir fortolkningen grunnlag for overførbarhet og ikke beskrivelser av mønstre i dataene. Gode tolkninger i en studie bør være relevant i andre sammenhenger. Slik overførbarhet kan sies å handle om likhet mellom kasus kan lede til at man overfører erfaringer, kunnskap etc. fra for eksempel ett kasus til et annet. Data fra ett utvalg kan skape forståelse av parallelle erfaringer, såkalt naturalistisk generalisering, altså nytteverdien av forskningens funn. Man kan si at overførbarhet innebærer en rekontekstualisering, ved at den teoretiske forståelsen som er knyttet til en studie, settes inn i en videre sammenheng. På den

måten kan en enkelt studie bidra til en mer generell teoretisk forståelse. Overførbarhet er imidlertid ikke et viktig kriterium i all kvalitativ forskning, for eksempel studier som har et deskriptivt (beskrivende) siktemål.

I teksten refereres det til sitater ved å angi nummeret av dem i parentes. Uttalelsene er dels valgt ut fra at de er representative for flere av de som ble intervjuet. I kvalitativ forskning er det, som nevnt, ikke et mål å kunne generalisere forskningsfunnene, men at de er gjenkjennbare. Det er derfor heller ikke slik at sitater kun velges ut fra kvantitet – altså er det ikke slik at gyldigheten i en uttalelse øker desto flere personer som har sagt noe lignende. Innsikt i et felt kan godt skapes av et sitat som ikke er representativt for de andre informantene.

2.1.2 Kort om analyser og begrepsbruk i de kvantitative undersøkelsene

Dataene fra de kvantitative delene av studien ble registrert direkte inn i SPSS 15.0 for Windows. Analysene ble gjort i det samme dataprogrammet. De statistiske analysene som ble gjennomført, var enkle, beskrivende analyser (frekvenser, aritmetiske gjennomsnitt), variansanalyser, t-tester og Kji-kvadrat. Grense for statistisk signifikans ble satt til 5 % (se nedenfor om signifikansnivå).

I forhold til analysene av spørreskjemaundersøkelsen til samarbeidsaktørene kan man argumentere for at siden prosjektledere ga evaluatorene e-postadressene til sine samarbeidsaktører, så er det ikke en utvalgsundersøkelse. Dermed gir ikke signifikansanalyser særlig mening. Man kan ikke generalisere fra et utvalg til en populasjon fordi vi her spør hele populasjonen. På den annen side kan en argumentere for at samarbeidsaktørene representerer de ulike etatene som de tilhører. Dermed blir det meningsfullt å kjøre signifikanstester. Samtidig gir testene en indikasjon på størrelsen på forskjeller som vi i denne sammenhengen mener er hensiktsmessig.

Signifikansnivå

Ved testing av likheter og forskjeller brukes uttrykket signifikansnivå når det gjelder signifikante forskjeller. Statistisk signifikans indikerer sannsynligheten for at den observerte forskjellen mellom datasettene skyldes tilfeldigheter. I denne presentasjonen bruker vi signifikansnivået 0,05. Med det menes (noe forenklet fram-

stilt) at det er 5 prosent sannsynlig at forskjellen skyldes tilfeldigheter. Dermed er det 95 prosent sannsynlig at forskjellen ikke skyldes tilfeldigheter, men egenskaper ved for eksempel prosjektkommunene.

Variansanalyse

I denne studien er ANOVA (Analysis of Variance) brukt for å vurdere hvordan en utvalgt avhengig variabel påvirkes av andre uavhengige variabler, prediktorer, som i denne undersøkelsen er prosjektkommunene.

ANOVA er en statistisk analysemetode for å trekke konklusjoner på bakgrunn av gjennomsnittsverdier for grupper. Den tester nullhypotesen; at gjennomsnittet i ulike populasjoner er likt. Dersom gjennomsnittet er ulikt, må nullhypotesen forkastes. ANOVA undersøker forskjellene av gjennomsnittsverdiene for gruppene, og gir indikasjon på om forskjellene er tilstrekkelig store for å være signifikante. Det vil si om forskjeller mellom prosjektkommunene i denne undersøkelsen er tilstrekkelig store til å hevde at de er signifikante, og som i betydelig grad vil indikere at disse forskjellene ikke skyldes tilfeldigheter eller målingsfeil. Signifikansforskjeller innebærer en vurdering av hva som kan ligge bak forskjellene siden de ikke skyldes tilfeldigheter.

T-test

I denne undersøkelsen studeres blant annet om det er forskjeller mellom gjennomsnittsverdier i to grupper – her ofte mellom de som svarte i 2007, og de som svarte i 2008 – sett i forhold til en avhengig variabel. T-testen for uavhengige utvalg viser om det er en signifikant forskjell mellom gruppegjennomsnittene. Dersom det er en signifikant forskjell, vil det si at forskjellen sannsynligvis skyldes egenskaper ved gruppen. I denne studien benyttes T-test for å undersøke om det er forskjell i gruppegjennomsnitt blant deltakerne i 2007 og deltakerne i 2008. Signifikante forskjeller kan gi en indikasjon på om det har vært endringer fra prosjektstart til prosjektslutt.

Kji-kvadrattest

Kji-kvadrattesten bygger på forskjellen mellom observert og forventet svarfordeling. Dersom forskjellen er liten, vil kji-kvadratet bli lite. Dersom forskjellen er stor, blir kji-kvadratet stort. Hvis kji-kvadratet blir tilstrekkelig stort, kan en teste om forskjellen mellom observert og forventet svarfordeling er signifikant. Tilstrekkelig vil i denne sammenhengen bestemmes av signifikansnivået og kunne leses ut av en fast kji-kvadratfordelingstabell.

2.1.3 Etiske avveininger

Da Kvello og Wendelborg fikk forskningsoppdraget av Justis- og politidepartementet, var førstnevnte tilsatt ved Pedagogisk institutt, og Wendelborg var også da tilsatt ved NTNU Samfunnsforskning AS med tilhørighet til Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap. De to instituttene forholder seg til Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD). Melding om forskningen ble sendt dit, og godkjenning ble gitt. Før første datainnsamling hadde Kvello gått over til stilling ved Psykologisk institutt. Det ble vurdert at det ikke skulle lede til at man ettersendte søknad til Regional etisk komité for etikk i medisinsk forskning (REK), som dette instituttet forholder seg til.

Den dynamiske forskningsdesignen ledet til at instrumentet SAVRY ble inkludert i datainnsamlingen. Det ble konferert med NSD om dette, og de konkluderte med at dette ikke avvek nevneverdig fra den datatypen som allerede var godkjent for prosjektet. Det var derfor ikke behov for tilleggsgodkjenning. Da det ble besluttet å inkludere K-SADS-PL og intervju av ungdommene, ble det nok en gang tatt kontakt med NSD. Det ble besluttet at dette innebar en mulig identifisering av brukerne og krevde en tilleggsbehandling. Tilleggsgodkjenning ble gitt.

Oppdragsgiver og de fire prosjektlederne har tre ganger fått tilsendt bearbejdede utkast til sluttrapport fra evalueringen for å kommentere eventuelle faktafeil. En del av kommentarene har vært knyttet til sitater av dem selv. Det var en viktig avveining å velge sitater som ikke kunne sette informanten i et beklemmende lys rent innholdsmessig. Eksempler på det kan være å kritisere noen, negative påpekninger som er gitt i intervju, men som ikke tidligere er gitt til den det omfatter etc. En del av informantenes innsigelser har gått ut på at de framstår som uklare i formuleringer av sine budskap. Delvis skyldes det trolig de tegnene som ligger i CHAT, som på mange måter kan gi en opplevelse av at uttalelsene "hakkes opp" av tegn. Det er to avveininger i forhold til hvordan sitater skal gjengis: Det ene er å velge om man skal gjøre sitatene fortettede eller ikke. Med fortettet menes at man tar bort fyllord, nonsensord, gjentakelser etc. Det andre handler om man skal gjengi intervjuet mest mulig autentisk.

Fordelen med fortettede sitater er at det er lettere å få flyt i lesingen, og at leseren lettere fanger budskapet. Den negative siden er at det ikke gir den nerven som

en mer presis sitering gir, og at informantens særtrekk i måten å formidle seg på, raderes ut. Det kan gi en følelse av polerte og i ettertid korrigerende uttalelser. En annen avveining er om man skal la sitatene stå i dialekt eller ikke. Fordeler med å la dialekten komme fram, er å få fram karakteristika ved informanten enda tydeligere. Ulempen er at teksten blir enda vanskeligere tilgjengelig. Beslutningen var å bruke CHAT, og la sitatene ha en nerve, men å oversette dialekter til bokmål. Etter en del av informantenes innsigelser mot siteringen av seg selv, ble det valgt å fjerne en del av tegnene som er benyttet fra CHAT og erstatte disse med tegnet (...). Det tegnet indikerer at man har utelatt en uttalelse fordi den ikke har relevans, eller at ytringer tas ut for å korte ned sekvensen der det ikke går ut over forståelsen av temaet.

Evaluatorene mener at polerte og korrigerende sitater bryter med forskningstradisjonen, samtidig som man imøtekommer de intervjuede ved å ta bort en del av påbegynte, men ikke fullførte uttalelser, nonsensord etc. Vi avviste noen informanters ønsker om selv å omskrive sitatene for å spisse budskapet ytterligere fordi det ble en for stilisert framstilling som ikke var tilstrekkelig likt med det som kom fram på intervjuetidspunktet.

Prosjekt med

oppfølgingsteam
i fire kommuner

Oppfølgingsteamene har sitt utspring i Regjeringens handlingsplan mot barne- og ungdomskriminalitet (Justis- og politidepartementet 2005). Tiltak nr. 1 i denne handlingsplanen var en forsøksordning med å etablere Oppfølgingsteam. Både restorative justice, bekymringssamtalen og Oppfølgingsteam omtales i Stortingsmelding nr. 20 (2005-2006) når en grunnleggende gjennomtenking presenteres av hvordan bruken av fengselsstraff overfor barn og unge mellom 15 til 18 år kan reduseres, og hvordan straff bedre kan tilpasses lovbrøtere i denne aldersgruppen når en ikke unngår bruk av ubetinget fengselsstraff.

Rammene for Oppfølgingsteam er gitt i egne oppdragsbrev til kommunene som er en utdypning av det som ble skissert i tiltak nummer 1 i nevnte handlingsplan. Deler av rammene som er skissert i dette tiltaket, er gjengitt i informasjonsboks nr. 3.

INFORMASJONSBOKS 3

Tiltak nr. 1 i Regjeringens handlingsplan mot barne- og ungdomskriminalitet

“Regjeringen vil styrke det tverrettlige samarbeidet på ulike forvaltningsnivåer. Det skal derfor prøves ut lokale ordninger for forpliktende, forutsigbart og strukturert samarbeid mellom rettshåndhevere og hjelpeapparat i enkeltsaker. Målsettingen med samarbeidet er å motvirke en kriminell løpebane og bidra til en positiv utvikling for den enkelte unge lovbrøyer. Samarbeidet skal omfatte unge lovbrøyer både over og under kriminell lavalder. Virkemidlene tilpasses den enkeltes alder.

Det opprettes fire treårige prøveprosjekt med lokale oppfølgingsteam som skal følge opp den enkelte unge lovbrøyer. Oppbygningen av teamene skal prøves ut lokalt innenfor to modeller. Den ene tar utgangspunkt i en utvidelse av dagens SLT-modell (Samordning av Lokale Kriminalitetsforebyggende Tiltak) og den andre forankres innenfor Konfliktrådet administrasjon. I oppfølgingsteamene er politiet, barnevernet, rusomsorgen, helsevesenet, skolesystemet, kriminalomsorgen og konfliktrådet sentrale. Sammensetningen av oppfølgingsteamet tilpasses behovet i den enkelte sak.”

Kilde: Regjeringens handlingsplan mot barne- og ungdomskriminalitet (Justis- og politidepartementet 2005), side 18.

Fire kommuner ble valgt ut av Justis- og politidepartementet til å delta i prosjektet: Kristiansand, Oslo, Stavanger og Trondheim. I de tre førstnevnte er Oppfølgingsteamene knyttet til en SLT-ordning (SLT står for Samordning av lokale kriminalitetsforebyggende tiltak), mens Oppfølgingsteamet i Trondheim er knyttet til Konfliktrådet.

3.1 Oppfølgingsteam i Kristiansand kommune

Kristiansand kommune har over flere år utmerket seg som kreativ i tiltaksutvikling for å bistå barn, unge og foreldre. Flere av kommunens tiltak har blitt implementert og organiseringen av tiltakene har blitt kopiert delvis av andre kommuner. Av Barne- og likestillingsdepartementet ble Kristiansand kommune kåret til årets oppvekstkommune i 2007.

Prosjektet Oppfølgingsteam i Kristiansand har i stor grad valgt å ta utgangspunkt i det etablerte samarbeidet som i flere år har eksistert mellom politiet og kommunen. Kristiansand opprettet allerede i 1997 en stilling som kriminalitetsforebyggende koordinator (SLT-koordinator). Denne koordinatoren har hatt et særlig fokus på ungdom og bidratt til at Kristiansand har deltatt i flere prosjekter rettet mot denne målgruppen.

Kristiansand kommune har hatt gode resultater med sine ungdomskontrakter – som er en tett oppfølging av unge lovbrøyer (Egge 2004). Kristiansand kommune videreførte prosjektet med Ungdomskontraktene ved å avsette 50 prosent stillingsandel i 2005. Denne stillingen ble i januar 2006 omgjort til hel via salg av tiltaket til fire omliggende kommuner. Se informasjonsboks nr. 4 for en oversikt over ungdomskontrakten. De gode effektene av ungdomskontraktene har ledet til at en del samarbeidspartnere har en positiv innstilling til Oppfølgingsteam. I tillegg vedtok kommunen å styrke arbeidet med Ungdomskontraktene og samarbeidet med politiet med ytterligere hel stilling. Stillingen ble besatt i mars 2006 under navnet “Tidlig forebygger”. Når så prosjektleder for Oppfølgingsteam tiltrådte i juni 2006, fikk Kristiansand kommune tre stillinger – som alle hadde unge lovbrøyer som målgruppe. De tre fagpersonene valgte tidlig å etablere et fag- og oppgavefelleskap gjennom en teamorganisering; Ungdomsteamet. Ungdomsteamet har således vært utgangspunktet for prosjektets drift og utvikling. Alle de tre stillingene er administrativt lagt til barnevern-

vakten, og er samlokalisert med forebyggende avsnitt på Kristiansand politistasjon.

INFORMASJONSBOKS 4

Informasjon om Ungdomskontrakter

Ungdomskontrakt er et forsøk med alternativ straffereaksjon mot lovbrøtere i alderen 15 til 18 år, og ble avsluttet i desember 2003. Prosjektet ble gjennomført i syv kommuner/politidistrikt i år 2001 og avsluttet ved utgangen av år 2004.

Ungdomskontrakt er en avtale mellom en ung lovbrøter med samtykke av en foresatt på den ene siden og politi og kommunale styresmakter på den andre. I en ungdomskontrakt forplikter den unge seg til å gjennomføre spesifiserte aktiviteter mot at rettsmyndighetene avstår fra ytterligere rettsforfølgelse. Kontrakten er et samarbeid mellom politi, kommune, ungdommen selv og vedkommendes familie. Den krever et tett samarbeid mellom kommunale etater og politi, og skal inneholde tiltak som kan settes i gang raskt, og som medvirker til endring av atferd.

Sluttrapporten konkluderte med at ungdomskontrakt som reaksjonsform bør videreføres. I tiltak 21 i Regjeringens Handlingsplan mot barne- og ungdomskriminalitet har Justis- og politidepartementet ansvaret for innen år 2006 å vurdere nødvendige lovendringer for formålstjenlig bruk av ungdomskontrakter.

Kilde: Egge (2004) og Stortingsmelding nr. 20 (2005-2006).

Sammenfallende i tid med prosjektet Oppfølgingsteam, har politiet i Kristiansand styrket og systemisert sitt arbeid med ungdom under 18 år. Dette har blant annet ført til at forebyggende avsnitt besto av seks stillinger ved inngangen til 2007.

I utviklingen av Oppfølgingsteam har Kristiansand valgt å fokusere på å skape sammenhenger både i forhold til etablerte strukturer og en rekke av de initiativene som har vært sammenfallende i tid med og målet for prosjektet Oppfølgingsteam. I strukturen inngår det både tiltak som eksisterte i forkant av prosjektet Oppfølgingsteam, og de som er etablert i prosjektperioden. Det er derfor vanskelig å skille hva som er Opp-

følgningsteam og hva som hører inn under andre tiltak og andre aktørers arbeid. Videre kan erfaringene med Ungdomskontrakter sees som både positivt og negativt for Oppfølgingsteam. De gode effektene av ungdomskontraktene har ledet til at en del samarbeidspartnere har en positiv innstilling til Oppfølgingsteam. Samtidig er det vanskelig å få plassert Oppfølgingsteam slik at det blir en godt synlig enhet i organisasjonskartet; et selvstendig ledd i tiltaksviften kommunen råder over, og en egen utøvende enhet. Sett fra kommunens side er det viktig å tilpasse nye metoder og enheter i forhold til de som allerede eksisterer. For oppdragsgiver er det viktig at enheten framtrer som klart avgrenset. Påtalejuristen viser hvordan erfaringer med ungdomskontrakter har klare likhetstrekk med Oppfølgingsteam og ses som supplerende framfor konkurrerende [1]:

[1] *"Her i Kristiansand så har vi jo brukt mye ungdomskontrakter, det blir jo liksom mye det vi tenker når vi snakker om Oppfølgingsteam og... og alternative straffereaksjoner, så er det jo fordi at vi er godt innarbeidet på ungdomskontrakter, så det er jo der vi har mest erfaring."*

(Kristiansand, påtalejurist, side 2).

Antallet personer under 18 år i Kristiansand kommune er på cirka 18 900. Levekårsindeksen for kommunen var i år 2004 på 7.0-7.9 (Clifford 2006) (se informasjonsboks nr. 5 for informasjon om levekårsindeks).

Prosjektleder i Kristiansand sluttet 31. august 2007, og ny ble tilsatt dagen etter. Den nytilsatte har mangeårig erfaring fra ungdomsarbeid i kommunen. Overgangen med ny prosjektleder ble derved mindre sårbar for prosjektet enn den ellers kunne ha blitt. I denne perioden ble det samtidig foretatt endringer i strukturen av Oppfølgingsteamet slik at det framsto med en klarere profil og ble tydeligere i kommunens organisering.

Ved prosjektslutt har Oppfølgingsteamet i Kristiansand hatt 73 ungdom registrert som deltakere. Av disse har 11 ungdommer trukket seg eller avsluttet uten at kontraktstiden er gjennomført. 49 ungdommer er fremdeles i Oppfølgingsteamet, og 13 ungdommer er ferdig i prosjektet etter fullført kontraktstid.

INFORMASJONSBOKS 5

Indeksverdier for levekår i kommuner

Hvert år gir Statistisk sentralbyrå og Fylkesmannsembetene statistikker og tall i forhold til sentrale dimensjoner i kommunene slik at man kan danne seg et inntrykk av kvaliteten ved de enkelte kommuner. Med jevne mellomrom settes flere parametre sammen slik at man får en mer helhetlig indikasjon på levekårene innbyggerne har i kommunene. Den sist publiserte oversikt er fra desember 2006 med tall fra 2004.

Indekser på levekår er fra år 2000. Sammenligning av indeksene mellom årene 2000 og 2004 viser at det er en del bevegelser i levekår på de fire årene. Levekårsindeksene som gjengis i denne rapporten, er derved fire år gamle. Lesere må forsøke å ta høyde for de bevegelser som kan ha skjedd i årene siden datagrunnlaget ble samlet inn.

Indeksverdier for kommuner kan variere fra 0 til 10. Høye verdier er fra 7.0 og oppover. Det indikerer vanskelige levekår for befolkningen. Verdier mellom 4.0 og 6.9 indikerer gode levekår. Verdier på 3.9 eller lavere indikerer meget gunstige levekår for kommunens innbyggere.

Kilde: Clifford 2006.

3.2 Oppfølgingsteam i Oslo kommune

Oslo har fem politistasjoner og 15 bydeler, og prosjektet ble lagt til én av disse; Majorstua politistasjon, i et samarbeid med fem bydeler; Frogner, Ullern, Vestre Aker, Nordre Aker og deler av St. Hanshaugen (Marienlyst område). Målgruppen har også i noen grad vært barn og unge som har begått lovbrudd i andre politikretser og/eller andre politidistrikt, men som har hatt bopel innenfor de samme bydelene. Beslutningen om å fokusere på unge lovbrutere ved én politistasjon var begrunnet i ønsket om å kunne gjøre erfaringer gjennom et mindre antall av unge lovbrutere med mindre alvorlige lovbrudd. Dette har også skapt utfordringer, for eksempel om målet for prosjektet er å forebygge kriminalitet til alle unge lovbrutere i Oslo.

Oppfølgingsteamet i Oslo kommune er etablert etter SaLTo- modellen (det vil si betegnelsen man har i Oslo for SLT). Informanter i studien hevder at styringsmodellen for Oppfølgingsteam i Oslo (SaLTo) har vært lite tilfredsstillende i prosjektperioden, selv om prosjektet har vært forankret i den sentrale styringsgruppen for SaLTo Politirådet (Oslo kommune/Oslo politidistrikt).

Arbeidsmodellen i prosjektet har vært organisert gjennom en prosjektgruppe bestående av representanter fra forebyggende politi, ungdomsetterforskning, påtalemyndighet, Konfliktrådet, barnevernet, og er ledet av prosjektleder på Majorstua politistasjon.

Det er noen utfordringer Oppfølgingsteamet i Oslo har hatt som de øvrige prosjekter ikke har: Oslo skiller seg ut fra de øvrige Oppfølgingsteamene i (A) organiseringen av politiet og (B) hjelpeapparatet, (C) byens størrelse (560 000 innbyggere), (D) i tillegg til omfanget av unge lovbrutere. (F) Etterforskningsmessige trekkregler i Oslo innebærer at lovbruddene etterforskes ved den politistasjonen der gjerningen er begått, ikke der hvor gjerningspersonen bor. Unntaket er lovbrutere under 15 år, deres saker skal etterforskes i den politistasjonskretsen de bor. Det innebærer at Majorstua politistasjon etterforsker en rekke ungdomssaker der gjerningspersonene bor i andre bydeler, og at ungdom som bor i Majorstua stasjonskrets etterforskes ved andre politistasjoner. Det kompliserer situasjonen for Oppfølgingsteamet når lovbruddet etterforskes og påtaleavgjøres ved andre politistasjoner, mens oppfølgingsarbeidet rundt ungdommen skal skje i den bydelen de bor. Samtidig er det en rekke ungdommer som begår lovbrudd i Majorstua politistasjonskrets, som det er vanskelig å inkludere i Oppfølgingsteamet, fordi de bor utenfor stasjonskretsen.

Andelen av personer under 18 år i de delene av Oslo kommune som Oppfølgingsteamet dekker, er på cirka 28 000. Levekårsindeksen for Oslo kommune i år 2004 var på 6.0 (Clifford 2006).

Sommeren 2006 sluttet prosjektleder og ny ble raskt tilsatt. Akkurat som for Kristiansand kommune, var også dette en person som i forkant hadde god kjennskap til kommunen og til Oppfølgingsteam – både når det gjaldt føringene for prosjektet og praksisen som var etablert. Prosjektleders bakgrunn ledet til at prosjektet ikke ble satt langt tilbake med hensyn til progresjon.

Ved prosjektslutt har Oppfølgingsteamet i Oslo hatt 46 ungdom registrert som deltakere. Av disse har tre ungdommer trukket seg, eller sakene er avsluttet uten at kontraktstiden er gjennomført. Ni ungdommer er fremdeles i Oppfølgingsteam, og 34 ungdommer er ferdig i prosjektet etter fullført kontraktstid.

3.3 Oppfølgingsteam i Stavanger kommune

Oppfølgingsteamet i Stavanger kommune er blitt gitt navnet Ta hys, som på dialekt betyr å ta grep (bokstavelig: Ta i mot ballen med to hender). Oppfølgingsteamet er SLT-tilknyttet, og organisatorisk plassert i barnevernet, men med kontor på politihuset.

Stavanger og Sandnes er nabokommuner og har et utstrakt samarbeid. Befolkningstallet oppgitt for Stavanger kan derved være noe misvisende. Stavanger og Sandnes har til sammen en befolkningsmengde som gjør at de blir landets tredje største by (Trondheim er tredje største by i Norge om man isolerer Sandnes fra Stavanger). Sandnes har landets høyeste prosentandel av barn i forhold til innbyggertall, etter østsiden av Oslo kommune.

Andelen personer under 18 år i Stavanger kommune er 28 300. Levekårsindeksen for Stavanger kommune var i 2004 på 5.0-5.9 (Clifford 2006).

I Stavanger kommune valgte man i Ta hys å fokusere på aldersgruppen 15 til 18 år. Målet var å øke andelen straffereaksjoner med særvilkår (påtaleunntatelser og betingede dommer). Det har tidligere kun unntaksvis blitt praktisert å legge særvilkår i Stavanger. Konflikt-råd har blitt brukt i alle aktuelle saker der betingelsene har vært til stede, likeså har familieråd blitt brukt i saker der familien har medlemmer som kan bistå. Dette har bidratt til at fedre og andre personer som har vært lite involvert i ungdommen, har mobilisert. Nesten samtlige av ungdommene i Oppfølgingsteamet har hatt tiltak fra barneverntjenesten i form av familieveiledning og individrettede tiltak. Barne- og ungdomspsykiatrien, pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT) og uteseksjonen har også vært viktige samarbeidspartnere.

Tiltak fra barneverntjenesten som familiene tidligere har motsatt seg, for eksempel familieveiledning, har blitt gjennomført som særvilkår i en straffereaksjon. Foreldrene har i større grad forstått alvoret i situasjo-

nen når ungdommen er tatt inn i Oppfølgingsteam. Det strafferettslige ansvaret for å gjennomføre særvilkåret hviler kun på ungdommen, men foreldrene er blitt motivert til å delta.

Erfaringer fra prosjektet er at de fleste ungdommene må følges i cirka to år. Fokus på utfordringer ved denne målgruppen og krav fra prosjektgruppen om flere ressurser, har medført at det ble satt forgang i opprettelse av et nytt tiltaksteam i kommunen. Fem nye stillinger ble opprettet og besatt ved årsskiftet 2008/2009. I tillegg besluttet politiet i desember 2007 at det skulle være to stillinger knyttet til utadrettet arbeid i forhold til målgruppen. På grunn av mangel på tiltak og ressurser til å følge opp ungdommene, har det i perioder vært inntaksstopp i Ta hys. Med de tilførte ressursene vil man kunne gi flere ungdommer adekvat oppfølging.

Ved prosjektslutt har Oppfølgingsteamet i Stavanger hatt 22 ungdommer registrert som deltakere. Av disse har to ungdommer trukket seg, eller avsluttet uten at kontraktstiden er gjennomført. 16 er fremdeles i Oppfølgingsteam, og fire ungdommer er ferdig i prosjektet etter fullført kontraktstid.

3.4 Oppfølgingsteam i Trondheim kommune

Oppfølgingsteamet i Trondheim kommune er det eneste av de fire som ikke organisatorisk er knyttet til SLT, men til Konfliktrådet. Konfliktrådet er lokalisert i politihuset. I løpet av det siste året har prosjektleder hatt kontakt med flere av nabokommunene fordi de jobber med samme grupper av ungdom med kontakt på tvers av kommunene.

Oppfølgingsteamet i Trondheim kommune er det eneste av de fire som ikke er organisatorisk knyttet til SLT, men til Konfliktrådet. Konfliktrådet er lokalisert i politihuset i Trondheim. I løpet av det siste året har prosjektleder blitt kontaktet av flere nabokommuner som ønsker å prøve ut Oppfølgingsteam etter "Konflikt-rådsmodellen".

Trondheim har markert seg som det Oppfølgingsteamet som har mest erfaring i bruk av stormøter (jf.kap.4.4). Ett av målene med stormøte er at alle aktører får den samme informasjonen uten store begrensninger i taushetspliktreguleringen og lang saksbehandlingstid. Hver

ungdom har forpliktet seg til langvarige tidsbestemte avtaler der restorative justice (rette opp skader), sinne-
mestring ruskontroll, skolearbeid og samtaleterapi har
vært sentrale tiltak og momenter i avtalen.

Konfliktrådet i Sør-Trøndelag har utviklet en tverrfag-
lig kursmodell. 60 fagpersoner fra politi, kommune og
konfliktråd er nå utdannet i denne modellen og kan påta
på seg oppdrag som er koordinert av Konfliktrådet.

Trondheim er landets tredje største by. Byen omtales
som en stor småby fordi den vært kjent for å være over-
siktig, rolig og ha et kompakt sentrum. Det er imidlertid
misvisende siden drabantbyene har vokst mye i Trond-
heim siden 1970-tallet. Byen har ikke klare øst-vest-
forskjeller når det gjelder sosioøkonomisk bakgrunn i
befolkningen. Likevel er visse bydeler mer belastet enn
andre. For eksempel har bydelene Saupstad og Kolstad
i flere år hatt landets høyest andel omsorgsovertakelse
av barn i forhold til innbyggertallet.

Andelen personer under 18 år i Trondheim kommune
er på 36 700. Levekårsindeksen i Trondheim kommune
var i 2004 på 5.0-5.9 (Clifford 2006).

Ved prosjektslutt har Oppfølgingsteamet i Trondheim
hatt 84 ungdommer registrert som deltakere. Alders-
messig sammensetting har variert fra 12-19 år. Av disse
har fire ungdommer trukket seg, eller avsluttet uten at
kontraktstiden er gjennomført. 29 er fremdeles i Opp-
følgingsteam, og 51 ungdommer er ferdig i prosjektet
etter fullført avtaletid.

Restorative

justice

Restorative justice gjennomsyrrer Regjeringens Handlingsplan mot barne- og ungdomskriminalitet (Justis- og politidepartementet 2005). Derfor skal også Oppfølgingsteamene preges av en slik tilnærming til de unge lovbrysterne. Oppdragsgiver ønsket evaluert om restorative justice har en sentral plass i Oppfølgingsteamene.

4.1 Begrepsavklaringer

Selve begrepet restorative justice hevdes av flere å kunne spores tilbake til van Ness' i 1977, men begrepets innhold kan altså ikke knyttes til dette året alene. I den anledning mener flere forskere at Nils Christie er en av tankeretningens fedre (jf. hans artikkel "Konflikt som eiendom"). Det er lansert mange definisjoner på restorative justice. Zehr (2002, side 21) har gitt en definisjon av restorative justice som synes å være på linje med mange andre teoretikers forslag til definering av konstruktet:

A process to involve to the extent possible those who have a stake in a specific offence and to collectively identify and address harms, needs and obligations in order to heal and put things as right as possible.

På norsk har restorative justice blitt forsøkt oversatt med forsoningsjustis. Det er verken etisk forsvarlig, eller alltid mulig å oppnå forsoning mellom offer og gjerningsperson. Derfor er ordet forsoningsjustis misvisende. Det er derfor blitt vanlig i dag å benytte restorative justice også på norsk, eller i innvidde kretser gjerne forkortet til RJ. Selv om forsoning ikke alltid er å forvente, så leder den tette jobben med krenker – i tillegg til at offer og krenker ofte møtes i form av såkalte stormøter, til en viss grad av forsoning. Fokus på gjenoppretting er derimot oftere etisk forsvarlig og realistisk ved at krenker involverer seg i tiltak for å hindre gjentagelse av kriminalitet og gjerne bøte så godt som mulig for den skade som er forvoldt. Prosjektlederne i Stavanger og Trondheim framhever dette (2, 3):

[2] *"Jeg synes jo at det her med gjenoppretting er jo kjempeviktig bit av dette (...), det med å kanskje angre etter hvert, og så se at det de har gjort har fått veldige konsekvenser for andre, kanskje ikke bare den gutten de har slått, men foreldrene òg "*

(Stavanger, prosjektleder, intervju nr. 1, side 23).

[3] *"Fordi det er det ofrene også ønsker; å høre at ungdommen erkjenner at de har (!) forvoldt skade. Så har det vært # å skape et positivt engasjement hos ungdommer (...) Og det engasjementet har smittet over, både på fagpersoner (...) Ungdommene har på en måte gjennom stormøtet (...) skal gi noe tilbake. Og det har de bekreftet i ettertid, da."*

(Trondheim, prosjektleder, intervju nr. 3, sidene 6-7).

Gjenoppretting har et framtrødende fokus hos prosjektlederne for Oppfølgingsteamene (2, 3). Det er kjernen i restorative justice og har blitt godt ivaretatt av prosjektlederne. De refererer stadig til gjenoppretting som et sentralt tema i deres vurdering og de prosesser de forsøker å skape rundt hver ungdom i Oppfølgingsteamene. Denne formen for å håndtere lovbrudd skaper samtidig positive endringsprosesser hos deltakerne (3), som ofte preger den videre utviklingen i saken.

De hyppige møtene med lovbrysterne, og å la offer og krenker møte hverandre, inneholder et potensial for stor terapeutisk effekt om de styres riktig. Samtidig er slike møter som tveeggede sverd. Man kan nemlig forverre om man gjør et dårlig forarbeid ved for eksempel ikke å sjekke krenkers motivasjon for å påta seg ansvar, eller gjennomgå grundig prosessene som skjer i slike møter. Prosjektleder i Oslo beskriver hvordan terapeutisk erfaring kan benyttes for å legge til rette for positive utfall på flere områder for krenker og offer (4):

[4] *"Det er to elementer i det, som jeg synes er viktig å fremheve (...) Jeg ser jo på selve arbeidet i Oppfølgingsteam også, som en slags terapeutisk setting ved at barnet selv deltar i møtet. Og jeg legger jo opp møtene på en slik måte at barnet selv er hovedpersonen og at jeg... Når vi liksom tar runden i disse møtene i Oppfølgingsteam så – starter jeg nesten alltid med hovedpersonen og stiller spørsmålene på en slik måte at – vedkommende må besvare hvordan det har gått ... Hva som har skjedd, hvordan man også... Hvordan også personen, hovedpersonen, kan bruke det nettverket der i videre arbeid. Så det tenker jeg er en terapeutisk setting."*

(Oslo, prosjektleder, intervju nr. 3, side 3).

Restorative justice kan beskrives som et sett av prinsipper, eller en tenkemåte som springer ut av ulike praksiser der utgangspunktet er at et lovbrudd forstås som en konflikt. Det er ikke en metode, ikke en kriminologisk teori og heller ikke et filosofisk system. Kanskje kan

restorative justice best beskrives som en tenkemåte, eller en holdning som er tuftet på noen få prinsipper. På et overordnet nivå tenkes prinsippene i restorative justice å være at et lovbrudd skal sanksjoneres på en konstruktiv måte ved at nærmiljøet (lokalsamfunnet) og lovbyteren gjør noe for den skadelidte. Dette fungerer som et alternativ til at staten gjør noe mot den som har begått lovbrudd. Zehr (op. cit.) poengterer at restorative justice ikke primært er rettet mot straff av krenker, men å restaurere, eller gjenoppbygge fra multiperspektiv og et interpersonlig ståsted. Restorative justice kan sies å være fundert på tre viktige prinsipper:

- 1) Et lovbrudd er en krenkelse av forholdet mellom ofre, gjerningspersoner og samfunnsfellesskapet/ lokalmiljøet.
- 2) En reaksjon på lovbruddet involverer offeret, gjerningspersonen, nettverket og lokalmiljø, og innebærer en gjenoppretting av skadene lovbruddet har medført.
- 3) En konsensustilnærming er den mest hensiktsmessige reaksjon på et lovbrudd.

Slump og van Hoek (2006) vektlegger gjenoppbygging (restaurering) av relasjoner til personer, institusjoner, lokal- eller storsamfunn etc. Det omfatter relasjoner i tre hovedgrupper:

- 1) Restaurering av relasjonen mellom krenker og offer ("mediation").
- 2) Restaurering av relasjonen mellom krenker og samfunnet ("community sanction").
- 3) Restaurering av relasjonen mellom offer og samfunn ("reparation").

Ut fra de tre gjengitte punktene som Slump og Van Hoeks legger til restorative justice, er det tydelig at de vektlegger handling for gjenoppbygging av relasjoner. Det varierer imidlertid noe mellom de ulike praktikere og teoretikere hvilke prinsipper de trekker fram for å beskrive restorative justice. På tvers av litteratur synes følgende ni dimensjoner å gå igjen (Johnstone & Van Ness 2007, Marshall 1999):

- 1 Lovbrudd er en krenkelse mot mellommenneskelige relasjoner.
- 2 Offer og samfunn er sentrale i prosesser for gjenoppretting.
- 3 Støtte til offer skal ha førsteprioritet.
- 4 Andreprioritet er å gjenopprette så langt det er mulig, i forhold til samfunnet.

- 5 Krenker har et personlig ansvar overfor offer og samfunn for den krenkelse som er begått.
- 6 De som er involvert, eller bør involveres for å sikre restorative justice i saken, må inngå forpliktende samarbeid for å sikre at det handles.
- 7 Krenker oppmuntres til å ta ansvar for krenkelsen og konsekvensene den har gitt.
- 8 Krenkelser skal ses i et bredere perspektiv enn isolert til selve handlingen, krenker og offer, og omfatte nærmiljø, sosialt nettverk etc.
- 9 Krenker vil som et resultat av restorative justice-prosessen, utvikle forbedret kompetanse og innsikt.

4.2 Et nå- og framtidsperspektiv

Gjenopprettingsprosesser preges mer av et nå- og framtidsperspektiv enn et fortidsperspektiv. I stedet for å dvele primært ved hva som har skjedd (som for eksempel årsaker til og selve krenkelsen), er restorative justice handlingsrettet og optimistisk ved å vektlegge gjenoppretting. Intensjonen er at offer og krenker kan bli mest mulig fri fra hendelsen, og derved sikre god videreutvikling hos begge partene. I stedet for at samfunnet avstraffer krenker, forplikter det seg til å ansvarliggjøre krenker, gjenopprette krenkelsen og sikre bedre utviklingskår for krenker. Målet er å hindre gjentagelse av lovbrudd.

Barton (2003) tar til orde for at restorative justice har klare likhetstrekk, eller tar opp i seg tenkning kjent fra "empowerment". "Empowerment" benevnes i norsk språkdrakt som myndiggjøring, og er nært knyttet til løsningsfokuset tilnærming og salutogenese (se informasjonsboks nr. 6).

INFORMASJONSBOKS 6

Definisjon av begrepet "empowerment"

Karakteristika for "empowerment" kan oppsummeres i syv punkter:

- (1) ser endringer som uunngåelig innen et økologisk perspektiv,
- (2) leter etter menneskers og systemers eksisterende ressurser og muligheter til å øke kompetanse,

- (3) mener at atferd som gis oppmerksomhet, bør være bestyrkende og føre til mestring,
- (4) bygger på ressurser i både uformelle og formelle former for hjelp,
- (5) mener støttens form er like vesentlig som hvilke ressurser som mobiliseres,
- (6) baserer behovsanalyse og intervensjon ut fra brukernes egne behov og initiativ,
- (7) ser ingen motsetning mellom forebygging og behandling.

Kilde: Lassen (2002).

Restorative justice er lite kjent i Norge [Mestitz & Ghetti 2005]. Tenkningen kan også virke fremmed i forhold til dagens praksis. Imidlertid har restorative justice klare fellestrekk med andre tradisjoner, for eksempel løsningsfokuset tilnærming (terapi) og "empowerment". Innsikt i essensen i ulike strømninger vil lede til at restorative justice ikke framstår så fremmed og annerledes enn den kan synes som. En av prosjektlederene i Oppfølgingsteam har kjennskap til "empowerment"-tradisjonen og har sett at den deler mye av tankegodset som ligger til grunn for restorative justice (5), hvor "empowerment" i høy grad har et individfokus, mens restorative justice mer er et samfunnsperspektiv. Derved kan restorative justice lettere forstås, siden barnevernet i Norge i flere år har hatt forankring i "empowerment".

(5) *"Jeg tenker jo empowerment som en del av RJ [en vanlig forkortelse for restorative justice], også."*

[Stavanger, prosjektleder, intervju nr. 3, side 2].

En generell mangel på kjennskap til restorative justice i Norge har ført til at prosjektlederene for Oppfølgingsteamene har måtte bane vei for to prosjekter; å spre kunnskap om restorative justice, og implementere det nye tiltaket som Oppfølgingsteam var.

Å spre kunnskap om restorative justice og etablere Oppfølgingsteam har gått parallelt i de fire prosjektkommunene. Intervjuene av prosjektlederene og spørreskjemaene til samarbeidspartnerne viser at å gjøre Oppfølgingsteamene kjent, tydelig kom forut for å spre kunnskap om restorative justice. Å implementere et nytt tiltak i det uoversiktlige og omfattende tiltakssystem man har for barn og unge, har vært krevende.

Dette uttrykkes av prosjektleder i Trondheim kommune (6, 7), som er representativt for det flere av de andre prosjektlederene har uttalt i intervjuene.

(6) *"Jeg føler barne- og familietjenesten har vært tung å komme inn i. For at det, og også delvis skole, da (...) 'Vi har ikke ungdom som er i den kategorien!' Og så vet jo vi og politiet at det kryr av de. Alle skolene har jo noen som både er tungt inne i stoff og kriminalitet. Men det liksom, det skal de ordne selv. Og jeg hadde jo stormøte veldig tidlig med en skole, og det gikk jo bra, altså ungdommene gjorde opp for seg til de grader, og alle sammen var fornøyde. Og så får jeg brev i fra, en e-post, i fra inspektøren på skolen i ettertid, at han, fra nå av så skal de ta den her metoden selv, da. De synes den var bra, men de skal ta den metoden nå. Og da handler det noe om at de er pedagoger, og de er best på det her. Men de kan xxx straffesaker, så må de ha jurister, de må ha ting på plass, og det å overbevise enkeltpersoner til at vi må dele på det her, det er ikke så lett bestandig."*

[Trondheim, prosjektleder, intervju nr. 2, side 16].

(7) *"Og så er det jo sånn at en må gå rundt å fortelle om det her prosjektet og hvor bra det skal være på teoretisk grunnlag. Og du, sånn som jeg regner med at du har hørt i fra de andre prosjektene, så er det en tung fase. Det å fortelle hvorfor det her er så viktig, og det her samarbeidet som skal koordineres, da, av konfliktråd og meg i tillegg, da. Så på et ganske tidlig tidspunkt så fant jeg ut at det er nok av folk som koordinerer tverrfaglig samarbeid, hvert fall så føler de ulike etatene det. Jeg må ha noe å by på, jeg må ha en metode (!) som de skjønner at: 'Det her er noe vi ønsker!'. For det merker jeg når jeg snakker med folk, og de spør: 'Hvem er det som skal xxx det her? Jo, det er jo da meg, da.' Og, 'Alt det har vi hørt før', sier de, da. 'Men jeg skjønner ikke helt konseptet'. (...) [latter] men jeg kom til (...) jeg måtte ta et veivalg; 'Skal jeg fortsette å snakke om det her og på en måte, føle at jeg trenger på meg... Folkene sa at: 'Du har 15 minutter på å fortelle om det her!' Så at den organiseringen og den veien som jeg følte var lagt opp for meg på forhånd, den var kanskje ikke hel, da. Så jeg måtte bare ha på meg kjeledressen, tenkte jeg, og begynne å jobbe praktisk. Så jeg begynte å jobbe med ungdom. Jeg begynte å kalle inn til møter og ta straffesaker, og gjennomføre stormøter og invitere de her samarbeidspartnerne som på en måte satt litt passivt og kikket på. Og da (!) begynte de å bli interesserte. For at konseptet, tenker jeg, at det jeg har å by på, det er stormøter med der ... jeg inviterer de tverrfaglige sektorene. Så får de se på den prosessen. Ikke sant? (...) Og gjennom å ha gjennomført flere stormøter med opp til 40 stykker til*

stede på gjennomføringen, det kan vi ikke ha her da, men xxx med mennesker, varte i tre timer, så har folk begynt å bli nysgjerrige, for der har foreldre på begge sidene reist seg og takket, og spurt: 'Hva er det her for noe? Det her er jo kjempebra (!)' Og folk har grått og det er mye prosesser (...) For at folk byr på seg selv, til de grader (!). Og de får se at det lokale nettverket og samfunnet kommer på banen og kommer med forslag. Sånn at det er ikke bare profesjonelle aktører som skal ta seg av det her. De kan være veiledere, og rådgivere og en back-up i forhold til lokalsamfunnet som byr så på seg selv. Og da er konseptet begynt å bli salgbart i forhold til de andre."

(Trondheim, prosjektleder, intervju nr. 2, sidene 1-2).

Hjelpeapparatet for barn og unge er særdeles kompleks og kan fortone seg uoversiktlig (Glavin & Erdal 2007). Det blir nemlig benyttet en rekke metoder og tiltakstyper. Fordelen er man derved lettere kan skreddersy tiltak ut fra type av vanske og verdiane personene har. Ulempene er at det er vanskelig å vite hvilke tiltak som er tilgjengelig. Mens man på den ene siden ønsker å ha en bred tiltaksvifte, er det også ofte motstand mot å innføre nye tiltak. Årsaken er at det gis mange tilbud om opplæring i eller tilgang på nye tiltak og metoder. Å gi informasjon om nye tiltak vil derfor konkurrere med andre tiltak, og det kan være vanskelig å skape entusiasme. Prosjektlederen i Trondheim kommune forteller at han valgte å skifte strategi og få brukere ved å vise hvordan metoden fungerer i praksis. Ryktene gikk raskt om tilfredshet med tiltaket, og slik ble rekrutteringen av ungdom bedre. Et annet problem har vært benekting eller tilsløring av å ha belastet ungdom (6).

Fagpersoner kan ikke så lett skilles fra metodene. Håndplukking av samarbeidspartnere blir derved et springende punkt for å lykkes. Spesielt sårbart blir det ved implementering hvor man må lykkes med metodeutførelsen for å skape "innsalg" av metoden (8).

[8] "Og de stormøtene har vært en veldig bra suksess, men det handler om å finne tak i personer. For ingen system blir bedre enn de personene (...) Jeg har funnet dyktige folk. (...) Og da spesielt i startfasen, et par dyktige polititjenestemenn, da, som skjønnte dette med RJ og verdien av å jobbe tverrfaglig på et tidlig stadium. Og alle de stormøtene har vært en suksess (...)."

(Trondheim, prosjektleder, intervju nr. 2, side 2).

4.3 Kjent fra eldre kulturer

Restorative justice har røtter tilbake til flere tidlige kulturer og småsamfunn, og eksisterte før vår nåværende rettspleie som i hovedsak bygger på en tankegang om gjengjeldelse. Dagens form for restorative justice bygger i stor grad på tradisjoner fra maorikulturen på New Zealand, men man finner elementer av restorative justice i lovtekster og rettspraksis i andre antikke kulturer, slik som Mesopotamia, Babylon og England – et par tusen år før Kristi fødsel.

Vår kultur har tatt til seg og videreutviklet tidlige kulturers måte å håndtere lovbrudd (forstått som uakseptable handlinger for fellesskapet). Et av hovedkjenne-tegnene ved en slik tilnærming er inkludering gjennom gjenoppretting: I stammen eller småsamfunnet samlet ofre, skadelidte, gjerningspersoner, venner, familie og andre samfunnsmedlemmer seg for å løse konflikter som hadde oppstått på en slik måte at relasjonen til de skadelidte, kunne gjenopprettes. Derved kunne den tidligere balansen i de mellommenneskelige relasjonene gjenvinnes.

4.4 Varianter innenfor restorative justice

Inngangsporten for personer til tiltak preget av restorative justice varierer. Balanse i forholdet mellom de involverte parter tilstrebes, men ofrenes talsmenn mener at enhver megling skal ta utgangspunkt i den skadelidtes/offerets situasjon og behov. Uansett vektning av de ulike partenes/involvertes roller er det udiskutabelt at restorative justice-tilnærmingen til forskjell fra det tradisjonelle, gjengjeldende systemet som forsetter staten som den formelt sett fornærmede part, løfter offeret frem som aktiv og ansvarlig deltaker i sin egen sak. I en tankegang basert på restorative justice, er lovbrøteren først og fremst ansvarlig overfor den skadelidte, og dernest overfor nærmiljøet eller samfunnsfellesskapet.

De mest brukte og omtalte formene for restorative justice i dagens vestlige samfunn, er megling mellom gjerningsperson og offer, nettverksmegling og stormøter ("conferencing" og "sentencing circles"). Ved nettverksmegling inkluderes nettverket og støttepersoner til både offeret og gjerningspersonen i møtet. Nettverket kan bestå av både familie og venner, eller representanter for offentlige institusjoner slik som skole,

barnevern osv. "Sentencing circles" er forholdsvis identiske med nettverksmegling, men de blir "overvåket" av en dommer, og av respekterte eldre fra lokalmiljøet der lovbruddet fant sted. Ulike former for restorative justice, for eksempel megling, kan benyttes i stedet for en tradisjonell straffereaksjon (konfliktråd), eller i kombinasjon med denne (samfunnsstraff, betinget dom). Flere av straffereaksjonene og støtteordningene som anvendes i dag, har elementer av gjenoppretting i seg. Eksempler på dette er ordningen med ungdomskontrakter, samfunnsstraff og voldsoffer-erstatning.

Restorative justice er ment å ha en rehabiliterende funksjon eller effekt – i første rekke av gjerningsperson, men også av offer. Rehabilitering av gjerningsperson kan gå på at vedkommende får en mulighet til å "gjøre opp" for seg, og kunne gå videre.

Et stormøte består i å la offer og krenker møte hverandre hvor noen fra deres private sosiale nettverk (familier, venner etc.) og representanter fra tjenester (for eksempel, barneverntjenesten, politiet, barne- og ungdomspsykiatrien etc.) også er til stede. Formen ligner til dels den man kjenner fra sosiale nettverksmøter (Klefbeck & Ogden 2003) og Flip-over-metoden (Døsvik & Finseraas 2005). Forskjellen består i at i et stormøte er en krenker og en er et offer. Blant annet via stormøtet får lovbrøyer kjennskap til offerets opplevelse og dermed en større kunnskap om lovbruddets konsekvenser. Målet er ikke å skape en relasjon mellom lovbrøyer og offer, men å lindre skadevirkninger et lovbrudd kan ha på offeret. Generelt er målene i møter som bygger på erfaringer fra sosial nettverksterapi å mobilisere det sosiale nettverket til innsats for å bedre situasjoner. Slike nettverksmøter beveger seg ofte i karakteristiske faser som:

- (1) Motivasjonsfasen (personene oppfordres til å delta, de involverer seg i situasjonen og de involverte personene og vil delta).
- (2) Retribaliseringfasen (det vil si gjenforening av nettverksmedlemmene – fordi man ved nettverksmøter ofte erfarer at det har vært svak kontakt eller kontaktbrudd mellom nettverksmedlemmene).
- (3) Polariseringfasen (motsetninger kommer til syne og frontene skjerpes mellom nettverksmedlemmene, og latente eller tidligere konflikter tenderer mot å blusse opp).
- (4) Mobiliseringsfasen (hvor nettverksmedlemmene slutter seg til en løsning og vil bidra til å hjelpe).
- (5) Depresjonsfasen/forandringfasen (nettverksmed-

lemmene kjenner på tristheten som ligger i situasjonen og hos enkelte av nettverksmedlemmene, og energien oppleves tappet etter mobiliseringen.) Det er i denne fasen man også får til en erkjennelse av situasjonen.

- (6) Gjennombruddsfasen (nettverksmedlemmene forplikter seg til å skape endring, og de samler seg om løsning av situasjonen).
- (7) Utmattingsfasen/katarsis (man kjenner på slitenhet som resultat av det langvarige og emosjonelt krevende møtet, samtidig som resultatet gir rom for å håpe på at det vil bli en endring av situasjonen som ledet til nettverksmøtet).

Målet med stormøter er at krenker tar ansvar for sine handlinger. På den måten kan man til en viss grad forsøke å forsone offer og krenker.

Av de fire Oppfølgingsteamene har Oppfølgingsteamet i Trondheim hatt flest stormøter. Prosjektleder har overveiende meget gode erfaringer med metoden, og har erfart at de sammen med tiltakene fikk det kommunale hjelpeapparatet til å begynne å benytte seg av Oppfølgingsteamet. Resultatene av informasjonsmøter gav heller laber oppslutning (6). De øvrige tre Oppfølgingsteamene har vært på studietur til Trondheim for å lære seg metodene, men den brukes mer sparsomt i disse Oppfølgingsteamene.

4.5 Restorative justice i Oppfølgingsteamene

I den første datainnsamling var fokus blant annet på kjennskap prosjektlederne samt styrings- og referansegruppene hadde til restorative justice. Prosjektlederne ble intervjuet om hva de la i restorative justice. Samme spørsmål ble også stilt i intervjuet av referansegruppene, og i det elektroniske spørreskjemaet som gikk ut til samarbeidspartnerne knyttet til Oppfølgingsteamene (se intervjuene i vedleggene 4-7, 9). Med noen få unntak fra referansegruppene og de som fikk spørreskjema tilsendt, var kunnskapen om restorative justice fra ukjent til meget sparsom. Prosjektlederne hadde derimot noe mer kunnskap om restorative justice, men hadde i varierende og i så kort tid etter implementeringen hovedsakelig i liten grad maktet å integrere denne tenkningen i Oppfølgingsteamene. En av prosjektlederne uttalte også at restorative justice var å betrakte som en teknikk, eller en metode som kunne anvendes ved siden av en rekke andre teknikker eller metoder i

Oppfølgingsteamene. Det har vært tydelige bevegelser i hvordan restorative justice har satt seg i Oppfølgings-teamene fra det første (2006) til tredje året (2008) med datainnsamling. Ved siste datainnsamling kjenner de involverte i Oppfølgingsteamene mer til restorative justice. I større grad blir restorative justice omtalt i 2008 som en innfallsvinkel eller holdning som skal gjenomsyre alle leddene i Oppfølgingsteam, og ikke som isolert teknikk (9).

(9) *"Fordi vi har jo hele tiden hatt en drøfting på dette med restorative justice, og vi har ikke vært organisert inn – innen det Konfliktrådet, men Konfliktrådet har jo deltatt helt fra starten av på våre møter, ved at en representant har sittet i teamet her. Så det har vært en diskusjon. Men vi har (!) vel # hatt en del diskusjon med # kanskje også forståelsen av hva RJ er, men det vi har landet på nå. Bare for å konkludere litt der, det er at vi, eller jeg, oppfatter RJ både som en tenkemåte og som en metode. (...) At det ikke bare er – en sånn teknisk greie, men vi har nok lenge vært i det lendet at man på en måte har sett på RJ som en teknisk bit, altså, og koblet det opp mot stormøter. (...) Men vi har jo hatt denne diskusjonen i teamet nå # over lang tid, hvor jeg har prøvd å løfte den diskusjonen frem. Og vi er nok mye mer der nå, at det er både en tenkemåte, altså en holdning, men også at det er en metodikk knyttet til dette som for eksempel stormøter. Men det er jo mye videre enn det, da."*

[Oslo, prosjektleder, intervju nr. 3, side 2].

Karakteristika ved Oppfølgingsteam, foruten restorative justice, er den tette oppfølgingen man har av unge lovbrøtere med skreddersydde tiltak. Dette kommer i tillegg til å kunne tilby at lovbruddet ikke vil komme på vandelsattesten om lovbrøteren gjennomfører vilkårene knyttet til påtaleunntakelsen. Oppfølgingsteamene benytter seg av eksisterende tiltak (for eksempel sinnemestringskurs, multisystemisk terapi (MST) etc.), samt egne tiltak som for eksempel coaching av tidligere kriminelle som ikke har begått nye lovbrudd etc. Det kan være vanskelig å framstille hva Oppfølgings-teamene er fordi de har klare likhetstrekk med en del andre tiltak samtidig som de benytter seg en del av de eksisterende tilbudene av tiltak.

(10) *"For mange så var nok (...) og da tenker jeg spesielt på våre samarbeidspartnere, så var nok det i starten litt diffust. Altså, folk skjønnte ikke dette her. Selv om modellen ligner jo veldig mye på det som tradisjonelt har vært kalt for ansvarsgrupper, og man har ikke helt, i hvert fall*

har ikke sett helt forskjellen på ansvarsgruppearbeid og Oppfølgingsteam. Og det kan jo i noen grad kanskje være vanskelig å forklare. Men dette er jo da knyttet til lovbrudd, og de elementene som ligger i Oppfølgingsteam i forhold til blant annet dette med den restorative-delen, og dette med disse vilkårene. Det skiller seg jo litt ut fra det vanlige arbeidet i ansvarsgruppe. Men ellers så er jo strukturen ganske lik."

[Oslo, prosjektleder, intervju nr. 3, side 4].

Det kan være komplisert å få grep om hva konstruert restorative justice og konseptet Oppfølgingsteam er. Sistnevnte er bare nevnt og ikke beskrevet i Regjeringens Handlingsplan mot barne- og ungdomskriminalitet (Justis- og politidepartementet 2005), og kun skissert i nevnte departements brev til de fire prosjektkommunene som skulle etablere Oppfølgingsteam. Flere av prosjektlederne, samt referanse- og styringsgruppene og påtalejuristene opplyste at de har hatt vansker med å få klarhet i hva Oppfølgingsteam skal være. Derved har de ikke kunne gi Oppfølgingsteamene en klar identitet når de presenterer tiltaket til samarbeidspartnere (10). For oppdragsgiver var hensikten med en lite stram beskrivelse å la de fire prosjektkommunene få handlingsrom til å utvikle varianter av Oppfølgingsteam. På denne måten ønsket man å høste en bred erfaring med oppfølging av unge lovbrøtere som har visse fellestrekk (personlig kommunikasjon med Anne Brita Normann i Justis- og politidepartementet, 09.01.2009). Flere av de vi intervjuet, ga uttrykk for at de opplevde beskrivelsen fra Justis- og politidepartementet som uller, og at dette hadde ført til både frustrasjoner og noe famling i etablering av prosjektet. I Kristiansand ledet det også til at de etter halvannet års drift måtte ta grep for å gjøre Oppfølgingsteamet mer i tråd med føringene gitt av oppdragsgiver. Det kan være frustrerende at man kommer halvveis i prosjektperioden før man får samtaler om hvordan kursen kan endres slik at Oppfølgingsteamet fikk en profil mer i tråd med føringene, selv om resultatet kan oppleves som å ha blitt bedre (11). Prosjektlederne har generelt etterlyst tettere kontakt med oppdragsgiver fra prosjektstart av for å kunne korrigere kursen prosjektene har. Fordi formuleringen gitt til oppdragsbyene var klart rommelig for rikelige tolkninger, blir slike faste møter med oppdragsgiver enda viktigere.

(11) *"I og med at jeg ikke i veldig stor grad hadde – finstudert bestillingen før den beskjednen kom om at vi hadde gjort det på en uriktig måte (...) Så sånn sett så syns jeg*

det jo for så vidt er greit med den korrigeringen som vi har gjort nå, i forhold til det som hun X påpekte, og de endringene, kursendringene som man har gjort (...) det oppleves som mer helhetlig. ”

[Kristiansand, påtalejurist, sidene 12-13].

Barn og unge som
begår alvorlig

og/eller gjentatt
kriminalitet

Oppfølgingsteam skal omfatte ungdom som har begått alvorlige og/eller gjentatte lovbrudd (når antall lovbrudd når et visst omfang, benevnes det som antisosialitet). Årsaken til lovbruddene vil variere, likeså karakteristika ved selve lovbruddet. Antisosialitet er en av de desidert mest studerte grupper av psykiske lidelser, eller sosiale avvik. Til tross for omfattende forskning på atferdsvansker og antisosialitet, er det fortsatt betydelige aspekt ved utvikling av slike vansker som ikke er godt nok belyst, slik som hvilke tiltak som gir best effekt (Moffitt et al. 2008).

I en årrekke har atferdsvansker vært den hyppigste henvisningsgrunn til barne- og ungdomspsykiatrien (BUP). I perioden 1998 til 2006 har imidlertid den vanligste henvisningsgrunnen fra førstelinjen (det kommunale hjelpeapparatet) til psykisk helsevern (spesialisttjenesten) i fire av de fem helseregionene i Norge gått fra å være atferdsvansker til hyperaktivitet/konsentrasjonsvansker. Siste oversikt viser at 19 prosent av henvisningene til BUP gjelder atferdsvansker, og 23 prosent er knyttet til konsentrasjons-/oppmerksomhetsvansker og hyperaktivitet (Pedersen, Lilleeng & Sitter 2008). Det er dokumentert en høy samforekomst av atferds-

INFORMASJONSBOKS 7

Begrepsavklaringer; antisosialitet, prososialitet og atferdsvansker.

Begrep	Forklaring
Antisosialitet	Antisosialitet innebærer å krenke andres grunnleggende rettigheter. Det kan være å true, stjele, ødelegge eiendeler etc. Ofte benyttes en snever definisjon av antisosialitet: å begå kriminelle handlinger. I denne rapporten benyttes imidlertid en bred definisjon av antisosialitet: krenkelse av grunnleggende og forholdsvis allmenne verdier, normer og lovregler som gjelder i et samfunn. Begrepet barn og unge som begår lovbrudd (ungdomskriminelle) er mer snevert enn atferdsvansker og antisosialitet.
Prososialitet	Antisosialitet er det motsatte av prososialitet. Prososialitet er å verne om andres grunnleggende rettigheter, å slutte seg til de rådende verdier, normer og holdninger, lovbestemmelser og regler i et samfunn. Prososialitet er godhet for godhetens skyld og ikke kalkulert for selv å oppnå goder. Altruisme, det vil si nestekjærlighet, er et sentralt begrep i prososialitet.
Atferdsvansker	En samlebetegnelse på atferd som vurderes som upassende, forstyrrende eller krenkende. Det er noe tidsepoke- og kulturavhengig hvordan atferd vurderes. Mild grad av atferdsvansker kan kalles disiplinproblemer. Det er ikke en diagnose for dette atferdsmønsteret. Det er barn og unge som kan vekke irritasjon, men ikke bekymring for sin atferd. Moderat grad av atferdsvansker er barn som ofte kommer i konflikter med andre personer (jevnaldrende og/eller voksne) og er dårlig tilpassede sitt miljø. Diagnosen er opposisjonell atferdsforstyrrelse (i det amerikanske diagnosesystemet DSM-IV, benevnes denne vansken som trasslidelse). Opposisjonell atferdsforstyrrelse er den alvorligste diagnosen av atferdsforstyrrelser i førskolealder. Atferdsforstyrrelse er den alvorligste diagnosen innen gruppen av atferdsvansker (i det amerikanske diagnosesystemet DSM-IV, er atferdsslidelse den tilsvarende diagnosen). Felles for opposisjonell atferdsforstyrrelse og atferdsforstyrrelse er at de vekker bekymring. Vanskene er alvorlige og det sliter på miljøene de lever i. Diagnosekriteriene for disse to lidelsene er lagt til vedleggene nr. 1 og 2.

vansker, hyperaktivitet, oppmerksomhets- og konsentrasjonsvansker (belyses senere i denne rapporten). Derfor er det ikke en utpreget sammenheng mellom henvisningsgrunn og den diagnosen som endelig stilles. De to (tre) gruppene av henvisningsgrunner utgjør til sammen hele 42 prosent av de som henvises til BUP. Gruppen av barn og unge med atferdsvansker (antisosialitet inkludert) er derfor betydelig. I dette kapitlet gis en kort oversikt over hvor forskningsfronten i forhold til denne gruppen er. Begrepene antisosialitet, prososialitet, atferdsvansker, empati og sympati er definert i informasjonsboks nr. 7 og 8.

INFORMASJONSBOKS 8

Definisjon av begrepene empati og sympati.

Empati er andre-orientert og etablerer et emosjonelt bånd mellom personer ved at man bryr seg om den andres ve og vel. Dette er en form for et ikke-kalkulerende engasjement i den andres situasjon.

Mens empati er å ta den andres ståsted ved å forsøke å leve seg inn i og derved forstå vedkommende, er sympati å føle med den andre.

Empati og sympati er nært knyttet til altruisme (nestekjærlighet). Altruistiske følelser er ikke strengt personlige, eller knyttet til egeninteresse, men er andre-rettet. Det inkluderer omtanke, sympati og medfølelse. En kan snakke om at medfølelsen ledsages av en generalisert nestekjærlighet, eller et rettferdighetsprinsipp.

Det er lite individuelle forskjeller i empati hos barn opp til fire- til femårsalder, men deretter utkrystalliserer det seg stadig klarere mønstre av evne til empati i tråd med barns kognitive, emosjonelle og sosiale utvikling.

Man finner allerede i treårsalder og ofte før femårsalder, barn som viser følelsesmessig kaldhet og mangel på å kjenne anger. Dette kan være de første tegn på utvikling av psykopati, og trekk som blir mer framtrædende i førskolealder.

Kilder: Hastings et al. 2000, Kimonis et al. 2006a, Kochanska et al. 1994, Lynam et al. 2007.

5.1 Omfattende konsekvenser

Atferdsvansker står for de største økonomiske utgiftsposter i utdannings-, helsesystemet og kriminalomsorgen i USA og Canada (Welsh et al. 2008). Det er beregnet at barn med atferdsvansker per år koster over \$ 10 000 per år (Foster et al. 2005). Ved 27-årsalder har personer med alvorlige atferdsvansker fra barndommen av, kostet samfunnet 10 ganger mer enn sine jevnaldrede (Scott et al. 2001). Dette er kun økonomiske indikasjoner som ikke kan sammenstilles med de alvorlige psykososiale konsekvensene for personene med disse vansker og for personer omkring dem.

Barn og unge som henvises til spesialisttjenesten for atferdsvansker, hyperaktivitet, konsentrasjonsvansker, autistiske trekk eller psykotiske trekk, er karakterisert som meget arbeidskrevende (Halstein 2008).

Kunnskap om hvilke risikofaktorer som ligger bak utvikling av antisosialitet, og kunnskap om beskyttelsesfaktorer og tiltak (intervensjoner), blir viktig for å kunne bistå denne gruppen av barn og unge til bedre liv i betydningen å være en del av produktive og tilpassede samfunnsborgere. Ikke bare vil det redusere store økonomiske utgifter, men mange alvorlige personlige skjebner.

5.2 Forekomst av antisosialitet i den vestlige verden

Siden 1950-tallet har det vært en svak økning i antisosial atferd i Vest-Europa og Nord-Amerika (Rutter, Giller & Hagell 1998). Omfanget av kriminalitet har således økt i tråd med velstandsøkningen i de industrialiserte land (Rutter & Smith 1995). På 1970-tallet ble gjerne kriminaliteten i klassisk sosiologi forklart med sosial nød hvor tyveri var et forsøk på å opprettholde en relativt grei levestandard, og for å hevne seg på det samfunn som de hadde blitt stemplet og stigmatisert i. Forskningsfunnene som det er vist til ovenfor, indikerer at sosial nød ikke synes å kunne være en hovedforklaring på den økningen i antisosialitet man finner i den vestlig verden. På den andre siden kan man hevde at selv om det har vært en markant velstandsøkning i befolkningen i Vest-Europa og Nord-Amerika siden siste verdenskrig, er forskjellene i levestandard i befolkningen stabile, eller svakt økende. En annen forklaring på nevnte økning av antisosialitet, er at den uformelle, sosiale kontrollen i samfunnet er oppløst. Atferd har derfor i høyere grad blitt preget av de indre

grenser personene har (selvregulering) framfor de ytre satte grenser av personer, lovverk, sosial kontroll etc. Den nevnte økningen av antisosialitet i den vestlig verden gjelder også for Norge.

Hele 80 prosent av ungdommene har utført antisosiale handlinger (Rutter, Giller & Hagell 1998). Det må derfor regnes som statistisk sett normalt å foreta enkeltstående antisosiale handlinger (selv om det moralsk og i medisinsk tenkning kan betraktes som avvikende). Studier i USA viser for eksempel at 50 prosent av elever i videregående skole har røkt marihuana (Johnston et al. 2008). Det betyr at halvparten av amerikansk ungdom har benyttet illegale rusmidler. Omkring 40 prosent av barn i førskolealder viser ett tegn på antisosial atferd hver dag, men bare 10 prosent viser seks eller flere antisosiale tegn hver dag (Willoughby, Kupersmidt & Bryant 2001). Internasjonale gruppestudier har vist at det skjer en økning i kriminell atferd sent i ungdomsalder og i tidlig voksen alder (MacDonald et al. 2005).

En studie av unge i alderen 13 til 16 år i Helsingfors, København, Oslo, Stockholm fra 2006, viste at 81 prosent av de unge i Oslo var gjennomført lovlidige. Studien viser at 23 prosent av unge i Oslo har begått tyveri (inkluderer naskeri). Denne forekomsten er noe lavere enn i de øvrige nordiske hovedstedene. Det synes som om kriminelle unge i Oslo skiller seg fra kriminelle i de øvrige byene ved å være mer aktive i å begå lovbrudd, altså forskjeller når det gjelder antall. 15 prosent av unge i Oslo har begått voldskriminalitet, som er noe lavere enn unge i Stockholm (19 prosent), markant mindre enn unge i Helsingfors (26 prosent) og København (27 prosent). Studien viser at 9 prosent av unge i Oslo har båret våpen, og 10 prosent har deltatt i gruppeslagsmål. Andelen av unge i Oslo som har begått skadeverk, var på 13 prosent og 2 prosent har solgt narkotika (Kivivuori 2007).

For de aller fleste unge skjer lovbrudd bare én eller noen få ganger. En stor andel av dette dreier seg om trafikkriminalitet: 63 prosent av alle straffereaksjoner i 2004 for ungdom i alderen 15 til 24 år dreide seg om trafikkriminalitet, og 86 prosent av alle straffereaksjoner mot denne aldersgruppen var forelegg og forenklede forelegg. Disse engangslovbryterne er siktet for en forholdsvis liten del av alle lovbruddene. Engangslovbryterne er dermed, til tross for hvor mange de er, siktet bare for et lite mindretall av de oppklarte lovbruddene. Det er derved mønster og omfang av antisosial atferd som vurderes før man betegner personer

som antisosiale, eller stiller diagnose om atferdsvansker.

En undersøkelse som Statistisk sentralbyrå (SSB) har gjort av 1977-kullet, viser at nesten 2/3 av lovbruddene blir begått av cirka 11 prosent av de registrerte lovbrøtterne. Den minste, men mest aktive lovbrøttergruppen, som er siktet for mer enn 30 lovbrudd per person, står alene for 35 prosent av lovbruddene med kjent gjerningsperson utførte av personer fra 1977-kullet. Dette er en svært liten gruppe på 155 gutter og 10 jenter, slik at man skal være varsom med generalisering av funnene (Skardhamar 2005). Funn fra andre norske studier viser også at relativt få ungdommer står bak flere voldelige lovbrudd (Meland 2007). At enkelte ungdommer er gjengangere i kriminalstatistikken, støttes også av internasjonale studier (Borum 2003). 5 prosent av de høyaktive kriminelle står for 50 prosent av den totale kriminaliteten i Sverige (Brottsförebyggande rådet 2001). Amerikanske studier viser omtrent samme forekomst; de 10 prosent mest utfordrende individer står for halvparten av kriminaliteten. Forskning på norske barn og unge viser at det meste av ungdomskriminaliteten utføres av unge som alltid har utmerket seg som aggressive. Bare et fåtall debuterer som kriminelle i ungdomsårene (Kjelsberg 2002).

Det har vært en svak økning i antisosialitet blant barn og unge de senere årene. For unge under 18 år steg tallet på straffereaksjoner for lovbrudd med 51 prosent i perioden fra 1997 til 2004. Fra 2000 til 2004 steg straffereaksjonene for samme aldersgruppe med 26 prosent. Antall personer under 15 år som for eksempel ble siktet for voldsforbrytelser, var fem ganger så høyt i 2001 som i 1992 (Stene 2003). Ungdom er også offer for andres antisosialitet. Levekårsundersøkelsen 2004 viser at årlig utsettes mer enn hver fjerde ungdom for vold, trusler eller tyveri (Stene 2004).

5.3 Gruppen av barn og unge med antisosialitet og atferdsvansker

På et overordnet nivå kan man beskrive atferdsvansker og antisosialitet som å omfatte ikke aldersadekvate holdninger og atferder som krenker familiens forventninger, sosiale normer og andres rettigheter, eiendeler eller trygghet (McMahon, Wells & Kotler 2006). Personer med diagnosen opposisjonell atferdsforstyrrelse, og i alle fall de med atferdsforstyrrelse, viser liten grad

av grunnleggende følelser som empati, følelser som indikerer usikkerhet, underlegenhet eller opptatthet av hvordan andre betrakter en, slik som følelser av selv-kritiskhet, sjenanse, flauhet, forlegenhet, eller generelt følelser og atferd som er i tråd med samfunnets forventninger (Lovett & Sheffield 2007). De nevnte følelser er sentrale i selverkjennelse og for å forstå og leve seg inn i andre mennesker, og få til et smidig samspill med dem. Dette ligger til begrepet mentalisering (se informasjonsboks nr. 9).

INFORMASJONSBOKS 9

Definisjon av begrepet mentalisering

Mennesker motiveres via tanker, følelser og intensjoner. Mentalisering handler ikke bare om å forstå den andres sinn, men også å integrere og skape en helhetlig organisering av en selv. Man kan si at mentalisering er å forstå at like mye som man karakteriseres av tanker, følelser og intensjoner, så har andre personer andre typer tanker, følelser og intensjoner.

God mentalisering preges av en aktiv konstruering av seg selv og andre som unike mennesker over indre dimensjoner som tanker, følelser, erfaringer, oppfatninger, lyster, motiver etc.

Mentalisering utvikles hos barn ved å ha en sensitiv omsorgsperson. Omsorgspersoner som lar barn erfare egne følelser og støtter dem i en slik utforskning, legger grunnlaget for utvikling av god mentalisering.

Lidelser og tilstander som atferdsvansker, traumatiserte personer (kan omfatte alvorlige ulykker og katastrofer, men også omsorgssvikt, mishandling og seksuelle overgrep), utrygg tilknytning, ADHD, psykisk utviklingshemning, autismetilstander (inkluderer Asperger syndrom og nonverbale lærevansker) er eksempler på barn, unge og voksne med vansker knyttet til utvikling av en moden og nyansert mentalisering.

Kilder: Bateman & Fonagy 2006, Fonagy et al. 2002, Schmeets 2008, Sharp 2006, Tyson 2005, Zevalkink 2008.

I forbindelse med atferdsvansker og hyperaktivitet benyttes ofte begrepet eksekutive vansker (se informasjonsboks nr. 10). Det er en betegnelse for sentrale dimensjoner som inngår i å holde seg til strategier, styring av egen atferd og regulering av egne emosjoner for å opptre hensiktsmessig eller målrettet.

INFORMASJONSBOKS 10

Definisjon av begrepet eksekutiv funksjon

Stikkord foreksektive funksjoner er initiering til, planlegging, samordning og regulering av atferd. Det bygger på gode problemløsningsevner, å holde fast på mål, samt en fleksibel bruk av strategier.

Vansker knyttet til eksekutive funksjoner kan beskrives som en "output"-vanske. Ferdigheter som krever at man frir seg fra kontekst, hemmer upassende impulser og responser, planlegger og genererer sekvenser av viljestyrte handlinger, forståelse av årsak-virkningforhold (kausalforhold), opprettholdelse av strategier for vedvarende aktivitet, fleksibilitet i skiftninger mellom aktiviteter, vurderinger av konsekvenser, nyttiggjøre seg tilbakemeldinger, være fleksibel overfor endringer og å styre oppmerksomheten.

Definisjonen bygger på arbeider fra Carlson 2003, Miller & Cohen 2001, Pihl et al. 2003, Seguin et al. 1999.

5.3.1 Internaliserende og eksternaliserende vansker

Man skiller ofte mellom to hovedgrupper av vansker hos barn og unge; internaliserende og eksternaliserende vansker. Internaliserende vansker benevnes også som innagerende, eller emosjonelle vansker. Eksternaliserende vansker benevnes også som utagerende, eller sosiale vansker. Til internaliserende vansker regnes angstlidelser, depresjoner og psykoser. Eksternaliserende vansker deles inn i to dimensjoner; regelbrytende atferd og aggressiv atferd. Regelbrytende atferd inkluderer å stikke av/rømninger, ildspåsettelse, stjeling, skoleskulk, bruk av alkohol og narkotika og vandalisme. Aggressiv atferd omfatter slåssing, destruktivitet, u lydighet, true andre, krenkende og forstyrende atferd i skolen (Achenbach & Rescorla 2001).

5.3.2 To diagnoser for atferdsvansker

Det er to hoveddiagnoser for atferdsvansker: (1) *opposisjonell atferdsforstyrrelse*. Tilsvarende i det amerikanske diagnosesystemet DSM-IV er trasslidelse, eller "oppositional defiant disorder", forkortet til akronymet ODD. Kjerneord for vansken er trass, ulydighet og provoserende atferd. (2) *atferdsforstyrrelse*. Tilsvarende i DSM-IV er atferdslidelse benevnt som "conduct disorder", forkortet til akronymet CD. Atferdsforstyrrelse handler om gjentatte, alvorlige norm-/lovbrudd og krenkelser av andre.

Mens opposisjonell atferdsforstyrrelse i høy grad er knyttet til hjemmet, utspilles atferdsforstyrrelse på flere arena (systemer) parallelt (Carr 1999). Det omfatter hjemmet, skolen og nærmiljøet. Spesielt personlighetstrekkene impulsivitet og uansvarlighet er sterkest og over lengst tidsrom knyttet til atferdsvansker, kriminalitet og antisosialitet generelt i barne- og ungdomsalder (Kotler & McMahon 2005).

Diagnosekriteriene for opposisjonell atferdsforstyrrelse og atferdsforstyrrelse overlapper hverandre (Tackett et al. 2003, Weyandt et al. 2003). Delvis kan dette overlappet rettferdiggjøre en bred bruk av begrepet atferdsvansker; som et spektrum, eller et kontinuum av atferd fra de lette til de alvorlige vansker, likeså samlebetegnelse antisosial atferd, eksternaliserende eller sosiale vansker (Lahey et al. 2004). Eksempler på overlapping mellom opposisjonell atferdsforstyrrelse og atferdsforstyrrelse er at slåssing og lyving forekommer som kriterium i begge gruppene. Ikke bare overlapper disse to diagnosene for atferdsvansker hverandre, men ofte er opposisjonell atferdsforstyrrelse en forløper for atferdsforstyrrelse (Hill 2002). Det er sjelden utviklingsgangen går motsatt vei, altså at atferdsforstyrrelse er forløper for opposisjonell atferdsforstyrrelse. En tallangivelse av disse sammenhengene kan vise hva som er det dominerende mønsteret: Omkring 90 prosent av barn og unge med atferdsforstyrrelse har i en tidligere periode hatt opposisjonell atferdsforstyrrelse, men bare 25 prosent av barn med alvorlige atferdsforstyrrelse utvikler opposisjonell atferdsforstyrrelse (Angold & Costello 2001, Loeber & Coie 2001).

Oppsummerende kan man si at opposisjonell atferdsforstyrrelse er en mildere form for atferdsvansker som forekommer blant yngre barn enn atferdsforstyrrelse, men med like underliggende mekanismer og dynamikk

(Lahey 2008). Likeså kan man ut fra forskning trekke slutningen om at mens opposisjonell atferdsforstyrrelse er vanligst blant yngre barn, gjerne tre- til seksårsalder (med gjennomsnittlig debutalder ved seksårsalder), debuterer atferdsforstyrrelse noe senere, gjerne fra åtte- til tolvårsalder (med gjennomsnittlig debutalder ved niårsalder) (Nock et al. 2007).

Det er vanlig at barn med atferdsvansker har et høyt konfliktnivå med sine søsken (akkurat som de lett krenker og er i konflikt med andre barn i barnehage, skole, nabolag etc.). Det er også funnet at i en søskenflokk kan de ikke-henviste søsken ha verre forstyrrelser enn den henviste. Det finnes også flere eksempler på at barn med atferdsvansker kan ha søsken med verre atferdsvansker eller andre alvorlige vansker, men som ikke er henvist for bistand (Dishion & Patterson 2006). Årsaken er at det er store tilfeldigheter i hvilke barn som fanges opp av for eksempel ansatte i barnehage, skole, helsestasjon, fastlege etc. og deres handlekraft til å sikre dem faglig bistand.

5.4 Psykopati

Når man studerer atferdsvansker og antisosialitet, kommer man i berøring med psykopatibegrepet. I dette kapitlet beskrives denne lidelsen samt at man allerede hos små barn, kan identifisere trekk som regnes som viktige markører for senere utvikling av psykopati. Begrepet psykopati er betent – både i politiske miljøer, hos allmennheten og delvis hos fagpersoner. Studier av psykopati er viktig for å forstå gruppen av antisosiale.

Det synes å være mulig å klart identifisere den lille gruppen av psykopater i den større gruppen av antisosiale (Patrick 2007). Det kan være viktig i forhold til tiltaksvalg og kontroll for at deres alvorlige krenkelser mot allmennheten og enkeltpersoner ikke skal få fritt utløp. Personer med psykopati profitterer langt svakere på tiltak enn de øvrige antisosiale og barn og unge med atferdsvansker. Det er derfor viktig å identifisere denne gruppen for ikke å prøve tiltak for å se om man kan lykkes med dem fordi tiltakene burde vært andre og langt mer intense. I siste utgave av diagnosemanualene for Europa (ICD-10), USA og Canada (DSM-IV) er diagnosen psykopati fjernet. Den er erstattet med dyssosial personlighetsforstyrrelse i ICD-10, og med antisosial personlighetsforstyrrelse i DSM-IV. Den kaldt beregnende, utnyttende og ofte kronisk antisosiale personen som lå til psykopati, rommes ikke godt i de to nevnte

personlighetsforstyrrelsene. Dahl og Dalsegg (2000) beskriver psykopati som en kombinasjon av patologisk narsissisme og dyssosiale trekk, og er derfor ikke helt identisk med, men snarere en hard kjerne av de anti-sosiale. Det drøftes sterkt om psykopati skal gjeninnføres i det amerikanske diagnosesystemet ved neste revisjon, altså når DSM-V utgis (Moffitt et al. 2008).

5.4.1 Sentrale dimensjoner i psykopati

Det foregår faglige drøftinger om hvilke dimensjoner som bør inngå som sentrale for å definere psykopati (Cooke, Michie & Hart 2006). Fire dimensjoner synes å gå igjen innen dagens teorier og forskning: (1) en arrogant (inkluderer narsissistiske selvoppfatninger) og utnyttende interpersonlig stil (manipulerende, kald utnyttelse av andre til egen fordel), (2) en impulsiv og uansvarlig atferd (inkluderer vansker med å planlegge og å holde seg til mål), (3) et tydelig mangelfullt utviklet følelsesregister som inkluderer mangelfull evne til å føle anger og empati, samt (4) en tilbøyelighet til å kjede seg (som fremhever deres tendens til impulsivitet og sensasjonssøking). Disse personlighetstrekkene er framtredd allerede hos ungdom som senere diagnostiseres til å ha psykopati, og disse regnes derfor som solide prediktorer (Cooke & Michie 2001, Kosson et al. 2002, Neumann et al. 2006).

Det er altså personlighetstrekk som kaldhet, ufølsomhet, likegyldighet og liten evne til empati som er sentrale indikasjoner både hos ungdom og voksne som indikerer stor sannsynlighet for å innfri kriteriene for psykopati (Cooke & Michie 1997). Slike trekk hos barn og ungdom er dokumentert å holde en høy stabilitet langt inn i voksen alder (Munoz & Frick 2007, Obradović et al. 2007). Man kan derfor identifisere psykopati i tidlig alder, og lidelsen grupperes som en utviklingsforstyrrelse som har startet før fylte 18 år. Til tross for høy stabilitet i disse personlighetsdimensjonene, er det mange unntak fra dette mønsteret (Lynam et al. 2007). Estimeringer indikerer en stabilitet på omkring $r = .55$ hos barn i alderen fire til ni år over en ettårsperiode (Dadds et al. 2005), og hos syv- til tolvåringer når de var blitt 18 til 19 år gamle (Burke, Loeber & Lahey 2007), samt $r = .60$ fra 17-årsalder til 24-årsalder (Blonigen et al. 2006). Bokstaven r står for korrelasjonskoeffisient (samvariasjon). Når den for eksempel oppgis å være på $.60$, er det en indikasjon på hvor sterk samvariasjonen mellom to variabler er. I dette tilfellet gjelder det stabilitet i personlighetstrekk målt på to tidspunkt. Dersom

r har verdien 1, betyr det en perfekt samvariasjon mellom de to variablene, mens verdien 0 betyr at det ikke er noen samvariasjon. Det er ingen klar grense for når en samvariasjon er sterk, moderat eller liten, men en verdi på $.60$ anses som relativt sterk, og i dette tilfellet betyr det relativt stabile personlighetstrekk over tid.

Personer som kjennetegnes som kalde og ufølsomme ("callous-unemotional"), viser tydelige avvik fra det som er vanlig relasjoner hos mennesker knyttet til emosjonelle stimuli. Det omfatter hvordan de oppdager og tolker emosjonelt innhold i bilder de vises (Kimonis et al. 2006b), emosjonelt innhold i ord (Loney et al. 2003), tolkning av emosjonsuttrykk i andres ansikter (Dadds et al. 2005), og hvordan stemmeleie hos mennesker kan uttrykke emosjoner (Blair et al. 2005). Disse avvikene i å fange opp og tolke emosjoner synes mer knyttet til negative enn til positive emosjoner (Kimonis et al. 2006b, Loney et al. 2003). Tolkning av emosjoner er sentralt i mentalisering og er en forutsetning for empati, en forutsetning for å kunne skape gode relasjoner til andre, og for en nyansert og realistisk selvinnsikt.

Denne gruppen av personer som beskrives her, har også ofte en utpreget hang til spenningsøking ("sensation seeking") (Essau, Sagagawa & Frick 2006). Den kan gi seg utslag i form av eksperimentering med rusmidler, hasardiøs kjøring, kriminalitet etc. Deres grunne moralske resonnementer og svake evner til å kontrollere seg selv (selvregulering), leder til at de er høyfrekvente i å bryte lovbestemmelser og å krenke andres grunnleggende rettigheter og samfunnets forventninger til innbyggerne.

En gjennomgang av 24 forskningsstudier viser at tydelige personlighetstrekk som kaldhet og ufølsomhet, er nært knyttet til at personer er ekstra voldelige (Hemphill 2007) og at de har en nær kronisk antisosial atferd (Frick & Dickens 2006). I tillegg kommer at dette er en god predikasjon på alvorlighetsgraden i atferdsvanskene (Dadds, Whiting & Hawes 2006), voldeligheten og aggresjonsnivået som vises (Dolan & Rennie 2006, Neumann et al. 2006). Dessuten indikerer dette også forekomst av og alvorligheten i kriminaliteten (Poythress et al. 2006), samt tidlig debutalder i forhold til kriminalitet (Frick et al. 2005, Silverthorn, Frick & Reynolds 2001), nåtidig kriminalitet (Enebrink et al. 2005), og kriminalitet som forekommer først i ungdomsalder (Frick et al. 2005). Denne gruppen av barn og unge vil derfor tidlig utmerke seg negativt, og en del av dem vil knyttes til hjelpeapparatet. Personer med

personlighetstrekk som kaldhet og ufølsomhet oppfatter seg imidlertid ikke selv som kalde, utnyttende, eller å ha et grunt følelsesliv. Deres selvbeskrivelser avviker derfor markant fra for eksempel hvordan deres foreldre og lærere beskriver dem (Rutter 2005). Dette er ikke særegent for personer med psykopati. Slike markante forskjeller i personbeskrivelser gjelder for personer med atferdsvansker, antisosialitet generelt, eller personlighetsforstyrrelser (som dyssosial eller antisosial) (Fontaine 2007).

Det er anslått at mellom 10 til 15 prosent av personer som forgriper seg seksuelt overfor barn, og mellom 40 til 50 prosent av voldtektsmenn, innfrir kriteriene for psykopati (Gretton et al. 2001, Porter et al. 2000). Utenlandske studier viser at mellom 50 til 80 prosent av mannlige innsatte i fengsler innfrir diagnosekriteriene for dyssosial personlighetsforstyrrelse, og mellom 11 til 25 prosent av mannlige innsatte i fengsler innfrir kriteriene for psykopati (Simourd & Hoge 2000). Prognosene for personer med disse personlighetstrekkene er dystre. Trolig mangler mange av fagpersonene kunnskap til å identifisere denne alvorlige vansken. Tiltakene som iverksettes har fra lav til ingen effekt for dem. Det blir derfor ofte flere år med en prøving og feiling.

INFORMASJONSBOKS 11

Sentrale trekk i psykopati

Skåringene baseres på opplysninger via journal, fra personale og et løst strukturert intervju. Skåre 2 er hvis atferden definitivt er til stede. Skåre 1 viser at man er usikker på om atferd er til stede. Ved skåre 0 er atferden ikke til stede. Diagnosen psykopati stilles vanligvis ved en skåre på 30 poeng eller høyere.

- 1 Glatthet/overfladisk sjarm.
- 2 Selvsentrert/storhetsideer om egen verdi.
- 3 Behov for nye impulser/lett for å kjede seg.
- 4 Patologisk løgnaktighet/bedrageri.
- 5 Bløffmakeri/manipulering.
- 6 Manglende anger eller skyldfølelse.
- 7 Manglende dybde i følelser.
- 8 Ufølsomhet/mangel på empati.
- 9 Parasittisk livsstil (snylter på/utnytter andre).
- 10 Oppfarende/dårlig kontroll over sinne.
- 11 Promiskuøs seksuell atferd (utsvevende eller løssluppen seksualitet).
- 12 Atferdsproblemer før fylte 12 år.

- 13 Manglende realistisk langtidsplanlegging.
- 14 Impulsivitet.
- 15 Uansvarlig foreldreatferd.
- 16 Hyppige ekteskap/samboerforhold.
- 17 Ungdomskriminalitet før fylte 15 år.
- 18 Svikt ved prøvetid eller løslatelse.
- 19 Manglende ansvar for egne handlinger.
- 20 Flere typer lovbrudd blant følgende ti: innbrudd, ran, narkotika, frihetsberøvelse, mord (forsøk), ulovlig våpenbesittelse, seksuelle overgrep, grov uaktsomhet, bedrageri, flukt fra fengsel.

Kilde: Hare 1991 (PCL).

5.5 Forekomst og kjønnsforskjeller

På 1980- og 1990-tallet var det en svak økning av forekomsten av atferdsvansker og antisosialitet blant norske barn og unge i de største norske byene. En norsk studie viste at 4,9 prosent av guttene og 0,8 prosent av jentene hadde alvorlige atferdsvansker. I Oslo ble hele 10,7 prosent av guttene klassifisert til tydelig å innfri kriteriene for atferdsvansker (Wickstrøm, Skogen & Øia 1996). Det har vært forholdsvis ukjent hvor mange barn i førskolealder som innfrir kriteriene for atferdsvansker. Nyere studier indikerer at den ligger nær 6 prosent (foreløpig upubliserte tall fra studien Tidlig Trygg i Trondheim; Berg-Nielsen, Kvello & Wickstrøm m. fl.). De senere år er kriminaliteten i Norge stabilisert seg noe, men andelen grov vold har derimot økt (Pape & Falck 2003, Øia 2007). Grad av belastninger og alvorlige eksternaliserende vansker hos barn og unge, har derved økt noe. Opposisjonell atferdsforstyrrelse er mer utbredt enn atferdsforstyrrelse i barnehage- og barneskolealder, men fra tenårsalderen er disse to psykiske lidelsene likt utbredt. Forekomsten av opposisjonell atferdsforstyrrelse i USA er på 10 prosent (11 prosent for gutter og 9 prosent for jenter), mens forekomsten atferdsforstyrrelse er 9 prosent (12 prosent for gutter og 7 prosent for jenter) (Nock et al. 2006). Forekomsten i Norge av opposisjonell atferdsforstyrrelse er cirka 3 til 5 prosent, og forekomsten av atferdsforstyrrelse er på mellom 1 til 3 prosent (Kvello 2007). Den nokså like forekomsten av de to lidelsene i befolkningen skyldes at opposisjonell atferdsforstyrrelse kan gå over til atferdsforstyrrelse, eller at symptomene forsvinner eller reduseres så mye at diagnosekriteriene ikke lenger er oppfylte.

Gutter er overrepresentert når det gjelder antisosial atferd i tidlige leveår. Disse tydelige kjønnsforskjeller vises så tidlig som i to- til treårsalder (Dodge, Coie & Lynam 2006). Gutteres antisosiale atferd forekommer ikke bare tidligere, men tenderer også mot å være mer alvorlige og langvarige enn hos jenter. I barnealder er antisosial atferd fra to til fire ganger mer vanlig hos gutter enn hos jenter (Eme 2007, Lahey et al. 2006). I slutten av tenåringsalder når gutter en topp i sin antisosiale atferd (Lahey et al. 2006), og man ser at kriminalitet og voldelighet ofte er på sitt sterkeste hos de antisosiale i alderen 15 til 30 år. Det er nokså synkront med at testosteronnivået er på sitt sterkeste. Sterkest kjønnsforskjeller i antisosial atferd finner man når man ser på midlertidig versus kronisk antisosialitet. For langvarig antisosialitet er kjønnsforskjellene i forholdet mellom gutter og jenter 10:1, mens kjønnsforskjellene for forbigående antisosialitet i ungdomsalder er 2:1 (Moffitt et al. 2001).

Det er indikasjoner på at jenters uttrykk av aggressivitet over de siste årene har blitt mer lik gutters, og man finner at forekomst av aggressivitet hos jenter versus gutter ikke er så betydelige som før antatt (Hipwell & Loeber, 2006). Om det skyldes dårlige mål på aggresjon i tidligere forskning, eller om det skyldes en dreining grunnet sosialiseringsspraksisen, er ikke helt avklart. Det er indikasjoner på at begge disse faktorene kan ha bidratt til denne endringen i forekomst, og disse forklaringene ikke konkurrerer med hverandre. Et forsøk på å tallfeste dette viser at man finner en reduksjon på 50 prosent de siste 50 årene i kjønnsforskjeller når det gjelder aggressivitet (Rutter, Giller & Hagell 1998).

Gutter viser mer åpen og fysisk aggressivitet, mens jenter har høy forekomst av ryktespredning, dulgte stikk, isolering og sladring (Côté et al. 2007). Samtidig finner man at jenter fortsatt holder igjen på sine vansker, det vil si at når jenter viser samme symptomer og intensitet i dem som gutter, har ofte jentene mer psykopatologi enn guttene (Gillberg & Hellgren 2000). Tross dette viser amerikansk forskning at gutter er mer gjentagende i voldelighet enn hva jenter er. Samtidig er det indikasjoner på at jenter gir sine vansker andre uttrykksformer som for eksempel å bistå andre i kriminalitet, oppmuntre andre til utøvelse av vold til egne formål, mishandle egne barn etc. (Broidy et al. 2003, Odgers & Moretti 2002). Andelen jenter involvert i voldelig kriminalitet er imidlertid økende, og rimer med kunnskap om at jenter i dag framstår med en aggressivitet i omfang og uttrykksformer som stadig mer ligner guttenes (Snyder & Sickmund 2006).

Prognostisk sett finner man at fysisk aggresjon hos jenter i barnehage- og til dels småskoletrinnet, ikke er fullt så sterkt knyttet til at jenter vil utvikle fysisk voldelighet eller kriminalitet i ungdomsår, som lignende tegn predikerer slik utvikling for gutter (henholdsvis 45 prosent og 65 prosent) (Broidy et al. 2003).

En longitudinell studie av ungdom i alderen fra 13 til 21 år fant at individuell stabilitet fra tidlig til midtre ungdomsalder, og fra midtre ungdomsalder til tidlig voksenalder, forekommer noe likt blant jenter og gutter. Jenter med alvorlige atferdsvansker har like stor sannsynlighet for å ha slike problemer ved senere alder som gutter (Storvoll & Wichstrøm 2003).

5.6 Årsaker til atferdsvansker og antisosialitet

Det er etablert et spedt datamateriale som indikerer at det er riktig å danne undergrupper av antisosiale barn og unge. Årsaken er at man avdekker noen ulike utviklingsveier, men aller mest er det variasjoner i symptombildet, funksjonsnivået, prognoser og tiltaksbehov (Frick & Marsee 2006). Studier av dette vil kunne lede til tidligere oppdagelse av risikogrupper, men aller mest å bedre tiltakene som kan hjelpe denne gruppen til et liv hvor de i høyere grad makter å delta i et ordinært samfunnsliv.

5.6.1 Svangerskapet

Over år har forskning påpekt sammenhenger mellom påvirkninger av foster under svangerskap i form av at det får for lite proteiner, forgiftninger av foster via mors bruk av nikotin, marijuana og alkohol. Det er foreløpig avdekket alvorlige komplikasjoner hos barn som følge av mors rusmiddelbruk under svangerskapet (Brown et al. 2004). Atferdsvansker er én av de vansker barn kan utvikle som resultat av rusmiddeleksponeering som foster (DHHS 2004). Hvordan rusbruk under et svangerskap påvirker barn, er ennå et for lite studert område. Negativ påvirkning av foster er heller ikke så grundig dokumentert til å være en direkte årsak til atferdsvansker eller antisosialitet, men det er godt dokumentert at slike påvirkninger av fosteret øker sårbarheten for at de utvikler slike vansker (D'Onofrio et al. 2008, Gatzke-Kopp & Beauchaine 2007, Hodgins, Kratzer & McNeil 2001). I en studie kontrollerte man for foreldres eksternaliserende vansker, fosterets eksponeering for nikotin, prematuritet ("small for gestational age") og

fødselsvekt, og fant at foster eksponert for alkohol hadde en klart økt risiko for å utvikle atferdsvansker (Disney et al. 2008).

5.6.2 Genetisk betingede forhold

Resultater fra enkelte studier indikerer at mellom 40 til 50 prosent av antisosial atferd kan forklares med biologisk betingede forhold, 20 prosent av delt miljø, 30 prosent ikke-delt miljø (se informasjonsboks nr. 12) (Moffitt 2005). Adopsjons- og tvillingstudier indikerer at omkring 50 prosent av antisosialitet kan forklares ut fra genetiske forhold (Baker et al. 2007). Forskningsfunnene til Baker og Moffitt og deres kolleger, er forholdsvise sammenfallende. Den genetiske arveligheten for personlighetstrekk som følelsesmessig kaldhet og ufølsomhet er på rundt 42 til 43 prosent (Larson, Andershed & Lichtenstein 2006, Taylor et al. 2003). Dette er på linje med den genetiske arveligheten for personlighetstrekk flest. Den genetiske innflytelsen er sterkere når debut av antisosialitet er i barnealder framfor debut av antisosialitet i ungdomsalder, og sterkere genetisk arvelighet for de med personlighetstrekkene kaldhet og ufølsomhet enn de uten slike personlighetstrekk (Viding et al. 2008).

Så langt har ikke forskning avdekket hvilke gener som styrer hvilke former for antisosialitet. Det dreier seg om at genene danner en generell sårbarhet for utvikling av vansker, uten at bestemte gener leder til spesifikke former for antisosialitet (Dick 2007, Thapar et al. 2005). Funn om at gener danner en sårbarhet for typer av vansker, kan ikke ses å lede til spesifikke former innen vanskegruppen, men utgjør det generelle bildet som er avdekket i studier av hvordan gener påvirker utvikling av lidelser (Rutter 2002). Oppsummerende kan man si at antisosialitet og atferdsvansker i betydelig grad synes å bunne i genetiske og et ikke-delt miljø (Rowe et al. 2008).

INFORMASJONSBOKS 12

Definisjon av begrepene delt og ikke-delt miljø

Delt miljø er en betegnelse for de påvirkninger barn i samme husstand (familie) har til felles, mens begrepet ikke-delt miljø betegner det barna i samme husstand ikke deler. Eksempler på delt miljø er å vokse opp i samme nabolag og ha samme foreldre. Eksempler på ikke-delt miljø er å ha ulike venner, gå i ulike skole-

klasser, men også de forskjeller foreldre gjerne har i samspill med barna.

Delt miljø synes viktigere i småbarnsalder, mens genetikk blir mer sentral i ungdomsalder for å forklare utvikling generelt (Rende 2000). Ulike genetiske forhold, å ha vokst opp i ulike faser i familiens liv og ikke-delt miljø, er hovedforklaringer på at søsken kan være meget ulike.

Atferdsvansker og antisosialitet er knyttet til personlighetsdynamikken hos personer fordi det involverer så grunnleggende dimensjoner som empati, verdier, holdninger, moral, mentalisering etc. Tvillingstudier indikerer at delt miljø forklarer i underkant av 10 prosent av personlighetstrekkene, og at ikke-delt miljø trolig forklarer omkring 25 prosent av personlighetstrekkene. Ulik foreldreatferd overfor barna er bare én moderat sterk forklaring for søskens ulike personlighetstrekk. Personlighetstrekk er moderat stabile i barneårene, men blir meget stabile når personligheten begynner å bli ferdig utformet – altså fra slutten av tenåringsalder til omkring 25-årsalder (Roberts & Friend-Delvecchio 2000).

Utvikling av lidelser som depresjon og angstlidelser er sterkere knyttet til ikke-delt enn delt miljø, mens for atferdsvansker er delt miljø det sentrale (Wamboldt & Wamboldt 2000). Det innebærer at det er flere faktorer bak utvikling av emosjonelle vansker, mens atferdsvansker ofte er knyttet til familiekaraktistika. Det øker risikoen for at flere barn i samme familie har atferdsvansker, mens det ikke er like sannsynlig at flere søsken har emosjonelle vansker.

Ulike personer reagerer ofte ulikt på samme miljø, og et miljø kan reagere likt på ulike personer. Den samme påvirkningen kan gi ulikt uttrykk, og ulike påvirkninger kan gi likt resultat hos barn. Påvirkningene som barn utsettes for, er komplekse og vanskelig å gi en dekkende beskrivelse av. I tillegg er det mange ulike utviklingsveier barn kan ta ut fra de påvirkninger de har. Det er derfor vanskelig å prosentberegne de ulike påvirkninger i barns og unges utvikling, og derved styrkeforholdet mellom delt og ikke-

delt miljø (O'Connor et al. 2006). I den grad man har forsøkt å beregne dette styrkeforholdet, konkluderer man med at det er ikke-delt miljø som har sterkest innflytelse på barns og unges utvikling (Plomin og Colledge 2001).

Det er påvist at antisosiale personer har vansker med å håndtere stress og regulere sine følelser – altså emosjonsreguleringen (Frick et al. 2003, Raine et al. 2005). Antisosiale personer viser ofte en overaktivisering av negative emosjoner og svake ferdigheter i å hemme upassende atferdsrespons. Svak emosjonsregulering kan både forklares med neurobiologiske avvik og modellering. Hos enkelte kan den svake emosjonsreguleringen til en viss grad relateres til hjerneorganiske forhold som hypothalamus-hypofysen (som styrer produksjon av hormoner), det autonome nervesystemet, serotonergisk fungering (knyttet til transmittorene) og frontallappen (pannebrasken) (van Goozen et al. 2007). De siste årene har studier av atferdsvansker og antisosialitet vært sentrert rundt enkelte neurotransmittorer (MAOA) (Buckholtz & Meyer-Lindenberg 2008, Kim-Cohen et al. 2006). Man bør anse dette som viktig kunnskap, men foreløpig for spinkelt til at man kan konkludere særlig ut fra funnene. Det har foreløpig ikke vært gjennombrudd i kunnskapen når det gjelder hvordan neurotransmittorer påvirker utvikling av de nevnte vansker. Det er videre registrert avvik i forhold til amygdala hos personer med psykopati (Blair et al. 2005, Viding 2004), og hos personer med atferdsforstyrrelse (Herpertz et al. 2008).

5.6.3 Foreldrekarakteristika og foreldres omsorg for barnet

For 20 prosent av de høyaktive lovbrysterne hadde én av eller begge foreldrene selv vært siktet for minst ett lovbrudd, mot 4 prosent av normalpopulasjonen (Skardhamar 2005). Både aggressiv atferd og kriminalitet tenderer mot å gå over generasjoner (Blazei, Iacono & Kruger 2006, Dishion & Patterson 2006, D'Onofrio et al. 2007). Denne transgenerasjonelle overføringen er sterkest mellom fedre og sønner (Lahey 2008). Forklaringen på den sterke transgenerasjonelle overføringen av antisosialitet er at det dreier seg om både genetiske forhold, men aller mest hvordan omsorgen for barna utøves. Antisosiale personer danner ofte parforhold med andre antisosiale, og barna deres blir derved utsatt for doble risikoer – både genetiske og miljømessige

fra begge foreldrene. I tillegg vil det sosiale nettverket i høy grad bestå av personer med antisosialitet (Moffitt et al. 2002). Siden alvorlig, gjentatt og langvarig kriminalitet er knyttet til sentrale personlighetsdimensjoner, vil flere av disse også påvirke samspillet med barna. Alvorlige belastninger og dysfunksjon er sentralt i mange familier hvor barn utvikler atferdsforstyrrelse (Dishion & Patterson 2006, Larsson et al. 2008, Trentacosta & Shaw 2008). I en studie av barn i alderen 5- til 8-årsalder fant man imidlertid mindre avvik i foreldres omsorgsutøvelse når barnet med atferdsvansker preges av følelsesmessig kaldhet og ufølsomhet (Hipwell et al. 2007).

Over år har studier vist at det er en noe høyere forekomst av antisosialitet i lave sosioøkonomiske grupper. En undersøkelse viser at av de mest aktive lovbrysterne, er bare 10 prosent foreldre med utdanning på universitetsnivå mot 33 prosent av normalpopulasjonen (Skardhamar 2005).

5.6.4 Psykiske vansker hos foreldre

Det er ingen enkel, lineær årsakssammenheng mellom psykiske lidelser hos foreldre og hvordan barn utvikler seg (Berg-Nielsen 2003). Omsorgsutøvelsen har en såkalt medierende funksjon. Det vil si at det er omsorgsutøvelsen som avgjør om, eller i hvilken grad foreldres psykiske lidelser rammer barna (Otto et al. 2003). Derfor er det ikke tilstrekkelig å vite om foreldre har psykiske lidelser for å predikere barnas utvikling. Likevel finner man at visse diagnoser gir en ekstra høy risiko for utvikling av psykiske lidelser hos barna. Det omfatter dyssosial (antisosial) personlighetsforstyrrelse (psykopati), følelsesmessig ustabil (borderline) personlighetsforstyrrelse, moderat eller dyp og/eller langvarig depresjon, samt psykoser (van Doesum et al. 2005).

5.6.5 Vennskap og sosial aksept

Høyt aggresjonsnivå og sosial avvising fra jevnaldrende i barneskolealder regnes som en meget god prediktor for utvikling av antisosialitet (Dodge et al. 2003). Man finner også at å ha aggressive venner i tidlig tenåringsalder, er en god prediktor for alvorlig grad av og langvarig antisosialitet (Dishion & Owen 2002). Konklusjonen er at vennskap til antisosiale eller aggressive jevnaldrende, gir en dårlig prognose. Dette gjelder både for barn eller ungdom. Slike vennskap predikerer atferds-

vansker og kriminalitet, men kunnskapen om vennskap så langt har ikke avdekket hvilken retning vanskene vil gå (Laird et al. 2005).

Det synes å være tydelige kjønnsforskjeller: Mens aggresjon hos gutter kombinert med sosial avvisning fra jevnaldrede i barndom predikerer senere kriminalitet, er det kun aggressivitet som predikerer jenters senere kriminalitet (Miller-Johnson et al. 1999).

Barn og unge med atferdsvansker, eller antisosialitet er ofte sosialt avviste fra sine jevnaldrende i barnehage, skole etc. Det innebærer ikke at de er ensomme. De danner nemlig ofte vennskap med andre med tilsvarende vansker (som belyst over) (Button et al. 2007). Disse vennskapene tenderer mot å påvirke hverandre negativt. Vennskapene er ofte kortvarige, konfliktfylte og av utnyttende karakter (Dishion & Patterson 2006). Mønsteret som er beskrevet ovenfor har flere unntak: Antisosiale kan også være populære, eller bli sett opp til. De beskrives av medelever som tøffe, kule, atletiske og samtidig som antisosiale (Rodkin et al. 2000). Her er en nyansering viktig: To tredjedeler av aggressive gutter og halvparten av aggressive jenter er medlemmer i ikke-aggressive grupper av jevnaldrede, eller grupper med både aggressive og ikke-aggressive medlemmer (Farmer et al. 2002). Likeså danner mange aggressive vennskap med jevnaldrende som støtter deres aggressivitet (og som kan ha nokså ulik sosial status i jevnaldningsmiljøene) (Salmivalli et al. 1997). Dette er imidlertid ikke alltid den riktige oppfatningen. Det viser seg nemlig at vennskap mellom denne gruppen av barn og unge, kan danne et solid kollektiv som beskytter mot følelsen av å være utstøtt og negativt annerledes (Kvvello 2006).

Mønsteret er at det starter med avvik i individet (antisosialitet, atferdsvansker) som leder til at de søker vennskap med andre med tilsvarende avvik, som igjen lett forsterker det opprinnelige avviket (se Kvvello 2006 for en oversikt). At barn og unge med antisosialitet, eller atferdsvansker søker hverandre, er ikke å betrakte som et skjebnefellesskap i form av at de utstøtte finner hverandre. Barn og unge med disse vansker, søker aktivt andre med ditto vansker (Kvvello 2006).

Det har vært en del debatt om sosial avvisning fra jevnaldrende kan lede til utvikling av atferdsvansker og antisosialitet – altså motsatt utviklingsgang til den som er skissert i avsnittene ovenfor. Man har da hatt hypoteser om at avvisningen kan lede til at man utvikler

hevnmotiver og vil ødelegge for de som tar avstand fra en. Sosial avvisning over en to- til treårsperiode fra 2. klassetrinn, har vist seg å ha fem ganger økt risiko for å utvikle atferdsforstyrrelse i ungdomsalder enn sine jevnaldrende (Laird et al. 2001). Imidlertid er ikke denne studien solid i forhold til å definere utviklingsgangen. Årsaken er at studien gir svake mål på om det forelå tegn på at atferdsvansker ville utvikles, og om den sosiale avvisningen var en reaksjon på dette.

5.6.6 IQ og språkferdigheter

Barn og unge med atferdsvansker har ofte svakt utviklede språklige ferdigheter. Det omfatter sen taledebut, svakt utviklet vokabular og ordforståelse samt lese- og skrivevansker (Beitchman et al. 2001, Earls & Mezzacappa 2002, Ge et al. 2001). Antisosial ungdom kjennetegnet ved kaldhet og ufølsomhet, har imidlertid sjeldnere språklige vansker enn øvrig antisosial ungdom (Salekin et al. 2004).

Personer med atferdsforstyrrelse skårer som gruppe i snitt åtte IQ-poeng under snittet til sine jevnaldrende. Dette snittet er på 15 IQ-poeng ved tidlig framfor sen debutalder for atferdsforstyrrelse (Koenen et al. 2006). Denne svake kognitive fungeringen kan ikke primært knyttes til sosioøkonomisk tilhørighet (det er generelt noe lavere IQ i lave sosioøkonomiske grupper) (Lynam, Moffitt & Stouthamer-Loeber 1993).

Mange personer med atferdsforstyrrelse har lavere skårer på verbaldelen enn utføringsdelene på intelligens tester. Det rimer med funn om ulike språklige avvik hos barn og unge med atferdsvansker generelt (Zadeh, Im-Bolter & Cohen 2007). Det omfatter å forstå ord, nyanser i språk, uttalevansker, skrivevansker og minnekapasitet for verbalt materiale (Brennan et al. 2003, Jaffe & D'Zurilla 2003).

Via forskning synes det godt dokumentert at det ikke primært er atferden som leder til at elever med atferdsvansker ofte sakter akterut når det gjelder skolefaglige prestasjoner, og etter hvert utvikler det som mange omtaler som store hull i kunnskapen. Det man overser med en slik forklaring, er at det ikke bare er intelligens tester som i høy grad baseres på skolefaglig kunnskap, som er lagt til grunn for konklusjonen, men også nonverbale intelligens tester. I langt mindre grad er de sensitive for etnisitet, sosioøkonomisk tilhørighet og skolefaglig kunnskap. Det har ført til endret syn på årsaker til at barn og unge med atferdsvansker

ofte presterer lavt skolefaglig. Nyere studier har vist at barn med atferdsvansker har språkvansker og lavere IQ generelt som gruppe – også når man kontrollerer for sosioøkonomiske bakgrunnsfaktorer (Earls & Mezzacappa 2002, Toupin et al. 2000). Svake verbale ferdigheter er knyttet til atferdsvansker som debutterer i tidlig alder. Dette gjelder selv når man kontrollerer at disse forholdene ikke systematisk er knyttet til intellektuelle ferdigheter (Seguin et al. 1999). Det er derved grunnlag for å hevde at de intellektuelle vanskene eksisterer allerede i førskolealder hos mange barn med atferdsvansker. Dette har ledet til to viktige konklusjoner:

(1) Barn med atferdsvansker har skolefaglige problemer som ofte er knyttet til lave intellektuelle ferdigheter og språkrelaterte vansker. Barnas atferd forsterker disse vanskene ved at barna har problemer med å tilegne seg skolefaglig kunnskap, og ved at de også i liten grad profitterer på en del spesialpedagogisk tilrettelegging.

(2) Det er en betydelig genetisk innflytelse på utvikling av språkvansker (Eley et al. 2001). Til en viss grad forklarer genetikk ofte hvorfor barn utvikler både atferdsvansker og språkvansker. Denne samforekomsten er ennå ikke tilstrekkelig avklart, men en sentral hypotese innebærer at atferdsvansker og språkvansker til en viss grad deler genetisk grunnlag. Man drøfter derfor ikke i dag så sterkt som tidligere om atferdsvansker kommer forut for, eller etterfølger språkvansker. Samtidig finner man at mange barn og unge med atferdsvansker har hatt en autoritær oppdragelsesstil. Denne oppdragelsesstilen er i seg selv knyttet til at barn presterer lavt på verbalskårer på tester (Hubbs-Tait et al. 2002). Både genetikk og oppdragelsesstil kan altså lede til språkrelaterte vansker.

Oppsummerende kan man si om skolefaglige prestasjoner hos barn og unge med atferdsvansker at det synes å være den svekkede kognitive og den språklige funksjonen som dokumenteres allerede i barnehagealder, som er hovedårsaken til de skolefaglige vanskene mange barn og unge med atferdsvansker og anti-sosialitet har (Lahey & Waldman 2003). Svakt utviklede språkferdigheter er generelt kritisk i forhold til skolen, som i høy grad baserer sin formidling av kunnskap om abstrakte forhold via symbol som språk og matematiske tegn og generalisering av løsningsstrategier etc. Dette ligger til de høyere kognitive funksjoner, som igjen rammes når den generelle intelligensen er lav.

5.6.7 Innvandrerbakgrunn fra ikke-vestlige land

Innvandrerbakgrunn fra ikke-vestlige land er en vel avdekket risikofaktor for utvikling av ungdomskriminalitet. Definisjoner av innvandrere kan være mennesker som er bosatt i landet og har to utenlandske foreldre, men uavhengig av statsborgerskap og hvor de er født (SSB 2002). Blant gutter i alderen 15 til 17 år som tilhører denne gruppen, var det i 2002 77,3 straffede per 1 000 innbyggere for ikke-vestlige innvandrere mot 39,1 straffede per 1 000 innbyggere blant etnisk norske gutter på samme alder. Fra 1998 til 2002 har økningen av straffede vært størst for ikke-vestlige innvandrere, både i absolutte tall og sett i forhold til befolkningen. I aldersgruppen 15 til 17 år steg antall straffede ikke-vestlige innvandrere fra 49 til 77 straffede per 1 000 innbyggere i perioden 1998-2002 (tall fra Statistisk sentralbyrå).

5.6.8 Eksponering for voldelig innhold på TV, Internett og dataspill

Barn blir generelt mer aggressive ved å eksponeres for mye voldelighet i TV-programmer og spill (Huesmann et al. 2003). Mest iøynefallende er dette for barn som allerede er aggressive. Denne gruppen har en større hang til å se programmer og spille spill med voldelig innhold enn gruppen mindre aggressive barn. De aggressives aggressivitet øker som en følge av slik eksponering (Anderson et al. 2003). Noen av mekanismene tenkes å være at interaktive videospill via mekanismen klassisk betingning kan koble sammen frykt og sinne med spesifikke stimuli (Cantor 2002). Derved kan sinne og vold utløses i virkelige situasjoner som ligner de man har opplevd som sinnefremmende i spillene.

Aggressive personer får mer negative emosjoner enn ikke-aggressive ved å se på voldelige eller aggressive hendelser. Men selv personer som skårer lavt på aggressivitet, synes å bli mer aggressive av å eksponeres for voldelig innhold (Huesmann et al. 2003). Et eksperiment blant personer i alderen 18 til 25 år innebar at de daglig skulle spille videospill i 20 minutter. I dette eksperimentet ble personer fordelt likt i to grupper ut fra hvor aggressive de var som mennesker generelt. Deltakerne i den ene gruppen som deltok i eksperimentet, hadde videospill med voldelig innhold, mens den andre gruppen hadde ikke-voldelige videospill.

De to eksperimentgruppene viste omtrent samme grad av aktivering av følelser under og rett etter å ha spilt. Deretter ble de vist en TV-film med innhold som man kan se i nyhetsendinger som inkluderte gate-slag mellom demonstranter, og en demonstrasjon som endte med voldsutøvelse. De som hadde spilt videospill med voldelig innhold, viste mindre følelsesmessig fysiologisk opphisselse enn de som hadde spilt ikke-voldelige videospill. Konklusjonen fra eksperimentet ble at bruk av videospill med voldelig innhold, kan gjøre mennesker mer ufølsomme når de ser andre bli utsatt for vold. I alle fall for en tid. Dette eksperimentet viser nemlig ikke hvordan dette forholder seg over lengre tid (Carnagey et al. 2007).

En nederlandsk studie blant tenåringer viste også at når personer identifiserer seg med karakterer i voldelige videospill, øker aggressiviteten hos personen. Aller sterkest er denne økningen når det voldelige videospillet er konstruert slik at det virker realistisk (Konijn, Bijvank & Bushman 2007).

5.6.9 Oppsummerende om risiko- og beskyttelsesfaktorer

Forskning viser at det i høy grad er de samme risiko- og beskyttelsesfaktorer som gjelder for utvikling av atferdsvansker, ungdomskriminalitet, voldelighet og rusmiddelmisbruk (Kosson et al. 2002, Shanahan et al. 2008). Man finner at det er samme årsaker til at jenter utvikler atferdsvansker som gutter (Shanahan et al. 2008).

Blant de viktigste risikofaktorer for utvikling av ungdomskriminalitet er foreldre med antisosial atferd, som søner fengselsstraff, er deprimerte, har en autoritær eller neglisjerende oppdragelsesstil, å vokse opp i et belastet nabolag, samt flere skifter i foreldres samlivspartnere. Kjennetegn ved barnet eller ungdommen er dårlig skolemessig tilpasning, svake skolefaglige prestasjoner, rusmiddelmisbruk, atferdsvansker, antisosialitet, angstlidelse og depresjon. Høyt aggresjonsnivå og dårlig impuls kontroll i kombinasjon med utskiftninger av primære omsorgsgivere (ste forelder) før fylte 13 år, predikerer godt voldelighet og kriminalitet ved 18-årsalder, likeså barn som opp til treårsalder er vanskelig å styre (Capaldi et al. 2001, Capaldi et al. 2003, Jaffe et al. 2004).

Kriminalitet hos barn og unge er sterkt knyttet til at de er utsatt for omsorgssvikt og mishandling (Campbell et al. 2008, Lansford et al. 2007). Risikoen for utvik-

ling av kriminalitet og voldelighet er like stor om de er utsatt for fysisk mishandling som utsatt for omsorgssvikt (Aguilar et al. 2001). Å vokse opp med ulike former for misbruk, avvisning eller neglisjering, leder til cirka 50 prosent økt risiko for senere å involvere seg i kriminalitet enn for barn som har vokst opp uten slike risikofaktorer (Widom 1999). Ved stress – som inkluderer familiemessig dysfunksjon, omsorgssvikt og mishandling – vil barn med genetiske disposisjoner for antisosialitet lettest utvikle antisosialitet. Det vil derfor være forskjell mellom søsken eller barn som vokser opp i samme familie – både ved at risikofaktorene vil være forskjellige for de ulike barna, og at samme risikofaktor kan gi ulike utslag hos ulike barn. Nevrologiske forhold kan delvis forklare hvorfor noen barn som utsettes for mishandling, blir kriminelle og voldelig og andre ikke (Caspi et al. 2002). Foreløpig er dette området for lite utforsket til at man kan være særlig konkluderende. Kriminalitet er langt mer utbredt blant gutter enn jenter (Moffitt et al. 2001). Det er uklart hvorfor samme risikofaktorer virker så ulikt for de to kjønnene.

Foreløpig vet man for lite til å si noe sikkert om hvorfor noen med atferdsvansker også blir kriminelle. Den eneste faktoren som foreløpig kan gi oss et visst svar, er at hvis foreldrene er kriminelle, øker det i betydelig grad risikoen for at barna ikke bare utvikler atferdsvansker, men også kriminalitet (Loeber & Farrington 2000). Det synes å være ett vesentlig skille mellom atferdsvansker og ungdomskriminalitet når det gjelder risikofaktorer; kriminalitet synes i høyere grad styrt av delt miljø, og mindre av genetiske forhold, mens atferdsvansker mer styres av genetikk og i mindre grad av delt miljø (Deater-Deckard & Plomin 1999).

Selv om man har identifisert de vanligste risikofaktorer og utviklingsganger til atferdsvansker, er det barn og ungdom med atferdsvansker som ikke passer inn i disse mønstrene (Lahey 2008). To engelske fagbegreper kan illustrere hvor komplisert det er å forstå risiko- og beskyttelsesfaktorer: "Equifinality" vil si at ulike risikofaktorer fører til samme utfall, mens "multifinality" betegner at den samme risikofaktoren gir ulike konsekvenser. Ett eksempel på førstnevnte er at både mishandling og omsorgssvikt øker risikoen for at barn utvikler utrygg tilknytning, eller at biologiske forhold og dårlig omsorg kan vises i form av ADHD-relaterte symptomer. Ett eksempel på "multifinality" er at seksuelle overgrep overfor barn kan lede til utøvelse av blind vold (ofte for gutter), mens det kan lede til rømninger, depresjoner og selvskading hos andre (ofte jenter).

Risikofaktorene for atferdsvansker opererer på en kumulerende måte; desto flere desto verre atferdsvansker (Atzaba-Poria, Pike & Deater-Deckard 2004). En oversikt over de mest sentrale risikofaktorer for utvikling av atferdsvansker og antisosialitet er gjengitt i informasjonsboks 13. I denne informasjonsboksen gis også en oversikt over de mest kraftfulle beskyttelsesfaktorer (det vil si at de reduserer risikoen for utvikling av atferdsvansker og antisosialitet ved nærvær av sentrale risikofaktorer).

5.7 Prognose

For de fysisk mest aggressive barna i førskolealder er aggressiviteten deres nær så stabil som intelligens generelt er, korrelasjonen er på 70 prosent ($r = .70$) (Broidy et al. 2003, Loeber et al. 2000). Det er derved tale om en alvorlig lidelse med svak nytte av tiltak/intervensjoner. Man finner at omkring 5 prosent av barn som i førskole- eller småskoletrinnsalder viser alvorlig grad av atferdsvansker, tenderer mot å ha atferdsvansker langt inn i voksen alder (Hinshaw & Lee 2003). I alle fall 40 prosent av barn og unge med atferdsforstyrrelse innfrir etter 18-årsalder kriteriene for dyssosial (antisosial) personlighetsforstyrrelse (Lahey et al. 2005). En del av personene med dyssosial personlighetsforstyrrelse innfrir igjen kriteriene for psykopati (Blair et al. 2006). Denne gruppen av antisosiale preges ofte i tillegg til sin psykopati, også av narsissisme og omfattende impulsivitet (Frick & White 2008). Denne gruppen av ungdomskriminelle er notoriske og nær kroniske i sin kriminalitet (Christian et al. 1997).

Antisosiale jenter søker ofte parforhold med antisosiale gutter, og blir ofte gravide i en ung alder. Eldre, amerikanske studier viser at omkring halvparten av ungdomskriminelle jenter ble gravide før 17-årsalder (Zoccolillo & Rogers 1991). Ofte plages de også av angstlidelser og depresjoner. De er som gruppe i tillegg overrepresentert med hensyn til omsorgssvikte og mishandling av egne barn (Foster 2005).

5.8 Oppsummering

Gruppen av barn og unge med atferdsvansker og antisosialitet må regnes som en gruppe med høyfrekvente vansker. Disse vanskene tenderer mot å være meget stabile, og effekten av tiltak har vært meget variable – ofte lav. Oppfølgingsteam er ment å bidra til å endre

dette ved å velge andre tiltak, og holde en mer intensiv oppfølging av de unge lovbrøtterne. En del barn og unge som begår alvorlig og gjentatt kriminalitet, kan innfri kriteriene for psykopati. Mens tiltak ved alvorlige atferdsvansker har vært få og effekten av dem har vært svake, så er situasjonen ved psykopati langt verre, hvor effekten av tiltak er særdeles dårlige. Resultatene fra Oppfølgingsteamene må ses i forhold til dette. Man må regne med at det vil være flere ungdommer man ikke lykkes å hjelpe, og som ikke profitterer på Oppfølgings-teamenes innsatser. Det er rimelig å anta at noen av disse innfrir kriteriene for psykopati når de passerer 18 års alder, med liten evne til anger, kaldt beregnende, og som ikke forplikter seg i forhold til avtaler. De vil derfor i liten grad nyttiggjøre seg de tiltak som i dag er tilgjengelige. Stormøter hvor man møter offer må i slike tilfeller sterkt frarådes. De ansatte i Oppfølgings-teamene kartlegger ungdommene, men det er betydelige variasjoner mellom Oppfølgingsteamene hva som kartlegges og hvordan dette gjøres. Det kan klart være behov for å jobbe fram maler for dette når Oppfølgings-teamene går over fra prosjekt til drift. I en slik kartlegging må man også sjekke om krenker evner å føle anger og påta seg skyld før beslutninger om tiltak.

Til tross for mange år med kunnskap om risikofaktorer knyttet til utvikling av atferdsvansker og antisosialitet, har man ikke maktet å hjelpe denne gruppen av barn nevneverdig via forebygging. Innsatser i familier er den risikofaktoren det er desidert viktigst å nå via forebygging for å hindre en utvikling av atferdsvansker/antisosialitet, og når slike vansker er utviklet inntil den unge nærmer seg tenårsalder. Generell forebygging er ikke tilstrekkelig for å unngå at barn utvikler atferdsvansker eller antisosialitet. Det kreves spissede tiltak rettet direkte mot risikofaktorene, og ikke mer generelle tema som det stress mange foreldre opplever, generelle råd om omsorg av barn etc.

Oppfølgingsteam må by på noe annet enn de tiltak og tjenester som eksisterer i dag. For å lykkes med gruppen unge lovbrøttere, kreves tett oppfølging med innsatser rettet mot deres primærvansker, det vil si på en rekke områder. Gruppen unge lovbrøttere har behov for langvarig oppfølging, som blir langt mer vidtrekkende enn det som vil være i den ordinære rettspleien. Det berører etiske dilemma knyttet til hvor lenge man kan forplikte andre til deltagelse i forhold til alternative reaksjoner, men er et vanlig skille mellom straff versus rehabilitering.

INFORMASJONSBOKS 13

De mest sentrale risiko- og beskyttelsesfaktorer for utvikling av atferdsvansker og antisosialitet

Risikofaktorer knyttet til personen	Risikofaktorer knyttet til foreldrene (kjernefamilien)	Beskyttelsesfaktorer knyttet til personen	Beskyttelsesfaktorer knyttet til foreldrene (familien)	Beskyttelsesfaktorer knyttet til oppvekstmiljøet	Risikofaktorer knyttet til oppvekstmiljøet
<p><i>Medfødte/genetisk betingede trekk:</i></p> <p>En vanskelig temperamentsstil (høyt aggresjonsnivå, utpreget negativistisk, svak impulskontroll, hyperaktivitet, spenningssøkende, lite frykt der det er naturlig, oppmerksomhets- og konsentrasjonsvansker).</p> <p>Hver av disse er alene sammen med andre risikofaktorer tilstrekkelig for utvikling av atferdsvansker.</p>	<p><i>Karakteristika ved foreldrene:</i></p> <p>Moderate eller alvorlige psykiske vansker hos foreldrene som ikke makter å skåne barnet tilstrekkelig for vanskene.</p> <p>Lave intellektuelle evner.</p> <p>Foresatte som selv har vokst opp med mishandling/ omsorgssvikt.</p> <p>Rusmiddelmisbruk.</p> <p>Tidligere og/eller nåtidig kriminalitet.</p> <p>Foreldrene framstår generelt som aggressive</p> <p>Alvorlige og langvarige samtidskonflikter og/ eller vold mellom</p>	<p><i>Nærmiljøet:</i></p> <p>Høy eksponering for legale og illegale rusmidler.</p> <p>Høy grad av vold og kriminalitet i nærmiljøet.</p> <p>Et deprivert boområde, det vil si hvor de voksne ofte er utenfor ordinært arbeidsliv, har lite utdanning, og det er lite sosialt samhold i nabolaget.</p> <p><i>Karakteristika ved skolen:</i></p> <p>Høy forekomst av disiplin- og atferdsvansker i skolen, og de ansatte bruker lite hensiktsmessige strategier for å håndtere slike vansker (påvirker spesielt elever med økt risiko for å utvikle eller</p>	<p><i>Medfødte/genetiske trekk:</i></p> <p>En lett temperamentsstil (som inkluderer god emosjonsregulering, lite eller moderat spennings- søking, gode sosiale ferdigheter).</p> <p>Ordinære til gode intellektuelle evner.</p> <p><i>Erfaringer fra samspill:</i></p> <p>Trygg tilknytningsstil til primære omsorgspersoner.</p> <p>Barnet/den unge har en stabil, varm og harmonisk relasjon til minst én av omsorgspersonene.</p> <p><i>Erfaring med skolen:</i></p> <p>Går på skolen (eller er i arbeid for ungdommer) og tilpasser seg godt</p>	<p><i>Karakteristika ved foreldrene:</i></p> <p>Omsorgspersoner som har integrert samfunnets sentrale, prososiale verdier og normer, og som ved sin innstilling og handling støtter opp om disse.</p> <p>Omsorgspersoner er psykisk friske og har en trygg tilknytningsstil.</p> <p><i>Ved oppvekst i belastede boområder:</i></p> <p>Omsorgspersoner med gode (problemfokuserte) mestringsstrategier i forhold til det belastede nærmiljøet. I disse tilfellene vil en streng oppdragelse kombinert med varme være sterkeste beskyttelsesfaktor.</p>	<p><i>Nærmiljøet:</i></p> <p>Moderat grad av positiv sosial kontroll i ordinære boområder.</p> <p>Høy grad av positiv sosial kontroll i belastede boområder (et nærmiljø som "bryr seg").</p> <p>Lav grad av kriminalitet i nærmiljøet.</p> <p><i>Karakteristika ved skolen:</i></p> <p>En skole preget av god inkludering av elevene mangfoldet og som gir den enkelte elev mulighet til å utvikle kompetanse ut fra forutsetninger, og en skole som har et hensiktsmessig repertoar av tiltak overfor atferdsvansker.</p>

<p>Ikke funksjonsfrisk på sentrale områder, er bare i moderat grad knyttet til utvikling av affersvansker, slik som kort svangerskap og lav fødselsvekt ("small for gestational age/date"), samt fødselskomplikasjoner.</p> <p>Psykiske lidelser som hyperkinesi, ADHD, psykisk utviklingshemning, Asperger syndrom/autisme.</p>	<p>foreldrene (gjelder også vold overfor barnet eller barnets søsken, dekket i kolonnen til venstre som mishandling).</p> <p>Foreldre som er innvandrere fra ikke-vestlige land, og som er lite integrert i majoritets-samfunnet i det nye oppholdslandet.</p> <p>Relativ fattigdom og levekårsproblemer (armod).</p> <p>Foreldre som har en generelt fiendtlig holdning til andre mennesker.</p> <p>Primær omsorgsgiver har hyppige skifter av samboere og/eller flytter mye mens barnet er fra tre til fire år gammelt og før utgangen av grunnskolen. Spesielt høy risikofaktor er dette når det blir flere enn to til tre flyttinger i denne tidsperioden, at flyttingene</p>	<p>gryende affersvansker, såkalte randsoneelever).</p>	<p>disse systemene.</p> <p><i>Personlighetstrekk:</i> Har en innstilling til og handler i tråd med majoritetskulturens verdier og normer.</p> <p>Ser sitt liv som meningsfylt og har en framtidsoptimisme.</p> <p><i>Forhold til rusmidler:</i> Normal bruk av rusmidler.</p>	<p><i>Kjennetegn ved foreldrenes samspill med barnet:</i> Foreldre som holder en demokratisk oppdragsstilisstil (viser høy grad av varme og evne til grensesetting, det vil si at de har oversikt over hvor barnet/den unge er og holder på med når det er utenfor hjemmet, samt aktiv veiledning av barnet).</p>	<p><i>Karakteristika ved det sosiale nettverket:</i> Medlemmene i det sosiale nettverket slutter seg til de mest sentrale verdier og normer i samfunnet.</p> <p>Venner som ikke er kriminelle eller har minst ett nært, gjensidig vennskap med en jevnaldrende som ikke har moderate eller alvorlige affersvansker.</p>
<p><i>Erfaring med omfattende og vedvarende krenkende samspill:</i> En utrygg tilknytningsstil hvor tilknytningsstil D regnes som en ekstra sterk risikofaktor.</p> <p>Utsatt for seksuelle overgrep, omsorgssvikt og/eller mishandling.</p> <p><i>Øvrige risikofaktorer:</i> Rusmiddelmisbruk Er ofte i konflikt med jevnaldringer og</p>					

<p>opponerer påfallende mye mot autoriteter. Vansker med å etablere gjensidige, langvarige, positive (aldersadekvate) vennskap til prososiale venner.</p> <p>Omgås antisosiale/kriminelle venner.</p>	<p>skjer impulsivt og derved er lite planlagt, og at familien kvalitativt fungerer under gjennomsnittet for befolkningen.</p> <p><i>Kjennetegn ved foreldrenes samspill med barnet:</i></p> <p>Primært autoritær og neglisjerende oppdragelsesstil (men delvis også ettergivende oppdragelsesstil). Spesielt skal man se etter svake følelsesmessige bånd til barnet ofte vist i form av ignorering, awisning eller fiendtlighet. I tillegg streng, straffende og gjennomgripende inkonsistent grensesetting, lite tilsyn med eller søking av informasjon om barnet når det er borte fra hjemmet.</p> <p>Foreldrene kombinerer høy grad av kontroll over</p>
---	--

barnet og spiller ut sterke (negative) affekter i samspill med det.

Kjennetegn ved barnets søskenrelasjoner:

Har eldre søsken som har atferdsvansker/antisosialitet.

Vold mellom søsken.

Oversikten er utarbeidet på bakgrunn av arbeidene til Anderson & Bushman 2002, Burgess et al. 2003, Dietrich et al. 2001, Dishion & Patterson 2006, D'Onofrio et al. 2008, Erme 2007, Feinberg et al. 2007, Granic & Patterson 2006, Herndon & Iacono 2005, Hoeve et al. 2008, Huesmann et al. 2003, Johnson et al. 2002, McMahon, Wells & Kotler 2006, Messer et al. 2006, Nigg & Breslau 2007, Raine 2002, Schonberg & Shaw 2007.

Resultater fra

kartlegging via SAVRY

6.1 Ulike predikeringsformer

Predikasjon betyr på et faglig grunnlag å spå hvordan en utvikling vil gå. Det er tre hovedformer for predikering i forhold til mennesker; klinisk bedømmelse, aktuarisk analyse og strukturert klinisk bedømmelse.

En klinisk bedømmelse innebærer å bruke egen klinisk erfaring til å predikere ut fra hva man har erfart av sammenhenger. Det er omkring 50 prosent treffsikkerhet ved bruk av denne predikeringsformen fordi egen praksis er knapp, og inneholder mange feilkilder ut fra ulike tilbøyeligheter (bias) en fagperson har. Det er store variasjoner mellom klinikere i hvor godt de predikerer og variasjoner mellom hva som skal predikeres, samt hvor langt fram i tid man skal predikere. I snitt blir treffsikkerheten 50 prosent, men dette målet gir lite informasjon i forhold til de nevnte variasjoner (Andrews, Bonta & Wormith 2006, Borum, 2000).

Aktuarisk analyse vil si å benytte forskning til å predikere. Mye av den gode forskning kan benyttes til å generalisere. Forskning er ofte på mange individer. Predikering fra en stor gruppe man har studert til tilsvarende store grupper, gir god treffsikkerhet, gjerne mellom 80 til nær 100 prosent. Aktuarisk analyse er betraktelig svakere som predikeringsform når man skal gjøre det på noen få eller enkeltpersonnivå. Grunnen til dette er at man ikke vet om enkeltindivider er slik mønsteret i det store utvalget viser, eller er unntaket fra dette.

Strukturert klinisk bedømmelse kombinerer de to foregående prediksjonsformer. Ut fra forskning identifiserer man de viktigste faktorer som må vurderes. Hvordan de egner seg i den enkelte predikering, er det klinikerens oppgave å vurdere. Denne prediksjonsformen strukturerer klinikerens vurderingsgrunnlag, men er i høy grad avhengig av den faglige styrken den enkelte fagperson har. Det er derfor på grunn av slik avhengighet av klinikerens kunnskap, uklare mål for hvor godt man treffer via denne predikeringsformen.

Den aktuariske tilnærmingen er et forsøk på å forbedre svakhetene ved ustrukturerte kliniske bedømmelser. Denne tilnærmingen omtales også som "andregenerasjons" risikovurderingsinstrumenter. De kjennetegnes av strenge og veldefinerte regler. Klinikerens rolle er mer begrenset sammenlignet med "førstegenerasjons" risikovurderingsinstrumenter. Klinikerens innhenter og skårer historiske data ut fra gitte retningslinjer. Ulike risikofaktorer vektet ut fra statistiske sammenhenger,

og kravet om reliabilitet innfris dermed i større grad sammenlignet med ustrukturerte. Aktuariske instrumenter er blitt kritisert for å bestå av statiske faktorer som i liten grad er egnet til å planlegge intervensjoner. Det har også vært reist kritikk mot aktuarisk analyse for å være lite anvendbar fordi utgangspunktet for den empiriske forankringen, er utført på selekterte grupper (Rosenquist & Rasmussen 2001). Dermed gjelder risikovurderingene kun for en spesifikk gruppe i et begrenset tidsrom.

I strukturerte kliniske bedømmelser ligger en empirisk forskning til grunn for de risikofaktorer som legges inn i instrumentene i tillegg til at man forsøker å favne en helhetlig klinisk vurdering av voldsrisiko (Borum 2000). Denne tilnærmingen er ofte omtalt som "tredjegenasjons" risikovurderinger. Her er dynamiske faktorer inkludert, slik at skårene kan være et utgangspunkt for behandling. Risiko er endret fra tidligere å være en statisk egenskap ved enkeltpersoner og til å bli situasjonsavhengig (Rosenquist & Rasmussen 2001). I praksis betyr dette at klinikerens kartlegger hvilke situasjoner som påvirker grad av risiko, og hvilke intervensjoner som kan redusere risikoen for enkeltindividet.

Studier har vurdert hvor godt de ulike generasjoner av predikeringsinstrumenter er (Andrews, Bonta & Wormith 2006). Disse viser at det er tredjegenasjons risikovurderingsinstrument (strukturert klinisk bedømmelse) som har størst treffsikkerhet (Schwalbe 2007).

6.2 Kvaliteter ved og bruk av instrumentet SAVRY

Oppfølgingsteam skal fange opp og bistå en av de mest utsatte grupper av barn og unge; de med alvorlig og/eller gjentatt kriminalitet. I denne studien benyttes instrumentet SAVRY (sammen med K-SADS-PL) for å kartlegge grader av belastning hos de unge lovbyrterne som er i Oppfølgingsteamene.

SAVRY er en forkortelse for "Structured Assessment of Violence Risk in Youth", og er utviklet av Borum, Bartel og Forth (2002). Det er et risikovurderingsinstrument designet for å identifisere risikofaktorer for voldsutøvelse av ungdom. SAVRY er utviklet spesielt med tanke på å hjelpe til ved kliniske vurderinger av voldsrisiko hos ungdom. Det er en strukturert klinisk bedømmelse, altså såkalt "tredjegenasjons" risikovurderingsinstrument.

INFORMASJONSBOKS 14

Risiko- og beskyttelsesfaktorer vektlagt i SAVRY

Historiske risikofaktorer

Har tidligere begått voldshandlinger.

Har tidligere begått ikke-voldelige lovbrudd.

Tidlig debutalder for utøvelse av vold.

Intervensjoner som tidligere har vært gjort har vært mislykkede.

Har en livshistorie preget av selvskading og/eller selvmordsforsøk.

Har vært og/eller er eksponert vold i hjemmet.

Har vært utsatt for mishandling i barndommen.

Foreldrene har nåtidig og/eller fortidig kriminalitet.

Har tidlig i livet opplevd betydelige endringer i omsorgssituasjonen.

Svake skolefaglige prestasjoner.

Sosiale/kontekstuelle risikofaktorer

Har venner som er kriminelle.

Awises av prososiale jevnaldrende.

Svake mestringsstrategier og har et liv preget av høy grad av stress.

Foreldrene har svake omsorgsferdigheter preget av lite varme, krass eller mangelfull grensesetting og svakt tilsyn med barnet når det er borte fra foreldrene.

Mangelfull tilgang til personlig/sosial støtte.

Et nabolag preget av kriminalitet, utrygghet, og som er utarmet med mange voksne personer ute av ordinært samfunnsnivå (som for eksempel jobb eller utdanning).

Individuelle/kliniske risikofaktorer

Preges av mange negative holdninger og en generell mistenksomhet.

Preges av mange former for eller hyppig bruk av risikoatferd/impulsivitet.

Rusmiddelmisbruk.

Sinnemestringsproblemer.

Trekk på psykopati.

ADD (oppmerksomhets- og konsentrasjonsvansker) eller ADHD (som for ADD, men kombinert med hyperaktivitet).

En generell ulydighet.

Svak tilhørighet og lav grad av trivsel til skolen.

Beskyttelsesfaktorer

Har en prososial atferd/involvering (ikke bare innstilling).

Tilgang til alsidige former for sosial støtte.

Positive holdninger til intervensjon/autoriteter.

Sterk tilhørighet til skolen.

Resiliente personlighetstrekk.

6.3 Risiko- og beskyttelsesfaktorer

SAVRY består av 24 risikofaktorer og seks beskyttelsesfaktorer fordelt over tre domener; det historiske (ti variabler), det sosiale/kontekstuelle (seks variabler), samt det kliniske/individuelle (åtte variabler). Hver av risikofaktorene i SAVRY vurderes ut fra gitte kriterier som lav, moderat eller høy. Beskyttelsesfaktorene vurderes som tilstedeværende eller ikke. SAVRY måler risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer for framtidig voldsutøvelse samt demografiske variabler. Hver risikovariabel er vurdert ut fra en trepunkts skala (Lav=0, Moderat=1, Høy=2). Det vil si at maksimal skåre – som er mest alvorlig – er 20 for historisk risikofaktor, som er summen av risikovariablene, tolv for sosiale risikofaktor og 16 for individuell risikofaktor. Beskyttelsesfaktorene er vurdert enten som til stede eller ikke.

Faktorene kan benyttes i planlegging av intervensjoner og ved forbygging av voldsatferd. SAVRY er utviklet med utgangspunkt i vurderingsinstrument for voksne, for eksempel "The Historical-Clinical-Risk Management-20" (HCR-20) (Webster, Douglas, Eaves, & Hart, 1997). En presentasjon av risiko- og beskyttelsesfaktorene inkludert i SAVRY presenteres i informasjonsboks nr. 14.

I denne studien har vi supplert SAVRY med åtte spørsmål for å få en bredere innsikt i bakgrunnen til de unge i Oppfølgingsteam. Det omfatter sammensetning av oppvekstfamilie, erfart samlivsbrudd mellom foreldre, om de har opplevd at foreldre har dødd, søsken, flyttinger i oppveksten, etnisitet, tro og religion, foreldrenes tilknytning til arbeidsmarkedet og familiens finansielle situasjon. Vi har derved analyser av de unge ut over det som vurderingsdimensjonene i SAVRY dekker.

6.4 Utvikling av voldelig atferd

Definisjoner av begrepet vold viser at det er store variasjoner i hva som legges til begrepet. I manualen som følger SAVRY, defineres vold som: (a) en fysisk handling som er tilstrekkelig alvorlig til å forårsake skade på en annen person eller andre personer, og som er uavhengig av om skade faktisk inntreffer; (b) enhver form for voldtektsforsøk; eller (c) en trussel gjort med våpen involvert. Studien vil videre skille mellom voldelig debut og gjentatte voldelige handlinger, der sistnevnte

betegnes som residiv. Voldsutsettelse vil vise til det å være vitne til vold og offer for vold (Borum, Bartel & Forth 2002).

I tillegg til å vurdere hvordan risikofaktorer samvarierer, er det vanlig å vurdere faktorene ut fra et additivt risikoperspektiv (Frick 2004). Som et eksempel på fagkunnskap man har utviklet, og som ledet til at man benevnte det som additivt risikoperspektiv, viser Herrenkohl og kolleger (2000) at en tiåring utsatt for seks eller flere risikofaktorer, har ti ganger økt sannsynlighet for å bli voldelig som 18-åring sammenlignet med en tiåring med kun én risikofaktor knyttet til seg. En annen studie av Loeber et al. (2005) basert på data fra Pittsburgh Youth Study (PYS), indikerer at gutter utsatt for fire eller flere risikofaktorer for vold, har seks ganger større sannsynlighet for å utøve vold enn gutter med færre enn fire risikofaktorer.

Faktorer som ved tiårsalder fordobler sannsynligheten for voldelig atferd, er kjønn (gutt), hyperaktivitet (lærer-rapportert), foreldres positive holdninger til vold, anti-sosial atferd (lærerrapportert) og antisosiale venner. Ved 14-årsalderen vil en tilstedeværelse av følgende faktorer fordoble sannsynligheten for voldelig atferd: hyperaktivitet (både lærer- og foreldrerapportert), positive holdninger til vold, kriminelle foreldre, dårlig familiestyling, dårlige skoleprestasjoner, uorganisert nærmiljø og tilgjengelighet på narkotika. Risikoatferd, salg av narkotika, tidlig voldsdebut, antisosiale venner, gjengmedlemskap, og kriminelle voksne i nærmiljøet tredobler sannsynligheten for utøvelse av vold ved 18 år. Ved 16-årsalder skjer det en fordobling av sannsynligheten for vold hvis man har følgende faktorer knyttet til seg: hyperaktivitet (foreldrerapportert), kriminelle foreldre, konflikt innad i familien, hyppige flyttinger, liten tilhørighet til skolen, kriminelle søsken, lav tilknytning til nærmiljøet. Risikoatferd, lave skoleprestasjoner, hyppige skolebytter, uorganisert nærmiljø og tilgjengelighet på narkotika tredobler sannsynligheten for vold ved 18 år. En firedobling er funnet ved salg av narkotika og tilstedeværelse av kriminelle venner og voksne i nabolaget. Gjengmedlemskap gir nærmere en femdobling av sannsynligheten for voldsutøvelse ved 18 år. Oppsummert kan det konkluderes med at et stort antall individuelle, sosiale, familie- og nettverksrelaterte risiko- og beskyttelsesfaktorer virker sammen ved utvikling av gjentatt voldelig atferd. Dette støttes av blant andre Catchpole og Gretton (2003) samt Loeber og Farrington (2000).

I en oversiktsstudie utført av US Surgeon General Report (U. S. Department of Health and Human Services 2001) er voldsatferd blant ungdom i alderen 10 til 18 år studert. Studien viser til to utviklingsforløp for voldsatferd; den ene med debut i forkant av puberteten, og den andre med debut etter puberteten. Det konkluderes med at tidlig debut ofte kjennetegnes av et mer vedvarende atferdsmønster som i større grad er assosiert med barndomsfaktorer sammenlignet med sen debut. Videre viser studien at vold er utbredt i denne aldersgruppen, men at atferden opphører for majoriteten av ungdommene ved overgangen til voksen alder. Alvorlig voldsatferd blant ungdom er ofte en del av en livsstil som inkluderer andre risikoatferder, for eksempel høyt forbruk av rusmidler, besittelse av våpen og en tidlig seksuell debut og lite beskyttelse mot kjønns sykdommer og hyppige partnerbytter. Negative holdninger til antisosial atferd og tilknytning til skole er funnet å ha en beskyttende effekt hos ungdom med flere risikofaktorer knyttet til seg.

En studie viste at biologiske og familiære faktorer er av spesielt stor betydning for utvikling av voldsatferd gjennom tidlig barndom, mens venner og skolemiljøet er kritiske faktorer i ungdomsårene (Dahlberg & Potter 2001).

Det amerikanske helsedepartementet har gjennomført en systematisk litteraturoversikt av studier på ungdomsvold for aldersgruppen tolv til 17 år (U.S. Department of Health and Human Services, 2004). Rapporten "Preventing Violence and Related Health-Risking Social Behaviors in Adolescents" inkluderer studier av prediksjon og behandling av vold for denne aldersgruppen. Av totalt 11 196 artikler og referater, oppfyller 67 inklusjonskriteriene. 35 av disse omhandler risikofaktorer assosiert med ungdomsvold, mens de resterende 32 fokuserer på intervensjoner. Studien skiller mellom ungdom i den generelle populasjonen og ungdom i en høyrisikopopulasjon. For ungdom i risikopopulasjonen rapporteres kjønn (mann) å være en signifikant risikofaktor for vold (op. cit.). For gutter i denne populasjonen, predikerer etnisitet (latin-amerikansk) og gjentatt fysisk aggresjon vold, mens ingen signifikante faktorer er funnet for jenter (op. cit.). Videre vurderte man i studien hvordan de ulike variablene samvarierer. Samvariasjon er definert som tilstedeværelse av to eller flere risikofaktorer som predikerer vold. Resultatene viser at flermisbruk av narkotika predikerer vold hos begge kjønn. Imidlertid viste det seg at en kombinasjon av faktorene tilhørig-

het til foreldre, familie og skole og gjennomsnittskarakterer var beskyttende. Dette funnet gjaldt begge kjønn. Rapporten viser betydningen av å skille mellom studier på enkeltfaktorer assosiert med ungdomsvold, og studier av hvordan disse opptrer sammen for å øke risikoen for vold. For eksempel predikerer sosioøkonomisk status fremtidig voldsatferd i kombinasjon med andre faktorer, mens sosioøkonomisk status isolert sett ikke har prediksjonsverdi. Det er en høyere forekomst av atferdsvansker og kriminalitet i lavere sosioøkonomiske klasser (Kvelling 2007), mens dette ikke synes å være like framtrædende ved vold blant unge når denne risikofaktoren (lav sosioøkonomisk status) ikke opptrer sammen med andre risikofaktorer.

6.5 Studier av kvaliteten ved SAVRY

Strukturerte kliniske instrument skåres ikke ved hjelp av numeriske verdier. De kan derfor være mer komplekse å tolke enn mer tradisjonelle psykometriske tester (Borum, Bartel & Forth 2002). For å kunne utføre statistiske analyser, benyttes SAVRY totalskåre. Denne skåren er numerisk og beregnes ved først å omforme risikofaktorene kodet som lav, moderat og høy, til henholdsvis 0, 1 og 2. Deretter summeres alle verdiene. Beskyttelsesfaktorer verken omformes eller subtraheres fra totalskåren (Borum, Bartel & Forth 2002).

Via SAVRY forsøkte man i en studie ut fra rettsdokumentene til 63 fengslede gutter og elleve fengslede jenter å predikere tilbakefall til voldsbruk (voldelig residiv). Oppfølgingsperioden i denne studien var ett år etter løslatelse eller endt behandling (Catchpole & Gretton 2003). En nyere studie av Meyer og Schmidt (2008) av tolv- til 18-åringer inkluderer foruten begge kjønn, også ulike etniske grupper i analysen av den prediktive kvaliteten (validiteten) ved SAVRY. Residiv ble målt gjennom data fra det nasjonale politiregisteret. Funnene i studien indikerer at SAVRY har en sterk prediktiv validitet på tvers av kjønn og etnisk tilhørighet over en oppfølgingsperiode på tre år.

6.6 Bruk av SAVRY i studien

SAVRY er oversatt til norsk av professor Kirsten Rasmussen. Hun hadde én dags opplæring av de fire prosjektlederne våren 2007. Utskiftninger av prosjektledere i Kristiansand og Oslo, samt tilbakemeldinger

på at flere i Oppfølgingsteamene var utrygge på bruken av SAVRY, ledet til at det ble gitt to opplæringsdager på nyåret 2008. Det var to studenter ved psykologstudiet ved NTNU, Marthe Stornes og Sissel Odde Steen, ledet de to opplæringsdagene. De brukte data fra SAVRY i sin hovedoppgave i psykologi, som ble levert 2008.

En av enkeltfaktorene i SAVRY, "psykopatiske trekk", krever trenet bruk av Psychopathy Checklist-Youth Version, PCL-YV (Forth, Kosson & Hare 2003). Fordi ingen av de som skåret SAVRY i vår studie er kjent med denne sjekklisten, ble psykopati-variabelen i SAVRY ekskludert. I en ny versjon av SAVRY er psykopativariabelen endret til å måle lite empati/skyldfølelse, slik at det ikke er nødvendig å være trenet i PCL-YV (Lodewijks, Doreleijers, de Ruiter & Borum 2008). Denne endringen er kun inkorporert i de SAVRY som er gjennomført høsten 2008. Av den grunn er ikke denne dimensjonen inkludert i dataanalysene. Maksimal skåre for kliniske/individuelle risikofaktor er dermed 14 (jf. kap 6.3). I utgangspunktet er det ti historiske risikovariabler, men på grunn av mangelfulle registreringer av historiske risikovariabler vil bare de fem som er registrert på samtlige ungdommer, bli benyttet. Maksimal skåre for historisk risikofaktor er dermed ti (jf. kap 6.3).

Det er seks ulike beskyttelsesfaktorer inkludert i SAVRY, men på grunn av mangelfulle registreringer blir bare resultatene fra fire beskyttelsesfaktorer benyttet. Beskyttelsesfaktorer ble registrert som til stede eller ikke til stede. Ifølge prosedyrene gitt for bruk av SAVRY, ble disse verken oversatt til tall eller subtrahert fra totalsummen (Borum, Bartel & Forth 2002).

I tillegg til den kliniske skåren ble den numeriske verdien for totalskåren regnet ut. I forbindelse med SAVRY-skåringen er det også registrert voldelig og ikke-voldelige brudd eller tilbakefall/brudd på avtaler

med Oppfølgingsteamene. Gjennom disse dataene kan man dermed danne seg et bilde av hvilke ungdommer som er særlig i risikozonen for tilbakefall. I så fall kan det settes inn forebyggende tiltak for andre ungdommer med tilsvarende egenskaper/risikofaktorer.

6.7 Resultater fra SAVRY

Datainnsamlingen ble gjennomført i perioden 2007-2008. I denne evalueringen er SAVRY benyttet for å gi en oversikt av karakteristika ved ungdommene som er med i Oppfølgingsteamene. SAVRY gir imidlertid ikke objektive oversikter. I en viss grad er dette avhengig av de som skårer, men gir en langt mer troverdig oversikt over ungdommene i Oppfølgingsteam for unge lovbrøyttere enn å intervjuer prosjektlederne. Dessuten viser studier at kvaliteten på informasjonen og evnen til å predikere ut fra SAVRY, er meget god (jf. over).

6.7.1 Bakgrunnsvariabler for de unge i Oppfølgingsteamene

Det er gjennomført SAVRY-skåringer på 89 ungdommer som har vært i Oppfølgingsteam. Ungdommene er født mellom 1988 og 1994. De som i dag er over 18 år, var under 18 år ved opptak i Oppfølgingsteam. Av de 89 ungdommene er 20 jenter, og av disse var tolv født i 1993 eller 1994. Det vil si at de var 14 eller 15 år i 2008. Det er foretatt SAVRY-skåringer på 14 ungdommer fra Oslo, 20 fra Stavanger, 21 fra Kristiansand og 34 fra Trondheim.

I Trondheim er rundt 85 prosent av ungdommene i Oppfølgingsteamet etnisk norsk, mens andelen i de øvrige tre Oppfølgingsteamene er på rundt 75 prosent i Stavanger, 63 prosent i Kristiansand og 57 prosent i Oslo.

TABELL 6.1
Ungdommenes historiske risikovariabler (prosent, n=89)

Historiske risikovariabler	Lav (verdi 0)	Moderat (verdi 1)	Høy (verdi 2)
Tidligere voldsutøvelse	31,5	25,8	42,7
Tidligere ikkevoldelige kriminell atferd	20,2	33,7	46,1
Tidlig voldsdebut	51,1	18,2	30,7
Tidligere manglende respons på tiltak eller intervensjon	20,2	33,7	46,1
Svake skoleprestasjoner	12,4	37,1	50,6

Tabell 6.1 gir en oversikt over vurderingen av de ulike historiske risikofaktorene inkludert i SAVRY. Oversikten er gitt i prosent – det vil si andelen ungdommer som er vurdert til å ha tilstedeværelse av risikofaktoren i lav, moderat eller høy grad. Nevnte tabell viser at 68,5 prosent av ungdommene er vurdert til å ha moderat eller høy skår i forhold til tidligere voldshandlinger. Graderingen mellom moderat og høy er gjort ut fra både antall og alvorlighetsgrad med hensyn til voldshandlin-

gen. Tilsvarende er rundt 80 prosent vurdert som høy eller moderat i forhold til ikke-voldige lovbrudd, og litt under 50 prosent vurdert til å ha en høy/moderat skår når det gjelder tidlig debutalder for voldsutøvelse. Rundt 80 prosent av ungdommene er vurdert til å ha en moderat eller høy skår på risikofaktorene *Manglende respons på tiltak eller intervensjon*, og neste 88 prosent i forhold til *Dårlige skoleprestasjoner*.

TABELL 6.2
Historisk risikofaktor fordelt i forhold til prosjektkommunene (ANOVA, gjennomsnitt)

	Sted	N	Gj.snitt	SD	F-verdi	P-verdi
Historisk risikofaktor (gjennomsnitt; range 0-10)	Oslo	14	6,0	1,7	,051	,985
	Stavanger	20	5,9	2,7		
	Kristiansand	20	5,7	2,5		
	Trondheim	34	5,7	3,5		
	Total	88	5,8	2,9		

Samlet sett viser gjennomsnittsverdiene på historiske risikofaktorer at gruppen skårer høyt med et gjennomsnitt på nesten 6 på en skala som strekker seg fra 0 til 10. Det er små forskjeller mellom prosjektkommunene i forhold til de historiske risikofaktorer hos ungdommene i Oppfølgingsteamene. En uavhengig t-test viser at gutter er vurdert høyere på historisk risikofaktor enn jenter (t-test, t-verdi=3.56, df=86, p<.001). Imidlertid er det færre jenter i tillegg til at mange av jentene som det er skåret SAVRY for, er yngre enn guttene. Dette kan gi tilsynelatende større kjønnsforskjeller enn hva som er tilfelle. Ved tidligere analyser på dette datamaterialet,

som ble presentert i på rapporterings- og erfaringsseminaret for Modul 2, var det ingen kjønnsforskjeller. Da var det kun åtte jenter i datamaterialet, og de yngste jentene var det ikke utført SAVRY for. De nye jentene er jevnt over registrert med færre eller lavere skårer på risikofaktorer enn de eldre og tidligere registrerte jentene. Med så få jenter i datamaterialet, gir dette relativt store utslag.

Når det gjelder etnisitet så skårer ikke-etnisk norsk ungdommer høyere på historisk risikofaktor enn etnisk norsk ungdom (t-test, t-verdi=2.13, df=85, p<.05).

TABELL 6.3
Ungdommenes sosiale risikofaktorer (prosent, n=89)

Sosiale risikofaktorer	Lav (verdi 0)	Moderat (verdi 1)	Høy (verdi 2)
Ungdomskriminell vennegruppe	2,2	19,1	78,7
Utstøting/avisning fra venner	29,2	44,9	25,8
Stress og dårlig mestringssevne	17,0	33,0	50,0
Dårlig oppdragelse fra foreldrenes side	28,7	40,2	31,0
Manglende personlig/sosial støtte	40,9	44,3	14,8
Vanskeligstilt nabolag	45,5	31,8	22,7

Tabell 6.3 viser at ungdommene i Oppfølgingsteamene skårer høyt på risikofaktoren *Å tilhøre en ungdomskriminell vennegruppe*. Det er bare 2,2 prosent som skårer lavt på denne variabelen. Samtidig skårer ung-

dommene høyt på variabelen *Stress og dårlig mestringssevne*, og relativt lavt på *Manglende personlig/sosial støtte* og *Vanskeligstilt nabolag*.

TABELL 6.4**Sosiale risikofaktor fordelt i forhold til prosjektkommunene (ANOVA, gjennomsnitt)**

	Sted	N	Gj.snitt	SD	F-verdi	P-verdi
Sosiale risikofaktor (gjennomsnitt; range 0-12)	Oslo	14	6,1	1,8	,260	,854
	Stavanger	19	6,9	2,8		
	Kristiansand	20	6,8	2,6		
	Trondheim	33	6,5	3,3		
	Total	86	6,6	2,8		

Det er ingen store forskjeller mellom prosjektkommunene i forhold til sosiale risikofaktor slik det vises i tabell 6.4. Ungdommene i Oppfølgingsteamene skårer via SAVRY jevnt over relativt høyt på skalaen og over

skalaens midtpunkt, og relativt likt som for historisk risikofaktor. Det er verken kjønnsforskjeller, eller forskjeller mellom etnisk norske og øvrige ungdommer når det gjelder sosiale risikofaktorer.

TABELL 6.5**Ungdommenes individuelle risikovariabler (prosent, n=89)**

Individuelle risikovariabler	Lav (verdi 0)	Moderat (verdi 1)	Høy (verdi 2)
Negative holdninger	10,3	40,2	49,4
Risikoatferd/impulsivitet	11,2	22,5	66,3
Rusmiddelbruk	24,7	34,8	40,4
Problemer med sinnemestring	15,9	25,0	59,1
Oppmerksomhetsproblemer/hyperaktivitet	25,8	34,8	39,3
Lite samarbeidsvillig	23,9	46,6	29,5
Liten interesse/forpliktelse overfor skolen	10,3	31,0	58,6

Tabell 6.5 viser at ungdommen jevnt over skårer høyt på de individuelle risikofaktorene. Særlig skåres de høyt på *Negative holdninger*, *Risikoatferd og impulsivitet*,

Problemer med sinnemestring og *Liten interesse og forpliktelse overfor skolen*.

TABELL 6.6**Individuelle risikofaktor fordelt i forhold til prosjektkommunene (ANOVA, gjennomsnitt)**

	Sted	N	Gj.snitt	SD	F-verdi	P-verdi
Individuelle risikofaktor (gjennomsnitt; range 0-14)	Oslo	14	8,7	3,1	,627	,599
	Stavanger	19	9,6	2,6		
	Kristiansand	20	8,5	3,4		
	Trondheim	31	9,7	4,2		
	Total	84	9,2	3,5		

Ungdommene i Oppfølgingsteamene skåres relativt høyest på de individuelle risikofaktorer sett i forhold til de historiske og de sosiale risikofaktorene. Tabell 6.6 viser at på en skala som strekker seg fra 0 til 14, er gjennomsnittet for gruppen på 9,2. Det er godt over

skalaens midtpunkt. Det er ingen forskjeller mellom prosjektkommunene når det gjelder risikovurderingene for ungdommene. Det er ikke signifikante forskjeller mellom gutter og jenter eller mellom etnisk norsk og øvrig ungdom i forhold til individuelle risikofaktorer.

TABELL 6.7**Ungdommenes beskyttelsesfaktorer (prosent, n=89)**

Beskyttelsesfaktorer	Ikke tilstede	Tilstede
Sosialt engasjement	52,9	47,1
Sterk sosial støtte	52,9	47,1
Sterke tilknytninger og bånd	37,2	62,8
Positiv holdning til intervensjon og autoritet	64,4	35,6

Beskyttelsesfaktorene blir kun registrert om de er til stede eller ikke hos ungdommen. Tabell 6.7 viser at litt under halvparten av ungdommene er registrerte å ha *Et sosialt engasjement* og *En sterk sosial støtte*. Neste 63 prosent har sterke tilknytninger og bånd, mens

cirka 36 prosent har positiv holdning til intervensjon og autoritet. Tabell 6.8 under viser fordelingen over hvor mange beskyttelsesfaktorer som er knyttet til ungdommene i Oppfølgingsteamene.

TABELL 6.8**Fordeling av antall beskyttelsesfaktorer (frekvens og prosent)**

Antall beskyttelsesfaktorer	Antall ungdommer	%
Ingen beskyttelsesfaktorer	16	19,3
1 beskyttelsesfaktor	19	22,9
2 beskyttelsesfaktorer	18	21,7
3 beskyttelsesfaktorer	15	18,1
4 beskyttelsesfaktorer	15	18,1
Total	83	100,0

Tabell 6.8 viser at det er rundt 20 prosent i alle kategoriene, det vil si at omkring 20 prosent av ungdommene har ingen beskyttelsesfaktorer, og cirka 20 prosent har enten én, to, tre eller samtlige av beskyttelsesfaktorene.

Tabell 6.9 under viser om det er forskjeller mellom prosjektkommunene i forhold til fordelingen av antall beskyttelsesfaktorer.

TABELL 6.9**Beskyttelsesfaktorer fordelt i forhold til prosjektkommunene (ANOVA, gjennomsnitt)**

	Sted	N	Gj.snitt	SD	F-verdi	P-verdi
Beskyttelsesfaktorer (gjennomsnitt; range 0-4)	Oslo	14	2,0	1,0	4,535	,006*
	Stavanger	17	1,8	1,2		
	Kristiansand	21	2,8t	1,3		
	Trondheim	31	1,4k	1,5		
	Total	83	1,9	1,4		

*=Signifikant forskjell mellom prosjektkommunene p-verdi<.05. o, s, k, t =indikerer hvilke prosjektkommune som er signifikant forskjellige fra hverandre (oslo), s(stavanger), k(kristiansand) og t(trondheim). Bonferroni post hoc test.

Sett under ett viser tabell 6.9 at ungdommene gjennomsnittlig har rundt to av beskyttelsesfaktorene listet opp i SAVRY. Imidlertid har ungdommen i Trondheim gjennomsnittlig færre beskyttelsesfaktorer enn hva som er tilfelle blant ungdommen i Kristiansand (ANOVA,

F-verdi=4.54, df=82,p<.01). Det er ingen forskjeller mellom gutter og jenter i antall beskyttelsesfaktorer, men ungdom som er ikke-etnisk norske er registrert med færre beskyttelsesfaktorer enn ungdom som er etnisk norske (t-test, t-verdi=-2.18, df=80,p<.05).

Ut fra risiko- og beskyttelsesfaktorene som er inkludert i SAVRY, er det vurdert en klinisk skåre for risiko for fremtidig vold. Ungdommen blir vurdert i forhold til om det er en lav, moderat eller høy risiko for fremtidig vold. Syv av ungdommene (8 prosent) blir vurdert til å ha en lav risiko for fremtidig vold. Fem av disse er jenter. 27,6 prosent blir vurdert til å ha moderat risiko for fremtidig vold, og 64,4 prosent har en høy risiko for fremtidig vold. Jenter ser ut til å bli vurdert lavere på den kliniske skåren enn gutter (kji-kvadrat=12.12, df=2, p<.01). Dette kan skyldes de samme forhold som er påpekt i forhold til skårene på historiske risikofaktor i tabell 6.2. Ungdom som er ikke-etnisk norske, vurderes av skårerne til å ha høyere kliniske skåre (kji-kvadrat=7.83,

df=2, p<.05), hvor hele 87,5 prosent av ungdommen som er ikke-etniske norske (21 av 24 ungdommer) blir vurdert til å ha en høy risiko for fremtidig vold.

I forbindelse med registreringen av SAVRY har prosjektlederne hentet ut opplysninger fra det nasjonale straffesaksregisteret (STRASAK) og konfliktrådets (KRSAK) database, samt prosjektets logger. Det er registrert om ungdommene er registrert med (1) tiltale eller siktelse for en ny voldshandling etter at de har blitt med i Oppfølgingsteam, (2) tiltale eller siktelse for annen kriminalitet eller vilkårsbrudd og (3) ikke registrert vold, annen kriminalitet eller vilkårsbrudd.

TABELL 6.10

Oversikt over nye voldshandlinger, ikke-voldig lov- eller vilkårsbrudd, eller ingen lov- eller vilkårsbrudd

Tilbakefall	Antall ungdommer	%
Nye voldshandlinger	22	25,3
Nye ikkevoldige lov- eller vilkårsbrudd	38	43,7
Ingen lov- eller vilkårsbrudd	48	55,2

Tabell 6.10 viser at 25,3 prosent eller 22 ungdommer har gjort nye voldshandlinger; 43,7 prosent (38 ungdommer) har gjort nye ikke-voldige lov- eller vilkårsbrudd, mens 55,2 prosent (48 ungdommer) er ikke registrert med nye lov- eller vilkårsbrudd. I betydelig

grad varierer den tid som har gått fra opprinnelig lovbrudd og hvor lang tid etterpå man sjekker lov- eller vilkårsbrudd. Rett og slett på grunn av kun tidsfaktoren er det rimelig at ungdom som nylig har blitt inkludert i Oppfølgingsteam, ikke har gjort nye lovbrudd.

TABELL 6.11

Krysstabell mellom klinisk skåre og nye voldshandlinger, ikke-voldige lov- eller vilkårsbrudd, og ingen lov- eller vilkårsbrudd (prosent, Kji-kvadrat)

Klinisk skåre	Nye voldshandlinger		Nye ikkevoldige lov- eller vilkårsbrudd *		Ingen nye lov- eller vilkårsbrudd*	
	nei	ja	nei	ja	nei	ja
Lav	10,9	0,0	14,6	0,0	0,0	14,9
Moderat	29,7	22,7	35,4	18,4	20,5	34,0
Høy	59,4	77,3	50,0	81,6	79,5	51,1
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
(n)	(64)	(22)	(48)	(38)	(39)	(47)

*Signifikante forskjeller mellom gruppene.

Tabell 6.11 viser sammenhenger mellom klinisk skåre, og om ungdommen har gjort nye voldshandlinger, andre lov- eller vilkårsbrudd, eller ingen nye lov- eller vilkårsbrudd. Ingen av ungdommene som er vurdert til å ha lav risiko for fremtidig voldshandlinger, er registrert med nye voldshandlinger eller andre lov- eller vilkårsbrudd.

Dermed er samtlige av disse ungdommene registrert med ingen nye lov- eller vilkårsbrudd. Dersom vi ser på *Nye voldshandlinger*, er 77,3 prosent av de som er registrert med nye voldshandlinger, vurdert til å ha en høy risiko for fremtidig voldsutøvelse. Samtidig viser tabell 6.11 at nesten 60 prosent av de som er vurdert

til å ha en høy risiko for fremtidig voldsutøvelse, ikke er registrert med nye voldshandlinger. Forskjellene i klinisk skåre mellom de som har gjort nye voldshandlinger og øvrige ungdommer, er ikke signifikant. Det er imidlertid signifikante forskjeller i klinisk skåre hos de som er registrert med ikke-voldelige lov- eller vilkårsbrudd ($kji\text{-kvadrat}=11.04, df=2, p<.01$). Som nevnt er det ingen med lav klinisk skåre som har gjort nye lov- eller vilkårsbrudd, mens 81,6 prosent av de som er registrert med nye brudd, er vurdert med en høy klinisk skåre. Kun 50 prosent av de som ikke har gjort nye brudd, er vurdert å ha en høy klinisk skåre. Tilsvarende fordeling – men med motsatt ”fortegn” – gjelder for *Ingen nye lov- eller vilkårsbrudd*. Det er også her forskjeller mellom gruppene i klinisk skåre ($kji\text{-kvadrat}=9.90, df=2, p<.01$).

6.8 Oppsummering

Det ble gitt to opplæringsrunder i bruk av SAVRY for prosjektlederne, totalt tre dager. I denne tidsperioden foregikk det skifte av prosjektledere i Kristiansand og Oslo. Bare prosjektlederne i Stavanger og Trondheim deltok i begge samlinger. Skåring av SAVRY er i hovedsak utført av prosjektleder i Stavanger og av etterforskningsleder i politiet i Majorstua (nå leder av forebyggende enhet i politiet i Oslo, Majorstua politidistrikt). I Kristiansand og Trondheim er det flere fagpersoner som har skåret SAVRY. Dette innebærer at flere av de som har stått for skåringene ikke har fått direkte, men en indirekte opplæring i instrumentet. Delvis kan man støtte seg til manualen som følger SAVRY, men opplæringen gir et viktig innblikk i hvordan man tolker ordlyden i manualen. Det er derfor mindre enhetlig opplæring av skårerne enn det som er ønskelig med fare for idiosynkratiske oppfatninger og tilbøyeligheter (bias). Det er rimelig å anta at dette rammer inter-rater-reliabiliteten (det vil si at to eller flere som skårer samme fenomen med samme instrument, får identiske resultater). Styrken er at skårerne kjenner ungdommene godt, som øker troverdigheten av de skårene som gis.

Skårene på SAVRY viser meget tydelig at Oppfølgingsteamene har fanget opp en ytterst utsatt gruppe av unge. Målet med Oppfølgingsteamene er nettopp å nå høyrisikogruppen unge lovbrøtere, fordi disse tradisjonelt faller utenfor hjelpeapparatet eller ikke får den type av eller intensitet i bistanden til å ha særlig nytte av den (jf. kap. 5). Forskningen viser at utvikling av slike alvorlige lidelser som antisosialitet og atferdsvansker sjelden kan forklares ut fra kun én risikofaktor, men at

flere risikofaktorer ofte foreligger, og at beskyttelsesfaktorene er både få og av dårlig kvalitet. De vanligste risikofaktorer og de mest effektive beskyttelsesfaktorer for utvikling av denne typen av vansker er beskrevet i kapitlene 5 og 6.3. Oppfølgingsteamene har derved en berettigelse bare i kraft av å ivareta denne gruppen av unge. SAVRY dokumenterer at Oppfølgingsteamene ikke inkluderer unge med normal forekomst av antisosialitet, men de mest utsatte som har en meget dårlig prognose (jf. kap. 5). Man kan derfor konkludere med at skårene på SAVRY viser meget tydelig at Oppfølgingsteamene har lyktes i å nå den høyrisikogruppen av unge de er ment å hjelpe. Slik supplerer Oppfølgingsteamene det eksisterende hjelpeapparatet og blir ikke konkurrerende med det.

Studier av skårene på SAVRY viser at guttene skårer høyere enn jentene på de historiske risikofaktorene, mens det ikke er kjønnsforskjeller i forhold til de sosiale og individuelle risikofaktorene. Det er heller ikke kjønnsforskjeller når det gjelder beskyttelsesfaktorer. Jentene skårer som gruppe lavere enn guttene på kliniske skårer. De har følgelig mindre risiko for framtidig voldsutøvelse. Dette rimer delvis med kunnskap fra annen forskning, slik det er belyst i kapittel 5. Vi har imidlertid SAVRY-skårer bare for 20 jenter. Det er såpass få at man skal være varsom med å legge for mye i disse data når det gjelder kjønnsforskjeller. I kapittel 5 ble det referert til forskning at det er færre jenter enn gutter som har atferdsvansker og antisosialitet, tross at disse kjønnsforskjellene synes noe redusert de senere årene. I kapitlet ble det også vist til forskning som tilsier at når jenter først utvikler alvorlige atferdsforstyrrelser og utøver vold, så har ofte de enda alvorligere patologi enn det ditto gutter har. I denne studien finner vi ikke signifikante forskjeller i klinisk skåre mellom de som for eksempel er registrert med ikke-voldelige versus voldelige vilkårsbrudd. Det er en fare for å overtolke funn når utvalget er så lite som for jenter i Oppfølgingsteamene det er skåret SAVRY for. Hvis man likevel skal spekulere på indikasjonene dataene gir, så kan det skyldes at fagfolk kan ha tilbøyeligheter (bias) til å ha lavere krav for å inkludere jenter enn gutter i Oppfølgingsteamene, eller er mildere i skåringen av dem slik at deres profiler blir mindre alvorlige. Mest sannsynlig skyldes funnene at jentene har flere ressurser og mindre risiko til framtidig voldsutøvelse enn guttene, og det er prosentvis færre jenter enn gutter i Oppfølgingsteamene som har hatt voldsutøvelse før de ble inkludert i Oppfølgingsteamene.

Ikke-etnisk norsk ungdom skårer høyere enn norsk-etnisk ungdom på kliniske skåre og på økt risiko for framtidig voldsutøvelse. Førstnevnte gruppe har også færre beskyttelsesfaktorer enn de norsk-etniske unge. De to gruppene skiller seg ikke signifikant fra hverandre når det gjelder individuelle risikofaktorer. Kapittel 5.6.7 viser at forekomsten av gruppen ungdomskriminelle er høy blant ikke-etnisk norsk ungdom og underbygger funnene i denne rapporten.

Det er rimelig godt dokumentert via flere indikatorer at en høy andel av de unge i Oppfølgingsteamene ikke har begått nye lovbrudd eller har få vilkårsbrudd. Slik residiv er studert over knapt en treårsperiode for noen få av de unge, men siden de fleste ungdommer kommer inn i Oppfølgingsteamene i årene 2007 og 2008, så er residiv kartlagt bare i ett til to år for majoriteten av de unge i Oppfølgingsteamene. Resultatene av Oppfølgingsteamenes virksomhet er derved meget gode sett ut fra den belastning som SAVRY avdekker preger ungdommene, når så få av dem begår nye lovbrudd eller har særlig vilkårsbrudd. Det er grunn til å anse disse resultater som lovende, men dette må studeres over en femårsperiode for å kunne ha tilstrekkelig troverdighet og for å kunne sammenlignes med andre tiltak som denne gruppen av unge får (for eksempel MST – Multi-systemisk terapi).

SAVRY er ment å predikere framtidig voldsutøvelse. Pilotprosjektet i hovedoppgavene til studentene Sissel Odde Steen og Marthe Stornes viste at de prediktive verdiene til SAVRY var lave (SAVRY klinisk skåre, AUC=.47; SAVRY totalskåre, AUC=.38). Det er to hovedforklaringer på dette: Det var bare en andel av ungdommene i Oppfølgingsteamene som har utøvd vold – som er ment å være utgangspunktet for å benytte SAVRY, mens i denne undersøkelsen ble SAVRY benyttet uansett årsak til at de var inkludert i Oppfølgingsteamene. Dernest var det korte tidsperioder fra ungdommene ble innlemmet i Oppfølgingsteamene og før residiv ble målt. Det er derfor mange av de unge som kan falle tilbake til voldsutøvelse jo lenger tid som går fra SAVRY-skåringen er gjennomført (med en markant økt fare de tre til fem påfølgende år etter en voldsutøvelse). Hvis voldsutøvelse ikke utøves i løpet av fem år etter første gang, reduseres faren for slik atferd i betraktelig grad. Pilotstudien til Odde Steen og Stornes (2008) konkluderer med at SAVRY er et lovende instrument for voldspredikering, men at utvalget var både for lite og heterogent til å si noe om de prediktive kvalitetene ved SAVRY. Fordi det er gjennomført flere SAVRY-skåre siden Odde Steen og

Stornes gjorde sin pilotstudie, studeres disse kvalitetene ved SAVRY nå igjen i et større utvalg fra Oppfølgingsteam.

Resultater fra

kartlegging via
K-SADS-PL

Tidligere studier har avdekket at barne- og ungdomskriminelle har et betydelig omfang av alvorlige psykiske lidelser (Odgers et al. 2007, Ramrakha et al. 2007, Snyder & Sickmund 2006, Teplin et al. 2006, Wolff & Ollendick 2006). Å kartlegge den psykiske helsen hos de unge i Oppfølgingsteamene har hatt som mål å sjekke om Oppfølgingsteamene har nådd de mest utsatte blant de unge som begår lovbrudd.

Det kliniske intervjuet K-SADS-PL er sammen med SAVRY, benyttet i studien for å skaffe indikasjoner på grad av belastninger, psykisk og sosial fungering hos de unge som er inkludert i Oppfølgingsteamene.

7.1 Kvaliteter ved og bruk av instrumentet K-SADS-PL

K-SADS-PL er en forkortelse for "Schedule for Affective Disorders and Schizophrenia - Present Life Version". Instrumentet går også under forkortelsen Kiddie-SADS. Intervjuet er utviklet ved University of Pittsburgh. Det er et bredt klinisk diagnostisk semi-strukturert intervju som dekker de vanligste tilstandene innen psykisk helsevern for barn og unge. Det består av en screeningdel og et fordypningsintervju for ulike problemområder. Instrumentet brukes både i psykiatriske klinikker og i klinisk forskning (Kaufmann et al. 1997).

K-SADS-PL brukes til å vurdere nåværende og tidligere episoder av psykisk lidelse hos barn og ungdom ifølge diagnosesystemene DSM-III-R og DSM-IV. Det foretas et kortfattet introduksjonsintervju med tanke på å etablere kontakt og få fram informasjon av generell karakter. Deretter foretas et diagnostisk screeningintervju før en utdypning av eventuelle problemområder med vurdering av varighet av symptomer og barnets funksjon. Intervjuet er oversatt til norsk i 1999 av Anne Mari Sund (NTNU, Regionsenter for barns og unges psykiske helse).

K-SADS-PL gir forslag til hvilke spørsmål som kan stilles under intervjuet, men det blir gitt rom for tilpassning av språk ut fra informantens alder, samt bruk av klinisk skjønn. Intervjuguiden er designet for å vurdere tidligere og nåværende episoder av psykopatologi hos barn og ungdom, og det anbefales intervju av barnet/ungdommen, foreldre, samt en anamnestic del som går på demografiske data, helse etc.

Strukturerte instrumenter for å avklare psykisk helse hos personer, har langt høyere reliabilitet og validitet

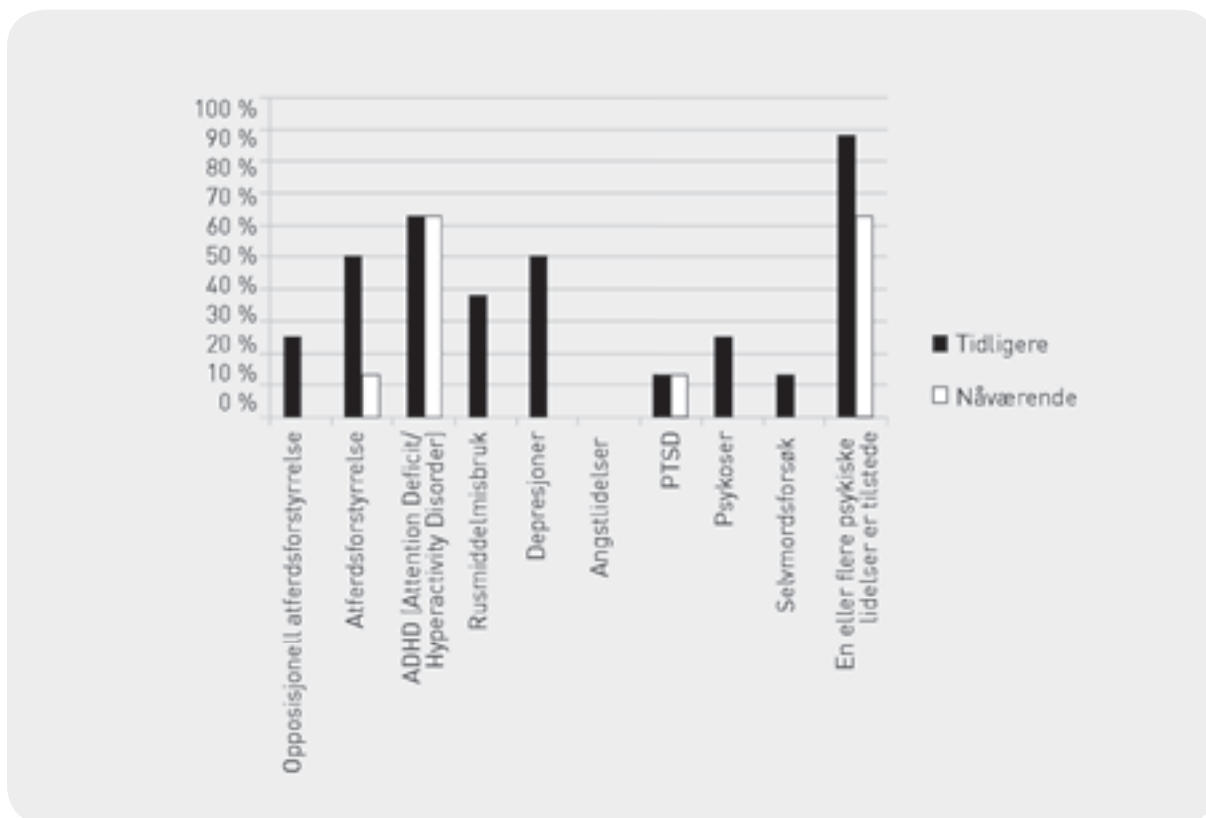
og derved troverdighet, enn mer ustrukturerte måter å diagnostisere på. Enigheten mellom klinikere om hvilken diagnose som skal stilles, øker betraktelig når de skårer i forhold til strukturerte instrumenter enn når de benytter ustrukturerte instrumenter eller klinisk skjønn (jf. innledningen til kap. 6 om kvaliteten ved ulike predikeringsformer). Diagnostisering på et fylldig grunnlag med bruk av et semi-strukturert intervju (som K-SADS-PL er), utgjør bare en del av en diagnostisering. Klinikeres skjønn avveier informasjon fra pasienten selv, komparentopplysninger (andre som kjenner pasienten) og tester (McClellan & Werry 2000).

Det er lettere for klinikere å enes om diagnose ved eksternaliserende framfor internaliserende tilstander (jf. kap. 5.3.1). Det har vært reist kritikk mot at K-SADS-PL ikke i tilstrekkelig grad fanger opp internaliserende lidelser som depresjoner (Sorensen et al. 2005), angstlidelser (Thienemann 2004) eller bipolare lidelser (manisk-depressiv) (Hunt et al. 2005, Soutullo et al. 2005). Til tross for dette, er dette kliniske intervjuet dokumentert å dekke godt og troverdig de psykiske lidelser barn og unge kan ha (Bertrand et al. 2008). Test-retest på reliabilitet på K-SADS-PL er mellom meget god og svært god (.67 til 1.00). Det er også gode resultater for samtidig ("concurrent") validitet og interrater-enighet (Ambrosini 2000, Kaufman et al. 1997). K-SADS har gjennomgått endringer siden det ble presentert første gang i 1985 (Chambers et al. 1985). I dag finnes intervjuet i ulike varianter – alle knyttet opp mot diagnoser i det amerikanske diagnosesystemet DSM-IV; K-SADS-P IVR (Present State), K-SADS-L (Lifetime), K-SADS-PL (Present and Lifetime Version) og K-SADS-E (Epidemiological) (Ambrosini 2000).

7.2 Bruk av K-SADS-PL i studien

I denne studien er intervjuene gjennomført av Eskil Petrovic Weisser som en del av datainnsamlingen til hans hovedoppgave i psykologi, som leveres våren 2009. I kartleggingen av den psykiske helsen er det kun gjennomført intervju med ungdommene. Foreldre eller andre viktige personer for ungdommene er ikke intervjuet, ei heller er andre informasjonskilder benyttet.

Intervjuperioden var høsten 2008. Kun ungdommer i Stavanger og Trondheim er intervjuet. Det ble totalt intervjuet åtte ungdommer. To av disse var jenter. Gjennomsnittsalderen på informantene var 17,4 år.

Figur 7.1 Forekomst av psykiske lidelser hos unge i Oppfølgingsteamene i Stavanger og Trondheim. N=8 (2 jenter, 6 gutter). Gjennomsnittlig alder er 17,4 år.

Figur 7.1 viser resultatene fra de åtte intervjuede ungdommene. Resultatene viser at det er en meget høy forekomst av psykiske lidelser hos ungdommene. Alle de intervjuede innfrir kriteriene for to eller flere diagnoser. Å innfri kriteriene for to eller flere diagnoser benevnes som komorbiditet (eller flersykelighet).

Figur 7.1 viser at nær 90 prosent av de intervjuede unge tidligere har innfridd kriteriene for en psykisk lidelse, mens i overkant av 60 prosent av de unge innfridd kriteriene for en psykisk lidelse ved intervjutidspunktet. Dataene viser at det er høyest forekomst av lidelsen ADHD. I overkant av 60 prosent innfrir kriteriene for den. 25 prosent av de unge har tidligere innfridd diagnosekriteriene for opposisjonell atferdsforstyrrelse (jf. kap. 5.3.2), men ingen hadde denne lidelsen ved intervjutidspunktet. 50 prosent av de intervjuede unge har tidligere innfridd kriteriene for atferdsforstyrrelser (jf. kap. 5.3.2). Det er den alvorligste diagnosen av atferdsvansker, men bare i overkant av 10 prosent innfrir diagnosekravene ved intervjutidspunktet. Cirka 40 prosent har tidligere innfridd kriteriene for rusmiddel(mis)bruk, men ingen har denne diagnosen ved intervjutidspunktet. 50 prosent har tidligere innfridd

kriteriene for stemningslidelser (depresjoner), men ingen har denne lidelsen ved intervjutidspunktet. Det er overraskende i forhold til annen forskning at ingen av de unge innfrir kriteriene for angstlidelser, verken tidligere eller ved intervjutidspunktet. I overkant av 10 prosent av de unge innfrir kriteriene for post-traumatisk stresslidelse (PTSD – post-traumatic stress disorder). Det er ingen bevegelse i forhold til denne diagnosen når det gjelder fortidig versus nåtidig forekomst. Cirka 25 prosent har tidligere innfridd kriteriene for psykose, mens psykose ikke forekommer ved intervjutidspunktet hos noen. En av de intervjuede ungdommene har forsøkt å begå selvmord, men ingen skåres som suikidale ved intervjutidspunktet.

Figur 7.1 viser tre tydelige mønstre; det ene er at det er en meget høy forekomst av psykiske lidelser hos de unge, det andre er at de unge har flere psykiske lidelser parallelt (komorbiditet), og det tredje er at de unge har hatt en betydelig forbedring når det gjelder psykisk helse men de har vært knyttet til Oppfølgingsteamene. Sistnevnte konkluderes på bakgrunn av at unge innfrir færre diagnoser ved intervjutidspunktet enn før de ble inkludert i oppfølgingsteamene.

Det er rimelig å spekulere på om tiltakene de unge får via Oppfølgingsteamene, har bidratt til denne tydelige bedringen av psykisk helse. Det er imidlertid ikke lagt inn gode mål i denne studien på hvor mye av denne bedringen som kan tilskrives Oppfølgingsteamene. Det skyldes at K-SADS-PL ikke var tenkt inn i studien da forskningsdesignet ble laget. Noen indikasjoner for bedringer ligger i Oppfølgingsteamene, for eksempel jevnlig testing for bruk av rusmidler – både via urinprøver og via uanmeldte kontroller. Resultatene fra denne formen for kontroll rimer med konklusjonene tappet via K-SADS-PL; at ungdommene ikke lenger innfrir kriteriene for rusmiddelmissbruk. Reduksjon i ny kriminalitet kan også dokumenteres i form av politiets avhør, påtale etc. Dette er illustrert i kapittel 6 med en gjennomgang av det nasjonale straffesaksregisteret (STRASAK) og konfliktrådets (KRSAK) database, samt prosjektets logger rapportert via prosjektledere og hovedoppgavestudentene Ode Steen og Stornes. Resultatene fra disse er i tråd med konklusjonen basert på intervjuene med bruk av K-SADS-PL; en betydelig nedgang i forekomsten av atferdsvansker.

Intervju av åtte ungdommer i to av de fire prosjektkommunene kan ikke generaliseres. Man kan derimot vurdere resultatene mot annen empiri fra forskning. Både forekomsten og typene av psykiske lidelser hos de åtte ungdommene som er intervjuet i denne studien rimer meget godt med annen forskning (jf. kap. 7.3). Man kan si at likhet i resultater mellom ulike studier av samme fenomen, er en god indikator for validitet og reliabilitet (jf. kap. 2.1.2). Likeså kan man benytte kvalitetsmål fra kvalitativ forskning; resultatene er troverdige, gjenkjennbare/bekreftbare og er overførbare til de andre Oppfølgingsteamenes ungdommer (jf. kap. 2.1.1). Det er krevende å gjennomgå et klinisk intervju som K-SADS-PL. Konsekvensen av dette er blant annet at mange av de dårligst fungerende ungdommene ikke ble plukket ut for intervju. Det er derfor all grunn til å anta at forekomsten av psykiske lidelser hos de øvrige ungdommene i Oppfølgingsteamene er minst like omfattende og alvorlig, siden de ble vurdert som for sårbare og svakt fungerende til å gjennomgå et slikt forskningsintervju.

7.3 Forskning på psykisk helse hos unge lovbrøyttere

Barn og unge med atferdsvansker og antisosialitet har som gruppe generelt en meget dårlig psykisk helse (Sourander et al. 2007). Psykisk uhelse er derved fram-

tredende hos lovbrøyttere, selv om bare en andel av dem innfrir kriteriene for én eller flere psykiske lidelser (Hinshaw & Lee 2003). Ungdomskriminelle jenter har oftere enn gutter komorbiditet (det vil si innfrir kriteriene for to eller flere psykiske lidelser) (Teplin et al. 2002, Wood et al. 2002). Komorbiditet forekommer hos cirka to tredjedeler av ungdomskriminelle jenter (Teplin et al. 2002).

Man finner et mønster av at tre eller flere traumatiske hendelser, og to eller flere diagnoser for psykiske lidelser, i betydelig grad øker risikoen for at jenter skal utvikle ungdomskriminalitet. Det er en noe lavere forekomst av traumatiske hendelser og forekomst av psykiske lidelser for at gutter skal utvikle kriminalitet (Dixon, Howie & Starling 2004).

7.4 Forekomst av internaliserende lidelser hos unge lovbrøyttere

Barn diagnostisert til å ha atferdsvansker, har generelt en økt risiko sammenlignet med jevnaldrende til å utvikle internaliserende lidelser som angstlidelser og depresjoner (Nock et al. 2007). Omkring 50 prosent av barn med atferdslidelse innfrir i løpet av oppveksten kriteriene for disse lidelsene (Wolff & Ollendick 2006). Andre studier viser tendenser i samme retning som Wolff og Ollendicks studie: angstlidelser forekommer hos 34 prosent og depresjon hos 40 prosent hos barn og unge med atferdsvansker (Angold et al. 1999, Fombonne et al. 2001a, 2001b, Simic & Fombonne 2001). Det gis en oversikt over den økte risikoen for utvikling av angstlidelser og depresjon hos barn og unge med atferdsvansker i informasjonsboks nr. 15. Nevnte oversikt viser at alvorlighetsgraden i atferdsvanskene i betydelig grad øker risikoen for utvikling av depresjoner. Forekomsten som oppgis i informasjonsboks nr. 15 er moderate. En studie av jenter med antisosialitet, viste for eksempel at majoriteten av dem innfridde i perioder kriteriene for depresjon og angstlidelser (Zoccolillo & Rogers 1991). Kan hende er det en høyere forekomst av disse lidelser hos ungdomskriminelle jenter enn ved atferdsvansker for begge kjønn generelt.

Mange personer med atferdsvansker bearbeider i liten grad hendelser verbalt. En del følelser fester seg derved og uttrykkes i form av kroppslige plager. Dette forklarer hvorfor personer med atferdsvansker generelt har mange ulike helseplager (Feletti et al. 1999).

INFORMASJONSBOKS 15

Risiko for at barn og unge med atferdsvansker utvikler angstlidelser og depresjon

FOR OPPOSISJONELL ATFERDSFORSTYRRELSE:

Cirka 15 ganger økt risiko for utvikling av alvorlig depresjon.

Cirka 2,6 ganger økt risiko for utvikling av generalisert angstlidelse.

Cirka 5 ganger økt risiko for utvikling av fobier.

FOR ATFERDSFORSTYRRELSER:

Cirka 11,2 ganger økt risiko for utvikling av alvorlig depresjon.

Kilde: Simonoff et al. 1997.

Atferdsvansker i tidlige barneår predikerer altså meget godt depresjon i ungdomsår, men depresjon i barneår predikerer ikke utvikling av atferdsvansker senere i barnealder (Kim-Cohen et al. 2003). Selv om man har avdekket at depresjon og utagering (atferdsvanske) er nært knyttet til hverandre, er det usikkerhet knyttet til årsaksforholdene: Man vet derfor ikke om depresjon leder til utagering, om utagering leder til depresjon, eller om det er en underliggende faktor som leder til økt risiko for både utagering og depresjon (NIMH 2000). Et beregningsforsøk viste at omkring 50 prosent av samforekomsten av depresjon og alvorlige atferdsvansker kan forklares med genetiske forhold. Studier avdekker tydelige kjønnsforskjeller ved at jenter med atferdsvansker oftere har angstlidelse og depresjon enn gutter med atferdsvansker (Phares 2003).

Den generelle regelen om at jo flere vansker, desto verre prognose, gjelder også ved atferdsvansker og depresjon: Barn og unge som både har alvorlige atferdsvansker og depresjon, har dårligere prognose enn de som kun har alvorlige atferdsvansker. Barn som kombinerer atferdsvansker med angstlidelse, har ofte over tid en reduksjon i frekvensen på utageringen. Her synes angstlidelser å virke hemmende på atferden, akkurat som at angstlidelser virker beskyttende mot å utvikle kriminalitet (Kerr et al. 1997).

Kartleggingen av den psykiske helsen til ungdommer i Oppfølgingsteamene viste at 50 prosent av dem tidligere har innfridd kriteriene for stemningslidelser (depresjoner). Ingen av dem hadde denne lidelsen ved intervjuutidspunktet. At ingen av de intervjuede ungdom-

mene innfrir kriteriene for angstlidelser, avviker fra det forskningen har dokumentert (Jf figur 7.1).

7.5 Forekomst av suicid-forsøk hos unge lovbrytere

Personer med atferdsvansker har en tydelig forhøyet risiko for å begå selvmord. Spesielt utsatte er de som kombinerer alvorlige atferdsvansker med depresjon (Fombonne et al. 2001b). Studier viser at 90 prosent av dem som tar sitt eget liv innfrir kriteriene for minst én psykisk lidelse. Mellom to til fire prosent av deprimerte begår selvmord. Det er omkring seks ganger høyere risiko enn for ikke-deprimerte (Fleischman et al. 2005). Forekomsten av psykiske lidelser hos unge lovbrytere indikerer at de utgjør en betydelig risikogruppe for selvmord.

Kartlegging av suicidalitet hos ungdommene i Oppfølgingsteamene (vist i figur 7.1), viste at i overkant av 10 prosent av dem har forsøkt å ta sitt eget liv. Det er en høy forekomst sammenlignet med forekomsten i befolkningen generelt.

7.6 Ulykkesutsatthet hos unge lovbrytere

Barn og unge med atferdsvansker og antisosialitet er ekstra ulykkesutsatte. Det omfatter ulykker, sykdommer, overdose av narkotika og seksuelt overførbare sykdommer (Odgers et al. 2007, Ramrakha et al. 2007, Snyder & Sickmund 2006).

For denne gruppen av barn og unge er risikoen for å dø før fylte 30 år, mellom tre til fire ganger større enn for deres jevnaldrende. Ofte er drap, selvmord, overdose og trafikkulykker årsaken til tidlig død (Kratzer & Hodgins 1997). Eldre studier indikerer at omkring 6 prosent av denne gruppen barn og unge dør på voldelige måter (Zoccolillo & Rogers 1991).

K-SADS-PL dekker ikke ulykkesutsatthet direkte. Det finnes derfor ikke tall fra ungdommene i Oppfølgingsteamene i forhold til slike belastninger. PTSD skyldes traumer som ulykker, alvorlig sykdom etc. Dette gjaldt for én av de intervjuede ungdommene. Det er ikke en fullgod oversikt over ulykkesutsatthet hos de unge i Oppfølgingsteamene, men gir en oversikt over de traumer som virker sterkest inn på personen.

7.7 Rusmiddelmissbruk hos unge lovbrøyttere

Personlighetstrekk antas generelt å ligge bak en betydelig andel av komorbide lidelser – det omfatter både psykiske lidelser og ved syndromer (Brown, Chorpita & Barlow 1998, Krueger 2002). Personlighetstrekk er også dokumentert å kunne knyttes til grader av risiko for rusmiddelmissbruk (Laucht et al. 2007, Liraud & Verdoux 2000). Det omfatter impulsivitet, sensasjons-søking, engstelighet og depressivitet (Comeau, Stewart & Loba 2001, Conrod et al. 2006, Connell, Dishion & Deater-Deckard 2006, Crawford et al. 2003, Martin et al. 2008). Intervenering i forhold til rusmiddelmissbruk kan derved med hell rette seg mot ulike personlighetstrekk knyttet til hva rusen er ment å gi eller løse av vansker (Conrod, Castellanos & Mackie 2008).

Forskningsresultater er veldig tydelige; tidlige debut av atferdsvansker og antisosialitet er en meget god prediktor for at personen på sikt utvikler rusmiddelmissbruk (Brown 2002, Fergusson, Horwood & Ridder 2007, Fleming et al. 2002, Kodjo & Klein 2002, Simantov et al. 2000). Jo tidligere man debuterer med å drikke alkohol og missbruk av alkohol, desto økt risiko for å inngå i annen risikoatferd, som å bruke illegale rusmidler, eller inngå i risikofylte seksuelle aktiviteter (Grunbaum et al. 2004). Rusmiddelmissbruk i barne- og ungdomsår hos personer med atferdslidelse, er en viktig prediktor for kriminalitet i tidlig voksen alder (Fergusson et al. 2007). Fysisk aggressivitet er den dimensjonen i atferdsvansker som best predikerer rusmiddelmissbruk og risikofylt seksuell aktivitet (Timmermans, van Lier & Koot 2008).

Det er velkjent at barn og unge med psykososiale vansker generelt ruser seg i et forsøk på å mestre seg selv og livet. Det benevnes som "selvmedisinering". Atferdsvanskene kommer som regel forut for rusmiddelmissbruket, men når begge disse er etablerte, tenderer de å forsterke hverandre negativt (Adalbjarnardottir & Rafnsson 2002, Carr 1999). En gjennomgang av forskningslitteraturen påpeker at hovedårsakene til at barn og unge med atferdsvansker på sikt utvikler rusmiddelmissbruk i mindre grad synes å være styrt av genetiske disposisjoner, men mer at mange barn med atferdsvansker er spenningsøkende, eksponeres for mye rusmidler i sitt oppvekstmiljø, og at rus kan bidra til å dempe frustrasjon, følelse av å ha mislyktes, forbannelse og andre negative emosjoner knyttet til å ha atferdsvansker og å bli avvist av andre som konsekvens av atferden.

Ruspåvirkning reduserer igjen ferdigheter til å hemme impulser, forringer dømmekraften og øker risikoen for fysiske skader, og å utsettes for ulike former for overgrep (Pepler et al. 2002, Thompson et al. 2008, Young et al. 2008). De som hyppig benytter rusmidler fra ung alder av, debuterer tidligere seksuelt, har flere seksualpartnere og oftere ubeskyttet sex enn andre jevnaldrende. Derved øker risikoen for å få seksuelt overførbare sykdommer (Connolly, Furman & Konarski 2000). I tillegg er uheldig vektkontroll (benytter piller for vektkontroll, eller å kaste opp), suicidalitet, depresjon og angstlidelser nært knyttet til tidlig debut av rusmiddelbruk og rusmiddelmissbruk hos litt eldre unge (Swahn, Bossarte & Sullivent 2008). Videre preges disse unges livssituasjon av svake skolefaglige prestasjoner, høyt skolefravær, kriminalitet og høyt konflikt-nivå med foreldrene (Chassin et al. 2007). Ungdommer med langvarig alkoholmissbruk skårer ofte dårlig på hukommelsestester og har også oppmerksomhets- og konsentrasjonsvansker – som hos noen er en årsak til, hos andre en konsekvens av rusmiddelmissbruket (Clark, Thatcher & Tapert 2008).

Ungdom utsettes for mange fristelser og press til å benytte rusmidler fra for eksempel jevnaldrende. Som et eksempel på skjult press eller oppmuntring, finner man at omkring en tredjedel av hit-sanger – omfatter tre fjerdedeler av rap-sanger, har refererer eksplisitt til narkotika, alkohol eller tobakk (Primack et al. 2008). Jenters rusmiddelmissbruk øker kraftig i den vestlig verden og har de siste tiårene blitt mer likt guttenes rusmiddelbruk (Wallace et al. 2003). I dag konkluderer man i studier med at det er små kjønnsforskjeller i rusmiddelmissbruk eller rusmiddelavhengighet (SAMHSA 2003). Studier av ungdommer i ungdomsskole og videregående skole i USA viser at omkring en tredjedel av de som nyter alkohol, har såkalt "binge"-drikking, det vil si episodisk heftig drikking, definert til å være fem eller flere alkoholholdige drikker på rad (Johnston et al. 2007). En studie blant tolv til 17-åringer i USA viste at 8 prosent av dem innfridde diagnosekriteriene for rusmiddelmissbruk eller rusmiddelavhengighet (SAMHSA 2003). Forekomsten av disse lidelsene er enda høyere hvis ungdommen har en annen psykisk lidelse, eller er knyttet til lovbrudd (Fidalgo, da Silveira & da Silveira 2008, Wilens 2007). Det er derfor rimelig at en høy andel av de unge i Oppfølgingsteamene har rusmiddelmissbruk.

Alkoholbruk før fylte 14 år er en sterk prediktor for alkoholmisbruk og alkoholavhengighet (Grant & Dawson 1997), spesielt når forbruket øker raskt etter debut (King & Chassin 2007). Studier av amerikansk ungdom viser at faren for alkoholmisbruk kan reduseres med 10 prosent for hvert år man utsetter ungdoms debuttering med alkohol (Grant, Stinson & Harford 2001).

Studier av rusmiddelbruk hos barn og unge avdekker tydelig hvor viktig foreldres holdninger til rusmidler er for barnas forhold til rusmiddelbruk (Latendresse et al. 2008, Simons-Morton & Chen 2006). Rusmiddelmisbruk øker også i betraktelig grad når de unges foreldre har lite tilsyn med hvor de er, hvem de er sammen med og hva de foretar seg når de er borte fra hjemmet (DiClemente et al. 2001, Rai et al. 2003). Forskningsresultater indikerer at tilsyn større innvirkning på gutter enn jenters rusatferd (Borowski et al. 2003).

Situasjonen er alvorlig for unge lovbrytere med rusmiddelmisbruk. Utenlandske studier viser at 10 prosent av ungdom med blandingsmisbruk, står for hele 50 prosent av tyveri og fysiske angrep på andre (Johnston et al. 2008). Blant de tyngste rusmiddelmisbrukere innfrir 79 prosent av dem diagnosekriteriene for minst én personlighetsforstyrrelse (Darke et al. 2004, Landheim et al. 2003, Stubberud et al. 2007). Belastningene er derved mange hos denne gruppen av unge.

Forebygging av rusmiddelmisbruk har vist begrenset effekt. Dette gjelder selv for programmer som varer over tid og krever betydelig innsats (Foxcroft et al. 2002). Likeså viser behandling av rusmiddelmisbruk varierende resultater. Spesielt er det vanskelig å hjelpe personer med blandingsmisbruk (Marlatt, Blume & Parks 2001), og denne gruppen har også størst frafall fra hjelpetiltak (Heil, Badger & Higgins 2001). Intervju av de unge i Oppfølgingsteamene viste at 40 prosent av dem har hatt tidligere rusmiddelmisbruk. Forekomsten rimer godt med forekomsten rapportert i andre studier. At ingen av de unge i Oppfølgingsteamene hadde rusmiddelmisbruk ved intervjuetidspunktet for K-SADS-PL, må ansees som et meget bra resultat i forhold til prognosen man har med å hjelpe unge rusmiddelmisbrukere. Imidlertid er utvalget på åtte unge for lite til å kunne konkludere med annet enn at resultatet er oppmuntrende og bør studeres videre.

7.8 Forekomst av ADHD hos unge lovbrytere

Mange studier har vist at ADHD er en sterk prediktor for å utvikle atferdsforstyrrelser (Brown & Abrantes 2006). Norske studier viser at 21,7 prosent i Trondheimsfengsel (Rasmussen, Almvik & Levander 2001) og 30 prosent av de innsatte i tyske fengsler innfrir kriteriene for ADHD (Retz et al. 2004). ADHD er derved en av de sterkeste prediktorer for utvikling av atferdsvansker og kriminalitet. Resultater fra intervjuene av ungdommene i Oppfølgingsteamene via K-SADS-PL, viser at 60 prosent av dem innfrir kriteriene for ADHD. Dette er helt i tråd med forekomsten av denne psykiske lidelsen hos barn og unge med atferdsvansker og kriminalitet.

7.9 Oppsummering

Forskning på psykisk helse hos barn og unge med atferdsvansker og/eller kriminalitet, viser en høy forekomst av psykisk uhelse. Årsaken til det er at risikofaktorer og risikoatferd tenderer mot å opptre sammen, og kan ofte sees som forvarslere for hverandre (Wolfe, Jaffe & Crooks 2006). Det er også i høy grad de samme risiko- og beskyttelsesfaktorer som gjelder for utvikling av atferdsvansker, ungdomskriminalitet, voldelighet og rusmiddelmisbruk (Kosson et al. 2002). Kunnskap om disse risikofaktorene leder til at høyriskogrupperne kan identifiseres i tidlig alder – ofte i førskolealder (Capaldi et al. 2003, Jaffe et al. 2004). Årsaken er at det i høy grad er familievariablene som sterkest predikerer både rusmiddelmisbruk og atferdsvansker (Brown & Abrantes 2006, Hussong, Bauer & Chassin 2008, Hussong et al. 2008).

Studier viser generelt at omkring to tredjedeler av ungdomskriminelle gutter og tre fjerdedeler av ungdomskriminelle jenter hadde komorbide tilstander. Resultater fra kartlegging av åtte unge i Oppfølgingsteamene i Stavanger og Trondheim er på linje med resultater fra andre studier av dette temaet gjengitt i dette kapitlet. Tabell 7.1 gir en oversikt over forekomsten av ulike psykiske lidelser hos unge lovbrytere.

TABELL 7.1**En oversikt over forekomst av psykiske lidelser hos barn og unge lovbryttere**

Diagnose	Forekomst hos gutter	Forekomst hos jenter	Studie
Rusmiddelmissbruk generelt	50,7%	46,8 %	Teplin et al. 2006
	–	47 %	Teplin et al. 2002
	–	85 %	Dixon Howie & Starling 2004
Alkoholmissbruk	25,9%	26,5%	Teplin et al. 2006
	–	56 %	Dixon Howie & Starling 2004
Alkohol kombinert med andre rusmidler	20,7%	20,9%	Teplin et al. 2006
Bruk av marihuana	44,8%	40,5%	Teplin et al. 2006
Øvrig rusmiddelmissbruk	2,4%	6,9%	Teplin et al. 2006
Depressive lidelser	25,2%	37,4%	Teplin et al. 2006
	–	31 %	Teplin et al. 2002
	–	55 %	Dixon Howie & Starling 2004
Mani	2,2%	1,8%	Teplin et al. 2006
Psykotiske episoder	1%	1%	Teplin et al. 2006
	–	32 %	Shelton 2001
Angstlidelser generelt	–	28 %	Teplin et al. 2002
Panikkangst	0,3%	1,5%	Teplin et al. 2006
Separasjonsangst	12,9%	18,6%	Teplin et al. 2006
Overengstelig	6,7%	12,3%	Teplin et al. 2006
Generalisert angstlidelse	7,1%	7,3%	Teplin et al. 2006
Tvangslidelse	8,3%	10,6%	Teplin et al. 2006
ADHD	16,6%	21,4%	Teplin et al. 2006
	–	68%	Timmons-Mitchell et al. 1997
Atferdsvansker slått sammen til én kategori	–	46 %	Teplin et al. 2002
Opposisjonell atferdsforstyrrelse	14,5%	17,5%	Teplin et al. 2006
Atferdsforstyrrelser	37,8%	40,6%	Teplin et al. 2006
	–	91 %	Dixon Howie & Starling 2004
Selvmoordsforsøk	–	46 %	Dixon Howie & Starling 2004
PTSD (post-traumatisk stresslidelse)	–	50 %	Cauffman et al. 1998
	–	37 %	Dixon Howie & Starling 2004

Noen studier er kun på jenter, dette markeres med "–" i kolonnene for guttene.

Tabell 7.1 viser at det er en meget høy forekomst av psykiske lidelser hos ungdomskriminelle, men forekomsttallene varierer noe mellom de ulike studiene. Det skyldes blant annet karakteristika ved utvalget; noen har større spredning i hvor alvorlige, eller hvor mange lovbrudd som skulle være begått for å innlemmes i studien. Det er også aldersmessige spredninger i utvalgene. Jo eldre den unge er, jo større er sannsynligheten for mange og alvorlige lovbrudd. Det er også variasjoner mellom studiene i hvordan de psykiske lidelsene er kartlagt og kriteriene for å anse diagnosekriteriene som innfridde. Samlet sett viser tabell 7.1 at studiene peker i samme retning. I stedet for å oppfatte forekomsttallene som absolutte, skal de heller betraktes som å vise tendenser. Tabell 7.1 bekrefter gjennomgangen i dette kapitlet over psykiske lidelser hos unge

lovbryttere, og den bekrefter at intervjuene gjennomført med K-SADS-PL, rimer med andre studier. Det er ofte et av de beste tegn på god validitet og reliabilitet.

I kapittel 7.2 ble det påpekt at de åtte unge som ble intervjuet med K-SADS-PL kan være blant de bedre fungerende av ungdommene i Oppfølgingsteamene ut fra den belastning det er å gjennomgå intervjuene og kravene som stilles til språkkompetanse. Kan hende har disse også respondert bedre på tiltakene slik at de ikke illustrerer gjennomsnittet av hvor mye unge i Oppfølgingsteam som profiterer på innsatsen i form av redusering av symptomer på psykiske lidelser.

Kartleggingen av åtte unges psykiske helse via K-SADS-PL harmonerer med det omfattende antall og

typen av risikofaktorer og de få beskyttelsesfaktorer de unge har, slik det ble kartlagt via SAVRY. Disse to instrumentene har derved sammen gitt en fylldig og dyp informasjon om hvor utsatt de unge i Oppfølgingsteam er. Det er rimelig å definere dem som en høyrisiko-gruppe for psykisk uhelse og videre kriminalitet. Oppfølgingsteamenes unge er derved i tråd med dem man ønsket å nå med prosjektet.

Ungdommenes egne
erfaringer med

Oppfølgingsteam
for unge lovbryttere

Barn og unges stemmer er ofte fraværende i forskning (Irwin & Johnson 2005). Data fra intervju av ungdommene om deres erfaring med Oppfølgingsteam er sentrale i denne studien – i tråd med oppdragsgivers ønske om vektlegging av de unges erfaringer.

Barn og unge vil vite mer om forekomst av egen antisosial atferd enn for eksempel foreldre og lærere (Bird, Gould & Staghezza 1992). Jo mer antisosial den unge er, desto mindre informasjon gir de til foreldrene om sine antisosiale handlinger (Laird et al. 2003). Det kan synes som om ungdom lettere rapporterer antisosiale trekk via spørreskjema enn i intervju (Offord, Boyle & Racine 1991). Lovbruddene hos ungdommene i Oppfølgingsteam er i hovedsak kartlagt ved inntak, men i intervjuet av dem stilles det spørsmål om hvilke lovbrudd som førte dem til Oppfølgingsteam, og om de i oppfølgingsperioden har begått nye lovbrudd. Intervju av dem vil derved ivareta at de vet om egen antisosial atferd, men hvor anonymitet bevart via spørreskjema kan tenkes å gi mer rikholdige data enn når slik informasjon søkes i samtaler.

Det er godt dokumentert at barn og unge med atferdsvansker generelt har et dårlig utviklet språk. Det omfatter ordforråd, nyanseringer, begrepssette indre tilstander, andres følelser og motiver, styre seg selv ved ord, og omsette ord til konkret atferd (se kapittel 5.6.6). Det kan derved være krevende å intervju deltakerne i Oppfølgingsteam.

Det var ønskelig å intervju tre ungdommer fra hvert av Oppfølgingsteamene, altså til sammen tolv intervju. Prosjektlederne valgte ut hvem av ungdommen som skulle intervjues, og de ble bedt om å variere utvalget i forhold til alder, kjønn, hvor lenge personen har vært tilknyttet Oppfølgingsteam, type av lovbrudd og etnisk tilhørighet.

Intervjuene ble gjort i perioden oktober 2007 til april 2008. De foregikk i Oppfølgingsteamenes lokaler, og begge forskerne deltok i intervjuene, med unntak av Stavanger. Der hadde bare Kvello intervjuene. Ungdommene hadde behov for stadige påminninger via sms og telefonsamtaler fra prosjektlederne for å huske avtalene og komme til rett tid og sted. Ungdommene var alene under intervjuene, med unntak av én som valgte å ha med en støtteperson under intervjuet. Det var en lærer fra skolen.

En av de som skulle intervjues (gutt) i Oslo, trakk seg rett før intervjuet siden det var frivillig. Derved er elleve ungdommer intervjuet: tre jenter og ni gutter. De elleve hadde vært i kontakt med Oppfølgingsteam fra et halvt til to år, med et gjennomsnitt på 1,07 års deltagelse. Alderen varierte fra 15 til 19 år, med et aldersgjennomsnitt på 17,2 år.

Form for og omfang av lovbrudd varierte hos de intervjuede ungdommene; utøvelse av grov vold, tyveri av bil, moped eller lignende, innbrudd, kjøring av bil i påvirket tilstand uten å ha førerkort, nasking, drapsforsøk og besittelse av illegale rusmidler.

Med et par unntak kom ungdommene fra familier tilhørende lav sosioøkonomisk gruppe, flere hadde hatt mangeårig kontakt med barnevern og andre hjelpeinstanser, og flere var ikke-etnisk norske eller første generasjons nordmenn.

Intervjumanualen var semi-strukturert (se vedlegg 8). Med semi-strukturert menes at den består av spørsmål som alle som intervjues får stilt, men det gis rom for å stille oppfølgingsspørsmål og følge opp utsagn som kan være interessant for studien, og belyser temaer lagt til intervjumanualen eller studien generelt. Intervjumanualen er temastyrte. Det inne bærer at det på forhånd var avklart hvilke områder den skulle dekke. Alle som ble intervjuet, klarte å gjennomføre intervjuene. Intervjumanualen var kort for å sikre at situasjonen skulle oppleves som overkommelig. Spørsmålene var formulert slik at de skulle være lette å forstå, og det var vektlagt at spørsmålene ikke skulle være utpreget sensitive eller provoserende. Det ble også tatt hensyn til at mange av informantene kunne ha et kort oppmerksomhetsspenn, og lett bli rastløse og urolige. Fire av de som ble intervjuet, hadde språklige vansker på grunn av at norsk ikke var førstespråk. De hadde få års oppholdstid i Norge, og to av disse fire framsto også som meget kognitiv svake.

Intervjuene ble tatt opp med digital opptaker og transkribert av en ekstern samarbeidspartner. Transkripsjonene er skrevet i bokmål for å være leservennlig. Informantene vil gjenkjennes av de som jobber i Oppfølgingsteamene. Det var klart før intervjuet, så det ble besluttet at informasjon som kan tenkes å skade informanten, ikke skulle siteres. Forskerne vurderte at utpreget sensitiv informasjon ikke framkom i intervjuene.

8.1 Situasjonen før innlemming i Oppfølgingsteam

Inklusjonskriteriet for å innlemmes i Oppfølgingsteam er som nevnt, enten å ha begått alvorlig kriminalitet og/eller ha utøvd gjentatt kriminalitet. Nesten alle ungdommene som vi intervjuet i denne studien, fortalte om et liv som tidlig ble vanskelig, og hvor de ikke så mulighet til å styre sitt liv i positiv retning. Sitat 12 er fra ei jente som flere ganger hadde såkalt "grisebanket" andre. Det kan illustrere det mange av de vi intervjuet, formidlet om et trøblete liv:

[12] *"Før var det liksom sånn; jeg var i bråk og sånn hele tiden. Jeg var jo i feil miljø, der det var drikking, og det var, ja, sånn derre ting hele tiden. Og da var det liksom sånn, bare hvis ei sa noe galt: Åh, nå skal jeg ta henne!"*

(Trondheim, ungdom nr. 3, side 3).

Det er veldokumentert i forskning at antisosiale eksternaliserer (legger skyld for det negative urimelig mye på ytre forhold) og har store vansker med selv- og andrevurdering (se informasjonsboks nummer 16). Flere av de vi intervjuet, betraktet ikke seg selv som antisosiale, men var mer slitne av de negative konsekvensene av enn selve de antisosiale handlingene. Noen hadde tydelig tatt inn over seg alvorret i handlingene, men majoriteten bagatelliserte sine alvorlige eller grove krenkelser. Bagatelliseringene omfattet både kvantumet (mengden), alvorlighetsgraden og effekten handlingene hadde for andre (se informasjonsboks nr. 16). De tilslørte sine handlinger også via sine ordvalg, og fragmenterte framstillingen slik at de hoppet over sentral, negativ informasjon om seg selv. Motivet var trolig å framstå så godt som mulig i egne og andres øyne. Sitat 13 kan illustrere hvordan man tilslører sine handlinger for å framstå positivt i intervjuet:

[13] *[Om tyveriet] "...det ble jo selvfølgelig oppdaget... Det ble oppdaget på et tidspunkt hvor jeg faktisk selv vurderte om å sette en [Personal Computer] på plass igjen, i og med at et ble en del oppstyr rundt det der. Og så ble et oppdaget, da. Og dagen etter, altså, da mistet jeg plassen på X."*

(Kristiansand, informant nr. 1, side 3).

Informasjonsboks 16

Karakteristisk tanke- og atferdsstil for personer med høyt aggresjonsnivå (inkluderer atferdsvansker og antisosialitet)

Fokuserer mer enn ikke-aggressive personer på voldelige eller truende stimuli. Dette er vist både når de ser på bilder/tegninger, film og i virkelige situasjoner. De vil derfor rapportere flere truende situasjoner enn det andre som vurderte samme situasjon vil gjøre. Oppfatningen av situasjoner forrykkes derved.

Forventer ofte mye negativt av andre, og er generelt mistenksomme eller paranoide. De spiller derfor ut selvbilder som leder til å øke risikoen for å avvise for å få bekreftet deres antagelser om at andre ikke er til å stole på. Forenklet framstilt kan man si at de er bedre rustet til å takle svik enn intimitet og nærhet.

Tillegger nøytrale stimuli negative intensjoner. Et eksempel på dette kan være når en person dulter borte i en når en er i skolekorridoren. Mange vil tenke at det skyldtes uhell, ubetensksomhet, at det var glatt etc. Aggressive personer vil ofte tenke at dette ble gjort med vilje, og anser det derfor som et angrep. Første reaksjon for aggressive personer ved opplevelse av angrep er å forsvare seg, altså utagering. Aggressive personers gjenfortelling av hendelser vil derved avvike betydelig fra de ikke-aggressive når det gjelder årsakskjeder, og hva som utløste hvilke atferder.

Tror at aggresjon leder til positive reaksjoner hos andre. De forføres av at de ofte får gjennomslag for sine ønsker ved å bruke aggressivitet.

Tror de er mer sosialt populære enn de er, og føler seg ikke så sosialt avviste, som de ofte er.

Har vansker med å se konsekvensene av sine handlinger og feilvurderer i en del tilfeller om handlingen vil påføre andre smerte.

Aggressive setter dominans og hevn over sosial gruppetilhørighet. Appellering til konsekvenser for fellesskapet trigger ofte aggressive til å handle slik at fellesskapet straffes uten samtidig å forstå at det igjen vil gå ut over dem selv.

Aggressive har en mangelfull evne til og gjør få forsøk på å vurdere andres følelser, behov og rettigheter.

Følelser hos seg selv og andre tolker de ofte i to hovedkategorier: Redd eller modig/sint. Oppfattelsen av andres følelser blir derved sterkt fordreide siden mange følelser ikke oppfanges. Aggressive beskriver også ofte følelsene redsel og tristhet som sinne.

Betrakter seg selv som mindre aggressive enn det de som er rundt dem, gjør. De vil derfor nekte for å være så aggressive i stil som andre forteller at de er.

Eksternaliserer årsaker til konflikter. Det vil si at de forholdsvis konsekvent og i tydelig urimeelig grad legger skylden på forhold utenfor dem selv.

Formulerer få strategier for å løse vansker som oppstår i forhold til andre personer.

Løsningsstil ved vansker er preget av impulsivitet og med lite analysing av situasjon, eller planlegging av hvilke strategier som vil egne seg.

Har ofte et hatefullt forhold til omverdenen og synes derfor at de har rett å forsøke å lure systemer eller utnytte personer ("Hvis du ikke passet bedre på pengeboken din, fortjente du å bli robbet").

Listen bygger på forskningsbidrag fra Cicchetti & Manly 2001, Dodge & Pettit 2003, Oribro de Castro et al. 2002.

8.2 Informasjon gitt som valggrunnlag

Brukermedvirkning er et overordnet prinsipp for tiltaksapparatet (Helgesen 2006, NOU 2001:22). Oppmuntring fra tjenesteutøvere til brukers medvirkning er i tråd med intensjonene bak Menneskerettighetene (se informasjonsboks 17). Ett av målene med denne erklæringen er å danne grunnlag for at mennesker tar ansvar for eget liv, og bidrar til at utformingen av hjelp passer deres forutsetninger, behov og mål.

INFORMASJONSBOKS 17 Verdenserklæringen om menneskerettighetene

1. Enhver har rett til fritt å delta i samfunnets kulturelle liv, til å nyte kunst og til å få del i den vitenskapelige framgang og dens goder.
2. Enhver har plikter overfor samfunnet som alene gjør den frie og fulle utvikling av hans personlighet mulig.
3. Under utøvelsen av sine rettigheter og friheter skal enhver bare være undergitt slike begrensninger som er fastsatt i lov utelukkende med det formål å sikre den nødvendige anerkjennelse av og respekt for andres rettigheter og friheter, og de krav som moralen, den offentlige orden og den alminnelige velferd i et demokratisk samfunn med rette stiller.

Kilde: De forente Nasjoners verdenserklæring av menneskerettighetene av 1948, Artikkel 29.

Det er mange definisjoner av begrepet brukermedvirkning. Mange av definisjonene vektlegger at bruker aktivt involveres i bistanden som de mottar fra og med planlegging til og med evaluering av det. Brukermedvirkning er derved mer omfattende enn begrepet brukerpåvirkning.

Hvordan er brukermedvirkning ivaretatt når det gjelder informasjon til og påvirkningsgrad for de unge i Oppfølgingsteam? Ungdommene ble stilt spørsmål om i hvilken grad de ble gitt fylldig informasjon om hva Oppfølgingsteam er.

[14] "Jeg fikk faktisk veldig mye informasjon."

(Kristiansand, ungdom nr. 3, side 1).

De fleste ungdommene vi intervjuet, opplyser at de ikke husker særlig fra den informasjon de fikk om Oppfølgingsteam. De antar at det var noe informasjon de fikk, men de tror ikke det var mye. De rapporterer også at det var vanskelig for dem å skille etater, personer, roller og funksjoner fra hverandre. Et eksempel på vansker med å skille var at politiets ansatte informerte dem om Oppfølgingsteam slik at de trodde dette var en del av politietaten. Et annet eksempel er at de møter prosjektleder for Oppfølgingsteam som ikke skal følge dem opp videre, men kun gi dem informasjon om tilbudet.

Et tredje eksempel er at saksbehandler i barnevernet foreslår Oppfølgingsteam, som gjør at ungdommene trodde Oppfølgingsteam var en del av barneverntjenesten.

Majoriteten av informantene forteller at de fikk tilstrekkelig med informasjon (14). På oppfølgingsspørsmål hva de fikk informasjon om, gir ikke disse unge særlig mer enn de informanter som mente å ha fått lite informasjon. Tilfredshet med informasjon er nok mer en subjektiv opplevelse enn et mål på hva de faktisk har fått. I en situasjon hvor de har vært til avhør hos politiet og får tilbud om Oppfølgingsteam, er det både en mengde informasjon som gis parallelt og som delvis kan konkurrere med hverandre i forhold til mottagers oppmerksomhet, likeså varierer mottagernes kapasitet til og motivasjon for å motta informasjon. Hos mange ungdommer vil derfor innstillingen til Oppfølgingsteam preges av den oppfatning de har av hjelpetiltak generelt, eller den etaten som de tenker har tilbudet (15).

[15] [Hva skulle politiet ha sagt for at du skulle ha vært mer interessert fra starten av for å delta i Ta hys (Oppfølgingsteam)?] *"Ingen ting, for jeg har aldri likt politiet, liksom, så da driter jeg på en måte i hva de sier!"*

[Stavanger, ungdom nr. 3, side 3].

8.3 Motiv for å delta i Oppfølgingsteam

Å lykkes med å nå målgruppene for Oppfølgingsteam innebærer kjennskap til hvilke motiver som dekkes hos den unge ved deltagelse. Motivasjon må tenkes å variere med tid, altså fra da de starter i Oppfølgingsteam i forhold til hva som opprettholder motivasjon underveis, og hvordan de betrakter motivene for deltagelse i etterkant. De fleste av de vi intervjuet, uttrykte å ha en motstand mot Oppfølgingsteam da de fikk tilbud om å delta (16). De grunngir dette med at de ikke forsto hva Oppfølgingsteam var, eller at de anså det bare som ett av politiets virkemidler (15).

[16] *"Jeg ville jo ikke meldt meg på Ta hys [Oppfølgings-team] frivillig, for å si det sånn."*

[Stavanger, ungdom nr. 1, side 6].

Andre ungdommer uttrykte i intervjuene at motivasjonen for å takke ja til Oppfølgingsteam, var fordi det framsto som det minste av to onder. Det at de ved del-

tagelse i Oppfølgingsteam ville unngå det tradisjonelle rettssystemet (17), eller aller mest unngå at lovbruddet kom på rullebladet, ble desidert oftest trukket fram som motiv (18, 19). Til tross for at dette kan virke kalkulerende og som minste motstands vei, indikerer ønsker om plettfri vandel også tydelig en vurdering av hva som tjener dem på sikt, og derved å ta ansvar for eget liv. Tiden man forplikter seg til Oppfølgingsteam overgår langt den tid alternativene vil kreve. Det indikerer også motivasjon for å endre egen livssituasjon.

[17] *"Men jeg ville jo liksom gjøre alt for å ikke komme opp til retten og få en dom på meg, liksom."*

[Trondheim, ungdom nr. 3, side 1].

[18] *"Nei, de sa at det var liksom... hvis jeg brøt den kontrakten med Ungdomsteamet [Oppfølgingsteamet], så... at liksom... at jeg kunne havne i fengsel og sånn, at de hadde måttet gå til retten, og de kunne ikke hjelpe meg etter det. Hvis jeg hadde... hvis jeg hadde begått flere kriminelle handlinger, så kunne de ikke hjelpe mer."*

[Kristiansand, ungdom nr. 2, side 2].

[19] *"Det er klart, da var jo det – valget var ganske lett, spør du meg, da... For det hadde jo kommet opp i retten, sannsynlig. Og det hadde jo over hodet ikke vært så veldig heldig, da, for min del. Så jeg takket nå pent ja, og var kjempefornøyd da med at... sånn som det ble (...) Jeg tror ikke at det er sånn at... straff... det er jo selvfølgelig kjipt med ei bot på 20 000 og fått utsettelse på ditt og datt... Men det går kanskje ikke sånn inn på deg, da, som dette her har gjort."*

[Trondheim, ungdom nr. 2, sidene 1 og 5].

En del av de unge vi intervjuet, fortalte om resignasjon over eget liv, og et ønske om å prøve noe de ikke har prøvd. Erfaringen med at det de til da hadde hatt av tiltak ikke skapte endring, gjorde at noen valgte å prøve Oppfølgingsteam i håp om at dette kunne hjelpe dem videre (20).

[20] *"Nei, altså... nå har jeg vært igjennom så (!) mye rart i livet, og prøvd så mye forskjellige ting på forskjellige måter, på forskjellige punkter. Og så var et, ja... ennå noe nytt. 'Så ser vi hvor effektivt et er! Nå får vi testa ut systemet!' [latter]. Det har jeg gjort hele livet [latter]."*

[Kristiansand, ungdom nr. 1, side 2].

8.4 Bestemmelser av vilkårene for påtaleundersøkelsen

Involvering av bruker har vist seg å ha stor betydning for det endelige utfallet av en veiledning, psykoterapi etc. (Rønnestad & Orłinsky 2000) Brukermedvirkning blir derfor sentralt for å lykkes med ungdommene i Oppfølgingsteam. Det er kompliserende at ungdommene ikke kommer frivillig til Oppfølgingsteamene (som en del gjør ved for eksempel psykoterapi). Det krever kløktighet å skulle engasjere en ungdom i vilkår når utgangspunktet er at ungdommen enten ikke helt vet hva Oppfølgingsteam er, eller velger det fordi det framstår som det beste av to dårlige alternativ. I intervjuet stilte vi spørsmål knyttet til målet om å skape engasjement for egen livssituasjon (brukermedvirkning). Intensjonen besto i å skape en god rehabilitering slik at ungdommen øker sine sjanser til å bli en loyelig borger som deltar i ordinært samfunnsliv. Fokus var på i hvilken grad de hadde medvirket til de vilkår de hadde.

[21] *"Nei, det aller meste har jeg jo egentlig bestemt selv."*

(Kristiansand, ungdom nr. 1, side 1).

[22] *"Jeg fikk bestemme selv."*

(Stavanger, ungdom nr. 3, side 2).

[23] *"Det var egentlig jeg som bestemte det meste, egentlig."*

(Trondheim, ungdom nr. 3, side 1).

De fleste av ungdommene vi intervjuet, opplyste å ha styrt mye av vilkårsvalgene (21-23). Samtaler med prosjektlederne og påtalejuristene indikerer at de unge har vært aktive i vilkårsvalg. Fordi det er knyttet en del formalia til vilkårene, og at målet er å skape en gjenoppbygging og rehabiliteringsprosess, har prosjektlederne, og de i forebyggende enhet i politiet og barnevernets ansatte, lagt en del føringer. De unge inkludert i Oppfølgingsteam vil heller ikke alltid ha forutsetninger til å brukermedvirke fordi de ikke har tilstrekkelig oversikt over hvilke tiltak de kan velge blant, eller hvordan disse er og effekten av dem. Det er med andre ord ikke alltid at det å være meningsberettiget er knyttet til å kunne være meningskompetent, med konsekvenser for hvor brukermedvirkende man kan være. Imidlertid indikerer uttalelsene fra ungdommene (21-23) at de opplever seg

involvert i prosessene rundt vilkårsvalg. Dette er viktig for å skape forpliktelse fra ungdommene overfor vilkårene. Noen ungdommer har opplevd å bli utfordret på å argumentere for sitt syn (24).

[24] *"Når jeg kom, så var masse ting bestemt for meg, men jeg, jeg sa: 'Ja, men...' Masse ting som jeg syntes var sånn helt idiotisk (...). Så jeg sa: 'Ja, sånne ting som det (!)', kom jeg ikke til å følge uansett. 'Det kom ikke til å følges', og så ble det litt sånn diskusjon, og så til slutt så kom vi fram til at det var gjerne - litt mer fornuftig at begge skulle få velge sitt (...). Til å begynne med # -, så var det litt sånn... akkurat som de bare sånn ignorerte det, men så... sa jeg jo liksom... de tre første møtene når vi holdt på å diskutere vilkår og sånn som det... om at: 'Det der kom jeg aldri til å gå med på!' og sånn (...). Det var et par andre vilkår også som vi endret, liksom. Så gikk det til slutt, da. Men da hadde jeg måttet snakke litt for det (...). [Spørsmål: 'Og hvor mange møter var det før dere ble enige om vilkårene du skulle ha da?'] Nei, jeg vet ikke... det var vel bare sånn... jeg vet ikke... noe av det første... jeg husker ikke helt. Det er en stund siden. Men det ble sikkert... de tre første vi holdt på å planlegge og sånn... men det kan være enda mindre, også."*

(Stavanger, ungdom nr. 1, sidene 1-2).

Noen få av de intervjuede ungdommene opplyste at det var andre enn dem selv som hadde bestemt vilkårene deres. Det var ofte prosjektleder, eller noen få ganger foreldrene som de oppfattet styrte vilkårsvalgene (25). På oppfølgingsspørsmål hadde disse ungdommene få tanker om hva som ville hjelpe dem, og de hadde generelt store orienteringsvansker. Dette gjør at man kan undres over om de hadde forutsetninger til å forstå hva vilkår er, og hvem som kan egne seg for dem (meningskompetent). Det omfatter blant annet kognitivt svake og ungdommer med norsk som andrespråk og med svak norskspråklig kompetanse.

[25] *"Nei... jeg var jo under 18 - jeg hadde ikke fylt 18, så før så var det mest foreldrene mine som bestemte, for jeg hadde innetid og sånne ting."*

(Kristiansand, ungdom nr. 2, side 1).

8.5 Involvering av det private nettverket

Det offentlige har klare forpliktelser overfor barn og unge som er lovbrøtere. Samtidig er det trender for å

ivareta at den private delen av det sosiale nettverket involveres bedre enn det tradisjonen har vært. I Norge har det vært spesielt framtreddende i barnevernssektoren med at man for eksempel skal forsøke å plassere barn i slekt og familie hvis man må foreta en fosterhjemsplassering (jf. lov om barneverntjenester). På samme måte er det viktig i nettverksmøter å fordele bistand mellom privat og offentlig del av det sosiale nettverket (jf. kap. 4.4). Familieråd benyttes i undersøkelsessaker i barneverntjenesten og vektlegger mobilisering av det private sosiale nettverket. Målet er at den private delen av barnets sosiale nettverk skaper endringsprosesser slik at barnevernets bekymring for barnas situasjon og utvikling, ikke vedvarer (Schjelderup & Omre 2005).

I Oppfølgingsteam involveres ofte foreldrene i det såkalte stormøtet, men ellers er det stor variasjon i hvor ofte og hvordan de involveres i oppfølgingsperioden. De fleste vilkårene er også tiltak i regi av det offentlige. Bare unntaksvis fortalte de unge om involvering av voksne, og bare én fortalte om det private sosiale nettverket (26).

[26] *"En gang i måneden så går hele familien og bowler (...). Og så gjør jeg og onkel og søskenbarnet mitt, sånne ting... sånn, går og skyter med laser og skyter med paintball og kjører gocart og sånn."*

(Stavanger, ungdom nr. 3, side 5).

For ungdom i Oppfølgingsteamene og deres foreldre kan det være komplisert å få oversikt over hjelpeapparatet for barn, unge og familier. Påtaleunntakelse med vilkår er lite brukt og kan for enkelte være vanskelig å forstå (27).

[27] *"Mamma synes det er ganske bra, men pappa liksom, han skjønner ikke dette her helt."*

(Trondheim, ungdom nr. 3, side 4).

I intervjuene fortalte noen av ungdommene at de hadde foreldre som var uenige i noen av vilkårene og støttet dem i ikke å forholde seg til dem (28). Psykoterapeutisk praksis har vist at foreldre til barn med antisosialitet helt eller delvis støtter barnas antisosialitet. Det er flere grunner til slik skjult eller åpen støtte til motstand, men ofte finne man at det handler om en aksept på at barnet gjør opprør mot "øvrigheten" (slik som etater og personer med opphøyd status) (Schedin 1977).

[28] *"Mamma var vel... ja, hun var vel mer enig med meg, egentlig, tror jeg. [om vilkåret å ikke være i sentrum etter et visst tidspunkt] For hun syntes at... hun sa liksom det samme som meg, at: 'Det er jo ikke noe kriminelt som skjer da, uansett. Det skjer jo mer kriminelt de andre tidene', liksom."*

(Stavanger, ungdom nr. 1, side 2).

Jevnaldringers innflytelse drøftes ofte i forhold til antisosialitet fordi mye av disse handlingene skjer i et sosialt fellesskap mellom jevnaldrende, slik som rusing, slåssing, tyveri, hasardiøs bilkjøring etc. (Simons-Morton, Lerner & Singer 2005, Snyder & Sickmund 2006). Eksperimenter viser at barn og unge lar seg påvirke sterkt av å observere hva jevnaldringer gjør av risikofylt atferd (Gardner & Steinberg 2005). Venner kan inngå så ekstreme pakter som å planlegge og å gjennomføre alvorlige ran, grov vold, og endog drap og massakre (for eksempel Columbine High School) (McCabe & Martin 2005). Det har i en årrekke vært forsket på vennskap mellom barn og unge med avvikende atferd. Man finner at ordtaket "krake søker make" stemmer godt med praksis. Ungdom finner venner som ligner en selv på sentrale områder. Det er veldokumentert via forskning i forhold til antisosialitet generelt (Dishion et al. 1994, Dishion et al. 1995, Dishion et al. 1997, Keenan et al. 1995, Kiesner et al. 2002, Kupersmidt et al. 1995, Vitaro, Brendgen & Tremblay 2000), og mer spesifikke atferdsuttrykk knyttet til det mer overordnede begrepet antisosialitet, slik som voldsutøvelse (Capaldi et al. 2001, Dishion et al. 1997), kriminalitet (Patterson, Dishion & Yoerger 2000), og rusmiddelmissbruk (Dishion et al. 1995).

De fleste antisosiale barn og unge har vennskap. Vennskap går igjen både som en betydelig risikofaktor for kriminalitet (når venner er antisosiale), og som en beskyttelsesfaktor mot dette (når vennene er prososiale) (jf. kap. 5.6.5, 5.6.9 og 6.3). Vennskap mellom antisosiale øker antisosialiteten hos vennene – både i mengde, type og alvorlighet (French et al. 2003, Henry, Tolan & Gorman-Smith 2001, Kiesner et al. 2002, Piehler & Dishion 2007, Vitaro, Brendgen & Tremblay 2000). Mer spesifikt finne man denne sammenhengen i forhold til rusmiddelmissbruk, aggresjon og voldsutøvelse (Capaldi et al. 2001, Dishion et al. 1997) samt kriminalitet (Patterson, Dishion & Yoerger 2000).

Antisosiale venner påvirker ikke bare hverandre til ytterligere antisosialitet, men de kan danne grupper

som fungerer som en mobb som rammer samme mål. Forskning viser at aggressive venner gjerne retter aggressiviteten mot samme mål, enten det er objekter eller personer (Card & Hodges 2006). Dette synes å baseres i felles sosiale kognisjoner (Cervone 2004, Hubbard et al. 2001). Jo mer nær man er som venner, desto mer deles slike sosiale kognisjoner, og aggresjonen rettes mot samme objekt eller person (Card & Hodges 2006).

Å bryte vennskap med negativ påvirkning er spesielt framhevet i metoden MST (multisystemisk terapi) (Henggeler 2000). Flere av prosjektlederne for Oppfølgingsteamene påpeker det samme; å bryte med en del venner er en viktig endring i det private sosiale nettverket for å sikre positiv utvikling uten videre kriminalitet. Flere av ungdommene vi intervjuet, påpekte selv behovet for å bryte med visse venner for å få en restart, gjerne med å henvise til at forslaget opprinnelig har kommet fra Oppfølgingsteamet (29, 30):

[29] [Forteller om viktigheten av å bryte med de venner som vedkommende delte negative historier med:] *"Fordi at før var jeg jo i et helt annet miljø og sånn der. Jeg var jo helt ute å kjøre og sånn der."*

(Kristiansand, ungdom nr. 3, side 2).

[30] [Fikk du høre noe om alternativer fra politiet før du gikk inn i Ta hys [Oppfølgingsteam] " (...) at de kunne si at: 'Hvis ikke du tar Ta hys, så kan vi prøve sånn eller prøve sånn?' "De sa - de har alltid sagt: når jeg har sittet i avhør med dem, så har de alltid bare sagt sånn: 'Bare hold deg vekk fra de og de folkene!' "]

(Stavanger, ungdom nr. 3, side 2).

Å skifte vennekrets er generelt meget komplisert. For ungdom med en belastet fortid og de karakteristika som ofte preger antisosiale barn og unge (jf. kap. 5 og informasjonsboks nr. 16), kan det være ekstra vanskelig å skifte typer av venner. Det kan ta inntil tre år før medelever og lærere forholder seg til at en ungdoms skifte av atferd er varig, og at denne endringen nå karakteriserer ungdommen (Kvello 2006). Flere vil oppleve som en av de unge vi intervjuet (31), at man lett havner i et ingenmannsland; man gir avkall på sine tidligere venner, men får ikke nye:

[31] [Som mål å få venner: Og du sier: '... det å få venner', hvordan har det gått?] *"Det står ganske bom stilt, egentlig!"*

(Kristiansand, ungdom nr. 1, side 4).

Med økende alder blir barn og unge bedre i stand til å motstå press fra jevnaldrende (Paus et al. 2007, Sumter et al. 2007). I studier av hvordan man makter å motstå press fra venner, peker aldersperioden 14 til 18 år seg ut som en utviklingsperiode hvor mange blir markant bedre på dette området. Utviklingen er raskere i disse fire årene enn i barneskolealder, eller de tolv årene fra 18- til 30-årsalder. Jenter står bedre imot press fra jevnaldrende enn gutter. Likeså finner man forskjeller på tvers av etnisk tilhørighet i samme samfunn (Steinberg & Monahan 2007). Hvor sterkt man påvirkes av jevnaldrende, varierer med type av atferd (Sim & Koh 2003). Det er lite avklart via forskning hvordan slike utviklingstrekk gir seg utslag for å hjelpe antisosial ungdom til å skifte venner.

8.6 Vilkår som synes mest effektive

Vilkårene som skisseres i forhold til påtaleunntakelsen skal være individuelle ut fra type av lovbrudd, og hva som best kan sikre positiv utvikling. Det er imidlertid klare likheter mellom mange av ungdommene i Oppfølgingsteam når det gjelder type lovbrudd, livssituasjon og behov. Vanlige vilkår har vært å ikke oppholde seg i sentrum etter et visst klokkeslett, ta urinprøver for å sjekke bruk av illegale rusmidler, gå på skole, eller være i arbeidsforhold, psykoterapi, delta på kurs i sinnemestring etc.

Flere av de unge vi intervjuet, hadde som vilkår å holde seg unna sentrum etter et visst klokkeslett fordi mye av den vold de har utøvd, har skjedd i sentrum på kvelds- og nattestid. Det er også der de fristes til å bli med på tyveri, innbrudd eller å nytte rusmidler. Flere av ungdommene trekker fram å holde seg borte fra disse fristelsene ved å unngå sentrum, som meget nyttig for å unngå nye lovbrudd (32, 33).

[32] *"En av det beste som var for meg, som jeg synes, det var å ikke være i sentrum etter klokken 9."*

(Stavanger, informant nr. 2, side 1).

[33] [For å oppsummere det vi har snakket om: Å være vekk fra sentrum på kveldstid, er det som har vært det beste for deg?] "Nei, jeg er i sentrum. Men det er bare det at når de [tidligere kamerater med negativ innflytelse] kommer, så sier jeg bare 'hei!' til dem. Og så snakker jeg med dem gjerne bitte litt, og så spør hvordan det går og sånne ting. Og så... er jo jeg antageligvis med andre folk, så da følger jeg jo bare etter dem."

[Stavanger, ungdom nr. 3, side 4].

Sitatene 32 og 33 uttrykker et behov for en ytre regulering, altså at noen hjelper dem til å unngå situasjoner de vet ofte er negative for seg, men som de har hatt vansker med å unngå. Barn med atferdsvansker og kriminalitet karakteriseres av å være impulspregede, det vil si at de handler lett på innskytelser uten å overveie konsekvenser (Kvello 2007, kap. 5). En indre regulering (selvregulering) – hvor man styrer de impulser som dukker opp i dem, forventes godt etablert i barne-skolealderen. Ytre styring er derved en kompensering for en for svak indre kontroll eller selvregulering.

Positiv selvoppfatning og følelse av selvkontroll hos ungdom er knyttet til prososial atferd (Berndt 2002), mens lav selvaktelse er knyttet til ulike typer atferdsvik og ungdomskriminalitet (Adler & Figueira-McDonough 2002, Bandura et al. 2003). Det er bekreftelser og mestringserfaringer som sterkest påvirker personers selv-bilde (Kvello 2006, 2007). Å unngå sentrum i visse tider er en konkret erfaring for mange ungdommer som leder til at de lykkes å overholde vilkårene, og må antas å kunne bidra til å styrke selvbildet.

Opprettelsen av Oppfølgingsteam kommer som en konsekvens av at unge lovbyrtere ikke har profittert på tiltak som de har mottatt. Man kan både tale om tiltak for en gruppe av vansker (for eksempel ungdomskriminalitet), men samtidig vil individuelle faktorer bidra til at man må skreddersy tiltak for mange av de unge lovbyrterne. Flere av prosjektlederne og ledere av forebyggende enhet i politiet påpeker at det ikke er så lett å plukke ut de enkelttiltak som har ledet til "turning points", men heller totalen av tiltakene (34) som utarbeides av en tverrfaglig sammensatt gruppe (35).

[34] "Det er veldig – vanskelig å plukke ut én (!) ting som er mest effektivt # det har liksom ikke vært et enkeltstående tiltak (...) det vil si at flere etater har hatt en kollektiv forpliktelse til å sikre at ungdommen følger opp ungdomsplanen.... Og også involvering av det uformelle nettverket,

det vil si forpliktende avtaler er gjort med personer som ikke (!) har begrensninger i forhold til lønn og arbeidstid. Det har medført at foreldre til ungene her, de har fått et større krav og føler # en langt større vilje og ansvar for ungdommen sin enn før de ble involvert i ungdoms-prosjektet, da."

[Trondheim, prosjektleder, intervju nr. 3, side 8].

[35] "Og det er litt sånn (...) erfaring som vi har tatt med oss videre... Og jeg kan ikke se helt hvilke vilkår som har hatt minst (!) effekt ... da hovedpoenget, eller meningen med de vilkårene her er basert på tverrfaglig grundig forarbeid med innflytelse av (...) ungdommene selv. Men jeg vil si det, at ... belønningstiltak ene alene ikke har gitt veldige resultater med at ungdommen har vært positiv akkurat i det tidsrommet tiltaket har vart."

[Trondheim, prosjektleder, intervju nr. 3, side 9].

Testing av om ungdommer benytter rusmidler, inngår ofte som et vilkår i påtaleunntakelsen. For noen av de som er tett på ungdommene, trekkes dette fram som et viktig tiltak (36). Å være underlagt rustesting kan også fungere som en god unnskyldning overfor venner for å unngå å la seg presse til rusbruk (36, 37). Testing for rusbruk kan være komplisert, og det er uttalt at en del unge har god kunnskap om hvordan de kan unngå å få positive utfall på urinprøver til tross for at de ruser seg (38).

[36] "Og det er to ting i det som jeg tenker på som hjelper ungdommene. For det første, når det gjelder alt dette med vilkår og urinprøvescreening, som er en ganske konkret og målbar affære, så tenker jeg at det hjelper ungdommene selv i første rekke ved at de ser synlige resultater av at de går i en annen retning (...) Og så vet jeg at ungdommene selv – og det oppfordrer jeg dem – jeg gir dem råd om det, jeg oppfordrer dem ikke, men jeg gir dem råd om det, at de kan også bruke det som et argument i miljøet når de er ute, når fristelsene på en måte kommer (...) At de kan si til alle sine venner at: 'Sorry, jeg kan ikke gjøre dette, fordi jeg er i et opplegg sånn og sånn, og - kan ikke det, fordi at dette blir jeg målt på og sånne ting.' Og det er akseptabelt blant venner og miljøet for øvrig (...) Alle vet at det har man på en måte respekt for (...) Der vi ikke (!) har hatt det som vilkår, så har jeg også sagt til ungdommene det at de kan bruke det overfor venner når de blir fristet til å være med på ting. Altså, for eksempel gjøre et brekk eller gjøre andre straffbare handlinger, så har jeg sagt til dem at dere kan godt bruke dette som et argument, som et hjelpemiddel for dere, og si at dere er med i et opplegg,

og dere blir målt på dette, og at dere må inn og skrifte hver tredje-hver fjerde uke og fortelle hvordan det har gått, og at politiet følger med, og at de ikke kan.”

[Oslo, prosjektleder, intervju nr. 3, side 8].

[37] “Men det er jo ikke noen tvil om det at - rus og rus-testing har vært veldig viktig for mange av de personene her (...) Og - det er jo både et ønske fra politiet sin side, men også i fra - faktisk en god del av ungdommene selv, og også verge, da (...) Hvorfor har vi det sånn, kan en jo spørre seg om. Og det jeg tror - at vi får ... det samme svaret her som du faktisk også ser på urinprøvetesting i fra videregående skoler, for ungdommen selv sier at dette her er et gangbart argument som blir kjøpt av mine venner (...) Det at du blir satt på en sånn prøve, det er akseptabelt, og ... og det er faktisk også med på at ... kompiser og venninner ikke tilbyr eller prøver å tvinge et rusmiddel på personen.”

[Trondheim, leder av forebyggende enhet i politiet, side 8].

[38] “Ja altså - det er klart - dette med urinprøvetaking, det - det kan (!) fungere, men (...) jeg tror det - mest nyttige, det er at - de blir fulgt opp på sine egne premisser, og at de har noen å forholde seg til som er der hele tiden for dem.”

[Stavanger, leder av forebyggende enhet i politiet, side 3].

Ungdommene har også vansker med å plukke ut bestemte enkelttiltak som “turning points”, med noe unntak av å holde seg borte fra sentrum. Det sammenfaller med hva prosjektlederne og lederne av forebyggende enhet i politiet understreket i intervjuene. Det er den totale oppfølgingen som gir positive resultater, og hvor den tette oppfølgingen er det som trolig gir sterkest utslag for å skape endring [35, 39, 40].

[39] “Og jeg kaller jo dette her problemorientert politiarbeid på individnivå, fordi at det nå er, altså det vi gjør nå er jo ved å samle alle som har på en måte et eierforhold til denne ungdommen og ungdommen selv (...) i et fora (...) Så er det jo enklere å komme til bunns i hva som er årsaken da (...) Og for å sette inn da et mye riktigere tiltak. Mange av disse ungdommene har jo hatt masse tiltak gående i hytt og gevær, ikke sant? Men det har aldri vært sett på om det er de riktige tiltakene som er inne eller. Og det (!) syns jeg at vi har fått et bedre grep om, men det er fremdeles utfordringer.”

[Oslo, leder av forebyggende enhet i politiet, side 2].

[40] “Men med tanke på den - den bakgrunnen og den opplevelsen av kriminell adferd som enkelte av ungdommene har bedrevet før de ble tatt inn - sammenlignet med andre ungdommer som har hatt den samme type adferd tidligere, så vil jeg jo si at det har blitt en mer bråstopp av den kriminelle aktiviteten (...) i fra de ungdommene som vi har tatt inn i teamet (...) Og ... det skyldes nok den - den tette oppfølginga, den faglige bredden på oppfølgings-teamet som - som ... som vi har lyktes med i den perioden her.”

[Trondheim, leder av forebyggende enhet i politiet, side 3].

Det er komplisert å bistå unge lovbytere, og tiltaksvalg kan være tilfeldig. Flere av dem vi intervjuet, fortalte at mange av de ungdommene de hadde i Oppfølgings-teamene, har hatt en rekke tiltak [39], men at disse har vært lite nyttige, eller for dårlig koordinert [39]. Oppfølgingsteamenes brede analyser i tverretatlige fora har bidratt til at man treffer bedre med tiltaksvalg, og at disse koordineres bedre slik at kriminaliteten avtar [40]. I kapittel 5 skisseres at en del av de ungdomskriminelle vil profittere lite på tiltak, og at de ikke har forutsetninger for å nyttiggjøre seg en del tiltak, og heller ikke vil kunne gjenopprette den skade de har forvoldt slik tanken med restorative justice er (kap. 4). Denne utfordringen er også merkbar for de som skal følge opp de unge i Oppfølgingsteam [41].

[41] “Det som jo, de her fem ungdommene (...), når det gjelder de, så er det vold som er problemet. Med alle sammen. Og jeg ser jo at her, det er en kjempeutfordring å finne metoder. Det som er også litt sånn karakteristisk, det er at de angreir ikke handlingen. Altså, de føler ikke noe særlig anger, de fortjente stort sett dette her, fordi at de hadde tystet eller et eller annet sånt. (...) at du er pyse hvis ikke du tåler litt bank. Det ser jeg er noe av den største utfordringen nå.”

[Stavanger, prosjektleder, intervju nr. 1, sidene 7-8].

8.7 En ny sjanse

Mange av ungdommene i Oppfølgingsteam har brutt noen av sine vilkår for påtaleunndlatelse - noen av vilkårene har de brutt flere ganger. Det var viktig å spørre ungdommene om det reduserer deres respekt for å holde vilkårene når de får muligheter til å fortsette tross dette (selv om flere, eller alvorlige brudd vil lede til at de tas ut av Oppfølgingsteamene). Spørsmålet var om man bør tillate vilkårsbrudd eller ikke. Om vilkårsbrudd

ikke tillates, vil saken sendes tilbake til påtalejuristen for å påtale saken for domsstolene (bot, fengsel, plassering på barnevernsinstitusjon etc.).

Det er unison enighet blant de unge vi intervjuet, at det må være rom for å bryte vilkår uten derved automatisk å bli tatt ut av ordningen (42, 43). Det er betydelige endringer som kreves av de unge i Oppfølgingsteamene. Når man vet hvor lett mange mislykkes i forhold til å endre små uvaner, og hvor mange nyttårslofter om å spise sunnere, eller å mosjonere litt mer brytes nesten før de er påbegynt i befolkningen generelt, er det lett å akseptere ungdommenes ønsker.

[42] *"Liksom, hvis du gjør én ting feil, så skal du liksom opp til retten. Altså, det synes jeg ikke (!) er rett da."*

[Trondheim, ungdom nr. 3, side 1].

[43] *"Ja, jeg brøt det, jeg brøt jo vilkår, sånn to eller tre ganger, da (...) Nei, jeg synes jo alltid de bør gi noen sjanser, liksom, for ingen er perfekt her."*

[Stavanger, ungdom nr. 2, side 2].

De fleste av ungdommene makter å gjennomføre vilkårene og baserer seg ikke på å sjekke ut hvor langt de kan gå i vilkårsbrudd før de tas ut av ordningen. De fleste vil ha en historie av noen vilkårsbrudd, men gjennomføre i tråd med planen (43). Vi intervjuet en ungdom som var tatt ut av Oppfølgingsteam fordi hun hadde brutt vilkårene flere ganger og vist for liten motivasjon til å gjennomføre (44). Det interessante er hennes oppfatning av at man ønsker å hjelpe henne, og at hun gjerne skulle ha fortsatt.

[44] *"Jeg er fornøyd med at de hadde lyst til å hjelpe meg, at jeg fikk en sjanse til. Og det jeg ikke er fornøyd med, er at # jeg synes jeg nesten kunne fått en sjanse til (...) Men jeg brøt. [Fortalte de hvorfor du ikke fikk en ny sjanse?] Fordi at jeg ikke hadde fulgt opp # når jeg fikk sjansen til det hele tiden. [Husker du hvor mange sjanser du fikk?] Det var en del... jeg tror jeg fikk fire til fem sjanser, jeg er ikke sikker."*

[Kristiansand, ungdom nr. 3, side 2].

Flere av ungdommene opplyser å ha brutt både vilkår, og gjort nye lovovertridelser (45). Noen av dem vi intervjuet, forteller at disse lovovertridelsene ikke er blitt oppdaget (46). Tross alvorlig kriminalitet trenger ikke det å huskes klart, eller framstilles nyansert (45, 46).

[45] *"Jeg har jo – blitt tatt et par ganger etterpå, også. Men det har ikke endret vilkårene (...) Den ene saken, da var det # jeg satt på med en stjålet moped, men jeg ble bare tatt for å kjøre uten hjelm, liksom (...) men det skulle ikke påvirke Ta Hys [Oppfølgingsteam], for det var ikke akkurat sånn kriminell handling, på en måte (...) Og så en annen gang så ble jeg tatt for å stjele en bil, eller hva det var. Men den saken holder de ennå på med, så det har ikke kommet noe ut av det ennå."*

[Stavanger, ungdom nr. 1, side 2].

[46] [Har du hatt noen voldsepisoder etterpå?] *"Nei, ikke som har blitt anmeldt, i hvert fall."*

[Stavanger, ungdom nr. 1, side 4].

Oppfølgingsteamene har nær intet frafall av unge, og få tas ut av oppfølgingen grunnet lav motivasjon eller ferdigheter til å nyttiggjøre seg tilbudet ved alvorlige eller flere vilkårsbrudd. De gode resultatene er i tråd med tidligere studier: Eide et al. (2007) har fulgt 48 ungdommer i Salten regionråd, 43 gutter og fem jenter (klare paralleller til Ungdomskontrakter og Oppfølgingsteam). Totalt ble det i dette prosjektet laget kontrakt for 56 ungdommer. Det var ni brudd på kontraktene. En av de unge hadde brutt kontraktene to ganger. Alle med unntak av én, hadde fått nye kontrakter. Resultatene fra denne studien er positive og rimer med de som avdekkes i denne studien av Oppfølgingsteamene.

Ungdommene påpeker et behov for ikke å ha en nulltoleranse-holdning til vilkårsbrudd. De opplever at prosjektlederne er tydelige i at det er en grense for hvor mange ganger de kan bryte vilkår uten at de kan tas ut av Oppfølgingsteam. Samtaler med ungdommene gir et klart inntrykk av at prosjektlederne lykkes i balansen mellom å gi noen sjanser tross vilkårsbrudd uten at dette leder til at systemet uthules og ungdommene mister respekten for ordningen med vilkår.

Barn og unge med alvorlige atferdsvansker og anti-sosialitet kan sies å ha en utviklingsforstyrrelse. Den umodenheten som preger utviklingsforstyrrelser, omfatter også moralen. Mange antisosiale preges av det

som kan benevnes som en nyttemoral, altså hva som tjener en selv som person i stedet for mer overordnede prinsipper (som stundomtil kan være belastende for en selv å følge). Foruten å framstå med en glatt uberørhet når de forteller om egen antisosiale aktiviteter, er det også påfallende hvor sterkt flere av dem avslører å ha en nyttemoral (det som tjener dem selv og ikke overordnede moralske prinsipper) [13].

8.8 Hvem ungdommene mener ikke passer for Oppfølgingsteam

Ungdom som har vært en del av Oppfølgingsteam, kan være nyttige informanter om hvem de antar ikke vil nyttiggjøre seg det tilbudet Oppfølgingsteam gir. Derfor har flere av informantgruppene blitt stilt spørsmål i evalueringen om hvilke i målgruppen av unge som ikke vil passe inn i Oppfølgingsteamene.

Ungdommene trekker fram to grupper som de mener ikke passer for Oppfølgingsteam; de som viser liten motivasjon for å endre egen livssituasjon [47], og de som er sterkt rusavhengige [48].

[47] *"Men hvis de derimot er helt motvillige, så er det bare idiotisk, fordi at det tærer krefter av både de som er i Oppfølgingsteam og vedkommende."*

(Kristiansand, ungdom nr. 1, side 6).

[48] *"For eksempel de som ruser seg veldig mye, som liksom bruker stoff... går på det. Det funker ikke i det hele tatt."*

(Kristiansand, ungdom nr. 3, side 2).

Forskning på effekt av tiltak plukker nettopp ut disse to faktorer – motivasjon og alvorlig rusmiddelmissbruk – som vesentlige til å forklare hvilken effekt man får av intervensjoner og fare for avbrudd i behandlingsopplegg. Rusmiddelmissbruk innebærer at man ikke nyttiggjør seg mange pedagogiske opplegg (Marlatt et al. 2001) eller psykoterapi. Det er en høy samforekomst av psykiske vansker og rusmiddelmissbruk (jf. kap. 7). Det er en fare for at denne brukergruppen avvises fra psykoterapi fordi de er for rusbelastet til å nyttiggjøre seg dette, og at de avvises fra rusmiddelomsorgen på grunn av de alvorlige psykiske lidelsene.

8.9 Tilfredshet med det personlige resultatet av Oppfølgingsteam

Med god grunn har man i forskermiljø stilt seg tvilende til hva man får ut av spørsmål om grad av tilfredshet. Grunnen er at informanter tenderer mot å gi urimelig høye skårer på grad av tilfredshet enn det de makter å underbygge med argumenter. Til tross for dette kan grad av tilfredshet indikere lettelse og framskritt, likeså framtidsoptimisme.

Ungdommene uttrykker høy grad av tilfredshet med hvordan deres liv har blitt etter at de kom inn i Oppfølgingsteamene. Noen påpeker at det utbyttet de opplever å ha fått, leder dem til å konkludere med at de vil ha gjort dette om igjen [49, 50].

[49] *"Ja, jeg er faktisk, jeg er kjempefornøyd med dem (...) Jeg synes de hjalp meg veldig, fordi Ungdomsteamet [Oppfølgingsteamet] de var ikke for (!) streng med meg, og de var ikke for (!) snill med meg, på en måte."*

(Kristiansand, ungdom nr. 1, side 2).

[50] *"Jeg tror jeg ville gått Ta hys [Oppfølgingsteam]. Jeg tror jeg har fått masse # positivt ut av det (...) Så egentlig... har blitt mye sånn stress i møter og sånn som det, men resultatet har vært positivt, tror jeg (...) Så "da så de at jeg ikke trengte så mye møter. Og da snakket vi om det: 'Ja har du lyst til å komme inn?' Så sa jeg: 'Nei, det er egentlig det som har gjort at jeg ikke liker meg her, for det er alt for mye møter'. Så etter det så har jeg liksom trivdes mye bedre, for da har det ikke blitt så mye sinnsykt møter."*

(Stavanger, ungdom nr. 1, side 4).

Andre ungdommer underbygger hvorfor de er tilfredse med Oppfølgingsteam ved å vise til at de har skiftet vennekrets, har roet seg, har kommet i læra, eller rett og slett opplever at de tenker annerledes [51].

[51] *"Det har virket positivt for meg. Det ser jeg sånn helt selvfølgelig etterpå, at det har blitt... at du tenker annerledes. Og det er jo det som er meningen med hele opplegget, tror jeg."*

(Trondheim, ungdom nr. 2, side 4).

Noen påpeker at de var forberedt på omfattende egeninnsats, og at oppfølgingen ville bli streng. Sett i ettertid oppleves det ikke slik når de fikk vist at de forpliktet seg, og at de profitterte på tiltakene [52].

[52] *"Altså, når jeg begynte her så hørt det ut som det skulle være så sinnsykt strengt... og...: 'Annen hver - uke må du inn her', sånn som det. Men så var det sånn... viste jeg at jeg hadde skjerpert meg... jeg gjorde ikke noe, liksom, så... ble det bare sjeldnere og sjeldnere, liksom."*

(Stavanger, ungdom nr. 1, side 4).

Flere viser til at andre har kommentert å ha merket seg at de har forandret seg mens de har hatt tiltak via Oppfølgingsteam [53].

[53] *"Ja, det er mange kamerater som har sagt at jeg har forandret meg (...) De sier jeg har liksom blitt sånn mer rolig (...) at jeg ikke gidder å finne på så mye helvete, egentlig (...) jeg føler at etter har blitt litt mer sånn som det. Så har jo alle kompisene mine også blitt mer rolige, og... holdt seg litt mer unna. Så det har nesten hjulpet alle jeg er med, liksom, eller i alle fall de som jeg er sånn ofte med."*

(Stavanger, ungdom nr. 1, sidene 4-5).

8.10 Årsakene til bedret situasjon

For å unngå at spørsmålet om tilfredshet med Oppfølgingsteam bare skulle gi et bilde av informantens selvbylde, hadde vi i intervjumanualen et oppfølgings-spørsmål om hva de trodde var årsakene til bedret situasjon.

Ungdommene svarer i høy grad med å vise til betydningen av relasjoner til de som står dem nær i tiltakene [54, 55]. Forskning på psykoterapi har identifisert at god "match" mellom hjelper og den som skal hjelpes, kan forklare omkring 30 prosent av utfallet (Lambert 1992, Rønnestad & Orlinsky 2000). Det har siden 1950-tallet blitt publisert artikler og fagbøker om effekten av psykoterapi, men det er først etter 1990-tallet at denne forskningen har skutt fart, og ledet til at man utvikler manualer for å sikre riktig hjelp i forhold til problem (Nathan & Gorman 1998). Manualer kan kritiseres for i for liten grad å ta hensyn til karakteristika ved personen om det verdsett, livssyn og normer vedkommende har, og det sosiale miljøet som personen er en del av. "The dodo bird in Alice in Wonderland" erklærte at alle konkurransedeltakerne var vinnere. Til dels har forskning på effekten av psykoterapi blitt beskyldt for å ende slik også (Luborsky, Singer & Luborsky 1975). Så

enkelt er feltet slett ikke, og overforenklingen har levd sitt skjeve liv i over 35 år. Den blir imidlertid presentert stadig mer ribbet for nyanser slik at det har nær blitt en karikatur av originalen. Likeså har Daws (1994) påpekt at det er tvilsomme effekter av psykoterapi. Det drøftes om kriteriene som legges til grunn for effekt, er de som best indikerer prosessene i psykoterapi (Loewenthal 2006). Det synes klart at såkalt terapeutisk allianse mellom terapeut og klient overgår de ulike skoleretninger av psykoterapi når man skal forklare suksessene og fiaskoene (Burns & Nolen-Hoeksema 1997). Flere studier gir et fylldig og solid belegg for variasjoner i terapeutisk stil ut fra type av psykisk lidelse og personlige behov (Dozier et al. 2001). Imidlertid har psykoterapiforskning lite direkte å gi til gruppen av unge lovbrytere, som man ikke har hatt særlig hell med i en slik form for tilnærming (Kvello 2007). Oppfølgingsteamene har – målt via brukertilfredshet, ny kriminalitet eller vilkårsbrudd – vist å gi god effekt. Mål på K-SADS-PL indikerer også at den psykiske helsen forbedres ved gode tiltak i Oppfølgingsteamene, selv om de ikke innebærer tradisjonell psykoterapi. Effekten av de rammene som legges for de unge via tiltakene i Oppfølgingsteamene, kan synes å ha klare effekter for den psykiske helsen og kan være et godt alternativ siden denne gruppen av unge ikke er motivert for slik bistand.

[54] *"Men når du er liksom med X [personen i forebyggende enhet i politiet] og de, så, liksom, da klarer du ikke å gi faen, liksom."*

(Trondheim, ungdom nr. 3, side 2).

[55] *"Det er liksom å ha fått hjelp, og liksom fått kontakter og... liksom tatt meg sammen, på en måte."*

(Kristiansand, ungdom nr. 3, side 3).

Det å oppleve å møte noen som forstår dem, er ofte en forutsetning for å la seg veilede til positiv utvikling. Flere av informantene trakk fram hvor betydningsfull relasjonen til de i Oppfølgingsteam var for å nyttiggjøre seg veiledningen og gjensidigheten i relasjonsbåndene [56].

[56] *"De [Oppfølgingsteamet] vet på en måte hvordan en ungdom tenker, for de er med ungdom hele tiden (...) for det er ikke alle voksne som vet hvordan ungdommer tenker (...) Og så er det, kan alltid snakke med dem om alt, om problemer eller sånt, så de er alltid der og hjelper*

uansett. Eller ikke snakke så masse om problemer, men det hjalp meg ganske mye, og vi snakket om litt av hvert og sånn.”

[Stavanger, ungdom nr. 2, side 7].

Den tette oppfølgingen som gis til ungdommene i Oppfølgingsteam, kan ses som et tveegget sverd. Det kan oppleves som et åk av en kontroll, eller det kan oppfattes som at man bryr seg og gir trygghet. Flere av dem vi intervjuet, henviste til at tett oppfølging både fikk dem til å skjerpe seg fordi faren for å bli tatt for vilkårsbrudd økte, men mange opplevde også den tette oppfølgingen som at man bryr seg og en form for trygghet (57).

[57] *“De [Oppfølgingsteamet] passer jo på meg, liksom. De vet jo hva jeg gjør hele tiden, og de følger med meg og sjekker meg og alle mulige sånn der ting (...) Og hvis de tror jeg er liksom full eller noe sånn der, så tar de sånn promilletest på meg.”*

[Trondheim, ungdom nr. 3, side 5].

Hyppige samtaler for å veilede ungdommen og oppmuntre dem i deres forsøk på å endre seg, preger dem. Flere av dem vi intervjuet, kommenterer spontant hva de som har fulgt dem opp, har gitt av råd eller bistått dem med, og at dette har vært nyttig tankegods å ta med seg videre (58).

[58] *“Etter alle gangene jeg hadde pratet med X [personen i forebyggende enhet i politiet] og alt det der, som hadde fått meg til å liksom tenke og sånn der, om hva jeg egentlig holder på med og sånn, så var det, ble det bare sånn at jeg mistet mer og mer kontakt med dem, og nå har jeg ikke kontakt med noen av dem [vennene].”*

[Trondheim, ungdom nr. 3, side 2].

Flere av dem som ble intervjuet, trakk fram konkrete forhold som hadde plaget dem, og som de nå hadde fått bistand til å kvitte seg med (59), eller bistand til å reflektere annerledes om seg selv og omverdenen (60). De relaterer dette til den form for oppfølging de har fått og intensiteten i den.

[59] *“Jeg har klart å holde meg fra stoff.”*

[Stavanger, ungdom nr. 3, side 3].

[60] *“Det er ikke sånn at jeg sitter der og... puster dypt og teller til ti baklengs og sånn (...) når jeg blir sur. Men det er bare at det ligger i baktankene hele tiden. Altså, akkurat som... jeg er mye mer klar over hva som foregår i en situasjon nå, og jeg... jeg liksom... jeg tenker fortere at jeg kommer til å angre på. Før var det sånn... etter at jeg hadde slått, så begynte jeg gjerne å angre litt, liksom. Men nå er det sånn: ‘Nei, faen! Det er ikke verdt!’; liksom.”*

[Stavanger, ungdom nr.1, side 5].

8.11 Hva ungdommene i Oppfølgingsteam er misfornøyde med

Oppfølgingsteam skal blant annet også bistå ungdom som velger Oppfølgingsteam noe motvillig fordi Oppfølgingsteam synes å være det minste av to onder [jevnfør tidligere i dette kapitlet] (men også fordi de vil ha en forandring de ikke har fått via mer tradisjonelle tiltak). Det er å forvente at de vil ha en del å utsette på oppfølgingen. Forunderlig få hadde noe å utsette på Oppfølgingsteamene, heller ikke de som har blitt tatt ut av oppfølgingen på grunn av lav motivasjon, og for mange vilkårsbrudd. Det eneste negative som trekkes fram, er at de opplever at det har vært for mange møter (50, 61).

[61] *“Det er veldig mange møter hele tiden.”*

[Kristiansand, ungdom nr. 3, side 2].

Andre påpeker at det må være et positivt tiltak siden de ikke finne noe særlig negativt å påpeke (62).

[62] *“For at... for å si det sånn... alle vet... annen... når du møter personer så er det OK. Det positive... i begynnelsen, husker du. Men du husker enda bedre negative som kommer fram. Og når jeg da ikke kan komme på det, så er det en ganske stor sannsynlighet for at det ikke er mye å klage på [ler litt].”*

[Kristiansand, ungdom nr. 1, side 6].

8.12 Ville ungdommene ha valgt Oppfølgingsteam igjen?

Ett mål på tilfredshet er om man ut fra erfaring midtveis, eller ved endt oppfølging, ville ha valgt Oppføl-

ingsteam igjen med den erfaring de nå har skaffet seg. Alle vi intervjuet, bekreftet at de ville ha valgt Oppfølgingsteam nå når de vet hva de har fått ut av dette (63). De kommenterte også at det har tatt tid å få plass på de tiltak de har sett behov for å delta i for å sørge for å bryte med den negative situasjon de hadde før de kom til Oppfølgingsteam (64).

(63) *"Egentlig, ja (...) Altså, du ser store forandringer, altså. Jeg er faktisk for en gangs skyld 'facet' noe. Altså, nå har jeg faktisk klart å gjøre noe med søvnen min (...) Og i et hele tatt, nå er jeg litt mer redd for at X [en i Oppfølgingsteam] skal komme etter meg hvis jeg gjør noe galt [latter] (...) Ja, nei... altså, det fungerer jo både fysisk og psykisk. Altså, det setter en større sperre for å gjøre noe nytt. Altså, jeg har jo fått advarsler av politiet før, at: 'Ja, neste gang så kommer det til å bli en sak som du ikke kommer til å takle så veldig godt!'"*

(Kristiansand, ungdom nr. 1, side 5).

(64) *"Altså når jeg, liksom at jeg skulle begynne på sinne-
mestring, og det har jeg jo alltid villet, men jeg har jo aldri,
liksom, det har aldri blitt noe av. Så jeg skal begynne på
det nå da, på tirsdag."*

(Trondheim, ungdom nr. 3, side 1).

8.13 Tilfredshet med egeninnsats i Oppfølgingsteam

Flere av de ungdommene vi intervjuet, fortalte at oppfølgingsteam var langt mer krevende enn å godta en bot som foreldrene måtte betale. De så prosessene i Oppfølgingsteam som en nødvendig personlig utvikling. Det ville kreve en betydelig egeninnsats og flere av de unge forteller om at de har investert mye for å endre sin livssituasjon (65).

(65) *"Altså... ja... jeg føler at jeg har gitt en stor innsats selv, egentlig. For jeg føler at jeg har skjerpet meg sinnsykt mye i forhold til før."*

(Stavanger, ungdom nr. 1, side 4).

En ungdom som ble tatt ut av Oppfølgingsteam, opplyser at hun ikke er tilfreds med egen innsats (66). De ser at det var grunner for at de ble tatt ut av tiltaket.

(66) *[Hvis du tenker på at du nå har fått på plass to av de fire vilkårene; hvor fornøyd er du?] "Jeg er egentlig ikke så veldig fornøyd... jeg er ikke det."*

(Kristiansand, ungdom nr. 3, side 2).

8.14 Framtidsutsikter

Målet med Oppfølgingsteam er å sørge for mer positive utviklingsbetingelser for ungdommene. Dette vil spesielt kunne måles i form av ikke å begå nye lovbrudd.

(67) *"Nei, den er faktisk lys."*

(Kristiansand, ungdom nr. 3, side 3).

(68) *"Den ser grei ut, den."*

(Kristiansand, ungdom nr. 1, side 6).

Mange av de unge vi intervjuet, så positivt på egen framtid (67, 68). Informasjonsboks nr. 16, viser at antisosiale barn og unge ofte karakteriseres av urealistiske og svingende selvbilder (Baumeister, Bushman & Campbell 2000, Menon et al. 2007). De kan dessuten lett overdrive egen sosial kompetanse og sosial aksept (David & Kistner 2000). Med svingende selvbilder menes at de rapporterer et selvbilde i tråd med de siste erfaringer, og derved ikke makter å utkrystallisere et mer stabilt selvbilde på tvers av tid, sted og situasjon. Personer med antisosialitet eller atferdsvansker er spesielt sårbare for negative erfaringer, eller tilbakemeldinger på seg selv. Det kan utløse det som blant klinikere benevnes som narsissistisk raseri, altså å krenke den som de opplever korrigerer eller konfronterer (krenker) seg. Det gjøres via verbal og/eller fysisk utagering (Orobio de Castro et al. 2007). Framtidsutsiktene de unge forteller om i intervjuene med oss, trenger derfor ikke å være et resultat av realistiske vurderinger, eller noe nær det objektive. Mer enn for folk flest – som også generelt er urealistisk positive på egne vegner, kjennetegnes antisosiale av å ha urealistiske vurderinger av seg selv, andre og egen situasjon (jf. informasjonsboks nr. 16). Til tross for dette opplyser flere av dem vi intervjuet, at de tror deres livssituasjon ville vært betraktelig dårligere om de ikke hadde fått bistand fra Oppfølgingsteam (69-71). Det ville ha vært et sterkere tegn på urealisme om unge lovbrøyttere med sin belastete fortid bare antar at framtiden er lys, enn at de viser til at Oppfølgingsteam har utgjort en forskjell for dem. Uttalelsene deres blir

derved mer troverdige og intervjuene gir derved god indre konsistens (jf. kap. 2.1.1).

[69] *"Det er vanskelig å si, egentlig. For nå er jeg liksom på sånn veldig sånn... altså usikker plass, på en måte, eller hva jeg skal kalle det. Men jeg... jeg tror at ting skal gå bedre. Altså... jeg tror at... jeg tror ikke jeg kommer til å være så mye innblandet i kriminalitet, liksom."*

[Stavanger, ungdom nr. 1, side 6].

[70] [Hvis du ikke hadde vært med i Ta hys [Oppfølgingssteam], hvordan tror du livet ditt hadde vært?] *"Jeg tror jeg hadde vært kriminell enda (...) eller fortsatt da."*

[Stavanger, ungdom nr. 3, side 5].

[71] *"Først kan jeg si... hvis jeg ikke hadde blitt tatt den kvelden der, så da hadde jeg ... ikke sant... helt sikkert gjort det igjen."*

[Trondheim, ungdom nr. 2, side 3].

8.15 Vil man anbefale Oppfølgingssteam til en venn?

Spørsmål om man vil anbefale Oppfølgingssteam til en venn, er tenkt å tappe informasjon om to forhold; egen tilfredshet ut fra forventninger om at man ikke vil anbefale noe dårlig til venner, og få utdypet hvem man antar målgruppen bør være, altså tenkt som en underbygging til to spørsmål som allerede er stilt til ungdommene. De fleste svarer spontant at de vil anbefale dette til sine venner [72]. Noen understreker igjen behovet for å være motivert for å utvikles fordi Oppfølgingssteam stiller krav til mer innsats enn at foreldrene for eksempel betaler en bot for lovbruddet [73, 74]. De antar at motivasjonen for å delta i Oppfølgingssteam vil øke når vennene ser at innsatsen bærer frukter [75].

[72] *"Ja, det er jo veldig individuelt... Hmmm. Ja... jeg har jo forskjellige kompiser. Jeg har jo kompiser... og jeg ser for meg at kanskje 70 prosent... ja, 70 prosent kanskje, har vært villig til å gå med på det... og liksom gjort det litt skikkelig... Så har du... da snakker jeg egentlig for alle... for alle... for jeg tror det er de fleste som ikke hadde gidde å gjøre... for det er ganske lang tid, da, når du er 16 år sånn... så er det ofte lang tid, da."*

[Trondheim, informant nr. 2, side 4].

[73] *"Altså, hvis en faktisk ønsker å gjøre noe med noe i det hele tatt, og ikke ønsker et kriminelt liv, så vil jeg absolutt anbefale det."*

[Kristiansand, ungdom nr. 1, side 5].

[74] *"Jeg har jo anbefalt det for en kamerat (...) men han... han gidder ikke å høre på noen, han. Han er en person for seg selv!"*

[Stavanger, ungdom nr. 3, side 3].

[75] *"Men jeg tror ikke alle ungdommer synes det er ganske greit på begynnelsen, men etter hvert så synes jeg de kommer til å se selv hvordan ting forandrer seg."*

[Stavanger, ungdom nr. 2, side 5].

8.16 Oppsummering

Oppfølgingssteam er konstruert for å ivareta en gruppe av barn og unge som hjelpeapparatet vanligvis har skydd grunnet svakt utviklet tiltaksapparat og nedslående resultater (Kvello 2007). Flere vi intervjuet, påpekte hvordan det var forventninger til at de heller ikke skulle lykkes med disse unge [76].

[76] *"De her er ungdommer som barne- og familietjenesten og politiet kjenner godt til. Mange driver, altså 70 til 80 prosent nesten, er beskrevet som helt håpløse. Altså: 'Det verste jeg har sett. Det her kan ikke gå bra! Får vi fanget opp én av de her, så vil det være en sensasjon' osv. Så (!) det er nok de som har, altså nummeret før eller nummeret etter de har kommet nesten i en sånn permanent kriminell løpebane. Så det er på en måte kriteriene. Ut over det så har vi jo prøvd det mest håpløse, der det ikke finnes noe rundt ungdommen, og vi har prøvd saker der det har kommet inn såpass tidlig, at de er ikke, altså, familien har ikke gitt helt opp enda. Så det går an og samle ressursene i familien og det har vært en veldig bra suksesskriterie. For mange av de har jo ikke bare rundstjålet naboer og skole, de har faktisk stjålet fra hele familien, da. Det er ikke noe tillitt på noen slags områder. Men det gjenskapes igjen. Så som sagt, det er tunge belastede ungdommer som ikke møter på skole, og som har gjort flere ting eller det er enkeltstående veldig alvorlige kriminelle handlinger."*

[Trondheim, prosjektleder, intervju nr. 2, sidene 14-15].

Oppfølgingsteam har vist i denne evalueringen at de kan lykkes med en så tung brukergruppe, og som er vurdert å være den mest innsatskrevende av alle pasientgrupper (jf. kap. 5). Styrken i Oppfølgingsteamene er den tette oppfølgingen med skreddersydde tiltak de gir til ungdommen (77).

(77) *"Og det er et tiltak som... ungdom som sliter med krim, rus, atferdsproblemer, kan møte til dette teamet. Og... ja, lager tiltak...: 'Åssen ser dette her ut?', og så lager man rett og slett en tiltakspakke i forhold til hver enkelt ungdom (...) Så det blir veldig nær brukerne, for å si det sånn.*

(Kristiansand, prosjektleder, intervju nr. 3, sidene 4-5).

Intervjuene med ungdommene i Oppfølgingsteam viser at de legger merke til en tett oppfølging (57). De opplever å bli respektert (54, 55, 56), og at de lærer av tiltakene (51, 52, 55, 58, 60). Flere av ungdommene forteller at de ikke helt visste hva de gikk til da de lot seg inkludere i Oppfølgingsteam, eller at de valgte det fordi de unngikk å få lovbruddet på vandelsattest (17-19). Flere forteller dessuten at de valgte Oppfølgingsteam fordi de hadde hatt lite effekt av andre tiltak (20), eller at de ønsket å lære slik at de fikk en annen utvikling av sine liv. I ettertid ser de at de har hatt nytte av mange av tiltakene de har hatt (50-52, 63, 64), og derfor mener mange at deres venner med hell kunne ha blitt anbefalt å delta i Oppfølgingsteam (72-74). Det er få negative aspekt ved Oppfølgingsteamene de unge trekker fram. Mange møter representerer unntaket (50, 61). De fleste av ungdommene vi intervjuet, tror de ville ha vært i en verre livssituasjon enn før de kom til Oppfølgingsteamene (69-71), men flere påpeker at de ser lyst på framtiden slik den nå fortøner seg (67, 68).

Mestring involverer kognisjon, emosjoner og atferd slik at man håndterer effektivt de utfordringer man møter. Ignorering, unngåelse, avstandstaking, flukt og benektelse av utfordringer er svak mestring, og kan gi meget dårlige til katastrofale utfall. De er uproduktive fordi problemene ikke løses, og grad av læring for individet er lav og styrker ikke selvbildet som en kompetent og mestrende person. Andre uproduktive mestringsstrategier og potensielt skadelige er å isolere seg fra andre personer, selvklandering, utagering og rusmiddelmissbruk (Frydenberg 2008). Selv om ungdom skjønner at dette er uproduktive strategier, synes omkring 8 til 16 prosent av dem likevel å benytte slike strategier når problemer oppstår (Lewis & Frydenberg

2004). Slike mestringsstrategier synes å bunne i lite refleksjon over utfordringen (type, alvorlighet, varighet og konsekvenser på kort og lang sikt), pessimisme, lav selvaktelse og liten tiltro til egne mestringsferdigheter og grad av kontroll (Ferrari et al. 2007). Spesielt synes tiltro til egne ferdigheter til å håndtere utfordringer ("locus of control") å være vesentlig for hensiktsmessige strategivalg. Dette bør være ett av innsatsområdene ved intervensjon i tillegg til å lære mestringsferdigheter (Largo-Wright, Peterson & Chen 2005). Målet er å lære personer til å bli problemfokuserede i sin mestring (Frydenberg 2008). Oppfølgingsteamene synes å lykkes når det gjelder å gi ungdommene mestringserfaringer, enten det er å ta mot til seg å delta i stormøter, eller det er å inngå i forpliktende veiledning og andre tiltak. Slike mestringserfaringer tenderer mot å påvirke selvbildet positivt.

Oppfølgingsteam må være intensive i sin tilnærming til problemene, og kunne jobbe parallelt innen flere systemer (individet, familien, skole etc.). Forskning har avdekket at dette er noen av fellesnevnerne for vellykkede tiltak knyttet til unge med alvorlige atferdsvansker eller antisosialitet (Kvelling 2007). Det er derfor viktig med bredt anlagte tiltak i forhold til viktige systemer (Waldron & Turner 2008). I likhet med tiltak mot atferdsvansker, retter tiltak mot rus seg mot reduksjon av negativ og økning av positivt samspill mellom forelder og barn, bedre kommunikasjonsmønstret mellom familiemedlemmene, trene i problemløsningsferdigheter og identifisere konflikttema samt hva som stresser personene (å tidlig kunne identifisere triggere) (Anderson et al. 2007, Botvin & Griffin 2007, Brown & Abrantes 2006, Rowe & Liddle 2006). Foreldres kunnskap om rusmidler og involvering i å lære og å følge med, er viktig preventivt (Greenberg, Domitrovich & Bumbarger 2000). Det synes som om tiltaksvalgene i oppfølgingsteamene er i tråd med de beskrevne forskningsfunn. Det må være typen av tiltak, intensiteten og varigheten av dem, og innsatser i flere systemer parallelt, som er og må videreutvikles som særpreget ved Oppfølgingsteamene.

Venner med positive oppfatninger av bruk av rus og illegale rusmidler er en betydelig risikofaktor for å utvikle kriminalitet, atferdsvansker og rusmiddelmissbruk (SAMSHA 2003). Positive innstillinger til og trivsel på skolen er beskyttelsesfaktorer mot dette (Holmbeck et al. 2006), samt å ha prososiale venner (jf. kap. 5 og 6). Flere av ungdommene vi intervjuet, påpekte behovet for å skifte vennekrets for å lykkes med sine endringer av

livsstil (29, 30). Fortsatt utvikling av Oppfølgingsteam blir å øke presisjonen i tiltaksvalg, og gjøre slike vurderinger av innsatsområder.

Intervjuene av elleve ungdommer i Oppfølgingsteamene viser at de jevnt over er meget positive til hva Oppfølgingsteamene har bidratt til av utvikling. Ungdommene ser lyst på framtiden og mener den ville ha vært dyster om de ikke hadde fått en slik oppfølging. De unge mener at mange kan profittere på dette tilbudet, men de mener det krever motivasjon fordi innsatsen er større enn den det som vanligvis kreves ved ordinære straffereaksjoner, og at de med alvorlig rusmiddelmissbruk ikke vil kunne nyttiggjøre seg Oppfølgingsteamene. Ungdommene ser lite negativt ved Oppfølgingsteamene, med unntak av mange møter, samtidig som de ser at hyppige samtaler med ansatte i Oppfølgingsteam har vært nødvendig for å bedre deres livssituasjon. Informasjon via instrumentet K-SADS-PL indikerer at det har vært betydelige reduksjoner i psykiske lidelser (jf. kap. 7) og residiv til vold, ny kriminalitet eller vilkårsbrudd er lav (jf. kap. 6). Disse funnene underbygger troverdigheten i de unges uttalelser i intervjuene.

Data innhentet via
spørreskjema

til samarbeidsaktører

Dette kapitlet gir dataresultatene fra spørreskjemaene som ble sendt til respondenter ved prosjektstart og prosjektslutt. De fleste spørsmålene i de to spørreskjemaene er identiske slik at det skal være mulig å få fram utviklingen i prosjektperioden. Den siste spørreskjema-undersøkelsen i denne evalueringen ble supplert med spørsmål som går direkte på erfaringer med Oppfølgingsteam. I dette kapitlet presenteres ikke data som omhandler ulike etaters oppfatninger om tverretattlig samarbeid m.m. og ulike etaters erfaringer med Oppfølgingsteam. Det skyldes lav svarprosent, og en få og skjev fordeling av representanter fra ulike etater (for eksempel mange ansatte i barneverntjenesten og få i politietaten).

9.1 Om spørreskjemaundersøkelsene og datakvaliteten

De fire prosjektlederne gav en oversikt over hvem som skulle motta de elektroniske spørreskjemaene. Det var informanter som hadde ulike samarbeidsrelasjoner til Oppfølgingsteamene. Deres kjennskap til teamene varierte fra svært god til overfladisk.

Det ble sendt ut 138 spørreskjema via e-post ved prosjektstart og 171 ved prosjektslutt. Spørreskjemaene ved prosjektstart ble distribuert i januar 2007 og med svarfrist og purringer i februar 2007. Spørreskjemaene ved prosjektslutt ble distribuert i oktober/november 2008. Det er altså litt under to år mellom de to undersøkelsene. Svarprosenten ble på 62 prosent ved prosjektstart og 50 prosent ved prosjektslutt. Ved den første undersøkelsen var det størst svarprosent i Kristiansand. I denne byen var det valgt færrest respondenter til å delta i studien, og en betydelig andel av dem var nært knyttet til Oppfølgingsteamene. Ved prosjektslutt hadde Stavanger høyest svarprosent.

En svarprosent på 62 og 50 prosent gjør at resultatene må tolkes med forsiktighet. En av de tydeligste svakheter ved så lav svarprosent, er at det kan være systematiske bortfall, altså at de som ikke besvarer spørreskjemaet, deler sentrale karakteristika. Derved kan det være vanskelig å vite om funnene er representative fordi visse grupper kan ha latt være å besvare spørreskjemaet. Det er tre grunner som synes å peke seg ut som årsaker til lav svarprosent: (1) Kravene stilt til lederne av Oppfølgingsteamene om et visst antall informanter med variasjoner i forhold til gitte karakte-

ristika, gjorde at noen ble nominert uten å ha tilstrekkelig erfaring med Oppfølgingsteamene. (2) En del av mottakerne av de elektroniske spørreskjemaene rapporterte at de hadde vansker med å få lastet dem ned. Dette ble spesielt uttalt i én av kommunene hvor filtre mellom e-post og Internet var ekstra sterke. (3) Spørreskjemaet er omfattende, og kan virke overveldende på personer med store arbeidsbelastninger.

En problemstilling er om spørreskjemaene måler de forhold de er ment å skulle måle. Særlig i Kristiansand er det vanskelig å vite om det er prosjektet "Oppfølgingsteam" som måles, og ikke det bredere anlagte arbeidet med belastet ungdom. Det var ikke mulig å spørre om Oppfølgingsteamet, slik at vi måtte spesifisere følgende i spørreskjemaet som gikk ut til samarbeidsaktører i Kristiansand: *Oppfølgingsteam i betydningen samarbeidsorgan og koordinerende instans: Politiets "Torsdagsmøte" og Ungdomsteamets arbeid, samt konkret oppfølging rundt enkeltungdom: Ansvarsgruppe, kjernegruppe, Ungdomsteamets individarbeid, Oppfølgingsteam.* Det viser at samarbeidsaktørene kan ha vansker med å skille mellom Oppfølgingsteam og annet arbeid som gjøres av kommunen for belastet ungdom. Se for øvrig beskrivelsen av Oppfølgingsteam i Kristiansand kommune (Kapittel 3.1) Vansker med å skille ut Oppfølgingsteamet fra øvrige ungdomstjenester, trenger ikke å ha negativ innvirkning på tilbudet til målgruppen – det kan like gjerne tenkes å styrke det. Men det skaper vansker i evalueringen, hvor man i noen av dataanalysene må isloere Oppfølgingsteamet fra øvrig tjenestetilbud for å få grep om de erfaringene samarbeidsaktørene har i forhold til Oppfølgings-team, og ikke blande disse med erfaringer fra andre tjenestetilbud. Vi vurderer derfor validiteten i dataene fra Kristiansand som svake.

Dette er et mindre framtrepende problem i Trondheim og Stavanger. Der oppfattes arbeidet rundt Oppfølgings-team ("Ta hys" i Stavanger) som distinkte prosjekter – klart adskilte fra annet og tidligere arbeid med denne målgruppen. I Oslo er det mer usikkert i hvilken grad Oppfølgingsteam blir sett på som et enkeltstående prosjekt klart avgrenset fra annet arbeid rettet mot unge lovbrytere. Konklusjonen er at resultatene fra denne studiens spørreskjema til samarbeidsaktørene til Oppfølgingsteamene må tolkes med stor forsiktighet. Samtidig gir resultatene et visst innblikk i utfordringer og erfaringer i arbeidet rundt unge lovbrytere i de fire prosjektkommunene.

9.2 Bakgrunnsvariabler

Her presenteres bakgrunnsvariablene for de samarbeidsaktørene som har deltatt i spørreundersøkelsene.

Det er like mange personer som har deltatt i 2007 og 2008. Majoriteten av dem er de samme, men noen utskiftninger har det vært.

TABELL 9.1
Prosjektkommunene

	2007		2008	
	N	%	N	%
Oslo	23	26,7	19	22,1
Stavanger	20	23,3	27	31,4
Kristiansand	15	17,4	20	23,3
Trondheim	28	32,6	20	23,3
Total	86	100,0	86	100,0

Tabell 9.1 viser at det er like mange samarbeidsaktører som svarte på spørreskjemaet tidlig i 2007 som det var i 2008. I 2007 var svarprosenten høyest i Trondheim,

mens det var Stavanger som hadde høyest svarprosent i 2008.

TABELL 9.2
Kjønns- og aldersfordeling blant informantene

Kjønn	2007		2008	
	N	%	N	%
Kvinne	46	54,1	42	49,4
Mann	39	45,9	43	50,6
Total	85	100,0	85	100,0
Alder				
29 år eller yngre	4	4,7	4	4,7
30 – 39 år	24	28,2	24	27,9
40 – 49 år	33	38,8	35	40,7
50 – 59 år	19	22,4	20	23,3
60 eller eldre	5	5,9	3	3,5
Total	85	100,0	86	100,0

Tabell 9.2 viser at det er en relativ lik kjønnsfordeling på begge undersøkelsestidspunktene med deltakelse fra rundt halvparten av hvert kjønn. Også aldersfordelin-

gen er relativ lik ved prosjektstart og prosjektslutt. De fleste samarbeidsaktører er i alderen 40-49 år.

TABELL 9.3**Etater/virksomheter informantene representerer**

	2007		2008	
	N	%	N	%
Politi	21	24,7	7	8,1
Barnevern	22	25,9	32	37,2
Skolesektor	10	11,8	13	15,1
Helsetjeneste	1	1,2	4	4,7
Konfliktråd	6	7,1	9	10,5
Kriminalomsorg	2	2,4	0	0,0
Rusomsorg	1	1,2	2	2,3
Annet	22	25,9	19	22,1
Total	85	100,0	86	100,0

Tabell 9.3 viser at det er langt færre samarbeidsaktører fra politiet som har svart på spørreskjemaet i 2008 enn i 2007, mens det er betydelig flere deltakere fra barnevern ved prosjektstutt sammenlignet med denne

gruppens svar ved prosjektstart. En relativ stor andel respondenter er registrert som "annet". Dette er for eksempel aktører i kultur- og fritidsetaten, frivillige organisasjoner eller uteseksjonen.

TABELL 9.4**Antall år informantene har med erfaring i arbeid med barn og unge**

	2007		2008	
	N	%	N	%
0-2 år	2	2,4	3	3,6
3-5 år	12	14,3	9	10,8
6-10 år	18	21,4	19	22,9
11-20 år	24	28,6	32	38,6
21 år eller mer	28	33,3	20	24,1
Total	84	100,0	83	100,0

I følge tabell 9.4 er samarbeidsaktørene som har deltatt i spørreskjemaundersøkelsen relativt erfarne. Rundt 62 prosent av samarbeidsaktørene i både 2007

og 2008 har mer enn ti års erfaring fra arbeid med barn og unge.

TABELL 9.5**Stillingsandelen informantene har som innebærer av arbeid med unge lovbrøyttere**

	2007		2008	
	N	%	N	%
0-9 %	24	28,6	28	33,3
10-19 %	11	13,1	10	11,9
20-29 %	10	11,9	14	16,7
30-39 %	5	6,0	10	11,9
40-49 %	5	6,0	4	4,8
50-59 %	6	7,1	3	3,6
60-69 %	4	4,8	1	1,2
70-79 %	2	2,4	6	7,1
80-89 %	4	4,8	3	3,6
90-100 %	13	15,5	5	6,0
Total	84	100,0	84	100,0

Tabell 9.5 viser at samarbeidsaktørens stillingsandel knyttet til arbeid med unge lovbrøyttere. Slikt arbeid utgjør som oftest bare en mindre andel av deres arbeidsoppgaver. I 2007 er det rundt 53 prosent som oppgir

at arbeid med unge lovbrøyttere utgjør 30 prosent eller mindre av deres stilling. Det tilsvarende tallet i 2008 var 62 prosent.

TABELL 9.6

Etat/virksomhet informantene representerer fordelt i forhold til prosjektkommunene og år (%)

Sted	2007				Sted	2008			
	Politi	BVT	Skole	Andre		Politi	BVT	Skole	Andre
Oslo	30,4	17,4	17,4	34,8	Oslo	15,8	31,6	10,5	42,1
Stavanger	20,0	50,0	10,0	20,0	Stavanger	7,4	33,3	22,2	37,0
Kristiansand	20,0	20,0	13,3	46,7	Kristiansand	5,0	35,0	20,0	40,0
Trondheim	25,0	17,9	7,1	50,0	Trondheim	5,0	50,0	5,0	40,0
Totalt	24,4	25,6	11,6	38,4	Totalt	8,1	37,2	15,1	39,5

Tabell 9.6 viser etatstilhørighet for de som har deltatt i undersøkelsene i 2007 og 2008, fordelt i forhold til prosjektkommunene. Som tidligere vist, er det særlig en reduksjon i deltagelse fra politietaten i evalueringssperioden. I Trondheim ser det ut til å være færre fra skolesektoren som deltar både i 2007 og 2008 enn i de øvrige byene. I Trondheim er det en stor økning av deltakere fra barneverntjenesten fra 2007 til 2008. Ut over dette er det ikke særlig nevneverdige forskjeller mellom verken prosjektkommunene eller evalueringstidspunktene.

9.3 Informasjon om, organisering av og samarbeid med Oppfølgingsteam

Tabell 9.7 viser hvordan samarbeidsaktører har svart på spørsmål som omhandler informasjon om, organisering av og samarbeid med Oppfølgingsteam. Samarbeidsaktørene har blitt stilt de samme spørsmålene i

2007, som var helt i prosjektstarten, og ved prosjekt-slutt, i november 2008. Det gir muligheter for å studere hvordan Oppfølgingsteam-prosjektene har virket og eventuelle utviklinger i de enkelte prosjektkommunene. Ut fra tabellen kan en altså både lese forskjeller mellom prosjektkommunene tidlig og sent i prosjektperioden. Denne fremstillingsformen vil bli benyttet på samtlige tabeller hvor vi presenterer svarene fra Oppfølgingsteamenes samarbeidsaktører i 2007 og 2008.

Verdiene i tabellene er gjennomsnittsverdier på en skala som går fra én til fem. Skalaenes inndeling er som følger: 1: I svært liten grad; 2: I liten grad; 3: I noen grad; 4: I stor grad og 5: I svært stor grad. Det vil si at en høy gjennomsnittsverdi er de som nærmer seg fem. En høy gjennomsnittsverdi betyr dermed at de som har svart på spørsmålet, mener at dette forholdet karakteriserer Oppfølgingsteamet i høy grad, eller vice versa dersom gjennomsnittsverdien er lav.

TABELL 9.7

Informasjon om, organisering av og samarbeid med Oppfølgingsteamene fordelt i forhold til år og prosjekt-kommunene (Skalaen strekker seg fra 1=I svært liten grad, 5=I svært stor grad, gjennomsnitt, ANOVA, t-test uavhengig utvalg)

I HVILKEN GRAD OPPLEVER DU AT:

du har fått tilstrekkelig informasjon om prosjektet "Oppfølgingsteam for unge lovbytere"

Sted	2007*	2008*
Oslo	3,32k	3,95k
Stavanger**	3,68	4,30
Kristiansand	4,33o	4,65o
Trondheim	4,04	4,25
Totalt**	3,82	4,29

- du er en del av et oppfølgingsteam for unge lovbytere

Sted	2007	2008
Oslo	3,35	3,17
Stavanger**	2,79	3,63
Kristiansand	3,86	3,63
Trondheim	3,30	3,35
Totalt	3,29	3,46

- din etat/virksomhet er en del av et oppfølgingsteam for unge lovbytere

Sted	2007	2008
Oslo	3,43	3,58
Stavanger	3,37	3,65
Kristiansand	4,00	3,60
Trondheim	3,63	3,55
Totalt	3,58	3,60

- det er kreativitet i tenkningen rundt utforming av tiltak

Sted	2007*	2008*
Oslo	3,09k	3,47k
Stavanger	3,26	3,67
Kristiansand	4,07o	4,15o
Trondheim	3,76	4,00
Totalt**	3,51	3,81

- tiltakene rettet mot unge lovbytere er samordnet mellom de ulike etatene

Sted	2007*	2008*
Oslo**	2,78	3,37
Stavanger	3,11	3,19k
Kristiansand	4,07o,s,t	3,95s
Trondheim	3,12	3,45
Totalt**	3,19	3,47

- det er skriftlige planer for oppfølging av unge lovbytere

Sted	2007*	2008
Oslo	2,77s,k,t	3,33
Stavanger	3,69	3,58
Kristiansand	3,80	4,00
Trondheim	3,60	3,47
Totalt	3,42	3,60

*=Signifikant forskjell mellom prosjektkommunene p-verdi<.05. **=Signifikant forskjell fra 2007 til 2008, p-verdi<.05. o,s,k,t=indikerer hvilke prosjekt-kommuner som er signifikant forskjellige fra hverandre (Oslo, Stavanger, Kristiansand) og Trondheim). Bonferroni post hoc test.

Jevnt over uttrykker samarbeidsaktørene en enighet i temaene som framstilles i tabell 9.7. Dersom vi ser på utviklingen fra tidlig versus sent i prosjektperioden, har samtlige spørsmål fått økte gjennomsnittsverdier fra 2007 til 2008, men økningen er ulik på de ulike spørsmålene. Samarbeidsaktørene mener i signifikant større grad at de fått tilstrekkelig informasjon om prosjektet i 2008 enn i 2007 (t-test, t-verdi=-3.25, df=167, p<.01). Den totale gjennomsnittsverdien er økt fra 3,82 til 4,29, og det har skjedd en økning i samtlige prosjektkommuner. Det er imidlertid bare Stavanger som har opplevd en signifikant økning (t-test, t-verdi=-2.57, df=44, p<.05). Samarbeidsaktørene i Kristiansand er de som i størst grad oppgir at de har fått tilstrekkelig informasjon i både 2007 og 2008. Kristiansand opplever dette i sig-

nifikant større grad enn Oslo både i 2007 (ANOVA, F-verdi=3.36, df=82, p<.05) og i 2008 (ANOVA, F-verdi=2.96, df=85, p<.05).

Det er små forskjeller både internt i og mellom kommunene fra 2007 til 2008 når det gjelder i hvilken grad samarbeidsaktørene opplever at de er en del av et Oppfølgingsteam. Den eneste signifikante endringen er at samarbeidsaktører i Stavanger opplever seg mer som en del av Oppfølgingsteam i 2008 enn de opplyste i 2007 (t-test, t-verdi=-2.67, df=44, p<.05). Det er ingen store endringer eller forskjeller mellom byene i respondentenes skåring på spørsmål om i hvilken grad samarbeidsaktørenes etat/virksomhet er en del av et Oppfølgingsteam.

Samarbeidsaktørene rapporterer i signifikant høyere grad i 2008 enn i 2007 at det ligger kreativitet i utformingene av tiltakene (t-test, t-verdi=-2.12, df=166, p<.05), og at tiltakene for unge lovbrytere er samordnet mellom de ulike etatene (t-test, t-verdi=-2.14, df=167, p<.05). Denne endringen har skjedd om en ser alle byer under ett, men det er bare i Oslo man opplever en signifikant økning i at tiltakene er samordnet (t-test, t-verdi=-2.25, df=40, p<.05). I forhold til kreativitet i utforming av tiltak, plasserte Kristiansand seg signifikant høyere på skalaen enn Oslo både i 2007 (ANOVA, F-verdi=3.98, df=81, p<.05) og i 2008 (ANOVA, F-verdi=3.18, df=85, p<.05). Når det gjelder i hvilken grad samarbeidsaktørene opplever at

tiltakene er samordnet, opplevde de i Kristiansand dette i signifikant høyere grad enn samarbeidsaktører i de tre andre prosjektkommunene i 2007 (ANOVA, F-verdi=7.72, df=82, p<.001), men i 2008 gjaldt dette bare i forhold til Stavanger (ANOVA, F-verdi=4.98, df=85, p<.01).

Det er ikke signifikante endringer fra tidlig i prosjektperioden til slutten når det gjelder skriftlige planer. Imidlertid oppgav samarbeidsaktørene i Oslo i lavere grad enn i de øvrige byene at det fantes skriftlige planer (ANOVA, F-verdi=4.59, df=77, p<.01). I 2008 kom Oslo opp på et nivå hvor de ikke lengre ligger signifikant lavere enn de øvrige prosjektkommunene.

TABELL 9.8

Informasjon om, organisering av og samarbeid med Oppfølgingsteamene fordelt i forhold til år og prosjektkommunene (forts.). (Skalaen strekker seg fra 1= svært liten grad, til 5= svært stor grad, gjennomsnitt, ANOVA, t-test uavhengig utvalg)

I HVILKEN GRAD OPPLEVER DU AT:					
- du og din etat har et klart mandat i oppfølgingen av unge lovbrytere			- samtlige aktører i Oppfølgingsteamet har en felles forståelse av rollefordeling		
Sted	2007	2008	Sted	2007*	2008
Oslo	3,26	3,37	Oslo**	2,70k,t	3,61
Stavanger	3,32	3,15	Stavanger	3,06	3,37
Kristiansand	3,87	3,55	Kristiansand	3,87o	3,79
Trondheim	3,48	3,55	Trondheim	3,48o	3,45
Totalt	3,45	3,38	Totalt**	3,23	3,54
- det er en klar ansvarsfordeling mellom aktørene i Oppfølgingsteamet			- det er et forpliktende samarbeid mellom etater og virksomheter i oppfølgingen av unge lovbrytere		
Sted	2007*	2008	Sted	2007*	2008
Oslo**	2,83k,t	3,44	Oslo**	2,61s,k,t	3,39
Stavanger	3,41	3,35	Stavanger	3,56o	3,48
Kristiansand	4,00o	3,80	Kristiansand	3,80o	3,90
Trondheim	3,60o	3,70	Trondheim	3,44o	3,65
Totalt	3,41	3,56	Totalt**	3,30	3,60
- det er et strukturert samarbeid mellom etater og virksomheter i oppfølgingen av unge lovbrytere			- brukeren får en opplevelse at etatene samarbeider godt		
Sted	2007*	2008	Sted	2007*	2008
Oslo**	2,39s,k,t	3,56	Oslo**	2,68k,t	3,22
Stavanger	3,39o	3,30	Stavanger	3,00k	3,32
Kristiansand	3,80o	3,80	Kristiansand	3,73o,s	3,79
Trondheim**	3,16o	3,60	Trondheim	3,32o	3,42
Totalt**	3,11	3,54	Totalt**	3,15	3,43

*=Signifikant forskjell mellom prosjektkommunene p-verdi<.05. **=Signifikant forskjell fra 2007 til 2008, p-verdi<.05. o,s,k,t =indikerer hvilke prosjektkommune som er signifikant forskjellige fra hverandre o(slo), s(stavanger), k(kristiansand) og t(trondheim). Bonferroni post hoc test.

Tabell 9.8 fortsetter å vise svarfordelinger i forhold til tema gruppert under informasjon om, organisering av og samarbeid med Oppfølgingsteamene. Det er ingen store endringer fra 2007 til 2008 når det gjelder klarhet i mandatet for oppfølgingen av unge lovbytere. Gjennomsnittet ligger litt under "I stor grad". Det er heller ingen store forskjeller mellom byene i svarfordelen på dette spørsmålet. Det har imidlertid skjedd en signifikant endring i opplevelse av at aktørene rundt Oppfølgingsteamene har en felles forståelse av rollefordeling. Det er særlig samarbeidsaktører i Oslo som hever gjennomsnittet (t-test, t-verdi=-3.16, df=39, p<.01). Også Stavanger øker i tidsperioden fra prosjektstart til prosjektslutt på dette spørsmålet, men ikke i signifikant grad. Om alle de fire byene betraktes under ett, oppgir respondentene i høyere grad ved prosjektslutt at samarbeidsaktørene har en felles forståelse av rollefordelinger (t-test, t-verdi=-2.24, df=163, p<.05). I 2007 rapporterte samarbeidsaktørene i Oslo i signifikant lavere grad enn i Kristiansand og Trondheim at samarbeidsaktørene har en felles forståelse av rollefordelinger (ANOVA, F-verdi=6.55, df=80, p<.01). I 2008 kom Oslo på nivå med de øvrige byene.

Dette er et mønster som går igjen i svarene av de resterende spørsmålene som er inkludert i tabell 9.8: Samarbeidsaktørene i Oslo opplever i høyere grad ved prosjektslutt en klar ansvarsfordeling mellom aktørene i Oppfølgingsteamet (t-test, t-verdi=-2.05, df=39, p<.05). I 2007 plasserte respondentene Oslo signifikant lavere på skalaen på dette spørsmålet enn det samarbeidsaktørene i Kristiansand og Trondheim gjorde (ANOVA, F-verdi=6.88, df=79, p<.001). Dette jevnet seg ut i 2008. Oslo lå i 2007 også signifikant lavere enn de øvrige byene på spørsmålet om det er et forpliktende samarbeid mellom aktørene i forhold til Oppfølgingsteamene (ANOVA, F-verdi=8.34, df=80, p<.001), men ble skåret høyere på skalaen i 2008 (t-test, t-verdi=-2.29, df=39, p<.05). På spørsmålet om forpliktende samarbeid, har det skjedd en bedring (høyere skår) totalt sett for samtlige Oppfølgingsteam (t-test, t-verdi=-2.20, df=164, p<.05). Tilsvarende skårer samarbeidsaktørene Oslo lavere i 2007 enn de øvrige byer på spørsmålet om det er et strukturert samarbeid mellom etater (ANOVA, F-verdi=12.66, df=80, p<.001). I 2008 har Oslo hevet seg betraktelig (t-test, t-verdi=-4.54, df=39, p<.001), sammen med Trondheim (t-test, t-verdi=-2.14, df=43, p<.05). Totalt sett har samtlige Oppfølgingsteam blitt skåret høyere på dette spørsmålet (t-test, t-verdi=-3.31, df=164, p<.01). I 2008 var det ingen signifikante forskjeller mellom prosjektkommunene når det gjelder dette spørsmålet.

Også på det siste spørsmålet gjengitt i tabell 9.8 skårer Oslo bedre ved prosjektslutt enn ved prosjektstart (t-test, t-verdi=-2.35, df=38, p<.05). Denne økningen bidrar også til at alle de fire Oppfølgingsteamene sett under ett får en høyere skår i 2008 slik at brukeren får en opplevelse av at etatene samarbeider godt (t-test, t-verdi=-2.31, df=159, p<.05). I 2007 skåret samarbeidsaktørene i Oslo sammen med de i Stavanger lavere på dette spørsmålet enn de i Kristiansand. Oslo skåret også lavere enn Trondheim (ANOVA, F-verdi=6.20, df=79, p<.01), mens det var ingen signifikante forskjeller mellom Oppfølgingsteamene i 2008.

Tabellene 9.7 og 9.8 viser et klart og gjennomgående mønster: For det første ligger særlig Kristiansand mye høyere og på mange måter bedre an tidlig i prosjektperioden enn de øvrige byene. Dette kan kanskje forklares slik som tidligere nevnt at det i Kristiansand over lengre tid er jobbet godt med unge lovbytere, blant annet i form av ungdomskontrakter. Det er usikkert om vi i denne undersøkelsen har greid å skille ut de erfaringene samarbeidsaktørene har med Oppfølgingsteam i Kristiansand og ikke de erfaringene de har med tidligere prosjekt og samarbeid rundt unge lovbytere. Det andre klare mønsteret i tabellene er at samarbeidsaktørene skårer høyere og mer positivt på skalaene ved prosjektslutt enn ved prosjektstart. Særlig har Oslo hevet seg betraktelig i prosjektperioden og er i 2008 på nivå med de andre byene. Ved prosjektslutt er det færre forskjeller mellom Oppfølgingsteamene, og de skåres alle jevnt over høyere av respondentene.

9.4 Kommunenes oppfølging av unge lovbytere

Spørreskjemaet omhandler blant annet hvordan kommunen arbeider med unge lovbytere. Identiske spørsmål er stilt i begge datainnsamlingene for å kunne registrere eventuelle endringer og utviklinger i løpet av prosjektperioden. Tabellene 9.9 og 9.10 viser resultatene fra disse spørsmålene.

TABELL 9.9

Oppfølgingsarbeidet i kommunen fordelt i forhold til år og prosjektkommunene. (Skalaen strekker seg fra 1= svært liten grad, til 5=I svært stor grad, gjennomsnitt, ANOVA, t-test uavhengig utvalg)

I HVILKEN GRAD VIL DU SI AT:					
- unge lovbrøyttere blir ansvarliggjort for sine handlinger			- unge lovbrøyttere blir konfrontert med ofrene for sine handlinger		
Sted	2007	2008	Sted	2007	2008*
Oslo	3,38	3,11	Oslo	2,81	2,78t
Stavanger	3,32	3,37	Stavanger	3,00	2,59t,k
Kristiansand	3,53	3,60	Kristiansand	3,14	3,37s
Trondheim	3,21	3,60	Trondheim**	2,79	3,50o,s
Totalt	3,34	3,42	Totalt	2,90	3,02
- oppfølgingen av unge lovbrøyttere fra ulike aktører og etater er samordnet			- reaksjonen på lovovertrødelsen står i forhold til lovovertrødelsens alvorlighetsgrad		
Sted	2007*	2008	Sted	2007	2008
Oslo	2,76k	3,06	Oslo	3,19	2,89
Stavanger	3,15	3,23	Stavanger	3,24	3,19
Kristiansand	3,53o,t	3,60	Kristiansand	3,13	3,32
Trondheim	2,96k	3,30	Trondheim	3,07	3,11
Totalt**	3,06	3,30	Totalt	3,15	3,13
- reaksjonen på lovovertrødelsen tar hensyn til den unges livssituasjon og behov			- reaksjonen på lovovertrødelsen tar hensyn til offerets behov		
Sted	2007*	2008	Sted	2007	2008
Oslo	3,48	3,22	Oslo	2,76	2,94
Stavanger	3,67	3,44	Stavanger	2,78	2,74
Kristiansand	3,87t	3,79	Kristiansand	2,80	2,78
Trondheim**	3,07k	3,70	Trondheim**	2,71	3,30
Totalt	3,45	3,54	Totalt	2,76	2,93
- reaksjonen på lovovertrødelsen tar hensyn til samfunnets behov			- reaksjonen på lovovertrødelsen tar hensyn til lokalmiljøets behov		
Sted	2007	2008	Sted	2007	2008
Oslo	3,10	2,71	Oslo	2,76	2,74
Stavanger	3,06	3,07	Stavanger	2,83	2,96
Kristiansand	3,07	3,22	Kristiansand	2,93	3,00
Trondheim	2,93	3,25	Trondheim	2,61	3,05
Totalt	3,02	3,07	Totalt	2,76	2,94

*=Signifikant forskjell mellom prosjektkommunene p-verdi<.05. **=Signifikant forskjell fra 2007 til 2008, p-verdi<.05. o,s,k,t =indikerer hvilke prosjektkommuner som er signifikant forskjellige fra hverandre (slo), (stavanger), k(ristiansand) og t(trondheim). Bonferroni post hoc test.

Tabell 9.9 viser at det er ingen store endringer fra tidlig til sent i prosjektperioden, eller forskjeller mellom prosjektkommunene når det gjelder i hvilken grad samarbeidsaktørene vurderer at unge lovbrøyttere blir ansvarliggjort for sine handlinger. Det er heller ingen store endringer i skårer for de fire Oppfølgingsteamene sett under ett i forhold til hvordan de vurderer at unge

lovbrøyttere blir konfrontert med ofrene for sine handlinger. Imidlertid skårer respondentene fra Trondheim i signifikant høyere grad på dette ved slutten av prosjektperioden enn hva de gjorde ved prosjektstart. (t-test, t-verdi=-2.94, df=46,p<.01). I 2008 var det blitt større forskjeller i skårer mellom Oppfølgingsteamene på dette spørsmålet (ANOVA, F-verdi=8.38, df=79,p<.001); Trond-

heim skårer signifikant høyere enn Oslo og Stavanger, mens Kristiansand plasserer seg høyere enn Stavanger på skalaen på dette spørsmålet.

På spørsmålet om i hvilken grad oppfølgingen er samordnet, svarer respondentene totalt sett at samordningen er bedre ved prosjektslutt enn tidlig i prosjektperioden (t-test, t-verdi=-2.19, df=166, p<.05). Ved prosjektstart vurderte samarbeidsaktørene i Kristiansand signifikant høyere grad at de har en samordning mellom etater enn det respondentene gjorde i Trondheim og Oslo (ANOVA, F-verdi=4.85, df=83, p<.01), men det er ingen signifikante forskjeller mellom Oppfølgingsteamene på dette området i 2008.

Når det gjelder i hvilken grad reaksjonen på lovovertrедelsen står i forhold til overtredelsens alvorlighets-

grad, er det verken endringer over tid eller forskjeller mellom Oppfølgingsteamene. Det er heller ingen endringer over tid totalt sett når det gjelder i hvilken grad samarbeidsaktørene mener at reaksjonen på lovovertrедelsen tar hensyn til den unges livssituasjon og behov. I 2007 mente samarbeidsaktørene i Trondheim i lavere grad enn de i Kristiansand at reaksjonen tok hensyn til den unges livssituasjon og behov (ANOVA, F-verdi=4,54, df=81, p<.01). I 2008 vurderer Trondheimsaktørene dette annerledes og i høyere grad (t-test, t-verdi=-2.43, df=46, p<.05), og forskjellen mellom Oppfølgingsteamene er nær visket ut. Resultatene viser at samarbeidsaktørene vurderer at en tar hensyn til offerets behov i relativ liten grad. Dette spørsmålet er et av de få hvor gjennomsnittsverdien er lavere enn midtpunktet som er "I noen grad". Det vil si at gjennomsnittlig har en i Oppfølgingsteamene vurdert at offerets behov blir ivarettatt

TABELL 9.10

Oppfølgingsarbeidet i kommunen fordelt i forhold til år og prosjektkommunene forts.

(Skalaen går fra 1=I svært liten grad, til 5=I svært stor grad, gjennomsnitt, ANOVA, t-test uavhengig utvalg)

I HVILKEN GRAD VIL DU SI AT:					
- familien og nettverket blir mobilisert i oppfølgingen av den unge lovbyrteren			- saksbehandlingstiden i straffekjeden av mindreårige lovbyrtere er tilfredsstillende		
Sted	2007	2008	Sted	2007	2008
Oslo	3,19	3,32	Oslo	2,95	2,50
Stavanger	3,05	3,22	Stavanger	3,00	2,77
Kristiansand	3,79	3,74	Kristiansand	3,29	3,06
Trondheim	3,07	3,50	Trondheim	3,00	2,95
Totalt	3,22	3,42	Totalt	3,04	2,81
- effekten av oppfølgingen av unge lovbyrtere blir dokumentert			- oppfølgingsarbeidet av den enkelte unge lovbyrter er forutsigbar		
Sted	2007	2008	Sted	2007	2008*
Oslo	3,00	3,05	Oslo	2,65	2,95k
Stavanger	2,89	3,35	Stavanger	2,94	3,30
Kristiansand	3,00	3,29	Kristiansand	3,36	3,67o
Trondheim	2,70	3,15	Trondheim	2,85	3,30
Totalt**	2,87	3,22	Totalt**	2,91	3,30
- ungdommen har reell mulighet til å påvirke oppfølgingsarbeidet			- foreldrene/foresatte har reell mulighet til å påvirke oppfølgingsarbeidet		
Sted	2007	2008	Sted	2007	2008*
Oslo	3,29	3,21	Oslo	3,38	3,28k
Stavanger	3,53	3,44	Stavanger	3,42	3,37k
Kristiansand**	3,43	3,89	Kristiansand**	3,57	4,00o,s
Trondheim	3,26	3,53	Trondheim	3,04	3,47
Totalt	3,36	3,51	Totalt	3,31	3,51

*=Signifikant forskjell mellom prosjektkommunene p-verdi<.05. **=Signifikant forskjell fra 2007 til 2008, p-verdi<.05. o,s,k,t =indikerer hvilke prosjektkommuner som er signifikant forskjellige fra hverandre o(slo), s(stavanger), k(ristiansand) og t(trondheim). Bonferroni post hoc test.

et sted mellom "I liten grad" og "I noen grad". Det er ingen forskjeller mellom Oppfølgingsteamene – verken i 2007 eller 2008, men samarbeidsaktørene i Trondheim vurderer at man i kommunen i større grad tar hensyn til offerets behov ved prosjektslutt (t-test, t-verdi=-2.33, df=46, p<.05).

Samarbeidsaktørene mener at reaksjonen på lovover-tredelsen i noen grad tar hensyn til samfunnets behov. Det er ingen utvikling i dette synet fra prosjektstart til prosjektslutt. Det er heller ingen forskjeller mellom respondentene fra de fire byene i denne vurderingen. Det er heller ingen utvikling eller forskjeller mellom prosjektkommunene i synet på i hvilken grad reaksjonen tar hensyn til lokalmiljøets behov. Imidlertid indikerer resultatene i tabell 9.9 at samarbeidsaktørene vurderer at lokalmiljøets behov i mindre grad blir ivaretatt enn storsamfunnets behov.

Tabell 9.10 viser at det er ingen forskjell mellom prosjektkommunene i vurderingen av i hvilken grad familien og nettverket blir mobilisert, eller i vurderingen om saksbehandlingstiden er tilfredsstillende. I forhold til det førstnevnte mener samarbeidsaktørene at familiene og det sosiale nettverket "I noen grad" til "I stor grad" blir mobilisert i oppfølgingsarbeidet, mens de bare "I noen grad" mener at saksbehandlingstiden er tilfredsstillende i straffekjeden av unge lovbrøyttere. Det er ingen utvikling fra prosjektstart til prosjektslutt i samarbeidsaktørenes vurdering av disse to spørsmålene.

Ved prosjektslutt vurderer samarbeidsaktørene at oppfølgingsarbeidet i høyere grad blir dokumentert (t-test, t-verdi=-2.55, df=157, p<.05), og at det i høyere grad er forutsigbar (t-test, t-verdi=-3.23, df=161, p<.01). Det har imidlertid ikke skjedd signifikante endringer for det enkelte Oppfølgingsteam, men samlet sett er endringen såpass stor at den er signifikant. Ved prosjektslutt vurderer for øvrig samarbeidsaktørene i Kristiansand en høyere grad av forutsigbarhet i oppfølgingsarbeidet enn hva samarbeidsaktørene i Oslo gjør (ANOVA, F-verdi=3.29, df=83, p<.05).

Samarbeidsaktørene vurderer at ungdommen og de foresatte "I noen grad" til "I stor grad" har en reell mulighet til å påvirke oppfølgingsarbeidet i de fire Oppfølgingsteamene. Med unntak av Kristiansand har ikke denne brukermedvirkningen endret seg fra prosjektstart til prosjektslutt (ungdom; t-test, t-verdi=-2.43, df=31, p<.05; foresatte; t-test, t-verdi=-2.15, df=30, p<.05).

Ved prosjektslutt i 2008 vurderer samarbeidsaktørene i Kristiansand at de foresatte i større grad har mulighet til påvirkning i oppfølgingsarbeidet enn vurdering av grad av brukermedvirkning hos respondentene i Stavanger og Oslo (ANOVA, F-verdi=3.74, df=81, p<.05).

9.5 Barrierer i oppfølgingsarbeidet

I spørreskjemaet er det stilt spørsmål om i hvilken grad ulike rammer som lowerk, organisering og økonomi oppleves som barrierer i oppfølgingen av unge lovbrøyttere. Hensikten med spørsmålene er både å identifisere eventuelle barrierer i de ulike prosjektkommunene, og å registrere eventuelle endringer i barrierer fra prosjektstart til prosjektslutt.

I tabell 9.11 kan man legge merke til at det er ingen barrierer som skåres til å være til stede "I stor grad" eller "I svært stor grad". De fleste barrierene som er oppgitt i tabellen, er til stede "I noen grad", det vil si rundt 3 på skalaen. Imidlertid er det snevre økonomiske rammer som rapporteres til å være den største barrieren både i 2007 og i 2008. Tabell 9.11 viser også at det er ingen store (signifikante) endringer i opplevde barrierer fra prosjektstart til prosjektslutt. På samtlige spørsmål er den totale gjennomsnittsverdien gått ned ved prosjektslutt. Det vil si at samarbeidsaktørene rapporterer mindre barrierer, men ikke i signifikant lavere grad. Selv om det ikke er store endringer fra prosjektstart til prosjektslutt, viser tabell 9.11 at det er færre forskjeller mellom Oppfølgingsteamene i rapporterte barrierer i 2008 enn 2007. Faktisk er det ingen signifikante forskjeller mellom Oppfølgings-teamene ved prosjektslutt, hvor det ved prosjektstart var forskjeller i opplevde barrierer på fem av de seks spørsmålene som dekket temaet barrierer.

Jevnt over er det Oslo som opplever barrierene til å være flest i antall og størst i omfang – både ved prosjektstart og prosjektslutt. Som nevnt, er forskjellene mellom Oslo i forhold til de tre andre prosjektkommunene mindre ved prosjektslutt. I 2007 rapporterte samarbeidsaktørene i Oslo i større grad enn de i Trondheim at ulikt lowerk gjorde de vanskeligere å samordne oppfølgingen mellom ulike etater og aktører (ANOVA, F-verdi=2.84, df=84, p<.05). Ved prosjektstart opplevde samarbeidsaktørene i Oslo i større grad enn samarbeidsaktørene i de øvrige tre prosjektkommunene at taushetsplikten gjør det vanskelig å samordne opp-

følgningen mellom ulike etater og aktører (ANOVA, F-verdi=9.49, df=85, p<.001).

I Oslo rapporterer respondentene også ved prosjektstart i større grad enn de i Kristiansand at snevre økonomiske rammer gjør det vanskelig å samordne oppfølgingen mellom ulike etater og aktører (ANOVA, F-verdi=4,98, df=82, p<.01). Andre arbeidsoppgaver gjør det vanskelig å prioritere tverretattlig arbeid om oppfølging av unge lovbrytere (ANOVA, F-verdi=3.16, df=84, p<.05). Dessuten gjør ulik forståelse av ungdommens vansker og behov hos ulike etater og aktører det vanskelig å samordne oppfølgingen (ANOVA, F-verdi=3.80, df=81, p<.05).

Tabell 9.12 viser hvor enige eller uenige samarbeidsaktørene er i ulike påstander angående samarbeid og forhold mellom etater som jobber med oppfølging av unge lovbrytere. Samlet sett tenderer samarbeidsaktørene mot å være uenige i påstanden om at tverretattlig samarbeid blir lite effektivt fordi mye tid går bort i møter og administrative oppgaver. Det har ikke vært endringer når det gjelder dette mellom prosjektstart og prosjekt-slutt. Både i 2007 og 2008 var samarbeidsaktører i Oslo mer enig i denne påstanden enn samarbeidsaktørene i Kristiansand (ANOVA, 2007:F-verdi=3.11, df=83, p<.05; 2008:F-verdi=4.14, df=84, p<.01).

TABELL 9.11

Barrierer i oppfølgingsarbeidet fordelt i forhold til år og prosjektkommunene (Skalaen strekker seg fra 1= svært liten grad, til 5=1 svært stor grad, gjennomsnitt, ANOVA, t-test uavhengig utvalg)

I HVILKEN GRAD OPPLEVER DU AT:					
- ulikt lovverk gjør det vanskelig å samordne oppfølgingen mellom ulike etater og aktører			- taushetsplikten gjør det vanskelig å samordne oppfølgingen mellom ulike etater og aktører		
Sted	2007*	2008	Sted	2007*	2008
Oslo	3,30t	2,94	Oslo	3,61s,k,t	3,00
Stavanger	2,90	2,73	Stavanger	2,65	2,48
Kristiansand	2,73	2,63	Kristiansand	2,27	2,21
Trondheim	2,67o	2,50	Trondheim	2,46	2,50
Totalt	2,91	2,70	Totalt	2,78	2,54
- snevre økonomiske rammer gjør det vanskelig å samordne oppfølgingen mellom ulike etater og aktører			- andre arbeidsoppgaver gjør det vanskelig å prioritere tverretattlig arbeid om oppfølging av unge lovbrytere		
Sted	2007*	2008	Sted	2007*	2008
Oslo	3,57k	3,39	Oslo	3,26k	3,22
Stavanger	3,11	2,96	Stavanger	3,25	2,74
Kristiansand	2,53o	3,11	Kristiansand	2,47o	3,05
Trondheim	3,22	3,21	Trondheim	3,19	3,05
Totalt	3,17	3,14	Totalt	3,09	2,99
- ulik forståelse av ungdommens problem hos ulike etater og aktører gjør det vanskelig å samordne oppfølgingen			- ulike prioriteringer hos ulike etater og aktører gjør det vanskelig å samordne oppfølgingen		
Sted	2007*	2008	Sted	2007	2008
Oslo	3,45k	3,00	Oslo	3,41	3,24
Stavanger	3,11	2,81	Stavanger	3,11	2,81
Kristiansand	2,40o	2,58	Kristiansand	2,67	2,79
Trondheim	3,00	2,94	Trondheim	3,04	2,90
Totalt	3,04	2,83	Totalt	3,08	2,92

*=Signifikant forskjell mellom prosjektkommunene p-verdi<.05. **=Signifikant forskjell fra 2007 til 2008, p-verdi<.05. o,s,k,t =indikerer hvilke prosjektkommuner som er signifikant forskjellige fra hverandre (slo), (stavanger), k(ristiansand) og t(trondheim). Bonferroni post hoc test.

TABELL 9.12

Barrierer i oppfølgingsarbeidet fordelt i forhold til år og prosjektkommunene forts.

(Skalaen går fra 1=Helt uenig, til 5=Helt enig, gjennomsnitt, ANOVA, t-test uavhengig utvalg)

HVOR ENIG ELLER UENIG I FØLGENDE PÅSTANDER**Tverretattlig samarbeid blir lite effektivt fordi mye tid går bort i møter og administrative oppgaver**

Sted	2007*	2008*
Oslo	3,04k	2,89k
Stavanger	3,00	2,59
Kristiansand	2,20o	1,95o
Trondheim	2,69	2,60
Totalt	2,77	2,51

Prosjektarbeid som "Oppfølgingsteam for unge lovbrytere" tar for mye tid sett i forhold til nytteverdien

Sted	2007*	2008
Oslo**	2,52k	2,00
Stavanger**	2,44	1,78
Kristiansand	1,73o	1,50
Trondheim	2,14	1,75
Totalt**	2,24	1,75

Prosjektet "Oppfølgingsteam for unge lovbrytere" vil bidra til at flere unge lovbryter avbryter en potensiell kriminell løpebane

Sted	2007*	2008
Oslo	3,43k	3,89
Stavanger**	3,75	4,22
Kristiansand	4,07o	3,50
Trondheim	3,89	4,15
Totalt	3,77	3,96

Kulturene i de ulike etatene er så ulike at det blir vanskelig å samarbeide

Sted	2007*	2008*
Oslo	2,83k	2,61k
Stavanger	2,50	2,59k
Kristiansand	1,80o	1,85s,o
Trondheim	2,43	2,20
Totalt	2,44	2,33

Det er en iboende mistillit mellom etater

Sted	2007*	2008*
Oslo	2,78k	2,67k
Stavanger	2,45k	2,04
Kristiansand	1,60o,s	1,85o
Trondheim	2,29	2,10
Totalt	2,34	2,14

*=Signifikant forskjell mellom prosjektkommunene p-verdi<.05. **=Signifikant forskjell fra 2007 til 2008, p-verdi<.05. o,s,k,t=indikerer hvilke prosjektkommuner som er signifikant forskjellige fra hverandre (oslo, st stavanger), k(kristiansand) og t(trondheim). Bonferroni post hoc test.

Samarbeidsaktørene er mer uenige i påstanden om at prosjektarbeid som "Oppfølgingsteam for unge lovbrytere" tar for mye tid sett i forhold til nytteverdien ved prosjektslutt enn ved prosjektstart (t-test, t-verdi=-4.01, df=167, p<.001). Det er særlig samarbeidsaktørene i Oslo (t-test, t-verdi=-2.13, df=39, p<.05) og Stavanger (t-test, t-verdi=2.99, df=43, p<.01) som har endret mest syn i forhold til dette. I tillegg var respondentene i Oslo signifikant mer enig i denne påstanden i 2007 enn hva de var i Kristiansand (ANOVA, F-verdi=3.16, df=83, p<.05). Denne forskjellen har utjevnet seg ved prosjektslutt. I forhold til påstanden "Prosjektet 'Oppfølgingsteam for unge lovbrytere' vil bidra til at flere unge lovbrytere avbryter en potensiell kriminell løpebane" er samarbeidsaktørene i Stavanger (t-test, t-verdi=-2.38, df=45, p<.05)

mer enige i den påstanden i 2008 enn i 2007. Imidlertid er det ingen signifikante endringer i synet på denne påstanden samlet sett. Hovedbegrunnelsen for dette er at samarbeidsaktørene i Kristiansand faktisk er mer uenig i denne påstanden ved prosjektslutt. Riktignok er denne endringen ikke signifikant, men motvirker at det blir en signifikant endring totalt sett. Ved prosjektstart var samarbeidsaktørene i Kristiansand mer enige i at Oppfølgingsteam vil bryte potensielle kriminelle karrierer enn hva de var i Oslo (ANOVA, F-verdi=3.82, df=85, p<.05). Denne forskjellen er ikke til stede i 2008.

De to siste påstandene handler om man er enige i at "Kulturene i de ulike etatene er så ulike at det blir vanskelig å samarbeide", og at "Det er en iboende

mistillit mellom etater". Det er ingen forskjeller fra prosjektstart til prosjektslutt i forhold til disse to påstandene, men i 2007 var samarbeidsaktørene i Oslo mer enige i den førstnevnte påstanden enn de i Kristiansand (ANOVA, F-verdi=4.58, df=85, p<.01). Denne forskjellen er også til stede i 2008, men da er også samarbeidsaktørene i Stavanger mer enige i denne påstanden enn de i Kristiansand (ANOVA, F-verdi=5.77,

df=84, p<.05). I forhold til påstanden om at det er en iboende mistillit mellom etater, var samarbeidsaktørene i Stavanger og Oslo mer enige i dette enn hva de var i Kristiansand (ANOVA, F-verdi=6.58, df=85, p<.05). I 2008 var ikke respondentene fra Stavanger mer enige i dette enn de i Kristiansand, men forskjellen mellom Oslo og Kristiansand er opprettholdt (ANOVA, F-verdi=3.83, df=84, p<.05).

9.6 Forståelse av målene for Oppfølgingsteam

TABELL 9.13

Forståelse av målene for Oppfølgingsteam, fordelt i forhold til år og prosjektkommunene (Skalaen strekker seg fra 1=Helt uenig, til 5=Helt enig, gjennomsnitt, ANOVA, t-test uavhengig utvalg)

MÅLET MED PROSJEKTET "OPPFØLGINGSTEAM FOR UNGE LOVBRYTERE" ER Å:					
- oppnå målsetning i handlingsplanen			- minske utgiftene til kommunen		
"Sammen mot barne- og ungdoms-kriminalitet"					
Sted	2007	2008	Sted	2007	2008
Oslo	3,95	3,95	Oslo	2,64	2,79
Stavanger	4,00	3,89	Stavanger	2,75	2,89
Kristiansand	3,93	4,25	Kristiansand	2,60	2,80
Trondheim	3,81	3,95	Trondheim	3,00	3,00
Totalt	3,91	4,00	Totalt	2,78	2,87
- bedre det tverrfaglige samarbeidet i kommunen			samordne og koordinere tiltak for å få et mer helhetlig tilbud		
Sted	2007*	2008	Sted	2007	2008
Oslo	4,14*	3,95	Oslo	3,86	4,16
Stavanger	3,55	3,67	Stavanger	4,05	4,11
Kristiansand	3,73	4,00	Kristiansand	4,13	4,35
Trondheim	3,54*	3,90	Trondheim**	3,86	4,26
Totalt	3,73	3,86	Totalt**	3,95	4,21
- bryte potensielle kriminelle karrierer			- vise at lovovertrедelser har konsekvenser		
Sted	2007	2008	Sted	2007	2008
Oslo	4,23	4,11	Oslo	4,00	4,00
Stavanger	4,11	4,38	Stavanger	3,58	3,96
Kristiansand	4,27	4,45	Kristiansand	4,07	3,85
Trondheim**	4,07	4,40	Trondheim**	3,96	4,25
Totalt**	4,15	4,34	Totalt	3,90	4,01

*=Signifikant forskjell mellom prosjektkommunene p-verdi<.05. **=Signifikant forskjell fra 2007 til 2008, p-verdi<.05. o,s,k,t =indikerer hvilke prosjektkommuner som er signifikant forskjellige fra hverandre (slo), (stavanger), (kristiansand) og (trondheim). Bonferroni post hoc test.

TABELL 9.14

Forståelse av målene for Oppfølgingsteam, fordelt i forhold til år og prosjektkommunene forts.
(Skalaen går fra 1=Helt uenig, til 5=Helt enig, gjennomsnitt, ANOVA, t-test uavhengig utvalg)

MÅLET MED PROSJEKTET "OPPFØLGINGSTEAM FOR UNGE LOVBRYTERE" ER Å:					
- bidra til at offeret får oppreisning/forsoning			- forsone lovbryter og offer		
Sted	2007*	2008	Sted	2007*	2008*
Oslo	3,24	3,47	Oslo	3,23t	3,53t
Stavanger	3,00t	3,04t	Stavanger	3,33	3,26t
Kristiansand	3,07t	3,32	Kristiansand	3,33	3,35t
Trondheim	3,79s,k	3,90s	Trondheim**	3,89o	4,30o,s,k
Totalt	3,33	3,40	Totalt	3,49	3,58
- diffust (mer staffasje enn innhold)					
Sted	2007	2008			
Oslo	2,50	2,37			
Stavanger	2,20	2,07			
Kristiansand	2,33	2,05			
Trondheim**	2,36	1,85			
Totalt**	2,35	2,08			

*=Signifikant forskjell mellom prosjektkommunene p-verdi<.05. **=Signifikant forskjell fra 2007 til 2008, p-verdi<.05. o,s,k,t =indikerer hvilke prosjekt-kommuner som er signifikant forskjellige fra hverandre o(slo), s(stavanger), k(kristiansand) og t(trondheim) Bonferroni post hoc test.

Tabellene 9.13 og 9.14 viser hva samarbeidsaktørene anser som målene for Oppfølgingsteam. Det målet for Oppfølgingsteam de samlet sett er mest enig i, er å bryte potensielle kriminelle karrierer. Tilsvarende er samarbeidsaktørene enige i å vise at lovovertrедelser har konsekvenser, og å følge opp målsetningene i samarbeidsplanen. Målene blir også forstått å være i forhold til å bedre det tverrfaglige samarbeidet i kommune, og å samordne og koordinere tiltak. Samarbeidsaktørene er ikke like enige i at målsetningen er å bidra til at offeret får oppreisning eller å oppnå forsoning mellom krenker og offer. De er uenige i at målsetningen er å minske utgiftene til kommunen, og særlig er de uenige i at målsetningene er diffuse og mer staffasje enn innhold.

Analyser av utviklingen fra prosjektstart til prosjektslutt viser at det bare er samarbeidsaktørene i Trondheim som på enkelte punkter har signifikant endret sine forståelser av hva målene ved Oppfølgingsteam er. I Trondheim er samarbeidsaktørene mer enige ved prosjektslutt at målet med oppfølgingsteam er å samordne og koordinere tiltak for å få skapt et mer helhetlig tilbud for den unge lovbryter (Trondheim: t-test, t-verdi=-2.53, df=45, p<.05; Totalt t-test, t-verdi=-2.87, df=168, p<.01); bryte potensielle kriminelle karrierer (Trondheim: t-test, t-verdi=-2.33, df=46, p<.05; Totalt t-

test, t-verdi=-2.21, df=167, p<.01); vise at lovovertrедelser har konsekvenser (Trondheim: t-test, t-verdi=-2.24, df=46, p<.05); forsone lovbryter og offer (Trondheim: t-test, t-verdi=-2.63, df=46, p<.05), samt at respondentene i mindre grad er enige om at målene for Oppfølgingsteamene er diffuse og er mer staffasje enn innhold (Trondheim: t-test, t-verdi=2.18, df=46, p<.05; Totalt t-test, t-verdi=2.01, df=169, p<.05).

Det er relativt små forskjeller mellom prosjektkommunene i forhold til forståelse av målene for Oppfølgingsteam, men der det er forskjell, er det ofte Trondheim som skiller seg ut. Kanskje med unntak med hensyn til enighet om at målet for Oppfølgingsteam er å bedre det tverrfaglige samarbeidet i kommunen. Ved prosjektstart var samarbeidsaktørene i Oslo mer enige i dette enn samarbeidsaktørene i Trondheim (ANOVA, F-verdi=3.04, df=84, p<.05). En vurdering av gjennomsnittsverdiene viser at Trondheim ligger på nivå med Stavanger. Derfor blir det mer korrekt å hevde at det er Oslo som skiller seg ut i forhold til dette målet. Ved prosjektslutt var det ingen store forskjeller mellom prosjektkommunene innen dette området. Vurderer man grad av enighet mellom respondentene knyttet til de fire Oppfølgingsteamene om målet er å bidra til at offeret får oppreisning/forsoning, samt å forsone lovbryter og offer, skiller Trondheim seg positivt ut både

ved prosjektstart og prosjektslutt. I 2007 er samarbeidsaktørene i Trondheim mer enige om at målet med Oppfølgingsteam, er å bidra til at offeret får oppreisning/forsoning enn hva de er i Stavanger og Oslo (ANOVA, F-verdi=5.65, df=83, p<.01). I 2008 er det bare forskjeller mellom de i Trondheim og Stavanger (ANOVA, F-verdi=4.43, df=84, p<.01). I forhold til målet om å forsone lovbryter og offer, er forskjellen mellom prosjektkommunene fra prosjektstart til prosjektslutt forsterket. I 2007 var samarbeidsaktørene i Trondheim mer enige i denne målsetningen enn hva de var i Stavanger og Kristiansand ANOVA, F-verdi=4.78, df=82, p<.01), mens man i Trondheim var mer enig i dette enn samtlige andre prosjektkommuner ved prosjektslutt (ANOVA, F-verdi=8.72, df=85, p<.001).

9.7 Erfaringer med Oppfølgingsteam

Ved prosjektslutt ble samarbeidsaktørene spurt om erfaringene de har hatt i prosjektperioden.

Figur 9.1 viser andelen av samarbeidsaktørene som svarte ja på spørsmålet om de opplever at Oppfølgingsteam har nådd den målgruppen den skal fange opp.

Figuren viser at det er en viss forskjell mellom prosjektkommunene, men jevnt over mener samarbeidsaktørene at målgruppen er nådd. Forskjellene mellom prosjektkommunene bunner ikke i at enkelte er uenige at målgruppen er nådd – bare to personer svarte nei på spørsmålet. Forskjellen skyldes at en større andel som svarte at de ikke vet om målgruppen er nådd.

Tabell 9.15 viser at samarbeidsaktørene er relativt enstemmige i å mene at arbeidet med Oppfølgingsteam "I stor grad" er tydelig annerledes enn hvordan kommunen tidligere jobbet i forhold til denne målgruppen. Tilsvarende mener de i mellom "I liten grad" til "I svært liten grad" at Oppfølgingsteam konkurrerer med andre tjenester og tiltak som eksempelvis MST.

På spørsmålet om Oppfølgingsteam har vært godt organisatorisk forankret, er det derimot forskjeller mellom prosjektkommunene. Samarbeidsaktørene i Kristiansand mener i signifikant høyere grad enn samarbeidsaktørene i Oslo og Stavanger at prosjektet har vært godt organisatorisk forankret (ANOVA, F-verdi=7.40, df=78, p<.001). Imidlertid mener samtlige samarbeidsaktører i alle fire prosjektkommuner "I stor grad" til "I svært stor grad" at Oppfølgingsteam bør videreføres etter endt forsøksperiode.

Figur 9.1 Andel som mener at Oppfølgingsteam har nådd målgruppen, fordelt i forhold til prosjektkommunene (prosent).

TABELL 9.15**Erfaringer med Oppfølgingsteam fordelt i forhold til prosjektkommunene (ANOVA)**

I hvilken grad	Sted	N	Gj.snitt	SD	F-verdi	P-verdi
opplever du at arbeidet med Oppfølgingsteam er tydelig annerledes enn hvordan kommunen tidligere jobbet med denne målgruppen?	Oslo	16	3,6	0,7	,691	,561
	Stavanger	23	3,8	0,7		
	Kristiansand	20	3,8	0,9		
	Trondheim	17	3,9	0,7		
	Total	76	3,8	0,8		
opplever du Oppfølgingsteam konkurrerer med andre tjenester og tiltak (som eksempelvis MST)?	Oslo	16	1,9	0,8	1,062	,371
	Stavanger	25	1,6	0,8		
	Kristiansand	18	1,6	0,8		
	Trondheim	17	1,4	0,6		
	Total	76	1,6	0,8		
mener du at Oppfølgingsteam har vært godt organisatorisk forankret?*	Oslo	16	3,1k	0,8	7,403	,000*
	Stavanger	25	3,4k	0,6		
	Kristiansand	18	4,2o,s	0,5		
	Trondheim	19	3,6	0,9		
	Total	78	3,6	0,8		
mener du at Oppfølgingsteam bør videreføres etter endt prosjektperiode?	Oslo	17	4,4	0,8	1,273	,289
	Stavanger	27	4,6	0,6		
	Kristiansand	20	4,7	0,7		
	Trondheim	20	4,8	0,4		
	Total	84	4,6	0,6		

*=Signifikant forskjell mellom prosjektkommunene p-verdi<.05. o,s,k,t =indikerer hvilke prosjektkommuner som er signifikant forskjellige fra hverandre o(slo), s(tavanger), k(ristiansand) og t(rondheim) Bonferroni post hoc test.

TABELL 9.16**Avhengighet av prosjektleder fordelt i forhold til prosjektkommunene (ANOVA)**

	Sted	N	Gj.snitt	SD	F-verdi	P-verdi
I hvilken grad oppfatter du at dette prosjektet (Oppfølgingsteam) har vært avhengig av prosjektleder?	Oslo	16	4,0	0,8	2,147	,102
	Stavanger	26	4,3	0,5		
	Kristiansand	16	3,8	0,9		
	Trondheim	19	4,3	0,8		
	Total	77	4,1	0,8		

Tabell 9.16 viser at samtlige samarbeidsaktører mener at Oppfølgingsteam "I stor grad" har vært avhengig av prosjektleder som person og ikke bare som funksjon. Det er ingen signifikante forskjeller mellom prosjektkommunene.

Det er en unison oppfatning blant samarbeidsaktørene at målgruppen til dels har fått et mye bedre tilbud som følge av Oppfølgingsteam. Skalaen på dette spørsmå-

let har gått fra 1:mye dårligere, via 2:dårligere; 3: som før; 4: bedre til 5: mye bedre. Gjennomsnittverdiene i tabell 9.17 er mellom 4.2 til 4.8. Det betyr at de aller fleste har krysset av for bedre eller mye bedre. Det er én forskjell mellom prosjektkommunene; Kristiansand har en meget høy gjennomsnittverdi og skåres høyere enn hva samarbeidsaktørene i Oslo og Trondheim gjør (ANOVA, F-verdi=4.80, df=78,p<.01).

TABELL 9.17**Har målgruppen fått et bedre tilbud fordelt i forhold til prosjektkommunene (ANOVA)?**

	Sted	N	Gj.snitt	SD	F-verdi	P-verdi
Opplever du at målgruppen har fått et dårligere eller bedre tilbud som følge av Oppfølgingsteam?*	Oslo	17	4,2k	0,4	4,795	,004
	Stavanger	26	4,3	0,6		
	Kristiansand	20	4,8o,t	0,4		
	Trondheim	19	4,2k	0,5		
	Total	82	4,4	0,5		

*=Signifikant forskjell mellom prosjektkommunene p-verdi<.05. o,s,k,t =indikerer hvilke prosjektkommuner som er signifikant forskjellige fra hverandre (oslo), s(stavanger), k(kristiansand) og t(trondheim) Bonferroni post hoc test.

TABELL 9.18**Oppfatning om Oppfølgingsteam har vært organisasjonsmessig riktig plassert fordelt i forhold til kommuner (% , n)**

	Oslo	Stavanger	Kristiansand	Trondheim	Total
Ja	52,6	59,3	75,0	73,7	64,7
Nei	10,5	3,7	0,0	0,0	3,5
Vet ikke	36,8	37,0	25,0	26,3	31,8
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
(n)	(19)	(27)	(20)	(19)	(85)

Tabell 9.18 viser at de fleste samarbeidsaktørene har en oppfatning av at Oppfølgingsteam har vært riktig organisasjonsmessig plassert. Det er ingen store forskjeller mellom prosjektkommunene, selv om enkeltpersoner i

Oslo og Stavanger (tre personer) ikke deler dette synet. Imidlertid er det en relativ stor andel i de fire kommunene som ikke vet, eller som ikke har noen mening om organisatorisk plassering av Oppfølgingsteamet.

Oppsummering og

konklusjoner

10.1 Datagrunnlaget i prosessevalueringen

Oppfølgingsteam for unge lovbytere har gått over en treårsperiode med avslutning ved utgangen av 2008. De fire prosjektkommunene; Kristiansand, Oslo, Stavanger og Trondheim, har besluttet å ta prosjektet over til drift.

Datagrunnlaget i denne studien er hentet via (A) semi-strukturerte, individuelle forskningsintervju av prosjektlederne – ett i hvert av de tre prosjektårene (Modul 1 i 2006, Modul 2 i 2007 og Modul 3 i 2008). (B) Styrings- og referansegruppene for de fire Oppfølgingsteamene ble intervjuet ved prosjektstart (Modul 1) i form av fokusgruppeintervju. (C) Fire påtalejurister ble intervjuet individuelt via et semi-strukturert forskningsintervju i evalueringens Modul 2, mens (D) fire ledere av forebyggende enhet i politiet ble intervjuet på samme måte som påtalejuristene i evalueringens Modul 3. (E) Elleve ungdommer fra de fire Oppfølgingsteamene ble i Modul 2 intervjuet individuelt ut fra en semi-strukturert intervju. (F) Majoriteten av de unge lovbyterne har i Modul 2 og 3 vært studert via instrumentet SAVRY ("Structured Assessment of Violence Risk in Youth"). Dette instrumentet predikerer faren for gjentatt voldsutøvelse ut fra kartlegging av karakteristika ved de unge. Vi har supplert dette instrumentet med å kartlegge enda flere bakgrunnsvariabler for å skape et bilde av hvilke ungdommer som inkluderes i Oppfølgingsteamene. (G) Åtte ungdommer knyttet til Oppfølgingsteamene i Stavanger og Trondheim ble intervjuet via K-SADS-PL ("Schedule for Affective Disorders and Schizophrenia - Present Life Version"). Det er et klinisk intervju for å kartlegge fortidig og nåtidig psykisk helse. (H) Det har også vært sendt ut 138 elektroniske spørreskjema (questback) via e-post ved prosjektstart og 171 ved prosjektslutt. Datatilfanget er derved fylldig og gir et godt innblikk i Oppfølgingsteamenes arbeid og de unge lovbyterne.

Datainnsamlingene i Modul 1 og 2 skulle gi styringsdata som ble gitt til prosjektlederne og oppdragsgiver. Data fra modulene viser at alle Oppfølgingsteamene har vært i tydelig utvikling i de tre prosjektårene, og de har funnet en klarere form – mest på innhold og utøvelse, mindre på organisatorisk plassering, med unntak for Kristiansand og Oslo.

10.2 Hovedfunn fra undersøkelserne via spørreskjema

Det bestemte inntrykket en sitter igjen med etter gjennomgangen av dataene fra spørreundersøkelsene, er at prosjektkommunene hovedsaklig skårer positiv på de aller fleste spørsmålene, og at utviklingen er positiv fra prosjektstart til prosjektslutt. Kristiansand utmerker seg med i all hovedsak å komme best ut – særlig i 2007, men også i 2008. På den andre siden er ikke avstanden fra samarbeidsaktørene i Kristiansand og samarbeidsaktørene i de øvrige prosjektkommunene like store ved prosjektslutt, og forskjellene er nær visket ut i 2008 på samtlige parametre. Imidlertid kan de positive resultatene som Kristiansand oppnår ved prosjektstart, tyde på at resultatene reflekterer at en i Kristiansand i lengre tid har jobbet aktivt mot målgruppen unge lovbytere. Det var etablert en struktur for å nå og å bistå målgruppen. Det dro man nytte av ved etablering av Oppfølgingsteamet. Samtidig er det nettopp derfor usikkert om spørreskjemaet har fanget opp forhold rundt Oppfølgingsteamet, eller om det registrerer mer det etablerte arbeidet med ungdommene. At Oppfølgingsteam ikke er et etablert navn og blir en del av ungdomssatsningen (jf. kap. 3.1), gjør det enda vanskeligere for informantene og oss evaluatorene å skille mellom hva som er Oppfølgingsteam og hva som er annet arbeid rettet mot samme målgruppe av unge i kommunen. Det er viktig å understreke at Kristiansand kommer meget positivt ut i resultatene fra spørreskjemaundersøkelsene, men hvor man trolig fanger opp kommunens totale innsats rettet mot ungdom mer enn bare Oppfølgingsteamets innsatser.

Oppfølgingsteamet i Oslo kommer på flere av parametrene i denne delen av studien noe dårligere ut enn de andre prosjektkommunene. Det gjelder særlig i forhold til Kristiansand. Samarbeidsaktørene i Oslo peker spesielt på flere barrierer enn hva respondentene i de øvrige byene gjør. Dette er barrierer mellom etater som ulikt lowerk, tolkning av taushetspliktsreguleringen, økonomiske rammevilkår og faglig forståelse av årsaker til ungdommens vansker og hva de trenger av hjelp, som igjen leder til utfordringer med å samordne oppfølgingen. Oslo er i en særstilling både når det gjelder størrelse, men også i forhold til hvor mange ulike etater og instanser Oppfølgingsteamet må samarbeide med siden de dekker flere bydeler. Dette kan delvis forklare flere av resultatene for Oppfølgingsteamet i Oslo. Det positive er at Oslo er den byen sammen med Trondheim, som har flest signifikante positive endringer fra prosjektstart til prosjektslutt. I 2008 skiller ikke

Oslo seg like mye fra de øvrige byene i forhold til opplevde barrierer. Imidlertid opplevde samarbeidsaktører i Oslo i 2008 flere barrierer enn de øvrige samarbeidsaktørene.

Trondheim kommer godt ut i spørreskjemaundersøkelsen. Dette gjelder særlig ved prosjektslutt. Som allerede påpekt, har Trondheim sammen med Oslo flest signifikante positive endringer fra prosjektstart til prosjektslutt. Trondheim skiller seg noe positivt ut i forhold til de andre prosjektkommunene når det gjelder spørsmål som at unge lovbytere blir konfrontert med ofrene for sine handlinger, at Oppfølgingsteam skal bidra til at offeret får oppreisning og skal forsone lovbytere og offer. Samarbeidsaktørene i Trondheim vektlegger dette i høyere grad enn samarbeidsaktører i de øvrige prosjektkommunene. Det kan reflektere den vekt Oppfølgingsteamet i Trondheim har lagt på å få fram tenkningen som karakteriserer restorative justice, omfattende bruk av stormøter, samtidig som Oppfølgingsteam i Trondheim er nært knyttet til Konfliktrådet med lang og bred erfaring i megling mellom krenker og offer.

I spørreskjemaundersøkelsen til samarbeidsaktører kommer Stavanger ut på det jevne. De ligger på nivå med de andre prosjektkommunene på de fleste parametrene. På de spørsmål hvor det var forskjell mellom svarfordeling hos samarbeidsaktører i Stavanger og de øvrige prosjektkommunene, var det en tendens til at Stavanger skilte seg "negativt" ut. Eksempelvis på spørsmål om at tiltakene er samordnet mellom etatene, at de unge blir konfrontert med ofrene og om foreldrene har reell påvirkningsmulighet.

En tydelig svakhet ved å benytte spørreskjema er at man som forsker ikke har tilstrekkelig styring med respondentenes forståelse av skalene. Mennesker varierer i hvordan de forholder seg til graderinger. Begreper som illustrerer dette er nivelleringstendens (det vil si at graderingene sentreres rundt skalaens midtpunkt for å være trygg på å ikke ha tatt i for mye eller for lite); *oppvurderingstendens* (en allmen positiv innstilling gjør at man skårer mer positivt enn det er grunnlag for); *"halo"-effekt* (et positivt inntrykk fra deler av et område overføres til å gjelde for hele saken/situasjonen/temaet etc.); samt at *første-* og *sisteinntrykket* (positivt eller negativt) farger helhetsinntrykket. Dette gjelder for enkeltpersoner, men når mennesker er i tett kontakt med hverandre, kan de påvirkes som gruppe til å ha mer systematiske feiltolkninger (bias).

Dette kan lett prege prosjektgrupper hvor samspillet mellom aktørene ofte er betydelig og at vellykket implementering forutsetter at man makter å skape entusiasme, å etablere felles forståelser og klare målsettinger. Man må derfor anta at noen av resultatene fra samarbeidsaktørene kan være preget av slike tilbøyeligheter. Besvarelsene av spørreskjemaene i oppstartfasen av Oppfølgingsteamene vil også delvis baseres på illusjoner og håp om hva man kan skape, kanskje mer enn fakta. Å evalueres kan også føre til at man skårer situasjonen mer positivt enn det kan være grunnlag for, fordi man ønsker å komme godt ut av vurderingen. Det kan også tenkes at noen av de som besvarer spørsmålene opplever det som en konkurranse når fire Oppfølgingsteam evalueres. Det kan anspore til å skjerpe innsatsen, men også å lede til at man ønsker å framstå så bra som mulig og nedtone vansker og tilkortkomninger. Det er grunn til å reflektere over slike fenomener når man vurderer resultater i forskning. Det er ofte vanskelig å bedømme om slike faktorer er til stede og i så fall hvor sterk innflytelse de har.

10.3 Sentrale data fra fokusgruppeintervju av styrings- og referansegruppene

Styrings- og referansegruppene for de fire Oppfølgingsteamene ble intervjuet i Modul 1, det vil si tidlig i prosjektperioden. Dataanalysene viser at de var i en nyorienteringsfase, hvor de var noe uklare på mål for og innholdet i Oppfølgingsteamene. Målgruppen for og organisatorisk plassering av Oppfølgingsteamene var de tydelige på, men de spriket langt mer når det gjaldt å definere hva restorative justice var og hva som skulle skille Oppfølgingsteamene fra etablerte tiltak i kommunen overfor målgruppen unge lovbytere.

Styrings- og referansegruppene var meget positive til Oppfølgingsteamene og mente dette representerte en satsning på å nå en grovt forsømt gruppe av unge som man tidligere ikke har lyktes særlig med å hjelpe. Disse informantene bekrefter forskningen som ligger bak opprettelsen av Oppfølgingsteamene om behovet for andre tiltaksvalg (jf. kap. 1), og den svake profitteringen unge lovbytere har på de tiltak som de i dag ofte tilbys (jf. kap. 5 og 8).

Mange av medlemmene i styrings- og referansegruppene har deltatt på de to samlingene hvor data fra Modulene 1 og 2 ble presentert. De har derved fått innspill til

videre utvikling og justeringer av Oppfølgingsteamene. Opprinnelig var et nytt intervju av styrings- og referansegruppene lagt til Modul 3 i evalueringsdesignet. I samarbeid med oppdragsgiver, ble det i stedet intervju av påtalejurist og leder av forebyggende enhet i politiet.

10.4 Sentrale data fra intervjuene med påtalejuristene

Påtalejuristene opplyser at Oppfølgingsteamene har en klar målgruppe og at disse fanges opp i ukentlige møter. De rapporterer om et faglig godt og smidig samarbeid med prosjektlederne om utvikling av vilkårene knyttet til påtaleunntatelsene. Det er to utfordringer påtalejuristene merker; det ene er grenseoppganger for hva som skal tas inn av alvorlig kriminalitet i Oppfølgingsteamene, og det andre er mangelfull kjennskap til tenkningen og metodene hos dommere når saker skal føres for retten. Påtalejuristene ser at det kan være behov for at slik informasjon kommer fra departementet og ikke fra påtalejuristene i forbindelse med enkeltsaker.

Påtalejuristene påpeker at deres kolleger tidlig i prosjektet viste noe skepsis til Oppfølgingsteam og tenkte det var en for lettform for sanksjon eller konsekvens. Mens prosjektet har utviklet seg, har påtalejuristene vi intervjuet merket at kollegene deres har vist mer interesse for Oppfølgingsteamene og uttrykt seg mer positivt om denne måten å bistå unge lovbrøyttere på.

Det er et viktig poeng for både påtalejuristene og prosjektlederne å få fram at én av de vesentligste suksessfaktorene i prosjektet er at det er én fast påtalejurist Oppfølgingsteamene forholder seg til. Det kreves en innsats for å forstå restorative justice og hvordan det skal gjennomføres vilkårene ved påtaleunntatelse. Det forutsetter kontinuitet av person, slik at ikke alle påtalejuristene ved en politistasjon kan benyttes.

10.5 Sentrale data fra intervjuene med lederne for forebyggende enhet i politiet

Lederne for forebyggende enhet i politiet mener at Oppfølgingsteam klart har bidratt til å bedre tilbudet for unge lovbrøyttere og at dette burde gjøres landsom-

fattende. Det er den tette oppfølgingen de trekker fram som mest markant skiller dette tilbudet fra de eksisterende tiltakene, og dernest metodevalget.

Flere av disse informantene rapporterer om god støtte og interesse for prosjektet fra sine ledere. Denne positiviteten omfatter også toppledelsen, som i sin etterspørsel av framdrift, egen deltagelse på møter og konferanser og i prioriteringer, viser at de vil satse på dette prosjektet.

Noen av lederne for forebyggende enhet i politiet forteller i forskningsintervjuene at de ønsker at flere ungdommer skulle vært nådd og at man må driste seg til å drøfte hvordan rutiner og arbeidsfordeling kan videreutvikles for å øke kapasiteten.

10.6 Sentrale data fra intervjuene med de unge lovbrøytterne

Elleve ungdommer fra de fire Oppfølgingsteamene ble intervjuet. Begge kjønn var representert, i tillegg til at de varierte i forhold til etnisk opprinnelse, alder, hvor lenge de hadde vært inkludert i Oppfølgingsteamene, antallet og typene av lovbruddene, og om de hadde profittert på vilkårene.

Brukermedvirkningen har for de fleste vært god; de har opplevd seg involvert og lyttet til tross at mange av dem hadde noe motstand mot tiltaket i begynnelsen. Noen av de unge opplyser at oppfølgingen har inkludert vel mange møter, men har samtidig fortalt at de har hatt nytte av en slik tett bistand.

De unge er gjennomgående meget positive til Oppfølgingsteamene. Det omfatter vilkårsvalgene og resultatene av oppfølgingen. De fremhever at det er den tette kontakten de har hatt med personer i Oppfølgings-teamet som har vært den største suksessfaktoren. Å holde seg borte fra sentrum på sene kvelder og netter, ruskontroll og kurs i sinnemestring, er andre vilkår de forteller å ha hatt nytte av.

Alle de unge uttrykte at de etter hvert var blitt aller mest motiverte for å inkluderes i Oppfølgingsteamene fordi gjennomføringen ville føre til at lovbruddene ikke ville hefte ved deres vandelsattester. De fleste av de unge vi intervjuet forteller at de generelt var motiverte for å gjøre en endring i sine liv. De håpet at Oppfølg-

ingsteamet kunne gi dem noe mer å vokse på enn det de ville ha gjort ved å få foreldrene til å betale for eksempel en ilagt bot. Det til tross for at de framholder at en bot ville ha vært mindre belastende for dem enn den tette og langvarige bistanden de har hatt fra Oppfølgingsteamene. Motivasjonen for de fleste indikerer derved at de tar beslutninger som skal hjelpe dem på lang sikt, altså at lovbruddet på sikt ikke skal fungere som et hinder for dem, i tillegg til ønsket om personlig utvikling. De unge mener at de nettopp har utviklet seg som personer som et resultat av tiltakene, og trekker fram at både venner og familie har påpekt det samme.

De unge som vi intervjuet ville ha anbefalt Oppfølgingsteam til en venn i samme situasjon som dem selv, men de understreker at tiltaket forutsetter motivasjon og at man ikke er for sterkt rusmiddelavhengig.

De unge forteller at de har en framtidsoptimisme på egne vegne etter inkludering i Oppfølgingsteamene, og at deres situasjon med sannsynlighet ville ha vært verre om de ikke hadde hatt bistand fra Oppfølgingsteamet.

10.7 Sentrale data fra intervjuene med prosjektlederne

Det har vært tre intervjuer med prosjektlederne, ett i hver av modulene. Første intervju, høsten 2006, hadde fokus på innfasing av prosjektet og organisatorisk forankring. Andre intervjurunde ble forskjøvet på grunn av prosjektlederbytte i Kristiansand og Oslo. Derved ble prosjektlederne i Stavanger og Trondheim intervjuet høsten 2007, og prosjektlederne i Kristiansand og Oslo våren 2008. Fokus var da på kapasitet, og karakteristika ved ungdommene i prosjektet. Tredje intervjurunde var høsten 2008. Målet med intervjuet var tredelt; kapasitet, overgang fra prosjekt til drift og effekt.

Prosjektlederne forteller at deres overordnede mål for Oppfølgingsteamene har vært å sikre godt tverrfaglig, forpliktende samarbeid, og tiltaksvalg som er dokumentert som effektive for unge lovbrytere. De har tydelig merket at ulike målsettinger, lowverk og føringer for etatene, samt ulik praksis har vært utfordrende for å skape gode samarbeidsforhold. Som eksempler nevner de tydelige variasjoner i tolkning av hvordan taushetsplikten skal tolkes og hva som kan fortelles, forståelse av hva ungdommene har av behov og hvilken hjelp som skal gis.

Prosjektlederne har tydelig variert i meninger i løpet av prosjektets tre år om det har vært behov for å ha felles møtepunkter med hverandre. I perioder har de etterlyst det, i andre har de uttrykt at det har variert om hvor interessant det er å engasjere seg i andres situasjoner siden Oppfølgingsteamene varierer i struktur og utfordringer. Å involvere seg i andres utfordringer kan oppleves som for krevende når man selv har vansker som skal løses og et betydelig arbeidspress. Ved siste intervju (2008), mente imidlertid samtlige prosjektledere at de som gruppe burde hatt flere møter med hverandre i prosjektperioden. Det har imidlertid vært avsatt midler for slik faglig aktivitet i oppdragsgivers (Justis- og politidepartementet) budsjett, slik at de etterlyste møter kunne ha vært initiert fra prosjektlederne. Prosjektlederne har vært samlet av oppdragsgiver én gang i halvåret med tilbakemelding fra prosessevalueringen, og ytterligere én årlig samling for prosjektlederne og alle andre personer som er sentrale i prosjektene.

Det alle prosjektlederne, og til dels påtalejuristene og lederne av forebyggende enhet i politiet har påpekt gjennom hele prosjektperioden, er behovet for et tettere samarbeid med Justis- og politidepartementet. De opplever at beskrivelsene av Oppfølgingsteam var så runde og vanskelig å tolke, at de hadde ønsket mer kontakt med oppdragsgiver for å sikre at prosjektet ble i tråd med intensjonene. Fra oppdragsgiver har det vært et ønske å la de ulike kommunene etablere ulike Oppfølgingsteam for så å kunne evaluere hvordan de ulike modellene fungerer. Imidlertid har det vært vanskelig og til dels skapt uro at rammene var så diffuse og vide, som de ble oppfattet å være.

Prosjektlederne har hatt et nybrottsarbeid siden restorative justice er forholdsvis ukjent i Norge (jf. kap. 4.5), og at Oppfølgingsteam for unge lovbrytere er et nytt konsept som skal plasseres i kommunal tjeneste og tilpasses den tiltaksviften kommunene har fra før. For Kristiansand har dette vært problematisk ved at de i forkant av prosjektet har etablert noen lignende tiltak som er tenkt til Oppfølgingsteam. Å skille ut Oppfølgingsteam som et distinkt tiltak ble vanskelig og ville med sannsynlighet gjøre at tiltaket fungerte dårligere fordi Oppfølgingsteamet ville bli noe på siden av det etablerte. For Oslo har det vært vanskelig å finne en hensiktsmessig organisatorisk plassering for Oppfølgingsteamet i betydningen hvordan styrings- og rapporteringslinjene skulle være. Det ble rapportert at Oslo kommune var uoversiktlig og at det ble sendt

motstridende signaler i organisasjonen og at for mye forble uvaklart, slik at det gikk ut over driften. I siste halvdel av prosjektperioden rapporterte informantene i Oslo at dette var bedret, men at det fortsatt var utfordringer knyttet til et byråkratisk system. Prosjektet i Stavanger reduserte for en periode sin aktivitet fordi det ikke var kapasitet i leddene som Oppfølgingsteamet var avhengig av for å ivareta de unge lovbrøytene. Etter en kortere tidsperiode ble det klart at kommunen skulle få styrket sin stab med å opprette flere stillinger og prosjektet kom tilbake til god drift. Prosjektlederen i Trondheim fant raskt ut at han skulle skifte strategi fra å primært informere om Oppfølgingsteamet og å forsøke å få etablert samarbeidsstrukturer, til å sette i gang med enkeltungdommer. Det ga en rask økning i etterspørsel, og teamet har vært meget etterspurt. Oppfølgingsteamet i Trondheim er det som har bistått flest ungdommer i prosjektperioden.

Prosjektlederne mener å ha funnet en møtестruktur som gjør at de når de ungdommer som er målgruppen for Oppfølgingsteamene. Det skjer i de ukentlige møtene de har med politiet og barnevernet (ofte barnevernsvakten). I disse møtene drøfter de om ungdommer som har begått alvorlig og/eller gjentatt kriminalitet kan passe for Oppfølgingsteamet.

Prosjektlederne forteller at de har en sterk støtte i sine ledere ved at de viser en interesse for prosjektet. Derimot varierer det i betydelig grad hvilken kunnskap de ulike lederne har om Oppfølgingsteamene. Flere av prosjektlederne rapporterer at det til tider har vært ensomt, og er glade for at de er rutinerne nok til å lede et prosjekt, kan kommunal forvaltning, kjenner målgruppen og kan en del om tiltaksmetoder. De framhever at prosjektleder må ha en slik erfaring for å kunne etablere og drifte prosjektet.

10.8 En høyrisikogruppe av unge

Oppfølgingsteam for unge lovbrøytene skal nå en høyrisikogruppe av unge. Ungdomskriminelle har ofte flere og alvorlige psykiske lidelser og nyttiggjør seg ikke mange av de tiltak de tradisjonelt har fått tilbud om. Det er en betydelig risiko for langvarig kriminalitet, voldsutøvelse og rusmiddelmissbruk for denne gruppen av unge. Risikofaktorer knyttet til utvikling av atferdsvansker, kriminalitet og rusmiddelmissbruk er også overlappende, og det er derfor en meget høy samfo-

rekomst (komorbiditet) mellom disse lidelsene (jf. kap. 5, 6 og 7).

Personer som lett reagerer med atferd ved stimuli når de antar det vil være belønnende, og som er sterkt opptatte av belønninger, reagerer ofte i liten grad på straff. De fortsetter sin atferd tross andres ignorering av den. Dette er et velkjent fenomen når personer har vansker med å hemme sine innskytelser på atferdsresponser når de er i ukjente situasjoner, overser angstvekkende situasjoner og i liten grad frykter straff (Fowles 2001). Mange av ungdommene med slike karakteristika innfrir kriteriene for psykopati ved voksen alder (jf. kap. 5.3). Dette er den gruppen av unge med antisosialitet som er vanskelig å nå uansett oppfølgingsform og tiltaksvalg. Man må anta at en del av disse unge vil være i Oppfølgingsteamene fordi de er avviste fra andre systemer og ikke profitterer på tradisjonelle tiltak. Det er høyst uklart om prosjektlederne i Oppfølgingsteamet er bevisst dette. Det er også uklart om de ansatte i Oppfølgingsteamene har skaffet seg tilstrekkelig erfaring til å kunne identifisere disse ungdommene, eller om de kommer til å "kladde" i form av å prøve tiltak, for så å konkludere etter mange nederlag med at tid har gått, og at ungdommene ikke profitterte på tiltakene. Det har ikke vært kartlagt hvor mange av de unge som har klare psykopatiske trekk, da dette leddet i SAVRY ikke har vært administrert (jf. kap. 6).

Mange ungdomskriminelle vil i voksen alder innfri kriteriene for dyssosial (antisosial) personlighetsforstyrrelse (jf. kap. 5). Dette er en lidelse som er spesielt forbundet med dårlig behandlingsrespons, vedvarende kriminalitet, bruk av flere typer rusmidler og høy suicidalfrekvens (Drake et al. 2004). En mindre gruppe av de som får diagnosen dyssosial personlighetsforstyrrelse, innfrir kriteriene for psykopati. Dette er de med mest notorisk og alvorlig kriminalitet (jf. kap. 5.3). Siden man har funnet at personer med dyssosial personlighetsforstyrrelse i liten grad er motivert for eller profitterer på tradisjonell psykoterapi, følges heller mange av disse opp av kriminal- og rusomsorgen. Studier viser at oppfølging kortere enn ett år, synes å gi lite effekt ved denne personlighetsforstyrrelsen (Roth & Fonagy 2005). Flere av ungdommen i Oppfølgingsteam vil innfri kriteriene for dyssosial personlighetsforstyrrelse når de blir 18 år (jf. kap. 5 og 7). Studiene sitert her indikerer derved at man via Oppfølgingsteamene må basere seg på å gi bistand som strekker seg over ett år. Det har vært praksisen i de fire Oppfølgingsteamene i prosjektperioden.

Oppfølgingsteamene har lagt seg til en tett, langvarig, konkret, multisystemisk tilnærming, som alle synes å kunne dokumenteres som viktige for å lykkes med denne utsatte gruppen av barn og unge (jf. kap. 8). Slik oppfølging synes å være vellykket for personer med alvorlige atferdsvansker og kriminalitet. Slike innsatser synes også å redusere forekomsten av psykiske lidelser hos dem (jf. kap. 8). Årsaken er at man retter innsatsen mot å redusere eller å fjerne alvorlige risikofaktorer og å forsterke eller å etablere beskyttelsesfaktorer (jf. kap. 5 og 6). Oppfølgingsteamene når derved en gruppe unge som lett faller fra og delvis også utstøtes av andre tiltak ved at de ikke makter å forholde seg til kravene eller forutsetningene som kreves for å få tjenesten. De behøver mer individuell oppfølging og en pågående stil fra tiltaksutøverne fordi deres motivasjon for bistand, utholdenhet i forhold til mål og det å forplikte seg, er svak (jf. kap. 5). Oppfølgingsteamene kjennetegnes nettopp av en tett, langvarig, konkret, multisystemisk tilnærming. De vil derved kunne bidra til å bedre de unge lovbryternes psykiske helse. Det er viktig, siden denne gruppen personer er lite motiverte for tradisjonell psykoterapi. Resultatene fra klinisk intervju indikerer nettopp at den psykiske helsen forbedres som følge av tiltak i Oppfølgingsteamene (jf. kap. 8).

10.9 Oppfølgingsteamene når målgruppen

Gjennomgangen av resultater fra kartleggingen via SAVRY viser at ungdommen som er innlemmet i Oppfølgingsteam har mange historiske, så vel som sosiale risikofaktorer, men særlig skårer ungdommen høyt på individuelle risikofaktorer. Det er en gruppe av risikofaktorer som blant annet omfatter negative holdninger, risikoatferd/lav impuls kontroll, rusmiddelmissbruk, sinnemestringsproblem, ADHD og lav tilknytning til skole. Dessuten er beskyttelsesfaktorer ofte ikke, eller bare i liten grad, til stede. Som en følge av at ungdommene skårer høyt på disse risikofaktorene og til dels lavt på beskyttelsesfaktorene, skårer de også høyt på klinisk skåre – som indikerer en meget betydelig risiko for framtidig voldsutøvelse. De unge i Oppfølgings-teamene er meget klart en høyrisikogruppe for framtidig voldsutøvelse og videre kriminalitet om de ikke får eller profitterer på tiltak (jf. kap. 6).

Noen av de unge Oppfølgingsteamene i Stavanger og Trondheim ble vurdert i forhold til psykiske lidelser via det kliniske intervjuet K-SADS-PL. Resultatene fra

denne vurderingen viste at forekomsten av alvorlige psykiske lidelser – både nåtidig og i fortid, forekom hos samtlige av de kartlagte ungdommene. Det rimer med andre studier. Utvalget på åtte ungdommer er for lite til at man kan generalisere funnet. Det er grunn til å anta at forekomsten av psykiske lidelser er høyfrekvent også hos de andre ungdommene, siden et halvannet times intervju (som testen forutsetter) leder til at de dårligst fungerende ikke kan delta.

Mange av de unge lovbyterne i Oppfølgingsteamene er knyttet til barneverntjenesten – ofte i forkant før de ble inkludert i Oppfølgingsteamene. Nyere forskning støtter opp om de som framkommer i denne studien. For eksempel dokumenterer Clausen og Kristofersen (2008) grundig at barneverns klienter har en meget dårlig psykisk helse, rusmiddelmissbruk, og majoriteten av dem mislykkes i voksenlivet ved at de har lite formell utdanning, er svakt knyttet til arbeidslivet og har økonomiske vansker. Studien fra Clausen og Kristofersen (op. cit.) harmonerer meget godt med de karakteristika som avdekkes av de unge lovbyterne i Oppfølgings-teamene ut fra kartleggingen via SAVRY og K-SADS-PL (jf. kap. 5, 6, 7 og 8).

Selv om dette er en belastet gruppe ungdommer i Oppfølgingsteamene, viser resultatene en relativ begrenset tilbakefallsprosent i dette prosjektet i forhold til hva vi vet gjelder for gruppen av unge med alvorlig og gjentagende kriminalitet. Over 55 prosent av ungdommen som det er gjennomført SAVRY på, har ingen lov- eller vilkårsbrudd etter at de ble med i Oppfølgingsteam. Det er et meget bra resultat i forhold til prognosen for denne gruppen, hvor mange av tiltakene ikke leder til at man lykkes med mer enn cirka 30 prosent av ungdommene (Kvelling 2007). Det er imidlertid vanskelig å sammenligne effekter av tiltak siden de studerte varierer betydelig i funksjonsnivå og prognose når eneste fellesfaktor mellom dem er å ha begått lovbrudd. Imidlertid er det for tidlig å trekke noen bastante konklusjoner om Oppfølgingsteamenes effekt i forhold til tilbakefall. Tidspunktet for måling er i mange tilfeller for nært lovbruddet, slik at ikke alle ennå har hatt tid til å få eventuelle tilbakefall.

10.10 Effekt av tiltakene

Det er få etablerte tiltak for unge lovbytere hvor effekten av tiltaket er dokumentert. Studier av MST (multisystemisk terapi) (Borduin et al. 1995, Henggeler, Melton & Smith 1992), som samlet omfatter over 400 voldelige

ungdomskriminelle, viser en reduksjon av antall nye arrestasjoner på 25 til 70 prosent i forhold til kontrollgruppen. I tillegg ble antall døgn den unge er plassert utenfor hjemmet, også betraktelig redusert. Det er ikke mulig nå å gi slike effektmål for Oppfølgingsteam, fordi de benytter en lang rekke etablerte tiltak i tillegg til at de selv har utviklet noen som supplerer det etablerte tiltaksapparatet. Man vil derfor måle både Oppfølgings-team og de andre tiltakene uten å kunne skille godt på hvem av dem som gir hvilken effekt. Gjennomføringen av vilkårene i Oppfølgingsteam indikerer imidlertid at effekten av Oppfølgingsteam er meget positive.

Mange av de unge lovbrøtterne i Oppfølgingsteamene har tiltak fra barneverntjenesten. Hovedinnsatsen av hjelpetiltak i barneverntjenesten er for aldersgruppen syv til 18 år. Det er økonomisk bistand, avlastning og plass i barnehage, som er de mest benyttede hjelpetiltak fra barnevernet (Gjerustad et al. 2006). Dette er tiltak med lav inngripen i privatlivet, er henholdsvis kompenserende, avlastende og stimulerende, men ikke endringsorienterte (kurative). Det kan delvis forklare de nedslående resultatene i Clausen og Kristofersens studie (op. cit.). Det er behov for å studere om de som blir unge lovbrøttere også har hatt slike for lette tiltak og ikke blitt hjulpet tilstrekkelig av barnevernet. Generelt er effekten av barnevernets hjelpetiltak dårlig studert og derfor meget uklar (Kristofersen et al. 2006). Akkurat som for barnevernet, så er det et behov for videre studier av tiltaksvalgene i Oppfølgingsteamene slik at valget av vilkår for påtaleunntatelse blir bedre dokumentert som riktig innsats.

En gjennomgang av 36 studier av restorative justice viste at metoden kunne vise til tydelig nedgang i gjen-tagelse av voldelighet og vinningskriminalitet – mer effektiv overfor vold enn vinningskriminalitet, mer effektiv ved mer framfor mindre alvorlig kriminalitet, og ved kriminalitet som er rettet mot personer enn når kriminaliteten ikke involverer en annen person direkte, og at offeret synes å ha positiv effekt av å møte gjerningspersonen(e) i et stormøte – i alle fall på kort sikt, og synes å redusere eventuell PTSD (posttraumatisk stresslidelse) (Sherman & Strang 2007).

Effektresultatene fra restorative justice (jf. avsnittet over) og Eides studier (jf. kap. 8.7), samt resultatene fra denne prosessevalueringen, må sies å være meget positive i betydningen at Oppfølgingsteamene lykkes å gi god hjelp til en høyrisikogruppe av unge som tidligere har profittert dårlig på tiltakene de har mottatt.

10.11 Typer av lovbrudd som er tenkt fulgt opp av Oppfølgingsteam

Oppfølgingsteamene skal omfatte unge lovbrøttere som begår alvorlig og/eller gjentatt kriminalitet. Det er imidlertid slik at ved de alvorligste krenkelser, er det statsadvokaten som tar ut påtale. Det forhindrer ikke at man kan tenke Oppfølgingsteam som en del av dette, eller parallelt med en straffesak og eventuell betinget eller ubetinget dom. Praksisen på dette området i de fire Oppfølgingsteamene er imidlertid uklar, og Oppfølgingsteamene har en for beskjeden rolle der det tas ut tiltale og saken kjøres for retten.

En del av påtalejuristene vi intervjuet uttrykte noen uklarheter knyttet til hvilke lovbrudd som kan inkluderes i oppfølgingsteam. Føringer fra Riksadvokaten 1993 indikerer at den betrakter konfliktrådsbehandling som egnet hvor individualpreventive hensyn taler for slik behandling, og hvor ikke allmennpreventive hensyn taler i mot. Føringer fra Riksadvokaten indikerer at enkelte legemsfornærmelser – i hovedsak de som bunner ut av en forutgående konflikt – egner seg for slik behandling, ikke legemsbeskadigelser og uprovosert vold. Tross denne føringen, er det en del usikkerhet blant påtalejuristene på grenseoppgangene for hva som skal til Riksadvokaten og hva som kan tas inn i Oppfølgingsteamene. Oppfølgingsteam kan iverksettes som et tiltak parallelt med at man tar ut tiltale og en betinget eller ubetinget dom (jf. føringene gitt via brev til prosjektkommunene).

10.12 Organisering av Oppfølgingsteamene

På slutten av denne treårige prosessevalueringen av Oppfølgingsteamene, ble NOU 15 (2008) ferdigstilt. Både de tilknyttet Oppfølgingsteam i Trondheim og Kvello (evaluator) har vært benyttet som informanter for utvalget. Konklusjonene fra komiteen er blant annet:

”Utvalget foreslår (...) en egen straffereaksjon rettet mot barn som har begått alvorlige lovbrudd. Reaksjonen – overføring til ungdomsstormøte – foreslås lovfestet som et vilkår ved betinget dom. Reaksjonen skal kunne benyttes der barn har begått alvorlige straffbare handlinger. Den vil inneholde tiltak der sosial kontroll erstatter fengselets fysiske kontroll. Gjennomføringen av reaksjonen er foreslått lagt til

konfliktrådet. Det foreslås at hvert konfliktråd skal ha minst en ungdomskordinator som skal ha ansvar for gjennomføringen av reaksjonen. Innholdet i reaksjonen skal fastsettes i en ungdomsplan som utarbeides i et ungdomsstormøte. Gjennomføringen av ungdomsplanen skal følges opp av et eget ungdomsteam som ledes av ungdomskordinatoren fra konfliktrådet." NOU 15 [2008, side 13].

Det synes klokt å tenke seg at en utbygging av slike tiltak for unge lovbrytere til å dekke alle kommuner må inkludere et statlig organ. Det vil ikke være realistisk eller nødvendig å bygge ut dette tiltaket i alle kommuner, siden halvparten av norske kommuner regnes som små og har få innbyggere. Innstillingen fra utvalget synes derved riktig når man ser dette i en nasjonal målestokk. Det er derimot ingen klare sammenhenger mellom kvaliteten ved Oppfølgingsteamene og hvordan de er organiserte i dette prosjektet. Dette gjelder både profilene ungdommene har, typer av tiltak, frafall grunnet vilkårsbrudd, hvilke typer av tiltak som besluttes iverksatt, eller hvor mange av de unge som har hatt tilbakefall etter endt løp i Oppfølgingsteamet. Prosjektperioden gir derved ikke grunnlag for å hevde at visse organiseringsformer synes bedre enn andre.

10.13 Et enhetlig navn

Det er besluttet i de fire prosjektkommunene at Oppfølgingsteamene videreføres og går derved over fra å være prosjekt til drift. Om Oppfølgingsteam skal utvides til andre kommuner, bør oppdragsgiver ta stilling til navnevalg. I Kristiansand er Oppfølgingsteam nokså ukjent og refereres til som ungdomskontrakter eller ungdomsteam. I Stavanger benyttes Ta hys. Det kan være ønskelig å la de ulike kommuner velge navn slik at de utvikler eierforhold til modellen. Skal Oppfølgingsteam innføres i flere kommuner, bør navnevalget være likt for ikke å skape forvirring.

10.14 En oppsummerende besvarelse på oppdraget

Oppdragsgiver ønsket å få besvart 13 spørsmål i prosessevalueringen. Disse besvares i kort form i dette kapitlet med henvisninger til hvor man kan finne grunnlaget for konklusjonene.

1) Har Oppfølgingsteamene nådd målet/målene?

Mål defineres her som A) å ha nådd målgruppen og B) å ha lite frafall av ungdommer samt lav residiv. Svaret på disse to spørsmålene er ja, og Oppfølgingsteamene har lyktes i å nå og å hjelpe en gruppe unge som det har vært både vanskelig å få til å motta hjelp og å profitere på den.

2) Har målene for Oppfølgingsteamene som ble definert ved oppstart, blitt endret underveis?

Oppfølgingsteamene har ikke endret mål i prosjektperioden. Kristiansand kommune justerte halveis i prosjektet noe av kursen for Oppfølgingsteamet og gjorde profilen på det tydeligere og organiseringen av den ble lettere å skille fra andre tiltak (jf. kap. 3).

3) Hva har vært viktig/avgjørende for å nå målene (suksesskriterier)?

Tett og koordinert oppfølging av ungdommene har vært ett av de tydeligste suksesskriteriene, i tillegg til å ha fulgt de unge over et lengre tidsrom (gjerne omkring ett til to år), samt et forpliktende tverretattlig samarbeid (jf. kap. 8).

4) Hva har vært utfordringer/hindringer med henhold til å nå målene?

Flere av fagpersonene involverte i Oppfølgingsteamene har opplevd rammene for prosjektet og innholdet i Oppfølgingsteam som ulne og har ytret behov for tettere kontakt med oppdragsgiver (jf. kap. 4.5). Det er noen uklarheter knyttet til grenseoppgangene for hvilke lovbrudd som kan inkluderes i Oppfølgingsteam (jf. kap. 3 og 4.5). Det har også vært noen uklarheter knyttet til organisatorisk plassering av prosjektet (Oslo kommune), mens andre rapporterer om kapasitetsproblemer på etterforsknings- og tiltakssiden (spesielt Stavanger kommune).

5) Hvordan har rammebetingelsene for prosjektet påvirket måloppnåelsen?

Rammebetingelsene knyttet til prosjektet har vært på det ordinære og ikke identifisert som verken en suksessfaktor eller til å ha bidratt til særlige vansker i prosjektgjennomføringen.

6) Hvilke metoder har teamene benyttet for å nå målene?

Tiltakene som benyttes har vært de etablerte, slik som MST, kurs i sinnemestring, ruskontroll, nye former for oppfølgingsamtaler (coaching, gjerne av personer som tidligere har hatt kriminalitet eller hatt rusmidelmisbruk, samt fra forebyggende enhet i politiet) og

stormøte (sistnevnte i hovedsak ved Oppfølgingsteamet i Trondheim).

7) Hvordan vurderes kvaliteten på samarbeidet mellom de ulike aktørene?

Samarbeidet mellom de ulike aktørene har fungert tilfredsstillende og utviklingen i løpet av prosjektperioden har vært positivt. Hindre for samarbeid har blitt bearbejdet og det rapporteres om at dette har fungert godt ved prosjektslutt slik at oppfølgingen av unge lovbrutere er mer samordnet og at samarbeidet mellom etater og virksomheter er mer forpliktende og strukturert enn ved prosjektstart.

8) I hvilken grad har "restorative justice"-tankegangen vært bærende i prosjektet?

De fleste av prosjektlederne har vist god kunnskap om restorative justice. Styrings- og referansegruppene samt det absolutte flertallet av samarbeidspartnere viste liten kunnskap om restorative justice ved datainnsamling ved prosjektstart. Dette har bedret seg i betydelig grad til datainnsamlingen i 2008 (jf. kap. 4 og 9).

Restorative justice er ment å ha en gjenopprettende funksjon. Det innebærer at både offer og krenker skal vies oppmerksomhet. Slik praksisen i Oppfølgingsteam har satt seg i de fire prosjektene, er det et sparsomt fokus på ofrene.

9) Representerer prosjektet en ny måte å arbeide med unge lovbrutere?

Data fra intervju og spørreskjema indikerer at man har jobbet mer tverretattlig forpliktende, og mer intensivt (jf. kap. 4 og 9).

10) I forhold til de individrettede aktivitetene ønsker oppdragsgiver å få belyst:

A) Hvem deltagerne i prosjektet er, og hvordan de er rekruttert.

Oppfølgingsteamene synes å ha fanget målgruppen (jf. kap. 6 og 7). Oppfølgingsteamene har ukentlige møter med forebyggende enhet i politiet og med barnevernet. Der drøftes ungdom som har begått kriminalitet og om de kan nyttiggjøre seg plass i Oppfølgingsteamene.

B) I hvilken grad og på hvilken måte er familie og nettverk inkludert/mobilisert gjennom oppfølgingsarbeidet for den enkelte ungdom?

Det er ujevnt hvordan det private sosiale nettverket involveres. I Trondheim involveres de i mange saker via stormøter. Vilråene drøftes i de aller fleste saker med

foresatte – og foresatte utgjør også noen ganger enkelte av vilråene. Det er imidlertid ikke gjennomført bruk av det private sosiale nettverket. Det er rimelig ut fra deres funksjonsnivå og de risikofaktorene de representerer (jf. kap. 5), samt behovet for å skreddersy tiltak ut fra type lovbrudd og type ungdom (forutsetninger og behov) som ofte forutsetter et visst metoderepertoar og fagbakgrunn.

C) Hvordan deltagerne selv vurderer effekten av oppfølgingsteamets arbeid.

De elleve ungdommene som er intervjuet var meget positive til Oppfølgingsteamene. De opplevde seg involvert og gitt meget god hjelp. De uttrykker at fremtidsoptimismen nå er betydelig bedre enn før de ble inkludert i Oppfølgingsteamene (jf. kap. 8). Flere av de intervjuede unge forteller at de har lært mye de kan nyttiggjøre seg framover ved å ta imot hjelp fra Oppfølgingsteamene som de ikke ville ha fått ved mer tradisjonelle straffereaksjoner i rettssystemet.

D) Har alle relevante aktører vært inne i hver enkelt sak?

Spørreskjemaene og gjennomgang av saker viser at de aktører som bør involveres ut fra lovverk, er knyttet til alle sakene. Man kan konkludere med at Oppfølgingsteamene har lyktes i å skape tverretattlig samarbeid (jf. kap. 9). Dette samarbeidet kan bli enda bedre og mer koordinert, og man bør derfor ha fokus på videreutvikling av disse strukturene.

E) Hvilke samarbeidsformer og metoder synes å egne seg best for oppfølging av unge lovbrutere?

Det vises til punkt 6 over.

11) Hvilke begrensninger ligger i dag i lovverket for å kunne gjennomføre god Oppfølging av unge lovbrutere?

Informantene forteller at det ikke er vansker knyttet til selve lovverket når det gjelder samarbeid. Taushetspliktreguleringene er som oftest ikke et hinder for slikt samarbeid, men de enkelte ansattes tolkninger av denne reguleringen varierer i betydelig grad og kan slik bli en utfordring for å skape effektive møter med nødvendig informasjonsgiving og forpliktende konklusjoner. Vansker knyttet til taushetsplikten var mer framtrede ved prosjektstart enn ved prosjektslutt.

Påtalejuristene ser behov for en gjennomgang av Riksadvokatens føringer for hva som kan legges til Konfliktrådene (som indikerer hva som kan legges til Oppfølgingsteamene). Flere av påtalejuristene mener at de beveger seg i en ytterkant av bestemmelsene for hva

som bør inkluderes i Oppfølgingsteamet, og at dette kanskje i for høy grad blir den enkelte påtalejurists skjønnsmessige avgjørelse.

12) Hvilke begrensninger ligger i dag i organiseringen av Oppfølgingen?

Det er ikke i denne prosessevalueringen avdekket vansker som kan føres tilbake til organiseringen av dem. Vanskene i Kristiansand handlet mest om Oppfølgingsteamets plass i forhold til etablerte tiltak, mens det i Oslo er en komplisert kommunal organisasjon prosjektet skal forankres i.

13) Hvilke organisasjonsformer, synliggjort i prosjektene, har fremmet best oppfølging av den enkelte unge lovbryster?

Vi mener at personfaktorer mer enn organisatorisk plassering best forklarer hvorfor Oppfølgingsteamet i Trondheim synes å komme noe bedre ut på evalueringen enn de øvrige tre. Denne tolkningen bygger på data fra både intervju og spørreskjema.

10.15 Konklusjoner

Dataene fra prosessevalueringen indikerer at Oppfølgingsteam bør anbefales videreført og videreutviklet. Via dette makter man å fange en høyrisikogruppe av unge som ellers tenderer til å falle utenfor hjelpetjenester. Effektmålingene viser at oppfølgingsteamene har høy gjennomføring, lav residiv, få vilkårsbrudd og det er indikasjoner på klart bedret psykisk helse hos de unge.

Det synes fornuftig å legge dette tiltaket til Konfliktrådet om man skal utvide dette til å bli landsomfattende. Ønsker man bare å nå de største kommunene, er det rimelig å tenke seg en kommunal organisering parallelt med at noen legges til Konfliktrådet. Tenker man nasjonalt, peker Konfliktrådet seg ut som mest egnet.

Det bør utarbeidelse standardiserte måleinstrumenter for å kartlegge ungdommene som er i Oppfølgingsteamene. Det bør videre forskes på hvilke tiltak som gir best effekt ut fra karakteristika ved de unge. Det bør også jobbes videre med tiltaksutvikling slik at man har en tilstrekkelig bred tiltaksvifte med dokumenterte effekter å møte den homogene gruppen av unge lovbryster med.

De unge som har vært inkludert i Oppfølgingsteamene bør evalueres igjen etter fem år fra påstartet oppfølging. Årsaken er et behov for å få tilstrekkelig solide data på residiv.

Evaluatorene anbefaler et felles navn for dette tiltaket for å gjøre det gjenkjennelig på tvers av kommuner.

Oppfølgingsteam må påse å bli et tydelig supplement til eksisterende tiltak. Det gjelder tiltaksvalg, tettheten i oppfølgingen og det tverretatlige samarbeidet. Det er her suksesskriteriene ligger. Leder av forebyggende enhet i politiet i Trondheim forteller hvordan Oppfølgingsteamet har bidratt til dette (78):

[78] *"Men det som på en måte har blitt det nye i Oppfølgingsteamet, det er det at # jeg har inntrykk av at både politiet og barnevern, skole eller hvem det nå er som da er dratt inn i Oppfølgingsteam, har en mye større forpliktelse i samarbeidet og i samarbeidsperioden. (...) Altså det blir en – tettere oppfølging i fra alle parter. Og det er lettere å kommunisere med alle partene rundt en klient, som er ... allerede da i fra stormøtet blir arrangert tilkjennega at han ... opphever taushetsplikten som hver etat måtte ha. Og det gjør jo at vi, enten en senere hendelse er stor eller liten, får formidlet og får svar på de spørsmål som vi måtte ha rundt den personen."*

(Trondheim, leder av forebyggende enhet i politiet, side 1).

Litteratur

- Achenbach, T. M., & Rescorla, L. A. (2001). *Manual for the ASEBA school-age forms and profiles*. Burlington, VT: University of Vermont, Research Center for Children, Youth, and Families.
- Adalbjarnardottir, S., & Rafnsson, F. D. (2002). Adolescent antisocial behaviour and substance use: Longitudinal analyses. *Addictive Behaviors*, 27, 227-240.
- Adam, E., Hawkey, L., Kudielka, B., & Cacioppo, J. (2006). Day-to-day dynamics of experience-cortisol associations in a population-based sample of older children. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 103, 17058-17063.
- Adler, L. S., & Figueira-McDonough, J. (2002). Gender and poverty: Self-esteem among elementary school children. *Journal of Children and Poverty*, 8, 5-22.
- Aguilar, B., O'Brien, K. M., Agust, G. J., Aoun, S. L., & Hektner, J. M. (2001). Relationship quality of aggressive children and their siblings: A multi-informant, multimeasure investigation. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 29, 479-489.
- Ambrosini, P. J. (2000). Historical development and present status of the Schedule for Affective Disorders and Schizophrenia for School-Aged Children. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 39, 49-58.
- Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2002). The effects of media violence on society. *Science*, 295, 2377-2379.
- Anderson, C.A., Berkowitz, L., Donnerstein, E., Huesmann, L. R., Johnson, J., Linz, D., et al. (2003). The influence of media violence on youth. *Psychological Science in the Public Interest*, 4, 81-110.
- Anderson, K. G., Ramo, D. E., Schultz, M. T., Cummins, K., & Brown, S. A. (2007). Substance use treatment outcome for youth: integrating personal and environmental predictors. *Drug and Alcohol Dependence*, 88, 42-48.
- Andreassen, T. (2003). *Behandling av ungdom i institusjoner: hva sier forskningen?* Oslo: Kommuneforlaget.
- Andreassen, T. (2005). Den "mest effektive" behandlingsmetode i institusjon for ungdom med antisosial atferd. I L. Schjelderup, C. Omre & E. Marthinsen (red.), *Nye metoder i et moderne barnevern* (ss. 215-231). Bergen: Fagbokforlaget.
- Andrews, D. A., Bonta, J., & Wormith, J. S. (2006). The recent past and near future of risk and/or need Assessment. *Crime & Delinquency*, 52, 7-26.
- Angold A, Costello E. J., Farmer E. Z., Burns B. J., Erkanli A. (1999), Impaired but undiagnosed. *Journal of American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 38,129-137
- Angold, A., & Costello, E. J. (2001). The epidemiology of depression in children and adolescents. I I. M. Goodyer (red.), *The Depressed Child and Adolescent* (ss. 143-178). Cambridge: Cambridge University Press.
- Atzaba-Poria, N., Pike, A., & Deater-Deckard, K. (2004). Do risk factors for problem behaviour act in a cumulative manner? An examination of ethnic minority and majority children through an ecological perspective. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45, 707-718.
- Axinn, W. G., & Pearce, L. D. (2006). *Mixed method data collection strategies*. New York: Cambridge University Press.
- Baker, L. A., Jacobson, K. C., Raine, A., Lozano, D. I., & Bezdjian, S. (2007). Genetic and environmental base of childhood antisocial behavior: a multi-informant twin study. *Journal of Abnormal Psychology*, 116, 219-235.
- Bandura, A., Vittorio, G., Barbaranelli, C., Gerbino, M., & Pastorelli, C. (2003). Role of Affective Self-Regulatory Efficacy in Diverse Spheres of Psychosocial Functioning. *Child Development*, 74, 769-782.
- Barbour, R., & Kitzinger, S. (1999). *Developing focus group research: Politics, theory and practice*. London: Sage Publications.
- Barton, C.K. B. (2003). *Restorative Justice - The Empowerment Model*. Annandale: Hawkins Press.

- Bateman, A. W., & Fonagy, P. (2006). *Mentalization-based treatment for borderline personality disorder: a practical guide*. New York: Oxford University Press.
- Baumeister, R. F., Bushman, B. J., & Campbell, W. K. (2000). Self-esteem, narcissism, and aggression: does violence result from low self-esteem or from threatened egotism? *Current Directions in Psychological Science*, 9, 26-29.
- Beitchman, J. H., Wilson, B., Johnson, C. J., Atkinson, L., Young, A., Adlaf, E., et al. (2001). Fourteen-year follow-up of speech/language-impaired and control children: Psychiatric outcome. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 40, 75-82.
- Berg-Nielsen, T. S. (2003). Parenting practices and mentally disordered adolescents. Trondheim: Doktorgradsavhandling ved NTNU.
- Berndt, T. J. (2002). Friendship Quality and Social Development. *Current Directions in Psychological Science*, 11, 7-10.
- Bernheimer, L. B., & Weisner, T. S. (2007). „Let me just tell you what I do all day...”: The family story at the center of intervention research and practice. *Infants and Young Children*, 20, 192-201.
- Bertrand, L., Levy, S. R. A., Júlíusdóttir, G., Ferrari, P., & Pétursson, H. (2008). Implementing the semi-structured interview Kiddie-SADS-PL into an in-patient adolescent clinical setting: impact on frequency of diagnoses. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 2, 14.
- Bird, H. R., Gould, M. S., & Staghezza, B. (1992). Aggregating data from multiple informants in child psychiatry and epidemiological research. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 31, 78-85.
- Blair, R. J. R., Budhani, S., Colledge, E., & Scott, S. (2005). Defenses to fear in boys with psychopathic tendencies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46, 327-336.
- Blair, R. J. R., Peschardt, K. S., Budhani, S., Mitchell, D. G. V., & Pine, D. S. (2006). The development of psychopathy. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47, 262-275.
- Blazei, R. W., Iacono, W. G., & Krueger, R. F. (2006). Intergenerational transmission of antisocial behavior: how do kids become antisocial adults? *Applied and Preventive Psychology*, 11, 230-253.
- Blonigen, D. M., Hicks, B. M., Kruger, R. F., Patrick, C. P., & Iacono, W. G. (2006). Continuity and change in psychopathic traits as measured via normal-range personality: a longitudinal-biometric study. *Journal of Abnormal Psychology*, 115, 85-95.
- Borawski, E. A., Ievers-Landis, C. E., Lovegreen, L. D., & Trapl, E. S. (2003). Parental monitoring, negotiated unsupervised time, and parental trust: the role of perceived parenting practices in adolescent health risk behaviors. *Journal of Adolescent Health*, 33, 60-70.
- Borduin, C. M., Mann, B. J., Cone, L. T., Henggeler, S. W., Fucci, B. R., Blaske, D. M., & Williams, R. A. (1995). Multisystemic treatment of serious juvenile offenders: long-term prevention of criminality and violence. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 63, 569-578.
- Borum, R. (2000). Assessing risk among Youth. *Journal of Clinical Psychology*, 56, 1263-1288.
- Borum, R. (2003). Managing at-risk juvenile offenders in the community: Putting evidence-based principles into practice. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 19, 114-137.
- Borum, R., Bartel P., & Forth, A. (2002). *Structured Assessment of Violence Risk in Youth (SAVRY). Version 1*. Tampa, FL, USA: University of South Florida.
- Botvin, G. J., & Griffin, K. W. (2007). School-based programmes to prevent alcohol, tobacco and other drug use. *International Review of Psychiatry*, 19, 607-615.
- Brennan, P. A., Hall, J., Bor, W., Najman, J. M., & Williams, G. (2003). Integrating biological and social processes in relation to early-onset persistent aggression in boys and girls. *Developmental Psychology*, 39, 309-323.
- Broidy, L. M., Nagin, D. S., Tremblay, R. E., Bates, J. E., Brame, B., Dodge, K. A., et al. (2003). Developmental trajectories of childhood disruptive behaviors and adolescent delinquency: a six-site, cross-national study. *Developmental Psychology*, 39, 222-245.
- Brottsförebyggande rådet (2001). *Kriminell utveckling – tidiga riskfaktorer och förebyggande insatser*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet, Rapport 15.
- Brown, J. V., Bakeman, R., Coles, C. D., Platzman, K. A., & Lynch, M. E. (2004). Prenatal cocaine exposure: A comparison of 2-year-old children in parental and nonparental care. *Child Development*, 75, 1282-1295.
- Brown, R. T. (2002). Risk factors for substance abuse in adolescents. *Pediatric clinics of North America*, 49, 247-255.

- Brown, S. A., & Abrantes, A. M. (2006). Substance use disorders. I.E. J. Mash & D. A. Wolfe (red.), *Behavioral and emotional disorders in adolescence* (ss. 226-256). New York: The Guilford Press.
- Brown, T. A., Chorpita, B. F., & Barlow, D. H. (1998). Structural relationships among dimensions of the DSM-IV anxiety and mood disorders and dimensions of negative affect, positive affect, and autonomic arousal. *Journal of Abnormal Psychology, 107*, 179-192.
- Buckholtz, J. W., & Meyer-Lindenberg, A. (2008). MAOA and the neurogenetic architecture of human aggression. *Trends in Neurosciences, 31*, 120-129.
- Burgess, K. B., Marshall, P. J., Rubin, K. H., & Fox, N. A. (2003). Infant attachment and temperament as predictors of subsequent externalizing problems and cardiac physiology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 44*, 819-831.
- Burke, J. D., Loeber, R., & Lahey, B. B. (2007). Adolescent conduct disorder and interpersonal callousness as predictors of psychopathy in young adults. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 36*, 334-346.
- Button, T. M. M., Corley, R. P., Rhee, S. H., Hewitt, J. K., Young, S. E., & Stallings, M. C. (2007). Delinquent peer affiliation and conduct problems: a twin study. *Journal of Abnormal Psychology, 116*, 554-564.
- Campbell, R., Greeson, M. R., Bybee, D., & Raja, S. (2008). The co-occurrence of childhood sexual abuse, adult sexual assault, intimate partner violence, and sexual harassment: a mediational model of posttraumatic stress disorder and physical health outcomes. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 76*, 194-207.
- Cantor, J. (2002). Fright reactions to mass media. I J. Bryant & D. Zillmann (red.), *Media effects: advances in theory and research* (2. utg., ss. 287-306). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Capaldi, D. M., Pears, K. C., Patterson, G. R., & Owen, L. D. (2003). Continuity of parenting practices across generations in an at-risk sample: A prospective comparison of direct and mediated associations. *Journal of Abnormal Child Psychology, 31*, 127-142.
- Capaldi, D., Dishion, T., Stoolmiller, M., & Yoerger, K. (2001). Aggression toward female partners by at-risk young men: The contribution of male adolescent friendships. *Developmental Psychology, 37*, 61-73.
- Card, N. A., & Hodges, E. V. E. (2006). Shared targets for aggression by early adolescent friends. *Developmental Psychology, 42*, 1327-1338.
- Carlson, S. M. (2003). Executive function in context: Development, measurement, theory and experience. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 68*, 138-151.
- Carnagey, N.L., Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2007). The effect of video game violence on physiological desensitization to real-life violence. *Journal of Experimental Social Psychology, 43*, 489-496.
- Carr, A. (1999). *The handbook of child and adolescent clinical psychology: A contextual approach*. London: Routledge.
- Caspi, A., McClay, J., Moffitt, T., Mill, J., Martin, J., Craig, I. W., et al. (2002). Role of genotype in the cycle of violence in maltreated children. *Science, 297*, 851-854.
- Catchpole, R. H., & Gretton, H. M. (2003). The predictive validity of risk assessment with violent young offenders: A 1-Year examination of criminal outcome. *Criminal Justice and Behavior, 30*, 688-708.
- Cauffman, E., Feldman, S. S., Waterman, J., & Steiner, H. (1998). Posttraumatic stress disorder among female juvenile offenders. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 37*, 1209-1216.
- Cervone, D. (2004). The architecture of personality. *Psychological Review, 111*, 183-204.
- Chambers, W. J., Puig-Antich, J., Hirsch, M., Paez, P., Ambrosini, P. J., Tabrizi M. A. & Davies, M. (1985) The assessment of affective disorders in children and adolescents by semi-structured interview test-retest reliability, *Archives of General Psychiatry, 42*, 696-702.
- Chassin, L., Presson, C. C., Rose, J., & Sherman, S. J. (2007). What is addiction? Age-related differences in the meaning of addiction. *Drug and Alcohol Dependence, 87*, 30-38.
- Christian, R. E., Frick, P. J., Hill, N. L., Tyler, L., & Frazer, D. R. (1997). Psychopathy and conduct problems in children: II. Implications for subtyping children with conduct problems. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 36*, 233-241.
- Christie, N. (1977). Konflikt som eiendom. *Tidsskrift for rettsvitenskap, 90*.
- Cicchetti, D., & Manly, J. T. (2001). Operationalizing child maltreatment: Developmental processes and outcomes. *Development and Psychopathology, 13*, 755-757.

- Clark, D. B., Thatcher, D. L., & Tapert, S. F. (2008). Alcohol, psychological dysregulation, and adolescent brain development. *Alcohol, Clinical and Experimental Research*, 32, 375-385.
- Clausen, S.-E., & Kristofersen, L. B. (2008). *Barnevernsklinter i Norge 1990-2005*. Oslo: Norsk senter for forskning om oppvekst velferd og aldring (NOVA).
- Clifford, G. (2006). *Levekår, ulikhet og utsatte barn: behovsbasert evaluering av poliklinisk barne- og ungdomspsykiatri og kommunalt barnevern*. Trondheim: NTNU, RBUP.
- Cohen, M. A. (1998). The monetary value of saving a high-risk youth. *Journal of Quantitative Criminology*, 14, 5-33.
- Comeau, M. N., Stewart, S. H., & Loba, P. (2001). The relations of trait anxiety, anxiety sensitivity, and sensation seeking to adolescents' motivations for alcohol, cigarette, and marijuana use. *Addictive Behaviors*, 26, 803-825.
- Connell, A. M., Dishion, T. J., & Deater-Deckard, K. (2006). Variable- and person-centered approaches to the analysis of early adolescent substance use: linking peer, family, and intervention effects with developmental trajectories. *Merrill-Palmer Quarterly*, 52, 421-448.
- Connolly, J., Furman, W., & Konarski, R. (2000). The role of peers in the emergence of heterosexual romantic relationships in adolescence. *Child Development*, 71, 1395-1408.
- Conrod, P. J., Castellanos, N., & Mackie, C. (2008). Personality-targeted interventions delay the growth of adolescent drinking and binge drinking. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49, 181-190.
- Conrod, P. J., Stewart, S. H., Comeau, N., & Maclean, A. M. (2006). Preventative efficacy of cognitive behavioural strategies matched to the motivational base of alcohol misuse in at-risk youth. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 35, 550-563.
- Cooke, D. J., & Michie, C. (1997). An item response theory analysis of the Hare Psychopathy Checklist. *Psychological Assessment*, 9, 3-14.
- Cooke, D. J., & Michie, C. (2001). Refining the construct of psychopathy: Toward a hierarchical model. *Psychological Assessment*, 13, 171-188.
- Cooke, D. J., Michie, C., & Hart, S. (2006). Facets of clinical psychopathy: toward clearer measurement. I. C. J. Patrick (red.), *The handbook of psychopathy* (ss. 91-106). New York: The Guilford Press.
- Côté, S. M., Vaillancourt, T., Barker, E. D., Nagin, D., & Tremblay, R. E. (2007). The joint development of physical and indirect aggression: predictors of continuity and change during childhood. *Development and Psychopathology*, 19, 37-55.
- Crawford, A. M., Pentz, M. A., Chou, C., Li, C., & Dwyer, J. H. (2003). Parallel developmental trajectories of sensation seeking and regular substance use in adolescents. *Psychology of Addictive Behaviors*, 17, 179-192.
- Crawford, A. M., Pentz, M. A., Chou, C., Li, C., & Dwyer, J. H. (2003). Parallel developmental trajectories of sensation-seeking and regular substance use in adolescents. *Psychology of Addictive Behavior*, 17, 179-192.
- D'Onofrio, B. M., Slutske, W. S., Turkheimer, E., Emery, R. E., Harden, K. P., Heath, A. C., et al. (2007). Intergenerational transmission of childhood conduct problems. *Archives of General Psychiatry*, 64, 820-829.
- D'Onofrio, B. M., Van Hulle, C. A., Waldman, I. D., Rodgers, J. L., Harden, K. P., Rathouz, P. J., et al. (2008). Smoking during pregnancy and offspring externalizing problems: an exploration of genetic and environmental confounds. *Development and Psychopathology*, 20, 139-164.
- D'Onofrio, B. M., Van Hulle, C. A., Waldman, I. D., Rodgers, J. L., Rathouz, P. J., Lahey, B. B. (2007). Causal inferences regarding prenatal exposure to alcohol and childhood conduct problems. *Archives of General Psychiatry*, 64, 1296-304.
- Dadds, M. R., Fraser, J., Frost, A., & Hawes, D. (2005). Disentangling the underlying dimensions of psychopathy and conduct problems in childhood: A community study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73, 400-410.
- Dadds, M. R., Whiting, C., & Hawes, D. (2006). Associations among cruelty to animals, family conflict, and psychopathic traits in childhood. *Journal of Interpersonal Violence*, 21, 411-429.
- Dahl, A. A., & Dalsegg, A. (2000). *Sjarmør og tyrann: Et innsyn i psykopatenes og ofrenes verden*. Oslo: Aschehoug.
- Dahlberg, L. L., & Potter, L. B. (2001). Youth violence. Developmental pathways and prevention challenges. *American Journal of Preventive Medicine*, 20, 3-13.

- Darke, S., Williamson, A., Ross, J., Teesson, M., & Lynskey, M. (2004). Borderline personality disorder, antisocial personality disorder and risk taking among heroin users: findings from the Australian Treatment Outcome Study (ATOS). *Drug and Alcohol Dependence, 74*, 77-83.
- David, C. F., & Kistner, J. A. (2000). Do positive self-perceptions have a "dark side"? Examination of the link between perceptual bias and aggression. *Journal of Abnormal Child Psychology, 28*, 327-337.
- Dawes, R. M. (1994). *House of cards: psychology and psychotherapy built on myth*. New York: Free Press.
- Deater-Deckard, K., & Plomin, R. (1999). An adoption study of etiology of teacher and parent reports of externalizing behavior problems in middle childhood. *Child Development, 70*, 144-154.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (red.) (2008). *The landscape of qualitative research* (3. utg.). Los Angeles: Sage Publications.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (red.) (2005). *The SAGE handbook of qualitative research* (3. utg.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- DHHS (Department of Health and Human Services) (2004). *Fetal alcohol syndrome: Guidelines for referral and diagnosis*. Washington, DC: National Center on Birth Defects and Developmental Disabilities Centres for Disease Control and Prevention, Department of Health and Human Services.
- Dick, D. (2007). Identification of genes influencing a spectrum of externalizing psychopathology. *Current Directions in Psychological Science, 16*, 331-335.
- DiClemente, C. C., Marinilli, A. S., Singh, M., & Bellino, L. E. (2001). The role of feedback in the process of health behavior change. *American Journal of Health Behavior, 25*, 217-227.
- Dietrich, K. N., Ris, M. D., Succop, P. A., Berger, O. G., & Bornschein, R. L. (2001). Early exposure to lead and juvenile delinquency. *Neurotoxicology and Teratology, 23*, 511-518.
- Dishion, T. J., & Owen, L. D. (2002). A longitudinal analysis of friendships and substance use: bidirectional influences from adolescence to adulthood. *Developmental Psychology, 38*, 480-491.
- Dishion, T. J., & Patterson, G. R. (2006). The development and ecology of antisocial behaviour in children and adolescents. I D. Cicchetti & D. J. Cohen (red.), *Developmental psychopathology: Vol. 3. Risk, disorder, and adaptation* (2. utg., ss. 503-541). New York: John Wiley & Sons.
- Dishion, T. J., Andrews, D. W., & Crosby, L. (1995). Anti-social boys and their friends in early adolescence: Relationship characteristics, quality, and interactional process. *Child Development, 66*, 139-151.
- Dishion, T. J., Eddy, J. M., Haas, E., Li, F., & Spracklen, K. M. (1997). Friendships and violent behavior during adolescence. *Social Development, 6*, 207-225.
- Dishion, T. J., Patterson, G. R., & Griesler, P. C. (1994). Peer adaptations in the development of antisocial behaviour: A confluence model. I L. R. Huesmann (red.), *Current perspectives on aggressive behaviour* (ss. 61-95). New York: Plenum.
- Disney, E. R., Iacono, W., McGue, M., Tully, E., & Legrand, L. (2008). Strengthening the case: parental alcohol exposure is associated with increased risk for conduct disorder. *Pediatrics, 122*, 1225-1230.
- Dixion, A., Howie, P., & Starling, J. (2004). Psychopathology in female juvenile offenders. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 45*, 1150-1158.
- Dodge, K. A., & Pettit, G. S. (2003). A biopsychological model of the development of chronic conduct problems in adolescence. *Developmental Psychology, 39*, 349-371.
- Dodge, K. A., Coie, J. D., & Lynam, D. (2006). Aggression and antisocial behaviour in youth. I N. Eisenberg, W. Damon & R. M. Lerner (red.), *Handbook of child psychology: Vol. 3. Social, emotional and personality development* (6. utg., ss. 719-788). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Dodge, K. A., Lansford, J. E., Burks, V. S., Bates, J. E., Pettit, G. S., Fontaine, R., & Price, J. M. (2003). Peer Rejection and Social Information-Processing Factors in the Development of Aggressive Behavior Problems in Children. *Child Development, 74*, 374-393.
- Dolan, M., & Rennie, C. (2006). Reliability and validity of the psychopathy checklist: Youth Version in a UK sample of conduct disordered boys. *Personality and Individual Differences, 40*, 65-75.
- Døsvik, T., & Finseraas, E. (2005). FLIPOVER – en handlingsorientert nettverksmetode. I L. Schjelderup, C. Omre & E. Marthinsen (red.), *Nye metoder i et moderne barnevern* (ss. 92-108). Bergen: Fagbokforlaget.
- Earls, F., & Mezzacappa, E. (2002). Conduct and oppositional disorders. I M. Rutter & E. Taylor (red.), *Child and Adolescent Psychiatry* (4. utg., ss. 419-436). London: Blackwell.

- Egge, M. (2004). *Forsøk med Ungdomskontrakter – en alternativ reaksjonsform rettet mot unge lovbytere*. Oslo: Politihøgskolens Forskningsavdeling.
- Eide, A. K., Gjertsen, H., Handegård, T. L., & Olsen, T. (2007). Et enkelt valg? Evaluering av prosjektet "Felles ansvar" i Salten. Bodø: Nordlandsforskning.
- Eley, T. C., Dale, P., & Bishop, D. (2001). Longitudinal analysis of the genetic and environmental influences on components of cognitive delay in preschoolers. *Journal of Educational Psychology, 93*, 698–707.
- Eme, R. F. (2007). Sex differences in child-onset, life-course persistent conduct disorder: a review of biological influences. *Clinical Psychology Review, 27*, 607–627.
- Enebrink, P., Anderson, H., & Langstrom, N. (2005). Callous-unemotional traits are associated with clinical severity in referred boys with conduct problems. *Nordic Journal of Psychiatry, 59*, 431–440.
- Essau, C. A., Sasagawa, S., & Frick, P. J. (2006). Callous-unemotional traits in a community sample of adolescents. *Assessment, 13*, 454–469.
- Farmer, T. W., Leung, M-C., Pearl, R., Rodkin, P. C., Caldwell, T. W., & Van Acker, R. (2002). Deviant or Diverse Peer Groups? The Peer Affiliations of Aggressive Elementary Students. *Journal of Educational Psychology, 94*, 611–620.
- Feinberg, M. E., Button, T. M. M., Neiderhiser, J. M., Reiss, D., & Hetherington, E. M. (2007). Parenting and adolescent antisocial behavior and depression. *Archives of General Psychiatry, 64*, 457–465.
- Feletti, V. J., Anda, R. F., Nordenberg, D., Williamson, D. F., Spitz, A. M., Edwards, V., et al. (1999). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults. *American Journal of Preventive Medicine, 14*, 245–257.
- Fergusson, D. M., Horwood, L. J., & Ridder, E. M. (2007). Show me the child at seven: the consequences of conduct problems in childhood for psychosocial functioning in adulthood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 46*, 837–849.
- Ferrari, L., Nota, L., Soresi, S., & Frydenberg, E. (2007). The Best of Coping: a training to improve coping strategies. I serien: *Series on Stress and Coping in Education: Emerging thought and research on student, teacher and administrator stress and coping* (ss. 49–75). Greenwich: Information Age Publishing.
- Fidalgo, T. M., da Silveira, E. D., & da Silveira, D. X. (2008). Psychiatric comorbidity related to alcohol use among adolescents. *American Journal of Drug and Alcohol Abuse, 34*, 83–89.
- Fleischman, A., Beautrais, A., Bertolote, J. M., & Belfer, M. (2005). Completed suicide and psychiatric diagnose in young people: A critical examination of the evidence. *American Journal of Orthopsychiatry, 75*, 676–683.
- Fleming, C. B., Kim, H., Harachi, T. W., & Catalano, R. F. (2002). Family processes for children in early elementary school as predictors of smoking initiation. *Journal of Adolescent Health, 30*, 184–189.
- Flick, U. (2006). *An introduction to qualitative research* (3. utg.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Fombonne, E., Wostear, G., Cooper, V., Harrington, R., & Rutter, M. (2001a). The Maudsley long-term follow-up of child and adolescent depression. I. Psychiatric outcomes in adulthood. *British Journal of Psychiatry, 179*, 210–217.
- Fombonne, E., Wostear, G., Cooper, V., Harrington, R., & Rutter, M. (2001b). The Maudsley long-term follow-up of child and adolescent depression: 2. Suicidality, criminality and social dysfunction in adulthood. *British Journal of Psychiatry, 179*, 218–223. <http://pb.rcpsych.org/cgi/ijlink?linkType=ABST&journalCode=bjprcpsych&resid=179/3/218>
- Fonagy, P., Gergely, G., Jurist, E. L., & Target, M. (2002). *Affect regulation, mentalization, and the development of the self*. New York: Other Press.
- Fontaine, R. G. (2007). Toward a conceptual framework of instrumental antisocial decision-making and behavior in youth. *Clinical Psychology Review, 27*, 655–675.
- Fontana, A., & Frey, J. H. (2005). The interview: From natural stance to political involvement. I N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (red.), *The SAGE Handbook of Qualitative Research* (3. utg., ss. 695–727). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Forente Nasjoner (FN) (1989). *FNs konvensjon om barnets rettigheter*. Oslo: Barne- og familiedepartementet, en revidert oversettelse med tilleggsprotokoller fra 2003.
- Forth, A.E., Kosson, D.S., & Hare, R.D. (2003). *The Psychopathy Checklist: Youth Version*. Toronto, Ontario: Multi-Health Systems.
- Foster, E. M., Jones, D. E., and the Conduct Problems Prevention Research Group (2005). The high costs of aggression: Public expenditures resulting from conduct disorder. *American Journal of Public Health, 95*, 1767–1772.
- Foster, S. L. (2005). Aggression and antisocial behavior in girls. I D. J. Bell, S. L. Foster, & E. J. Mash (Red), *Handbook of behavioral and emotional problems in girls* (149–180). New York: Kluwer.

- Fowles, D. C. (2001). Biological variables in psychopathology: a psychobiological perspective. I.P. Sutker & H. E. Adams (red.), *Comprehensive handbook of psychopathology* (3. utg., ss. 85-104). New York: Kluwer/Plenum Press.
- Foxcroft, D. R., Ireland, D., Lister-Sharp, D. J., Lowe, G. & Breen, R. (2002) Primary prevention for alcohol misuse in young people (Cochrane Review). I: *The Cochrane Library*, Issue 3. Oxford: Update Software.
- French, D. C., Jansen, E. A., Riansari, M., & Setiono, K. (2003). Friendships of Indonesian children: adjustment of children who differ in friendship presence and similarity between mutual friends. *Development*, 12, 605-621.
- Frick, P. (2004). Developmental pathways to conduct disorder: implications for serving youth who show severe aggressive and antisocial behavior. *Psychology in the Schools*, 41, 823-834.
- Frick, P. J., & Dickens, C. (2006). Current perspectives on conduct disorder. *Current Psychiatry Report*, 8, 59-72.
- Frick, P. J., & Marsee, M. A. (2006). Psychopathy and developmental pathways to antisocial behavior in youth. I C. J. Patrick (red.), *The handbook of psychopathy* (ss. 353-375). New York: The Guilford Press.
- Frick, P. J., & White, S. E. (2008). Research review: the importance of callous-unemotional traits for developmental models of aggressive and antisocial behaviour. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49, 359-375.
- Frick, P. J., Cornell, A. H., Bodin, S. D., Dane, H. E., Barry, C. T., & Loney, B. R. (2003). Callous-unemotional traits and developmental pathways to severe conduct problems. *Developmental Psychology*, 39, 246-260.
- Frick, P. J., Stickel, T. R., Dandreaux, D. M., Farrell, J. M., & Kimonis, E. R. (2005). Callous-unemotional traits in predicting the severity and stability of conduct problems and delinquency. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 33, 471-487.
- Frydenberg, E. (2008). *Adolescent coping: advances in theory, research and practice*. London: Routledge.
- Gardner, M., & Steinberg, L. (2005). Peer influence on risk taking, risk preference, and risky decision making in adolescence and adulthood: an experimental study. *Developmental Psychology*, 41, 625-635.
- Gatzke-Kopp, L. M., & Beauchaine, T. P. (2007). Direct and passive prenatal nicotine exposure and the development of externalizing psychopathology. *Child Psychiatry and Human Development*, 38, 255-269.
- Ge, X., Donnellan, M. B., & Wenk, E. (2001). The development of persistent criminal offending in males. *Criminal Justice and Behavior*, 26, 731-755.
- Gillberg, C., & Hellgren, L. (2000). Barn- och ungdomspsykiatri (2. utg.). Stockholm: Natur och Kultur.
- Gjerustad, C., Grønningsæter, A., Kvinge, T., Mossige, S., & Vindegg, J. (2006). *Bare fantasien setter grenser? Om kommunenes bruk av hjelpetiltak i barnevernet*. Oslo: Oslo: Fagbevegelsens forskningscenter (Fafo).
- Glavin, K., & Erdal, B. (2007). Tverrfaglig samarbeid i praksis – til beste for barn og unge i Kommune-Norge (2. utg.). Oslo: Kommuneforlaget.
- Granic, I., & Patterson, G. R. (2006). Toward a comprehensive modell of antisocial development: a dynamic system approach. *Psychological Review*, 113, 101-131.,
- Grant, B. F., & Dawson, D. A. (1997). Age of onset of alcohol use and its association with DSM-IV alcohol abuse and dependence: Results from the National Longitudinal Epidemiologic Survey. *Journal of Substance Abuse*, 9, 103-110.
- Grant, B. F., Stinson, F. S. & Harford, T. (2001). The 5-year course of alcohol abuse among young adults. *Journal of Substance Abuse*, 13, 229-238.
- Greenberg, M. T., Domitrovich, C., & Bumbarger, B. (2000). *Preventing mental disorders in school-aged children: a review of the effectiveness of prevention programs*. Washington, DC: Substance Abuse Mental Health Services Administration, U.S. Department of Health and Human Services.
- Gretton, H. M., McBride, M., Hare, R. D., O'Shaughnessy, R., & Kumka, G. (2001). Psychopathy and recidivism in adolescent sex offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 28, 427-449.
- Grunbaum, J. A., Kann, L., Kinchen, S., Ross, J., Hawkins, J., Lowry, R., Harris, W. A., McManus, T., Chyen, D. & Collins J. (2003) Youth risk behavior surveillance—United States, *Morbidity and Mortality Weekly*, 53, 1–96.
- Halstein, V. (2008). *Produktivitetsutvikling i BUP poliklinikker 1998-2006: betydningen av endret pasientsammensetning*. Trondheim: SINTEF Helse.
- Hare, R. D. (1991). *The Hare Psychopathy Checklist – Revised*. Toronto: Multi-Health Systems.
- Hastings, P. D., Zahn-Waxler, C., Robinson, J., Usher, B., & Bridges, D. (2000). The development of concern for others in children with behaviour problems. *Developmental Psychology*, 36, 531-546.

- Heil, S. H., Badger, G. J., & Higgins, S. T. (2001). Alcohol dependence among cocaine-dependent outpatients: Demographics, drug use, treatment outcome and other characteristics. *Journal of Studies on Alcohol*, *62*, 14-22.
- Helgesen, M. K. (2006). Mange vil ha alt de får, andre vil ikke ha noe: Om brukermedvirkning i psykisk helsetjeneste i kommunene. NIBR-rapport 2006:21 Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Hemphill, J. F. (2007). The Hare Psychopathy Checklist and recidivism: Methodological issues and critically evaluating empirical evidence. I H. Herve & J. C. Yuille (red.), *The psychopath: theory, research, and practice* (ss. 141-170). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Henggeler, S. W. (2000). *Multisystemisk behandling av barn og unge med atferdsproblemer*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Henggeler, S. W., Melton, G. B., & Smith, L. A. (1992). Family preservation using multisystemic therapy: an effective alternative to incarcerating serious juvenile offenders. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *60*, 953-961.
- Henry, D. B., Tolan, P. H., & Gorman-Smith, D. (2001). Longitudinal family and peer group effects on violence and nonviolent delinquency. *Journal of Clinical Child Psychology*, *30*, 172-186.
- Herndon, R. W., & Iacono, W. G. (2005). Psychiatric disorder in the children of antisocial parents. *Psychological Medicine*, *35*, 1815-1824.
- Herpertz, S. C., Huebner, T., Marx, I., Vloet, T. D., Fink, G. R., Stoecker, T., et al. (2008). Emotional processing in male adolescents with childhood-onset conduct disorder. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *49*, 781-791.
- Herrenkohl, T. L., Maguin, E., Hill, K. G., Hawkins, J. D., Abbott, R. D., & Catalano, R. F. (2000). Developmental risk factors for youth violence. *Journal of Adolescent Health*, *26*, 176-186.
- Hill, J. (2002). Biological, psychological and social processes in the conduct disorders. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *43*, 133-165.
- Hinshaw, S. P., & Lee, S. S. (2003). Conduct and oppositional defiant disorders. I E. J. Mash & R. A. Berkley (red.), *Child psychology* (2. utg., ss. 144-198). New York: The Guilford Press.
- Hipwell, A. E., Pardini, D., Loeber, R., Sembower, M., Keenan, K., & Stouthamer-Loeber, M. (2007). Callous-unemotional behaviors in young girls: shared and unique effects. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, *36*, 293-304.
- Hipwell, A., & Loeber, R. (2006). Do we know which interventions are effective for disruptive and delinquent girls? *Clinical Child and Family Psychology Review*, *9*, 221-255.
- Hodgins, S., Kratzer, L., & McNeil, T. F. (2001). Obstetrical complications, parenting, and risk of criminal behavior. *Archives of General Psychiatry*, *58*, 746-752.
- Hoeve, M., Blokland, A., Dubas, J. S., Loeber, R., Gerris, J. R. M., & van der Laan, P. H. (2008). Trajectories of delinquency and parenting styles. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *36*, 223-235.
- Holmbeck, G. N., Friedman, D., Abad, M., & Jandasek, B. (2006). Development and psychopathology in adolescence. I D. A. Wolfe & E. J. Mash (red.), *Behavior and emotional disorders in adolescents: nature, assessment, and treatment* (ss. 21-55). New York: The Guilford Press.
- Hubbard, J. A., Dodge, K. A., Cillessen, A. H. N., Coie, J. D., & Schwartz, D. (2001). The dyadic nature of social information processing in boys' reactive and proactive aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*, *80*, 268-280.
- Hubbs-Tait, L., Culp, A. M., Huey, E., Culp, R., Starost, H.-J., & Hare, C. (2002). Relation of Head Start attendance to children's cognitive and social outcomes: moderation by family risk. *Early Childhood Research Quarterly*, *17*, 539-558.
- Huesmann, L. R., Moise-Titus, J., Podolski, C., Eron, L. D. (2003). Longitudinal relations between children's exposure to TV violence and their aggressive and violent behaviour in young adulthood: 1977-1992. *Developmental Psychology*, *39*, 201-221.
- Hunt J.I., Dyl J., Armstrong L., Litvin E., Sheeran T. & Spirito A. (2005) Frequency of manic symptoms and bipolar disorder in psychiatrically hospitalized adolescents using the K-SADS Mania Rating Scale. *Journal of Child and Adolescent Psychopharmacology*, *15*, 918-930
- Hussong, A. M., Flora, D. B., Curran, P. J., Chassin, L. A., & Zucker, R. A. (2008). Defining risk heterogeneity for internalizing symptoms among children of alcoholic parents. *Development and Psychopathology*, *20*, 165-193.
- Hussong, A., Bauer, D., & Chassin, L. (2008). Telescoped trajectories from alcohol initiation to disorder in children of alcoholic parents. *Journal of Abnormal Psychology*, *117*, 63-78.
- Irwin, L. G., & Johnson, J. (2005). Interviewing young children: Explicating our practices and dilemmas. *Qualitative Health Research*, *15*, 821-831.

- Jaffe, S. R., Caspi, A., Moffitt, T. E., & Taylor, A. (2004). Physical maltreatment victim to antisocial child: Evidence of an environmentally mediated process. *Journal of Abnormal Psychology, 113*, 44-55.
- Jaffe, W. B., & D'Zurilla, T. J. (2003). Adolescent problem solving, parent problem solving, and externalizing behaviour in adolescents. *Behavior Therapy, 34*, 295-311.
- Johnson, J. G., Cohen, P., Smailes, E. M., Kasen, S., & Brook, J. S. (2002). Television viewing and aggressive behaviour during adolescence and adulthood. *Science, 295*, 2468-2471.
- Johnston, L. D., O'Malley, P. M., Bachman, J. G., & Schulenberg, J. E. (2007). *Monitoring the future: national results on adolescent drug use: Overview of key findings, 2006*. Bethesda, MD: National Institute on Drug Abuse.
- Johnston, L. D., O'Malley, P. M., Bachman, J., & Schulenberg, J. E. (2008). *Monitoring the future: National results on adolescent drug use: Overview of key findings, 2007*. Bethesda, MD: National Institute on Drug Abuse.
- Johnstone, Gerry og Daniel W. Van Ness (2007): *Handbook of restorative justice*. Cullompton: Willan
- Justis- og politidepartementet (2005). *Regjeringens handlingsplan: Sammen mot barne- og ungdomskriminalitet (2005-2008)*. Oslo: Justis- og politidepartementet.
- Kamberelis, G., & Dimitriadis, G. (2005). Focus groups: strategic articulations of pedagogy, politics, and inquiry. I N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (red.), *The SAGE handbook of qualitative research* (3. Utg., ss. 887-907). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Kaufmann, J. P., Birmaher, B. M., Brent, D. M., Rao, U. M., Flynn, C. M., Moreci, P. M., et al. (1997). Schedule for Affective Disorders and Schizophrenia for School-Age Children – Present and Lifetime Version (K-SADS-PL): Initial reliability and validity data. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 36*, 980-988.
- Keenan, K., Loeber, R., Zhang, Q., Stouthamer-Loeber, M., & van Kammen, W. B. (1995). The influence of deviant peers on the development of boy's disruptive and delinquent behavior: A temporal analysis. *Development and Psychopathology, 7*, 715-726.
- Kerr, M., Tremblay, R. E., Pagani, L., & Vitaro, F. (1997). Boys' behavioral inhibition and the risk of later delinquency. *Archives of General Psychiatry, 54*, 809-816.
- Kiesner, J., Cadinu, M., Poulin, F., & Bucci, M. (2002). Group Identification in Early Adolescence: Its Relation with Peer Adjustment and Its Moderator Effect on Peer Influence. *Child Development, 73*, 196-208.
- Kim-Cohen J., Caspi A, Moffitt T. E., Harrington H. L., Milne B., Poulton R.(2003) Prior juvenile diagnoses in adults with mental disorder: developmental follow-back of a prospective-longitudinal cohort. *Archives of General Psychiatry, 60*, 709-717
- Kim-Cohen, J., Caspi, A., Taylor, A., Williams, B., Newcombe, R., Craig, I. W., et al. (2006). MAOA, maltreatment, and gene-environment interaction predicting children's mental health: new evidence and a meta-analysis. *Molecular Psychiatry, 11*, 903-913.
- Kimonis, E. R., Frick, P. J., Boris, N. W., Smyke, A. T., Cornell, A. H., Farrell, J. M., & Zeanah, C. H. (2006a). Callous-unemotional features, behavioural inhibition and parenting: Independent predictors of aggression in a high-risk preschool sample. *Journal of Child and Family Studies, 15*, 745-756.
- Kimonis, E. R., Frick, P. J., Fazekas, H., & Loney, B. R. (2006b). Psychopathy, aggression, and the emotional processing of emotional stimuli in non-referred girls and boys. *Behavioral Sciences and the Law, 24*, 21-37.
- King, K. M., & Chassin, L. (2007). A prospective study of the effects of age of initiation of alcohol and drug use on young adult substance dependence. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs, 68*, 256-265.
- Kivivuori J (2007). *Delinquent Behaviour in Nordic Capital Cities*. Helsinki: Scandinavian Research Council for Criminology and National Research Institute of Legal Policy.
- Kjelsberg, E. (2002). Antisocial atferd hos tidlige ungdomspsykiatriske pasienter. *Norsk Epidemiologi, 12*, 215-219.
- Klefbeck, J., & Ogden, T. (2003). *Nettverk og økologi: problemløsende arbeid med barn og unge* (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Kochanska, G., De Vet, K., Goldman, M., Murray, K., & Putnam, S. P. (1994). Maternal reports of conscience development and temperament in young children. *Child Development, 65*, 852-868.
- Kodjo, C. M., & Klein, J. D. (2002). Prevention and risk of adolescent substance abuse: The role of adolescents, families and communities. *Pediatric clinics of North America, 49*, 257-268.

- Koenen, K. C., Caspi, A., Moffitt, T. E., Rijdsdijk, F., & Taylor, A. (2006). Genetic influences on the overlap between low IQ and antisocial behaviors in young children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 115, 787-797.
- Konijn, E.A., Bijvank, M. J., & Bushman, B. J. (2007). I wish I were a warrior: The role of wishful identification in the effects of violent video games on aggression in adolescent boys. *Developmental Psychology*, 43, 1038-1044.
- Kosson, D. S., Cyterski, T. D., Steuerwald, B. L., Neuman, C. S., & Walker-Matthes, S. (2002). The reliability and validity of the Psychopathy Checklist Youth Version (PCL:YV) in nonincarcerated adolescent males. *Psychological Assessment*, 14, 97-109.
- Kotler, J. S., & McMahon, R. J. (2005). Child psychopathy: theories, measurement, and relations with the development and persistence of conduct problems. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 8, 291-325.
- Kratzer, L., & Hodgins, S. (1997). Adult outcomes of child conduct problems: a cohort study. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 25, 65-81.
- Kreuger, R. F. (2002). Psychometric perspectives on comorbidity. I J. E. Helzer, J. J. Hudziak, & J. James (red.), *Defining psychopathology in the 21st century: DSM-V and beyond* (ss. 41-54). Washington, DC: American Psychiatric Publishing.
- Kristofersen, L. B., Sverdrup, S., Haaland, T., & Wang Andersen, I.-H. (2006). *Hjelpetiltak i barnevernet - virker de?* Oslo: Norsk institutt for by- og regionsforskning (NIBR).
- Krueger, R.A. (1994). *Focus groups a practical guide for applied research* (2. utg.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Kupersmidt, J. B., DeRosier, M. E., & Patterson, C. P. (1995). Similarity as the basis for children's friendships: The roles of sociometric status, aggressive and withdrawn behavior, academic achievement and demographic characteristics. *Journal of Social and Personal Relationships*, 12, 439-452.
- Kvale, S. (2002). Det kvalitative forskningsintervju. 5. utg. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kvellido, Ø. (2006). *Barns og unges vennskap: Empiri og teorijennomgang, en kvantitativ og kvalitativ studie av barns oppfatninger og presentasjoner av sosiale relasjoner til jevnaldrende og voksne i forhold til noen sentrale mål på psykososial tilpasning*. Trondheim: Doktoravhandling, NTNU.
- Kvellido, Ø. (2007). *Utredning av atferdsvansker, omsorgssvikt og mishandling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lahey, B. B. (2008). Oppositional defiant disorder, conduct disorder, and juvenile delinquency. I T. P. Beauchaine & S. P. Hinshaw (red.), *Child and adolescent psychopathology* (ss. 335-369). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Lahey, B. B., & Waldman, I. D. (2003). A developmental propensity model of the origins of conduct problems during childhood and adolescence. I B. B. Lahey, T. E. Moffitt & A. Caspi (red.), *Causes of conduct disorder and juvenile delinquency* (ss. 76-117). New York: The Guilford Press.
- Lahey, B. B., Applegate, B., Waldman, I., Hankin, B. L., & Rick, J. (2004). The structure of child and adolescent psychopathology: Generating new hypotheses. *Journal of Abnormal Psychology*, 113, 358-385.
- Lahey, B. B., Loeber, R., Burke, J. D., & Applegate, B. (2005). Predicting future antisocial personality disorder in males from a clinical assessment in childhood. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73, 389-399.
- Lahey, B. B., Van Hulle, C. A., Waldman, L. C., Rodgers, J. L., D'Onofrio, B. M., Pedlow, S., et al. (2006). Testing descriptive hypotheses regarding sex differences in the development of conduct problems and delinquency. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34, 737-755.
- Laird, R. D., Jordan, K., Dodge, K. A., Pettit, G. S., & Bates, J. E. (2001). Peer rejection in childhood, involvement with antisocial peers in early adolescence, and the development of externalizing problems. *Development and Psychopathology*, 13, 337-354.
- Laird, R. D., Pettit, G. S., Bates, J. E., & Dodge, K. A. (2003). Parents' Monitoring-Relevant Knowledge and Adolescents' Delinquent Behavior: Evidence of Correlated Developmental Changes and Reciprocal Influences. *Child Development*, 74, 752-768.
- Laird, R. D., Pettit, G. S., Dodge, K. A., & Bates, J. E. (2005). Peer relationship antecedents of delinquent behaviour in late adolescence: is there evidence of demographic group differences in developmental processes? *Development and Psychopathology*, 17, 127-144.
- Lambert, M. J. (1992). Implications of outcome research for psychotherapy integration. I J. C. Norcross & M. R. Goldstein (red.), *Handbook of psychotherapy integration* (ss. 94-129). New York: Basic Books.

- Landheim, A. S., Bakken, K., & Vaglum, P. (2003). Gender differences in the prevalence of symptom disorders and personality disorders among poly-substance abusers and pure alcoholics. *European Addiction Research, 9*, 8-17.
- Lansford, J. E., Miller-Johnson, S., Berlin, L. J., Dodge, K. A., Bates, J. E., & Pettit, G. S. (2007). Early physical abuse and later violent delinquency: A prospective longitudinal study. *Child Maltreatment, 12*, 233-245.
- Largo-Wright, E., Petersen, P. M., & Chen, W. W. (2005). Perceived problem solving, stress, and health among college students. *American Journal of Health Behavior, 29*, 360-370.
- Larson, H., Andershed, H., & Lichtenstein, P. (2006). A genetic factor explains most of the variation in the psychopathic personality. *Journal of Abnormal Psychology, 115*, 221-230.
- Larsson, H., Viding, E., Rijdsdijk, F. V., & Plomin, R. (2008). Relationships between parental negativity and childhood antisocial behavior over time: a bidirectional effects model in a longitudinal genetically informative design. *Journal of Abnormal Child Psychology, 36*, 633-645.
- Lassen, L. M. (2002). *Rådgivning – kunsten å hjelpe*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Latendresse, S. J., Rose, R. J., Viken, R. J., Pulkinen, L., Kaprio, J., & Dick, D. M. (2008). Parenting mechanisms in links between parents' and adolescents' alcohol use behaviors. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research, 32*, 322-330.
- Laucht, M., Becker, K., Blomeyer, D., & Schmidt, M. H. (2007). Novelty seeking involved in mediating the association between the DRD4 exon III polymorphism and heavy drinking in male adolescents: results from a high-risk community sample. *Biological Psychiatry, 61*, 87-92.
- Lewis, R., & Frydenberg, E. (2004). Students' self-evaluations of their coping: how well do they do it? I E. Frydenberg (red.), *Thriving, surviving, or going under: coping with everyday lives* (ss. 25-43). Greenwich: Information Age Publishing.
- Liraud, F. and Verdoux, H. (2000). Which temperamental characteristics are associated with substance use in subjects with psychotic and mood disorders. *Psychiatry Research, 93*, 63-72
- Lodewijks H.P.B., Doreleijers T.A.H., de Ruiter C., Borum R. (2008) Predictive validity of the Structured Assessment of Violence Risk in Youth (SAVRY) during residential treatment *International Journal of Law and Psychiatry, 31*, 263-271.
- Loeber, R., & Coie, J. D. (2001). Continuities and discontinuities of development, with particular emphasis on emotional and cognitive components of disruptive behaviour. I J. Hill & B. Maughan (red.), *Conduct disorders in childhood and adolescence* (ss. 379-407). Cambridge: Cambridge University Press.
- Loeber, R., & Farrington, D. P. (2000). Young children who commit crime: epidemiology, developmental origins, risk factors, early interventions, and policy implications. *Development and Psychopathology, 12*, 737-762.
- Loeber, R., Burke, J. D., Lahey, B. B., Winters, A., & Zera, M. (2000). Oppositional defiant and conduct disorder: a review of the past 10 years, Part 1. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 39*, 1468-1484.
- Loeber, R., Pardini, D., Homish, D. L., Wei, E. H., Crawford, A. M., Farrington, D. P. et al. (2005). The prediction of violence and homicide in young men. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 73*, 1074-1088.
- Loewenthal, D. (2006). Questioning psychotherapeutic "evidence" (and research). I D. Loewenthal & D. Winter (red.), *What is psychotherapeutic research?* (ss. 47-52). London: KARNAC Books.
- Loney, B. R., Frick, P. J., Clements, C. B., Ellis, M. L., & Kerlin, K. (2003). Callous-unemotional traits, impulsivity, and emotional processing in adolescents with antisocial behaviour problems. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 32*, 66-80.
- Lovett, B. J., & Sheffield, R. A. (2007). Affective empathy deficit in aggressive children and adolescents: a critical review. *Clinical Psychology Review, 27*, 1-13.
- Luborsky, L., Singer, B., & Luborsky, L. (1975). Comparative studies of psychotherapies: is it true that everyone has won and all must have prizes? *Archives of General Psychiatry, 32*, 995-1008.
- Lynam, D. R., Caspi, A., Moffitt, T. E., Loeber, R., & Stouthamer-Loeber, M. (2007). Longitudinal evidence that psychopathy scores in early adolescence predict adult psychopathy. *Journal of Abnormal Psychology, 116*, 155-165.
- Lynam, D., Moffitt, T. E., & Stouthamer-Loeber, M. (1993). Explaining the relation between IQ and delinquency: race, class, test motivation, school failure, or self-control. *Journal of Abnormal Psychology, 102*, 187-196.
- Lyons, E., & Coyle, A. (red.) (2007). *Analysing qualitative data in psychology*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

- MacDonald, J. M., Piquero, A. R., Valois, R. F., & Zullig, K. J. (2005). The relationship between life satisfaction, risk-taking behaviors, and youth violence. *Journal of Interpersonal Violence, 20*, 1495-1518.
- Marlatt, G. A., Blume, A. W., & Parks, G. A. (2001). Integrating harm reduction therapy and traditional substance abuse treatment. *Journal of Psychoactive Drugs, 33*, 13-21.
- Marlatt, G. A., Blume, A. W., & Parks, G. A. (2001). Integrating harm reduction therapy and traditional substance abuse treatment. *Journal of Psychoactive Drugs, 33*, 13-21.
- Marshall, T. F. (1999). *Restorative Justice: an Overview*. Rapport av the Home Office Research Development and Statistics Directorate (<http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/occ-resjus.pdf>).
- Martin, S. S., Storr, C. L., Alexandre, P. K., & Chilcoat, H. D. (2008). Adolescent ecstasy and other drug use in the National Survey of Parent and Youth: the role of sensation-seeking, parental monitoring and peer's drug use. *Addictive Behaviors, 33*, 919-933.
- McCabe, K. A., & Martin, G. M. (2005). *School violence, the media, and criminal justice responses*. New York: Peter Lang.
- McClellan J. M, & Werry J. S. (2000), Research on psychiatric diagnostic interviews for children and adolescents: introduction. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 39*, 19-27
- McMahon, R. J., Wells, K. C., & Kotler, J. S. (2006). Conduct problems. I E. J. Mash & R. A. Barkley (red.), *Treatment of childhood disorders* (3. utg., ss. 137-268). New York: The Guilford Ptness.
- Meland, P. (2007). *Barne- og ungdomskriminaliteten i Oslo 2007. En trendrapport laget av Oslo politidistrikt og Oslo kommune*. Hentet 21. mai 2008, fra <http://www.salto.oslo.kommune.no/getfile.php/Salto%20%28PROSJEKT-SALTO%29/Internett%20%28PROSJEKT-SALTO%29/Dokumenter/Trendrapport%202007.pdf>
- Menon, M., Tobin, D. D., Corby, B. C., Menon, M., Hodges, E. V. E., & Perry, D. G. (2007). The developmental costs of high self-esteem for antisocial children. *Child Development, 78*, 1627-1639.
- Messer, J., Goodman, R., Rowe, R., Meltzer, H., & Maughan, B. (2006). Preadolescent conduct problems in girls and boys. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 45*, 184-191.
- Mestitz, A. and Ghetti, S. (eds.) (2005), *Victim-Offender Mediation with Youth Offenders in Europe. An overview and comparison of 15 countries*, Dordrecht, Springer.
- Meyers, J. R., & Schmidt, F. (2008). Predictive validity of the structured assessment of violence risk in youth (SAVRY) with juvenile offenders. *Criminal justice and behavior, 35*, 344-355.
- Miller, E. K. & Cohen, J. D. (2001) An integrative theory of prefrontal cortex function. *Annual Review of Neuroscience, 24*, 167-202
- Miller-Johnson, S., Coie, J. D., Maumary-Gremaud, A., Lochman, J. & Terry, R. (1999). Relationship between childhood peer rejection and aggression and adolescent delinquency severity and type among African American youth. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders, 7*, 137-146.
- Moffitt, T. E. (2005). The new look of behavioral genetics in developmental psychopathology: Gene-environment interplay in antisocial behaviors. *Psychological Bulletin, 131*, 533-554.
- Moffitt, T. E., Arseneault, L., Jaffe, S. R., Kim-Cohen, L., Koenen, K. C., Odgers, C. L., et al. (2008). Research review: DSM-V conduct disorder: Research needs for an evidence base. *Journal of Psychology and Psychiatry, 49*, 3-33.
- Moffitt, T. E., Caspi, A., Harrington, H., & Milne, B. J. (2002). Males on the life-course persistent and adolescent-limited antisocial pathways: follow-up at age 26 years. *Development and Psychopathology, 14*, 179-207.
- Moffitt, T. E., Caspi, A., Rutter, M., & Silva, P. A. (2001). *Sex differences in antisocial behaviour: conduct disorder, delinquency and violence in the Dunedin Longitudinal Study*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Munoz, L. C., & Frick, P. J. (2007). The reliability, stability, and predictive utility of the self-report version of the Antisocial Process Screening Device. *Scandinavian Journal of Psychology, 48*, 299-312.
- Nathan, P. E. & Gorman, J. M. (1998) (red.). *A Guide to Treatments that Work*. Oxford: Oxford University Press.
- Neumann, C. S., Kosson, D. S., Forth, A. E., & Hare, R. D. (2006). Factor structure of the Hare Psychopathy Checklist: Youth Version (PCL: YV) in incarcerated adolescents. *Psychological Assessment, 18*, 142-154.
- Nigg, J. T., & Breslau, N. (2007). Prenatal smoking exposure, low birth weight, and disruptive behavior disorders. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 46*, 362-369.
- NIMH (National Institute of Mental Health) (2000). *Child and Adolescent Violence Research*. Washington DC: Department of Health and Human Services.

- Nock, K. M., Kazdin, A. E., Hiripi, E., & Kessler, R. C. (2006). Prevalence, subtypes, and correlates of DSM-IV conduct disorder in the National Comorbidity Survey Replication. *Psychological Medicine, 36*, 699-710.
- Nock, M. K., Kazdin, A. E., Hiripi, E., & Kessler, R. C. (2007). Lifetime prevalence, correlates and persistence of oppositional defiant disorder: results from the National Comorbidity Survey Replication. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 48*, 703-713.
- NOU (2001: 22). Fra bruker til borger. Oslo: Sosial- og helsedepartementet
- NOU (2008:15). Barn og straff. Oslo: Justis- og politidepartementet.
- O'Connor, T.G., J. Dunn, J. Jenkins og J. Rasbash 2006. Predictors of between-family and within-family variation in parent-child relationships. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 47*, 498-510.
- Obradović, J., Pardini, D., Long, J. D., & Loeber, R. (2007). Measuring interpersonal callousness in boys from childhood to adolescence: an examination of longitudinal invariance and temporal stability. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 36*, 276-292.
- Odde Steen, S., & Stornes, M. (2008). Vurdering av voldsrisiko hos ungdom: En utprøving av Structured Assessment of Violence Risk in Youth (SAVRY) i en norsk høyrisikogruppe. Trondheim: NTNU, upublisert hovedoppgave i psykologi.
- Ogden, C. L., & Moretti, M. M. (2002). Aggressive and antisocial girls: research update and challenges. *International Journal of Forensic Mental Health Services, 1*, 103-119.
- Ogden, C. L., Caspi, A., Broadbent, J. M., Dickson, N., Hancox, R. J., Harrington, H., et al. (2007). Prediction of differential adult health burden by conduct problem subtypes in males. *Archives of General Psychiatry, 64*, 476-484.
- Offord, D. R., Boyle, M. C., & Racine, Y. A. (1991). The epidemiology of antisocial behavior in childhood and adolescence. I D. J. Pepler & K. H. Rubin (red.), *The development and treatment of childhood aggression* (ss. 31-54). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Orobio de Castro, B., Veerman, J. W., Koops, W., Bosch, J. D., Monshouwer, H. J. (2002). Hostile attribution of intent and aggressive behaviour: A meta-analysis. *Child Development, 73*, 916-934.
- Orobio de Castro, B., Brendgen, M., Van Boxtel, H., Vitaro, F., & Schaevers, L. (2007). "Accept me, or else...": Disputed overestimation of social competence predicts increases in proactive aggression. *Journal of Abnormal Child Psychology, 35*, 165-178.
- Ot.prp. nr. 90 (2003-2004). *Om lov om straff (straffeloven)*. Oslo: Justis- og politidepartementet.
- Otto, R. K., Buffington-Vollum, J., & Edens, J. F. (2003). Child custody evaluation: Research and practice. I A. Goldstein (red.), *Forensic psychology* (ss. 179-208). New York: John Wiley & Sons.
- Pape, H., & Falck, S. (2003). Ungdomskriminalitet – et fenomen i endring? *Tidsskrift for ungdomsforskning, 3*, 99-111.
- Patrick, C. J. (2007). Getting to the heart of psychopathy. I H. Herve & J. C. Yuille (red.), *The psychopath: theory, research, and practice* (ss. 207-252). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum and Associates.
- Patterson, G., Dishion, T., & Yoerger, K. (2000). Adolescent growth in new forms of problem behavior: Macro- and micro-peer dynamics. *Prevention Science, 1*, 3-13.
- Paus, T., Toro, R., Leonard, G., Lerner, J., Perron, M., et al. (2007). Morphological properties of the action-observation cortical network in adolescence with low and high resistance to peer influence. *Social Neuroscience, 3*, 303-316.
- Pedersen, P. B. Ø., Lilleeng, S. E., & Sitter, M. (2008). *Evaluering av Opptappingsplanen for psykisk helse - supplerende analyser innen spesialisthelsetjenesten*. Trondheim: SINTEF Helse.
- Pepler, D. J., Craig, W. M., Connolly, J., & Henderson, K. (2002). Bullying, sexual harassment, dating violence, and substance use among adolescents. I C. Wekerle & A. Wall (red.), *The violence and addiction equation: theoretical and clinical issues in substance abuse and relationship violence* (ss. 153-168). New York: Brunner-Routledge.
- Peräkylä, A. (2005). Analyzing talk and text. I N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (red.), *The SAGE Handbook of Qualitative Research* (3. utg., ss. 869-886). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Phares, V. (2003). Children's Depression Inventory. In N. A. Piotrowski (Red.), *Magill's encyclopedia of social science: Psychology* (323-324). Pasadena, CA: Salem Press
- Piehler, T. F., & Dishion, T. J. (2007). Interpersonal dynamics within adolescent friendships: dyadic mutuality, deviant talk, and patterns of antisocial behavior. *Child Development, 78*, 1611-1624.

- Pihl, R. O., Paylan, S. S., Gentes-Hawn, A., & Hoaken, P. N. S. (2003). Alcohol affects executive cognitive functioning differentially on the ascending versus descending limb of the blood alcohol concentration curve. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research, 27*, 773-779.
- Plomin, R. og E. Colledge 2001. Genetics and psychology: Beyond heritability. *European Psychologist, 6*, 229-240.
- Porter, S., Fairweather, D., Drugge, J., Hervé, H., Birt, A., & Boer, D. P. (2000). Profiles of psychopathy in incarcerated sexual offenders. *Criminal Justice and Behavior, 27*, 216-233.
- Postholm, M. B. (red.) (2005). *Kvalitativ metode: en innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Poythress, N. G., Dembo, R., Wareham, J., & Greenbaum, P. E. (2006). Construct validity of the Youth Psychopathic Traits Inventory (YPI) and the Antisocial Process Screening Device (APSD) with justice involved adolescents. *Criminal Justice and Behavior, 33*, 26-55.
- Primack, B. A., Dalton, M. A., Carroll, M. V., Agarwal, A. A., & Fine, M. J. (2008). Content analysis of tobacco, alcohol, and other drugs in popular music. *Archives of Pediatric and Adolescent Medicine, 16*, 169-175.
- Rai, A. A., Stanton, B., Wu, Y., Li, X., Galbraith, J., Cottrell, L., et al. (2003). Relative influences of perceived parental monitoring and perceived peer involvement on adolescent risk behaviors: an analysis of six cross-sectional data sets. *Journal of Adolescent Health, 33*, 108-118.
- Raine, A. (2002). The role of prefrontal deficits, low automatic arousal and early health factors in the development of antisocial and aggressive behavior in children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 43*, 417-434.
- Raine, A., Moffitt, T. R., Caspi, A., Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M., Lynam, D. (2005). Neurocognitive impairments in boys on the life-course persistent antisocial path. *Journal of Abnormal Psychology, 114*, 38-49.
- Ramrakha, S., Bell, M. L., Paul, C., Dickson, N., Moffitt, T. E., & Caspi, A. (2007). Childhood behaviour problems linked to sexual risk taking in young adulthood. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 46*, 1272-1279.
- Rasmussen, K., Almvik, R. & Levander, S. (2001). Attention Deficit Hyperactivity Disorder, reading disability, and personality disorders in a prison population. *The Journal of American Academy of Psychiatry and the Law, 29*, 186-193.
- Rende, R. (2000). Emotion and behavior genetics. I M. Lewis & J. M. Haviland-Jones (red.), *Handbook of Emotions* (2. utg., ss. 192-202). New York: The Guilford Press.
- Retz, W., Junginger-Retz, P., Hengesch, G., Schneider, M., et al. (2004). Psychometric and psychopathological characterization of youth male prison inmates with and without attention deficit/hyperactivity disorder. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience, 254*, 201-208.
- Roberts, B. W., Friend-Delvecchio, W. F. (2000). The rank-order consistency of personality traits from childhood to old age: A quantitative review of longitudinal studies. *Psychological Bulletin, 126*, 3-25.
- Rodkin, P. C., Farmer, T. W., Pearl, R., & Van Acker, R. (2000). Heterogeneity of popular boys: Antisocial and prosocial configurations. *Developmental Psychology, 36*, 14-24.
- Rønnestad, M. H., & Orlinsky, D. E. (2000). Psykoterapi-veiledning til besvær: når veiledning hemmer og ikke fremmer faglig utvikling. I A. Holte, M. H. Rønnestad & G. H. Nielsen (red.), *Psykoterapi og psykoterapiveiledning: teori, empiri og praksis* (ss. 291-322). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Rosenquist, R. & Rasmussen, K. (2001). *Rettspsykiatri i praksis*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Roth, A., & Fonagy, P. (2005). *What works for whom? A critical review of psychotherapy research*. London: The Guilford Press.
- Rowe, C. L., & Liddle, H. A. (2006). Family-based treatment development for adolescent alcohol abuse. *International Journal of Adolescent Medicine and Health, 18*, 43-51.
- Rowe, R., Rijdsdijk, F. V., Maughan, B., Hosang, G. M., & Eley, T. C. (2008). Heterogeneity in antisocial behaviours and comorbidity with depressed mood: a behavioural genetic approach. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 49*, 526-534.
- Rutter, M. (2002). Nature, nurture, and development: from evangelism through science toward policy and practice. *Child Development, 73*, 1-21.
- Rutter, M. (2005). Commentary: What is the meaning and utility of the psychopathy concept? *Journal of Abnormal Child Psychology, 33*, 499-503.

- Rutter, M., & Smith, D. J. (1995). *Psychosocial disorders in young people: Time trends and their causes*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Rutter, M., Giller, H., & Hagell, A. (1998). *Antisocial behavior by young people*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Salekin, R. T., Neumann, C. S., Leistico, A. R., & Zalot, A. A. (2004). Psychopathy in youth and intelligence: An investigation of Cleckley's hypothesis. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 33*, 731-742.
- Salmivalli, C., Huttunen, A., & Lagerspetz, K. M. J. (1997). Peer networks and bullying in schools. *Scandinavian Journal of Psychology, 38*, 305-312.
- SAMHSA [Substance Abuse and Mental Health Services Administration] (2003). *Results from the 2002 National Survey on Drug Use and Health: National findings* (Office of Applied Studies, NHSDA Series H-22, DHHS Publication. Rockville, MD: Author.
- Schedin, G. (1977). *Ungdomsutveckling och psykoterapi*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Schjelderup, L., & Omre, C. (2005). Familieråd – en ny modell for beslutninger i barnevernet. I L. Schjelderup, C. Omre & E. Marthinsen (red.), *Nye metoder i et moderne barnevern* (ss. 52-73). Bergen: Fagbokforlaget.
- Schmeets, M. G. J. (2008). Theoretical concepts. I A. J. E. Verheugt-Pleiter, J. Zevalkink & M. G. J. Schmeets (red.), *Mentalizing in child therapy: guidelines for clinical practitioners* (ss. 7-21). London: Karnac Books.
- Schonberg, M. A., & Shaw, D. S. (2007). Risk factors for boys' conduct problems in poor and low-middle-class neighbourhoods. *Journal of Abnormal Child Psychology, 35*, 759-772.
- Schwalbe, C. (2007). Risk Assessment for Juvenile Justice: A meta-analysis. *Law of Human Behavior 31*, 449-462
- Scott, S., Spender, Q., Doolan, M., Jacobs, B., & Aspland, H. (2001). Multicentre controlled trial of parenting groups of child antisocial behaviour in clinical practice. *British Medical Journal, 323*, 194-197.
- Seguin, J. R., Boulerice, B., Harden, P. W., Tremblay, R. E., & Pihl, R. O. (1999). Executive functions and physical aggression after controlling for attention deficit hyperactivity disorder, general memory and IQ. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 40*, 1197-1208.
- Shanahan, L., W. Copeland, E.J. Costello og A. Angold (2008). Specificity of putative psychosocial risk factors for psychiatric disorders in children and adolescents. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 49*, 34-42.
- Sharp, C. (2006). Mentalizing problems in childhood disorders. I J. G. Allen & P. Fonagy (red.), *Handbook of mentalization-based treatment* (ss. 101-121). Chichester: John Wiley & Sons.
- Shelton, D. (2001). Emotional disorders in young offenders. *Journal of Nursing Scholarship, 33*, 259-263.
- Sherman L., Strang H. (2007) Restorative Justice: The Evidence: Report to the Smith Institute. London: Smith Institute.
- Silverthorn, P., Frick, P. J., & Reynolds, R. (2001). Timing of onset and correlates of severe conduct problems in adjudicated girls and boys. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment, 23*, 171-181.
- Sim, T., & Koh, S. (2003). A domain conceptualization of adolescent susceptibility to peer pressure. *Journal of Research on Adolescence, 13*, 57-80.
- Simantov, E., Schoen, C., & Klein, J. D. (2000). Healthcompromising behaviors: Why do adolescents smoke or drink? Identifying underlying risk and protective factors. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine, 154*, 1025-1033.
- Simic, M., & Fombonne, E. (2001). Depressive conduct disorder: Symptom patterns and correlates in referred children and adolescents. *Journal of Affective Disorders, 62*, 175-185.
- Simonoff, E., Pickles, A., & Meyer, J. M. (1997). The Virginia twin study of adolescent behavior development: Influence of age, gender and impairment on rates of disorders. *Archives of General Psychiatry, 54*, 801-808.
- Simons-Morton, B. G., & Chen, R. (2006). Over time relationships between early adolescent and peer substance use. *Addictive Behavior, 31*, 1211-1223.
- Simons-Morton, B., Lerner, N., & Singer, J. (2005). The observed effects of teenage passengers on the risky driving behavior of teenage drivers. *Accident Analysis and Prevention, 37*, 973-982.
- Simourd, D. J., & Hoge, R. D. (2000). Criminal psychopathy: A risk-and-need perspective. *Criminal Justice and Behavior, 27*, 256-272.
- Singer, J. D., & Willett, J. B. (2003). *Applied longitudinal data analysis: Modeling change and event occurrence*. New York: Oxford University Press.

- Skardhamar, T. (2005): *Lovbruddskarrierer og levekår: En analyse av fødselskullet 1977*. Oslo: Statistisk sentralbyrå, Rapporter 2005-9.
- Slump, G. J., & van Hoek, A. (2006). *Restorative Justice into the 21st century: arguments for restoration of humanity and community on a multi level scale*. Papers presentert ved the Fourth Conference of the European Forum for Restorative Justice "Restorative justice: An agenda for Europe". Barcelona, Spania, 15.-17.06.2006.
- Snyder, H. N., & Sickmund, M. (2006). *Juvenile offenders and victims: 2006 national report*. Washington, DC: Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.
- Sørensen, M.J., Frydenberg, M., Thastum, M., Thomsen, P.H. 2005, "The Children's Depression Inventory and classification of major depressive disorder: Validity and reliability of the Danish version", *European Child & Adolescent Psychiatry*, 14, 328-334
- Sourander, A, Jensen, P, Davies, M, Niemelä, S, Elonheimo, H, Ristkari, T, Helenius, H, Sillanmäki, L, Piha, J, Kumpulainen, K, Tamminen, T, Moilanen, I, Almqvist, F (2007). Who is at greatest risk of adverse long-term outcomes? The Finnish From a Boy to a Man study. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*. 46, 1148-1161
- Sourander, A., Jensen, P., Davis, M., Niemela, S., Elonheimo, H., Ristkari, T., et al. (2007). Who is at the greatest risk of adverse longterm outcomes? The Finnish From a Boy to a Man Study. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 46, 1148-1161.
- Soutullo, C. A., Chang, K. D., Diez-Suarez, A., Figueroa-Quintana, A., Escamilla-Canales, I., Rapado-Castro, M., et al. (2005). Bipolar disorder in children and adolescents: International perspective on epidemiology and phenomenology. *Bipolar Disorders*, 7, 497-506
- Steinberg, L., & Monahan, K. C. (2007). Age differences in resistance to peer influence. *Developmental Psychology*, 43, 1531-1543.
- Stene, R. J. (2003): Vold og trusler i 20 år. Levekårsundersøkelsene 1983-2001, *Samfunnsspeilet*, 1, 2003, Statistisk sentralbyrå.
- Stene, R. J. (2004): Mange - men færre - ofre, *Samfunnsspeilet*, 3, 2004, Statistisk sentralbyrå.
- Stortingsmelding nr. 20 (2005-2006). *Alternative straffereaksjonar overfor unge lovbrutarar*. Oslo: Justis- og politidepartementet.
- Storvoll E. E. & Wichstrom L (2003) Gender differences in changes in and stability of conduct problems from early adolescence to early adulthood. *Journal of Adolescence*, 26, 413-429
- Stubberud, J., Åsland, R., & Kristensen, Ø. (2007). Hvorfor mislykkes behandlingen? En undersøkelse av kognitiv funksjon og personlighet hos pasienter i legemiddelassistert rehabilitering. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 44, 1012-1018.
- Sumter, S., Bokhorst, C., Steinberg, L., & Westenberg, M. (Under trykking). The development pattern of resistance to peer influence in adolescence: will the teenager ever be able to resist? *Journal of adolescence*.
- Swahn, M. H., Bossarte, R. M., & Sullivent, E. E. (2008). Age of alcohol use initiation, suicidal behavior, and peer and dating violence victimization and perpetration among high-risk, seventh-grade adolescents. *Pediatrics*, 121, 297-305.
- Tackett, J. L.; Krueger, R. F.; Sawyer, M. G, & Graetz, B. W. (2003) Subfactors of *DSM-IV* conduct disorder: Evidence and connections with syndromes from the Child Behavior Checklist. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 31, 647-654.
- Taylor, J., Loney, B. R., Bobadilla, L., Iacono, W. G., & McGue, M. (2003). Genetic and environmental influences on psychopathy trait dimensions in a community sample of male twins. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 31, 633-645.
- Teplin, L. A., Abram, K. M., McClelland, G. M., Dulcan, M. K., & Mericle, A. A. (2002). Psychiatric disorders in youth in juvenile detention. *Archives of General Psychiatry*, 59, 1133-1143.
- Teplin, L. A., Abram, K. M., McClelland, G. M., Mericle, A. A., Dulcan, M. K., & Washburn, J. J. (2006). Psychiatric Disorders of Youth in Detention. *Juvenile Justice Bulletin*, 1-14.
- Thagaard, T. (2005). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode* (2. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Thapar, A., Langley, K., Fowler, T., Rice, F., Turic, D., Whittinger, N., et al. (2005). Catechol O-methyltransferase gene variant and birth weight predict early-onset antisocial behavior in children with attention-deficit/hyperactivity disorder. *Archives of General Psychiatry*, 62, 1275-1278.
- Thienemann, M. (2004). Introducing a Structured Interview Into a Clinical Setting. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*. 43, 1057-1060

- Thompson, M. P., Sims, L., Kingree, J. B., & Windle, M. (2008). Longitudinal associations between problem alcohol use and violent victimization in a national sample of adolescents. *Journal of Adolescent Health, 42*, 21-27.
- Timmermans, M., van Lier, P. A. C., & Koot, H. M. (2008). Which forms of child/adolescent externalizing behaviors account for late adolescent risky sexual behavior and substance use? *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 49*, 386-394.
- Timmons-Mitchell, J., Brown, C., Schulz, S. C., Webster, S. E., Underwood, L. A., & Semple, W. E. (1997). Comparing the mental health needs of female and male incarcerated juvenile delinquents. *Behavioral Sciences and the Law, 15*, 195-202.
- Toupin, J., Dery, M., Pauze, R., Mercier, H., & Fortin, L. (2000). Cognitive and familial contributions to conduct disorder in children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 41*, 333-344.
- Trentacosta, C. J., & Shaw, D. S. (2008). Maternal predictors of rejecting parenting and early antisocial behaviour. *Journal of Abnormal Child Psychology, 36*, 247-259.
- Tyson, P. (2005). Affects, agency and self-regulation: complexity theory in the treatment of children with anxiety and disruptive behavior disorders. *Journal of the American Psychoanalytic Association, 53*, 159-187.
- U.S. Department of Health and Human Services. (2001, 17. januar). *Youth Violence: A report of The Surgeon General*. Hentet 2. februar 2008, fra <http://www.surgeongeneral.gov/library/youthviolence/sgsummary/summary.htm>
- U.S. Department of Health and Human Services. Agency for Healthcare Research and Quality. (2004). *Preventing Violence and Related Health-Risking Social Behaviors In Adolescents. Evidence Report/Technology Assessment*. Hentet 15. februar, 2008, fra <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/bv.fcgi?rid=hstat1a.chapter.67890>
- van Doesum, K. T. M., Hosman, C. M. H., & Riksen-Walraven, J. M. (2005). A model-based intervention for depressed mothers and their infants. *Infant Mental Health Journal, 26*, 157-176.
- van Goozen, S. H. M., Fairchild, G., Snoek, H., & Harold, G. T. (2007). The evidence for a neurobiological model of childhood antisocial behavior. *Psychological Bulletin, 133*, 149-182.
- Viding, E. (2004). Annotation: Understanding the development of psychopathy. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 45*, 1329-1337.
- Viding, E., Jones, A. P., Frick, P. J., Moffitt, T. E., & Plomin, R. (2008). Heritability of antisocial behavior at age 9: do callous-unemotional traits matter? *Developmental Science, 11*, 17-22.
- Vitaro, F., Brendgen, M., & Tremblay, R. E. (2000). Influence of deviant friends on delinquency: Searching for moderator variables. *Journal of Abnormal Child Psychology, 28*, 313-325.
- Waldron, H. B., & Turner, C. W. (2008). Evidence-based psychosocial treatments for adolescent substance abuse. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 37*, 238-261.
- Wallace, J. M., Jr., Bachman, J. G., O'Malley, P. M., Schulenberg, J. E., Cooper, S. M., & Johnston, L. D. (2003). Gender and ethnic differences in smoking, drinking and illicit drug use among American 8th, 10th and 12th grade students, 1976-2000. *Addiction, 98*, 225-234.
- Wamboldt, M. Z., & Wamboldt, F. S. (2000). Role of the family in the onset and outcome of childhood disorders: Selected research findings. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 39*, 1212-1219.
- Way, N., & Greene, M. (2006). Changes in perceived friendship quality from early to late adolescence: Using growth curve analysis to examine the patterns and contextual predictors. *Journal of Research on Adolescence, 16*, 293-320.
- Way, N., Becker, B., & Greene, M. (2006). Friendships among African American, Latino, and Chinese American adolescents in an urban context. I C. Tamis-LeMonda & L. Balter (red.), *Child Psychology: A Handbook of Contemporary Issues* (2. utg.). New York: Psychology Press.
- Webster, C. D., Douglas, K. S., Eaves, D., & Hart, S. D. (1997). *HCR-20. Assessing risk for violence. Version 2*. Vancouver, Canada: Simon Fraser University; Mental Health, Law, and Policy Institute.
- Weisner, T. S., Matheson, C., Coots, J., & Bernheimer, L. (2005). Sustainability of daily routines as a family outcome. I A. Maynard & M. Martini (red.), *The psychology of learning in cultural context* (ss. 41-73). New York: Kluwer/Plenum.
- Welsh, B. C., Loeber, R., Stevenson, B. R., Stouthamer-Loeber, M., Cohen, M. A., & Farrington, D. P. (2008). Costs of juvenile crime in urban areas: a longitudinal perspective. *Youth Violence and Juvenile Justice, 6*, 3-27.

- Weyandt L. L., Iwaszuk, W., Fulton K., Ollerton, M., Beatty, N., Fouts, H., Schepman, S. & Greenlaw C. (2003). The internal restlessness scale: performance of college students with and without ADHD. *Journal of Learning Disabilities, 36*, 382-389.
- Wichstrøm, L., Skogen, K., & Øia, T. (1996). The increased rate of conduct problems in urban areas, what is the mechanism? *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 35*, 471-479.
- Widom, C. S. (1999). Posttraumatic stress disorder in abused and neglected children grown up. *The American Journal of Psychiatry, 156*, 1223-1229.
- Wilens, T. E. (2007). The nature of the relationship between attention-deficit/hyperactivity disorder and substance use. *Journal of Clinical Psychiatry, 68* (Suppl. 11), 4-8.
- Willoughby, M., Kupersmidt, J., & Bryant, D. (2001). Overt and covert dimensions of antisocial behavior in early childhood. *Journal of Abnormal Child Psychology, 29*, 177-187.
- Wolfe, D. A., Jaffe, P. G., & Crooks, C. V. (2006). *Adolescent risk behaviors: why teens experiment and strategies to keep them safe*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Wolff, J. C., & Ollendick, T. H. (2006). The comorbidity of conduct problems and depression in childhood and adolescence. *Clinical Child and Family Psychology Review, 9*, 201-220.
- Wood, J., Foy, D., Goguen, C., Pynoos, R., & James, C. B. (2002). Violence exposure and PTSD among delinquent girls. I R. Greenwald (red.), *Trauma and juvenile delinquency: theory, research, and intervention*. Binghamton, NY: Haworth Press.
- Yoshikawa, H., Weisner, T. S., Kalil, A., & Way, N. (2008). Mixing qualitative and quantitative research in developmental science: Uses and methodological choices. *Developmental Psychology, 44*, 344-354.
- Young, A., Grey, M., Abbey, A., Boyd, C. J., & McCabe, S. E. (2008). Alcohol-related sexual victimization among adolescents: prevalence, characteristics, and correlates. *Journal of Studies of Alcohol and Drugs, 69*, 39-48.
- Zadeh, Z., Im-Bolter, N., & Cohen, N. J. (2007). Social cognition and externalizing psychopathology: an investigation of the mediating role of language. *Journal of Abnormal Child Psychology, 35*, 141-152.
- Zehr, H. (2002). *Little Book of Restorative Justice*. PA: Good Books.
- Zevalkink, J. (2008). Assessment of mentalizing problems in children. I A. J. E. Verheugt-Pleiter, J. Zevalkink & M. G. J. Schmeets (red.), *Mentalizing in child therapy: guidelines for clinical practitioners* (ss. 22-40). London: Karnac Books.
- Zoccolillo, M., & Rogers, K. (1991). Characteristics and outcome of hospitalized adolescent girls with conduct disorder. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 30*, 973-981.
- Øia, T. (2007). *Ung i Oslo: levekår og sosiale forskjeller*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA), Rapport nr. 6/07.

Vedlegg nr. 1

Diagnosekriterier for opposisjonell atferdsforstyrrelse (F91.3), i følge diagnosesystemet Kilde: ICD-10.

Denne atferdsforstyrrelsen blir vanligvis beskrevet hos yngre barn enn 9-10 år. Forstyrrelsen *kjennetegnes* ved markert trass, ulydighet, provoserende atferd og ved *mangel* på mer alvorlige usosiale eller aggressive handlinger som er lovstridige eller som krenker andres rettigheter. De generelle kriteriene for F91 skal være oppfylt, selv svært ondsinnet eller uskikkelig atferd er ikke i seg selv tilstrekkelig for at diagnosen kan stilles. Mange fagfolk anser opposisjonelle atferdsmønstre som en mindre alvorlig atferdsforstyrrelse, heller enn en kvalitativt forskjellig type. Det foreligger ingen forskning som viser om forskjellen er kvalitativ eller kvantitativ. Det er imidlertid holdepunkter for at dersom det er en forskjell gjelder dette bare eller hovedsaklig yngre barn. Kategorien må brukes med varsomhet, særlig for eldre barn. Klinisk signifikante atferdsforstyrrelser hos eldre barn ledsages vanligvis av usosial eller aggressiv atferd som går lengre enn truing, ulydighet og ødeleggelsestrang, selv om dette ofte etterfølger opposisjonell atferdsforstyrrelse i yngre alder. Kategorien er tatt med for å vise vanlig diagnostisk praksis, og for å forenkle klassifiseringen av forstyrrelser som inntreffer hos yngre barn.

Diagnostiske retningslinjer:

Det viktigste trekket er et mønster av vedvarende negativ, fiendtlig, truende, provoserende og ødeleggende atferd, som tydelig ligger utenfor det normale atferdsspekteret for et barn på samme alder i samme sosiokulturelle kontekst, men som ikke innbefatter mer alvorlige krenkelser av andres rettigheter som vist ved den aggressive og usosiale atferden spesifisert for kategoriene F91.0 og F91.2. Barn med denne forstyrrelsen har tendens til ofte og aktivt å trosse voksnes anmodninger eller regler, og bevisst å irritere andre. Vanligvis synes de å være sinte, bitre eller de blir lett irritert på andre som de gir skylden for egne feil eller problemer. De har ofte lav frustrasjonsgrense og mister lett besinnelsen. Vanligvis er deres atferd provoserende, slik at de starter konfrontasjoner og utviser en generell høy grad av uhøflighet, manglende samarbeidsvilje og opprør mot autoriteter.

Ofte er denne atferden mest tydelig i samvær med voksne eller venner barnet kjenner godt. Forstyrrelsen behøver ikke bli tydelig under et klinisk intervju.

Den viktigste forskjellen fra andre atferdsforstyrrelser er *mangel* på lovstridig atferd og atferd som krenker andres grunnleggende rettigheter, som simpelt tyveri, ondskap, tyrannisering, overfall og ødeleggelsestrang. En klar tilstedeværelse av noen av disse ekskluderer diagnosen. Opposisjonell atferd, som omtalt i avsnittet ovenfor, blir ofte funnet ved andre atferdsforstyrrelser. Hvis kriteriene for en annen type (F91.0-F-91.2) er til stede, skal den foretrekkes fremfor opposisjonell atferdsforstyrrelse.

Vedlegg nr. 2

Diagnosekriterier for atferdsforstyrrelser (F91.0–F91.2) i følge diagnosesystemet ICD-10.

Atferdsforstyrrelser kjennetegnes ved et gjentakende og vedvarende mønster av dyssosialt, aggressivt eller utfordrende atferd. Når slik atferd er på sitt mest ekstreme, foreligger det klare brudd på sosiale forventninger i forhold til alderen, og er derfor mer alvorlig enn vanlige barnestreker eller ungdommelig opprørstrang. Isolerte asosiale eller kriminelle handlinger utgjør ikke i seg selv grunnlag for diagnosen, som innebærer et vedvarende atferdsmønster.

Trekkene som kjennetegner en atferdsforstyrrelse kan også være symptomatiske for andre psykiske tilstander, og den underliggende diagnosen bør i så fall kodes.

Atferdsforstyrrelser kan i noen tilfeller føre til dyssosial atferdsforstyrrelse. Atferdsforstyrrelse blir ofte forbundet med ugunstige psykososiale omgivelser, inkludert utilfredsstillende familieforhold og skoleproblemer, og blir oftest observert hos gutter. Skillet mellom atferdsforstyrrelser og følelsesmessige forstyrrelser er grundig dokumentert, mens distinksjonen fra hyperaktivitet er mindre tydelig, og en overlapping vil ofte være tilfelle.

Diagnostiske retningslinjer:

Vurderinger av eventuelle atferdsforstyrrelser må ta hensyn til barnets utviklingsnivå. Raserianfall er en normal del av en treårings utvikling og utgjør ikke i seg selv tilstrekkelig grunnlag for diagnosen. På samme måte ligger ikke en krenkelse av andres grunnleggende rettigheter (som ved voldshandlinger), innenfor de fleste syvåringers kapasitetsområde, og er derfor heller ikke et nødvendig diagnostiseringskriterium for den aldersgruppen.

Eksempler på atferd som diagnosen baseres på, omfatter betydelig grad av slåssing eller tyrannisering, grusomhet overfor dyr eller andre mennesker, alvorlig ødeleggelsestrang, ildspåsettelse, stjeling, gjentatt lying, skulking fra skole eller rømning, uvanlig hyppige eller alvorlige raserianfall, utfordrende og provoserende atferd og vedvarende alvorlig ulydighet. Tydelig tilstedeværelse av en av disse kategoriene er tilstrekkelig for diagnosen, mens isolerte dyssosiale handlinger ikke er det.

Eksklusjonskriterier inkluderer uvanlige, men alvorlige underliggende tilstander som schizofreni, mani, gjennomgripende utviklingsforstyrrelse, hyperkinetisk forstyrrelse og depresjon.

Diagnosen anbefales ikke brukt med mindre atferden som er beskrevet overfor har vedvart i minst seks måneder.

Atferdsforstyrrelser begrenset til familien (F91.0):

Denne kategorien inneholder atferdsforstyrrelser med usosial eller aggressiv atferd (og ikke bare opposisjonell, trassig og ødeleggende atferd) der den avvikende atferden helt eller delvis begrenses til hjemmet og forholdet til medlemmer av kjernefamilien eller husstanden. Forstyrrelsen krever at de generelle kriteriene for F91 er oppfylt, og selv alvorlige forstyrrelser i foreldre-barn-forholdet er ikke i seg selv tilstrekkelig for diagnosen. Det kan forekomme stjeling fra hjemmet, ofte spesielt knyttet til pengene eller eiendelene til én eller to spesielle personer. Dette kan ledsages av en bevisst destruktiv atferd som også ofte konsentreres om bestemte familiemedlemmer, som ødeleggelse av leker, pyntegenstander eller klær, skjæring i møbler eller ødeleggelse av høyt verdsette eiendeler. Voldsbruk mot familiemedlemmer (men ikke mot andre) og bevisst ildspåsettelse begrenset til hjemmet gir også grunnlag for diagnosen.

Diagnostiske retningslinjer:

Det må ikke foreligge noen betydelig atferdsforstyrrelse utenfor familiesituasjonen og barnets sosiale forhold utenfor familien må ligge innenfor det normale spekteret.

Som oftest oppstår de familiespesifikke atferdsforstyrrelsene i sammenheng med betydelig forstyrrelse av barnets forhold til ett eller flere medlemmer av kjernefamilien. Noen ganger kan forstyrrelsen oppstå i sammenheng med konflikter med en ny steforelder. Kategoriens nosologiske validitet er usikker, men det er mulig at disse meget situasjonsbetingede atferdsforstyrrelsene ikke har den samme generelt dårlige prognose som vanligvis blir forbundet med gjennomgripende atferdsforstyrrelser.

Usosialisert atferdsforstyrrelse (F91.1):

Denne atferdsforstyrrelsen kjennetegnes ved en kombinasjon av vedvarende usosial eller aggressiv atferd (oppfyller de generelle kriteriene for F91 og omfatter ikke bare opposisjonell, trassig og ødeleggende atferd) der barnet har et betydelig, gjennomgripende avvikende forhold til andre barn.

Diagnostiske retningslinjer:

Mangel på adekvat integrering i en venneflokk utgjør den viktigste forskjellen fra «sosialiserte» atferdsforstyrrelser, og dette kriteriet har forrang fremfor alle andre kriterier. Forstyrrede venneforhold kommer hovedsaklig til uttrykk ved isolasjon eller avvisning fra, eller manglende popularitet hos andre barn, og ved mangel på nære venner eller varige empatiske og gjensidige forhold til jevnaldrende. Forholdet til voksne synes preget av disharmoni, fiendskap og sinne. Gode forhold til voksne kan forekomme (selv om de vanligvis mangler nærhet og tillit), og utelukker i så fall ikke diagnosen. Ofte, men ikke alltid er det i tillegg noen følelsesmessige forstyrrelser. Der disse er tilstrekkelig alvorlige til å oppfylle kriteriene for en blandet forstyrrelse, skal koden F92.- brukes.

Brudd på regler og lovbrudd utføres vanligvis (men ikke nødvendigvis) alene. Typisk atferd omfatter tyrannisering, utstrakt slåssing og, hos eldre barn, tvingende eller voldelige angrep, omfattende ulydighet, grovhet, manglende samarbeidsvilje og opprørstrang, alvorlig raserianfall og ukontrollert sinne, ødeleggelse av eiendom, ildspåsettelse og grusomhet mot dyr og andre barn. Enkelte isolerte barn deltar imidlertid i krenkende aktivitet som medlem av en gruppe. Krenkelsens art blir derfor mindre viktig for diagnostiseringen enn kvaliteten på de personlige relasjoner. Forstyrrelsen er vanligvis gjennomgående og uavhengig av situasjoner, men kan komme klarest til uttrykk på skolen. At forstyrrelsen er spesifikk for andre situasjoner enn de hjemlige, er i samsvar med diagnosen.

Sosialisert atferdsforstyrrelse (F91.2):

Denne atferdsforstyrrelsen kjennetegnes ved vedvarende usosial eller aggressiv atferd (oppfyller de generelle kriteriene for F91 og omfatter ikke bare opposisjonell, trassig eller ødeleggende atferd) som forekommer hos individer som er generelt godt integrert i sin vennekrets.

Diagnostiske retningslinjer:

Det viktigste differensierende trekket er gode, varige vennskap med andre på omtrent samme alder. Ofte, men ikke alltid, består vennekretsen av andre barn som er involvert i kriminelle eller asosiale aktiviteter (barnets sosialt uakseptable atferd møter da kanskje anerkjennelse av vennekretsen og blir regulert av den aktuelle subkulturen). Dette er likevel ikke et nødvendig krav for at diagnosen skal kunne stilles. Barnet kan ha en lovlydig vennekrets, slik at dets usosiale atferd finner sted utenfor denne sammenhengen. Hvis den usosiale atferden særlig innbefatter tyrannisering, kan det oppstå forstyrrede relasjoner til ofrene eller til andre barn. Heller ikke dette svekker diagnosen hvis barnet har en vennekrets det føler lojalitet overfor, og som innbefatter varige vennskap.

Forhold til voksne autoritetspersoner har tendens til å være dårlig, selv om barnet kan ha gode forhold til andre voksne. De følelsesmessige forstyrrelsene er vanligvis minimale. Atferdsforstyrrelsen kan innbefatte familiesituasjonen, men er den begrenset til hjemmet, er diagnosen utelukket. Ofte er forstyrrelsen tydeligst utenfor familiesammenhengen, og i tilfeller der den er spesifikk til skolen eller andre eksterne situasjoner, er den forenlig med diagnosen.

Samfunnsforskning AS

JD

JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENTET

Spørreskjema om "Oppfølgingsteam for unge lovbyggere"

Dette spørreskjemaet går til utvalgte personer som arbeider eller er i kontakt med, unge lovbyggere. Spørreskjemaet er en del av den treårige evalueringen av prosjektene om oppfølgingsteam for unge lovbyggere som gjennomføres i Kristiansand, Oslo, Stavanger og Trondheim. Norges Teknisk- Naturvitenskaplige Universitet (NTNU) er ansvarlig for undersøkelsen. Oppdragsgeber er Justis- og Politidepartementet (JPD). Hensikten med undersøkelsen er å kartlegge erfaringer som etabler og personer som samarbeider om oppfølging av unge lovbyggere i deres by har gjort, både med tanke på arbeid med unge lovbyggere generelt og om prosjektet "Oppfølgingsteam for unge lovbyggere" spesielt.

I Trondheim er det Ketil Leth-Olsen som er prosjektleder. Vi er ute etter dine meninger om dette prosjektet, samtidig som vi ønsker dine innspill til forbedringer i arbeidet med unge lovbyggere

Det er lagt vekt på å gjøre spørreskjemaet kort slik at det ikke tar lang tid å fylle det ut. Det er frivillig å delta, men det er svært viktig for oss at flest mulig svarer. Dersom dere har spørsmål om undersøkelsen kan dere ta kontakt med prosjektleder for evalueringen Øyvind Kvælle, epost: oyvind.kvælle@svt.ntnu.no tlf: 93035464 eller Christian Wendelborg, epost: christian.wendelborg@samfunn.ntnu.no, tlf: 73 55 06 12.

Undersøkelsen er konfidensiell og ingen får vite hva du svarer på spørreskjemaet. Imidlertid må vi vite hvem som har svart og ber derfor om epost-adressen din:

Epost-adresse: _____

Bakgrunn

1 Kjønn?		3 Hvor gammel er du?	
☐ Mann (1) ☐ Kvinne (2)		☐ 29 år eller yngre (1) ☐ 30 – 39 år (2) ☐ 40 – 49 år (3) ☐ 50 – 59 år (4) ☐ 60 eller eldre (5)	
2 Hvilken stilling har du? _____			
4 Etat/virksomhet?		☐ Kriminalomsorg (7) ☐ Romsomsorg (8) ☐ Annet (9): _____	
☐ Polit (1) ☐ Barnevern (2) ☐ Skolesektor (3)		☐ Helsejeneste (4) ☐ Domstol (5) ☐ Konfliktråd (6)	
5 Dersom du krysser av for annet, vær vennlig og spesifiser: _____			
6 Antall år erfaring med arbeid med barn og unge			
☐ 0-2 år (1) ☐ 3-5 år (2) ☐ 6-10 år (3) ☐ 11-20 år (4) ☐ 21 år eller mer (5)			
7 Kan du estimere hvor mye av stillingen din som består av arbeid med unge lovbyggere?			
☐ ca 0-9 % (1) ☐ ca 40-49 % (5) ☐ ca 80-89 % (9) ☐ ca 10-19 % (2) ☐ ca 50-59 % (6) ☐ ca 90-100 % (10) ☐ ca 20-29 % (3) ☐ ca 60-69 % (7) ☐ ca 30-39 % (4) ☐ ca 70-79 % (8)			

Tverretattlig samarbeid

8 <i>I hvilken grad samarbeider du vanligvis med følgende aktører i arbeidet med unge lovbrystere:</i>						
	Ikke aktuelt (0)	I svært liten grad (1)	I liten grad (2)	I noen grad (3)	I stor grad (4)	I svært stor grad (5)
(a)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(b)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(c)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(d)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(e)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(f)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(g)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(h)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9 Dersom du krysser av for andre, vær vennlig og spesifiser: _____						
10 <i>Hvordan vil du karakterisere kvaliteten i ditt samarbeid med følgende aktører i arbeidet med unge lovbrystere:</i>						
	Ikke aktuelt (0)	Svært dårlig (1)	Dårlig (2)	Verken/eller (3)	Bra (4)	Svært bra (5)
(a)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(b)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(c)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(d)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(e)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(f)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(g)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(h)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11 Dersom du krysser av for andre, vær vennlig og spesifiser: _____						
12 <i>I hvilken grad har du tillit til at følgende etater har tilstrekkelig kunnskap og kompetanse til å arbeide med unge lovbrystere:</i>						
	Ikke aktuelt (0)	I svært liten grad (1)	I liten grad (2)	I noen grad (3)	I stor grad (4)	I svært stor grad (5)
(a)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(b)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(c)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(d)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(e)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(f)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(g)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(h)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13 Dersom du krysser av for andre, vær vennlig og spesifiser: _____						

14	<i>I hvilken grad har du tillit til at følgende etater har tilstrekkelig handlingskraft for å arbeide med unge lovbrøyttere:</i>	Ikke sikkert (0)	I svært liten grad (1)	I liten grad (2)	I noen grad (3)	I stor grad (4)	I svært stor grad (5)
(a)	- politi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(b)	- barnevern	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(c)	- skolesektor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(d)	- helsevesen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(e)	- domstol	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(f)	- konfliktråd	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(g)	- kriminalomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(h)	- andre	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15	Dersom du krysser av for andre, vær vennlig og spesifiser: _____						
16	<i>I hvilken grad opplever du at følgende aktører/instanser faktisk tar sin del av det operative/konkrete ansvaret i det rverretarilige/faglige samarbeidet rundt den enkelte unge lovbrøytter.</i>	Ikke sikkert (0)	I svært liten grad (1)	I liten grad (2)	I noen grad (3)	I stor grad (4)	I svært stor grad (5)
(a)	- politi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(b)	- barnevern	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(c)	- skolesektor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(d)	- helsevesen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(e)	- domstol	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(f)	- konfliktråd	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(g)	- kriminalomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(h)	- andre	☐	☐	☐	☐	☐	☐
17	Dersom du krysser av for andre, vær vennlig og spesifiser: _____						
18	<i>I hvilken grad opplever du at:</i>		I svært liten grad (1)	I liten grad (2)	I noen grad (3)	I stor grad (4)	I svært stor grad (5)
(a)	- du har <u>får tilstrekkelig informasjon om</u> prosjektet "Oppfølgingsteam for unge lovbrøyttere"		☐	☐	☐	☐	☐
(b)	- <u>du er en del av</u> et oppfølgingsteam for unge lovbrøyttere		☐	☐	☐	☐	☐
(c)	- <u>du er virksomhet er en del av</u> et oppfølgingsteam for unge lovbrøyttere		☐	☐	☐	☐	☐
(d)	- det er <u>kreativitet i tenkingen</u> rundt utforming av tiltak		☐	☐	☐	☐	☐
(e)	- tiltakene retter mot unge lovbrøyttere er <u>samarbeid</u> mellom de ulike etatene		☐	☐	☐	☐	☐
(f)	- det er <u>skriftlige planer</u> for oppfølging av unge lovbrøyttere		☐	☐	☐	☐	☐
(g)	- du og din etat har et <u>klart mandat</u> i oppfølgingen av unge lovbrøyttere		☐	☐	☐	☐	☐
(h)	- samtlige aktører i oppfølgingsteamet har en <u>felles forståelse av rollefordeling</u>		☐	☐	☐	☐	☐
(i)	- det er en klar <u>ansvarsfordeling</u> mellom aktørene i oppfølgingsteamet		☐	☐	☐	☐	☐
(j)	- det er et <u>forpliktende samarbeid</u> mellom etater og virksomheter i oppfølgingen av unge lovbrøyttere		☐	☐	☐	☐	☐
(k)	- det er et <u>strukturert samarbeid</u> mellom etater og virksomheter i oppfølgingen av unge lovbrøyttere		☐	☐	☐	☐	☐
(l)	- brukeren får en opplevelse at etatene samarbeider godt		☐	☐	☐	☐	☐

Oppfølging av unge lovbyggere

19	<i>Derjom du skal beskrive dagens arbeid med unge lovbyggere i din kommune - i hvilken grad vil du si at:</i>	I svært liten grad (1)	I liten grad (2)	I noen grad (3)	I stor grad (4)	I svært stor grad (5)
(a)	- unge lovbyggere blir ansvarliggjort for sine handlinger	☐	☐	☐	☐	☐
(b)	- unge lovbyggere blir konfronter med ofense for sine handlinger	☐	☐	☐	☐	☐
(c)	- oppfølgingen av unge lovbyggere fra ulike aktorer og etater er samordnet	☐	☐	☐	☐	☐
(d)	- reaksjonen på lovovertrædelsen står i forhold til lovovertrædelsens alvorlighetsgrad	☐	☐	☐	☐	☐
(e)	- reaksjonen på lovovertrædelsen tar hensyn til den unges livssituasjon og behov	☐	☐	☐	☐	☐
(f)	- reaksjonen på lovovertrædelsen tar hensyn til offiserens behov	☐	☐	☐	☐	☐
(g)	- reaksjonen på lovovertrædelsen tar hensyn til samfunnets behov	☐	☐	☐	☐	☐
(h)	- reaksjonen på lovovertrædelsen tar hensyn til lokalsamfunnets behov	☐	☐	☐	☐	☐
(i)	- familien og nettverket blir mobilisert i oppfølgingen av den unge lovbyggen	☐	☐	☐	☐	☐
(j)	- sikringsbehandlingstiden i straffefengsel av mindreårige lovbyggere er tilfredsstillende	☐	☐	☐	☐	☐
(k)	- effekten av oppfølgingen av unge lovbyggere blir dokumentert	☐	☐	☐	☐	☐
(l)	- oppfølgingsarbeidet av den enkelte unge lovbyggen er forutsigbar	☐	☐	☐	☐	☐
(m)	- ungdomsrett har reell mulighet til å påvirke oppfølgingsarbeidet	☐	☐	☐	☐	☐
(n)	- foreldrene foresatte har reell mulighet til å påvirke oppfølgingsarbeidet	☐	☐	☐	☐	☐

Barrierer i oppfølgingsarbeidet

20.	<i>I forhold til oppfølging av unge lovbyggere - i hvilken grad opplever du at:</i>	I svært liten grad (1)	I liten grad (2)	I noen grad (3)	I stor grad (4)	I svært stor grad (5)
(a)	- ulikt lovverk gjør det vanskelig å samordne oppfølgingen mellom ulike etater og aktorer	☐	☐	☐	☐	☐
(b)	- mangelfull informasjon gjør det vanskelig å samordne oppfølgingen mellom ulike etater og aktorer	☐	☐	☐	☐	☐
(c)	- smære økonomiske rammer gjør det vanskelig å samordne oppfølgingen mellom ulike etater og aktorer	☐	☐	☐	☐	☐
(d)	- andre arbeidsoppgaver gjør det vanskelig å prioritere nødvendigt arbeid om oppfølging av unge lovbyggere	☐	☐	☐	☐	☐
(e)	- ulik forståelse av ungdommens problem hos ulike etater og aktorer gjør det vanskelig å samordne oppfølgingen.	☐	☐	☐	☐	☐
(f)	- ulike prioriteringer hos ulike etater og aktorer gjør det vanskelig å samordne oppfølgingen.	☐	☐	☐	☐	☐
21	<i>Kjenn av om i hvilken grad du er enig eller uenig i følgende påstander:</i>	Helt uenig (1)	Uenig (2)	Verken/eller (3)	Enig (4)	Helt enig (5)
(a)	- Tverretattlig samarbeid blir lite effektivt fordi mye tid går bort i møter og administrative oppgaver	☐	☐	☐	☐	☐
(b)	- Prosjektarbeid som "Oppfølgingssteam for unge lovbyggere" tar for mye tid sett i forhold til nytteverdien	☐	☐	☐	☐	☐
(c)	- Prosjektet "Oppfølgingssteam for unge lovbyggere" vil bidra til at flere unge lovbyggere avbryter en potensiell kriminell løpebane	☐	☐	☐	☐	☐
(d)	- Kulturene i de ulike etatene er så ulike at det blir vanskelig å samarbeide	☐	☐	☐	☐	☐
(e)	- Det er en iboende mistillit mellom etater	☐	☐	☐	☐	☐

Målet med oppfølgingsteam

Kryss av om i hvilken grad du er enig eller uenig i følgende påstander:						
22	Målet med prosjektet "Oppfølgingsteam for unge lovbrøyttere" er å:	Helt uenig (1)	Uenig (2)	Verken/eller (3)	Enig (4)	Helt enig (5)
(a)	- oppnå målbeting i handlingsplanen "Sammen mot barne- og ungdomskriminalitet"	☐	☐	☐	☐	☐
(b)	- vise at lovovertrедelser har konsekvenser	☐	☐	☐	☐	☐
(c)	- bedre det tverrfaglige samarbeidet i kommunen	☐	☐	☐	☐	☐
(d)	- minske utgiftene til kommunen	☐	☐	☐	☐	☐
(e)	- bryte potensielle kriminelle karrierer	☐	☐	☐	☐	☐
(f)	- forsone lovbrøyttere og offer	☐	☐	☐	☐	☐
(g)	- diffuser (mer staffasje enn innhold)	☐	☐	☐	☐	☐
(h)	- samarbeide og koordinere tiltak for å få et mer helhetlig tilbud	☐	☐	☐	☐	☐
(i)	- bidra til at offeret får oppreisning/forsoning	☐	☐	☐	☐	☐

Erfaringer med Oppfølgingsteam

23	I hvilken grad opplever du at Oppfølgingsteam er kjent blant:	Ikke sikkert (1)	I svært liten grad (2)	I liten grad (3)	I noen grad (4)	I stor grad (5)	I svært stor grad (6)
(a)	- politi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(b)	- barnevern	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(c)	- skolesektor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(d)	- helsevesen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(e)	- domstol	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(f)	- konfliktråd	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(g)	- kriminalomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(h)	- andre	☐	☐	☐	☐	☐	☐
24	Dermed du krysset av for andre, vær vennlig og spesifiser: _____						
25	Opplever du at Oppfølgingsteam har nådd den målgruppen det skal? ☐ Ja (1) ☐ Nei (2) ☐ Kjenner ikke målgruppa (3) ☐ Vet ikke (4)						
26	Kan du begrunne svaret?						
27	Mener du at det er noen saker, lovbrudd eller ungdom som ikke bør inkluderes i Oppfølgingsteam.						

28	<i>I hvilken grad:</i>	Verst 01	I svært liten grad 02	I liten grad 03	I noen grad 04	I stor grad 05	I svært stor grad 06
(a)	- opplever du at arbeidet med Oppfølgingsteam er tydelig annerledes enn hvordan kommunen tidligere jobbet med denne målgruppen?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(b)	- opplever du Oppfølgingsteam konkurrerer med andre tjenester og tiltak (som eksempelvis MST)?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(c)	- mener du at Oppfølgingsteam har vært godt organisatorisk forankret?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(d)	- mener du at Oppfølgingsteam bør videreføres etter endt prosjektperiode?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
29	Prosjektarbeid er ofte avhengig av prosjektleder og andre sentrale aktører og dette er en utfordring ved overføring fra prosjekt til drift; <i>I hvilken grad oppfatter du at disse prosjekter (Oppfølgingsteam) har vært avhengig av prosjektleder?</i>	Verst 01	I svært liten grad 02	I liten grad 03	I noen grad 04	I stor grad 05	I svært stor grad 06
30.	Dersom prosjektet skal videreføres i kommunen; hva mener du kreves for at Oppfølgingsteam ikke skal avhenge av enkeltpersoner?						
31	Opplever du at målgruppa har fått et dårligere eller bedre tilbud som følge av Oppfølgingsteam	Verst 01	Mye dårligere 02	Dårligere 03	Som før 04	Bedre 05	Mye bedre 06
32	Opplever du at Oppfølgingsteam har vært organisasjonsmessig riktig plassert? ☐ Ja 01 ☐ Nei 02 ☐ Vet ikke 03						
33.	Kan du begrunne svaret?						
34.	Dersom Oppfølgingsteam videreføres, har du forslag til hva som bør endres?						
35.	Dersom Oppfølgingsteam skal overføres til andre kommuner, hvilke råd eller forslag vil du gi for å sikre best mulig gjennomføring i disse kommunene?						

Om filosofien bak Oppfølgingsteam

36. Kan du kort beskrive hva du mener er prinsippene i "Oppfølgingsteam" sitt arbeid med oppfølging av unge lovbrøyttere:

37. Hva er det som for deg appellerer mest med "Oppfølgingsteam"?

38. Dersom det er viktige forhold rundt oppfølging av unge lovbrøyttere som du mener ikke er berørt i denne spørreundersøkelsen, plus eventuelt tilføyet i selve spørreskjemaet, kan du skrive det her:

Takk for hjelpen!

Vedlegg nr. 4

Intervjuguide prosjektleder Modul 1

Valg av organisatorisk løsning

Beskriv den organisatoriske løsningen for oppfølgingsteamet som du har ansvaret for

- Deltakere
- Møtepunkt
- Arbeidsmetoder

Hvilke prosesser lå til grunn for valg av organisatoriske løsning

Hvordan ble rolle- og ansvarsfordeling bestemt

- Hva er gjort for å forplikte medlemmene i oppfølgingsteamet
- Kontrollerings, evaluerings og konsekvens-mekanismer

Hvordan definerer du din egen rolle i Oppfølgingsteamet

Mål, tiltak- og metodebruk

Hvilke mål er satt for oppfølgingsteamet?

- Overordnede mål
- Delmål
 - Er det kontrollerings, evaluerings og konsekvensmekanismer i oppfølging av mål
- Hvilke rutiner er det i organisasjonen for å følge om mål blir nådd og hvordan korrigerer en evt. kursen?

Hvilke tiltak og metoder benyttes i arbeidet med oppfølging av unge lovbrytere?

- Hva er grunnen for valg av disse metodene?
- Hvordan sikres tilbakemeldinger om hvordan metodene og tiltakene fungerer?

Har oppfølgingsteamet en utøvende rolle eller er det andre som følger opp den enkelte lovbryter?

- Hva er grunnen for en slik løsning
- Evt. kapasitetsproblem

Tverretattlig samarbeid

Hvordan fungerer samarbeidet mellom de ulike etatene og aktørene (kvalitet)

- Innenfor selve oppfølgingsteamet
- Mellom de andre samarbeidsaktørene som ikke er medlem i selve oppfølgingsteamet

Om samarbeidsaktørene: (utdyp hvem og hvordan – la dem gi eksempler)

- Har de tilstrekkelig kompetanse
- I hvilken grad tar de sin del av det operative ansvar i det faglige samarbeidet rundt lovbryteren
- I hvilken grad prioriterer samarbeidsetatene oppfølging av unge lovbrytere sett i forhold til andre oppgaver de er satt til å forvalte

Har samarbeidsaktørene samme forståelse over hvordan oppfølgingsteamet skal benyttes?

- Samme målforståelse
- Samme forståelse av hva som er effektive tiltak og virkemiddel
- Samme virkelighetsforståelse

Oppfølging av unge lovbrytere

Beskriv en typisk prosedyre ved opprettelse av en ny sak og den videre gjennomføringen av saken.

- Er denne prosedyren nedskrevet og den er kjent for alle samarbeidsaktørene?

Hva mener du er endringen mellom slik dere har tenkt å gjennomføre arbeidet med unge lovbrytere gjennom oppfølgingsteam og slik det tidligere er gjennomført i kommunen.

Hvilken rolle har påtalemyndighetene i oppfølgingen av de unge lovbytere?

På hvilket grunnlag velges saker og lovbytere ut?

- Har dere faste kriterier?
- Er det noen lovovergrep som ikke sees som aktuelle for denne type oppfølging (eks. med hensyn til offeret eller allmennheten ikke opplever påtaleunntatelse som tilstrekkelig straff)
 - I så fall hvilke kriterier går dere da ut fra?

Hvordan dokumenterer dere virksomheten

(hvilke handlinger, tiltak, framgang eller tilbakeskritt eller lignende som skjer)?

- Er det en rapporteringsfunksjon for eksempel til domstol eller andre

Barrierer og suksesskriterier

Beskriv hva du mener er de viktigste suksesskriteriet for å lykkes med oppfølgingsteamene?

- Hvorfor akkurat disse kriteriene?

Hva er de største barrierene eller utfordringene for å lykkes?

- Begrunn

Er rammebetingelsene hensiktsmessig i forhold til de oppgavene oppfølgingsteamene er satt til å forvalte?

- Utdyp

Er det hindringer i lowerk som gjør det vanskelig å jobbe effektivt med oppfølging av unge lovbytere?

Restorative Justice

Beskriv hvordan restorativ justice tankegangen har innvirket på hvordan dere arbeider med oppfølging av unge lovbytere?

Vedlegg nr. 5

Intervjuguide fokusgruppe modul 1

Åpningsspørsmål og overgangsspørsmål:

Kan hver og en av dere presentere dere og fortelle hvilken bakgrunn dere har i arbeidet med unge lovbytere.

Valg av organisatorisk løsning

Kan dere beskrive prosessen om hvordan deres oppfølgingsteam kom i gang?

- Bla bla

Beskriv organiseringen og organisasjonen slik den er i dag

- Deltakere
- Møtepunkt
- Arbeidsmetoder

Er organiseringen hensiktsmessig utformet?

- Hvem har utformet organiseringen

Hvordan ble rolle- og ansvarsfordeling bestemt

- Hva er gjort for å forplikte medlemmene i oppfølgingsteamet
- Kontrollerings, evaluerings og konsekvens-mekanismer

Hvordan definerer dere din egen rolle i Oppfølgingsteamet

Mål, tiltak- og metodebruk

Hvilke mål er satt for oppfølgingsteamet?

- Overordnede mål
- Delmål
 - Er det kontrollerings, evaluerings og konsekvensmekanismer i oppfølging av mål
- Hvilke rutiner er det i organisasjonen for å følge om mål blir nådd og hvordan korrigerer en evt. kursen?

Hvilke tiltak og metoder benyttes i arbeidet med oppfølging av unge lovbytere?

- Hva er grunnen for valg av disse metodene?
- Hvordan sikres tilbakemeldinger om hvordan metodene og tiltakene fungerer?

Har oppfølgingsteamet en utøvende rolle eller er det andre som følger opp den enkelte lovbyter?

- Hva er grunnen for en slik løsning
- Evt. kapasitetsproblem

Tverretattlig samarbeid

Hvordan fungerer samarbeidet mellom de ulike etatene og aktørene (kvalitet)

- Innenfor selve oppfølgingsteamet
- Mellom de andre samarbeidsaktørene som ikke er medlem i selve oppfølgingsteamet

Om samarbeidsaktørene: (utdyp hvem og hvordan – la dem gi eksempler)

- Har de tilstrekkelig kompetanse
- I hvilken grad tar de sin del av det operative ansvar i det faglige samarbeidet rundt lovbyteren
- I hvilken grad prioriterer samarbeidsetatene oppfølging av unge lovbytere sett i forhold til andre oppgaver de er satt til å forvalte

Har samarbeidsaktørene samme forståelse over hvordan oppfølgingsteamet skal benyttes?

- Samme målforståelse
- Samme forståelse av hva som er effektive tiltak og virkemiddel
- Samme virkelighetsforståelse

Oppfølging av unge lovbytere

Beskriv en typisk prosedyre ved opprettelse av en ny sak og den videre gjennomføringen av saken.

- Er denne prosedyren nedskrevet og den er kjent for alle samarbeidsaktørene?

Hva mener dere er endringen mellom slik dere har tenkt å gjennomføre arbeidet med unge lovbytere gjennom oppfølgingsteam og slik det tidligere er gjennomført i kommunen.

Hvilken rolle har påtalemyndighetene i oppfølgingen av de unge lovbytere?

På hvilket grunnlag velges saker og lovbytere ut?

- Har dere faste kriterier?
- Er det noen lovovergrep som ikke sees som aktuelle for denne type oppfølging (eks. med hensyn til offeret eller allmennheten ikke opplever påtaleunntatelse som tilstrekkelig straff)
 - I så fall hvilke kriterier går dere da ut fra?

Hvordan dokumenterer dere virksomheten (hvilke handlinger, tiltak, framgang eller tilbakeskritt eller lignende som skjer)?

- Er det en rapporteringsfunksjon for eksempel til domstol eller andre

Barrierer og suksesskriterier

Beskriv hva dere mener er de viktigste suksesskriteriet for å lykkes med oppfølgingsteamene?

- Hvorfor akkurat disse kriteriene?

Hva er de største barrierene eller utfordringene for å lykkes?

- Begrunn

Er rammebetingelsene hensiktsmessig i forhold til de oppgavene oppfølgingsteamene er satt til å forvalte?

- Utdyp

Er det hindringer i lowerk som gjør det vanskelig å jobbe effektivt med oppfølging av unge lovbytere?

Restorative Justice

Beskriv hvordan restorativ justice tankegangen har innvirket på hvordan dere arbeider med oppfølging av unge lovbytere?

Oppsummering

Det vi har diskutert og konkludert med på områdene er:

- Valg av organisatorisk løsning
- Mål, tiltak- og metodebruk
- Tverretattlig samarbeid
- Oppfølging av unge lovbytere
- Barrierer og suksesskriterier
- Restorative Justice tankegang i oppfølgingsarbeidet

Vedlegg nr. 6

Intervjuguide Prosjektleder Modul 2

Ved siste intervju var Oppfølgingsteam under etablering og fokus var på innfasingen/implementeringen av prosjektet.

Beskriv hvor prosjektet står nå.

Har det skjedd organisatoriske endringer siden sist? Evt., bør det foretas organisatoriske endringer?

Har det vært sentrale personalutskiftninger siden sist?

Hva har evt. fungert godt og hva har evt. vært problemer med å etablere Oppfølgingsteam som et alternativ til dagens tiltak?

I hvilken grad vurderer du at Oppfølgingsteam er kjent hos samarbeidspartnere?

I hvilken grad blir dere benyttet overfor målgruppen?

Faktaspørsmål:

Hvor mange ungdommer har dere så langt hatt i Oppfølgingsteam?

Hva har vært årsaken til at de kom til Oppfølgingsteam?

Hvem har vært henviser/oppdragsgiver?

Hvilke instanser har aktivt vært involvert i tiltakene rundt ungdommene?

Hva har vært avtalene (tiltakene) knyttet til påtaleunntatelse?

Beskriv hvor mange av henvendelsene til Oppfølgingsteamet er relevante og hvor mange er utenfor målgruppen?

Hvordan har du jobbet og hva tenker du er oppfatningen samarbeidspartnere og brukere har av "Restorative Justice"?

Hvordan er samarbeidet mellom dere prosjektledere?

I hvilken grad oppleves rammene gitt av oppdragsgiver (JPD) å svare til de oppgaver som du definerer du er satt til å løse? Er det behov for avklaringer eller støtte fra oppdragsgiver?

Hva har vært satsningsområder. Hva er målene og hva er strategien. Hvor er du nå i forhold til disse målene?

Vedlegg nr. 7

Intervjuguide påtalejurist, Modul 2

Hvor lenge har du vært i kontakt med Oppfølgingsteam?

I hvilken grad har du vært involvert i saker knyttet til Oppfølgingsteam?

Hvordan har du vurdert/håndtert disse sakene?

Hvor har du kunnskapen fra og hvor god mener du den er i forhold til valgmuligheter for å sikre påtaleunntatelse med vilkår?

I hvilken grad opplever du at dine kolleger har forståelse/respekt/aksept av Oppfølgingsteam?

Hvordan opplever du domstolenes oppfatning av Oppfølgingsteam er og tenkning preget av "Restorative Justice"?

Hva har vært de største utfordringer og hva har fungert best knyttet til din rolle i Oppfølgingsteam?

Vedlegg nr. 8

Intervjuguide Ungdom Modul 2

Fortell om når du kom i kontakt med Oppfølgingsteam?

(Hvem sto bak dette?

Hva hadde skjedd i forkant?

Hvem møtte du, hvor og når?)

Hvor mye fikk du være med å bestemme av hva som skulle skje?

Fikk du vite nok om hva som skulle skje og hvilke alternativer du hadde?

Hvor fornøyd er du med resultatet?

Ville du ha benyttet deg av dette om du hadde fått valget på nytt?

Vil du anbefale dette til andre?

Vedlegg nr. 9

Intervjuguide prosjektleder, Modul 3

1. Hvor mange ungdommer har hittil vært knyttet til oppfølgingsteam?
2. Evt. hvor mange ungdommer ble avvist (ikke tatt opp i oppfølgingsteam)?
 - a. Årsakene til dette?
3. Hvor mange ungdommer har avbrutt Oppfølgingsteam underveis?
4. Hvor mange av de som har fullført Oppfølgingsteam har hatt nye lovbrudd?
5. Beskriv hvilke strategier og faser dere har hatt i implementeringen av Oppfølgingsteam/Restorative Justice?
6. I hvilken grad føler du at Oppfølgingsteam har vært et reelt nytt tilbud for målgruppen?
7. Beskriv samarbeidspartneres evt. motstand, iver og likegyldighet til prosjektet.
8. Beskriv statusen i arbeidet fra prosjekt til drift.
9. Hvor tilfreds er du med den organisatoriske plasseringen for ditt Oppfølgingsteam?
10. Hvis dette skal utvides til andre kommuner, hvor fritt eller hvor styrt skal innhold og organisatorisk plassering være?
11. Er det andre vanskegrupper som bør ha samme oppfølging som det Oppfølgingsteam innebærer?
12. Hva er de største styrkene og svakhetene ved denne måten å arbeide med unge lovbytere?
13. Hvor personavhengig har gjennomføringen av prosjektet vært?
14. Hvordan sikrer vi systembårene strukturer for et slikt prosjekt også med tanke på overføring til drift?
15. Hvilket vilkår har vært mest benyttet hos dere i forbindelse med påtaleunntatelse?
 - a. Hva har vært mest effektivt og minst effektivt av vilkårene som er benyttet
16. Hvilken grad opplever du at dere har blitt støttet og har hatt ryggdekning fra ledelse og samarbeidsaktører? Med leder menes for eksempel kommunaldirektører, mellomledere, men også Justis- og politidepartementet.
17. Har ledelsen tilstrekkelig med innsikt og kompetanse når det gjelder innholdet i og målgruppen for Oppfølgings-team?
18. Andre kommentarer eller synspunkter som ikke har kommet fram?

Vedlegg nr. 10

Intervjuguide leder forebyggende enhet i politiet, Modul 3

1. Har arbeidet med Oppfølgingsteam vært et nyttig og tydelig annerledes supplement til tiltak de har hatt før?
 - a. Begrunnelse
2. Beskriv og gjør en vurdering av hvor vellykket implementeringen av Oppfølgingsteam har vært.
3. Gjør en vurdering av hvor hensiktsmessig den organisatoriske plasseringen har vært
4. Hvor vellykket har Oppfølgingsteam vært i å fange opp målgruppen?
5. Hvordan er prognosen for ungdommene i tiltakene via Oppfølgingsteam sett i forhold til tidligere praksis?
6. Hvordan tenker du at Oppfølgingsteam innholdsmessig og organisatorisk kan og bør være for å passe flere kommuner?
7. Hvor personavhengig er prosjektet og hvordan sikrer vi systembårne strukturer i det videre arbeidet?
8. Beskriv de største styrkene og svakhetene ved implementering og organisatorisk forankring.
9. Ser du klare forbedringspotensialer i forhold til organisering av og innholdet i Oppfølgingsteam?
10. Hvilke vilkår er mest benyttet, og hva har vist seg å gi størst og minst effekt?
11. Ønsker dere å videreføre arbeide med Oppfølgingsteam?
 - a. Hvorfor/hvorfor ikke?
12. Andre kommentarer eller synspunkter som ikke har kommet fram?

Vedlegg nr. 11

SAVRY

Strukturert vurdering av voldsrisiko hos ungdom: Versjon 1

SAVRY Kodeskjema

© Bartel, Borum og Forth, 2000

Navn _____
Personnummer _____ Alder _____
Evaluert av: _____

Historiske risikofaktorer		Vurdering L - M - H - X	Kritisk punkt
1	Tidligere voldsutøvelse		
2	Tidligere ikkevoldelige kriminell atferd		
3	Tidlig voldsdebut		
4	Tidligere manglende respons på tiltak eller intervensjon		
5	Tidligere selvskadning/selvmoordsforsøk		
6	Vitne til vold i hjemmet		
7	Omsorgssvikt/overgrep i barndommen		
8	Kriminalitet hos foreldre/omsorgspersoner		
9	Tidlig separasjon fra omsorgsperson		
10	Svake skoleprestasjoner		

Sosiale/Kontekstuelle risikofaktorer		Vurdering L - M - H - X	Kritisk punkt
11	Ungdomskriminelle jevnaldringer		
12	Utstøting/avvisning fra jevnaldringer		
13	Stress og svak mestringssevne		
14	Svake foreldrefunksjoner		
15	Manglende personlig/sosial støtte		
16	Nærmiljøet		

Individuelle risikofaktorer		Vurdering L - M - H - X	Kritisk punkt
17	Negative holdninger		
18	Risikoatferd/impulsivitet		
19	Rusmiddelbruk		
20	Problemer med sinnemestring		
21	Lite empati/Skyldfølelse		
22	Oppmerksomhetsproblemer/hyperaktivitet		
23	Lite samarbeidsvillig		
24	Liten interesse/forpliktelse ovenfor skolen		

Beskyttelsesfaktorer		Vurdering P-A-X	Kritisk punkt
P1	Sosialt engasjement		
P2	Sterk sosial støtte		
P3	Sterke tilknytninger og bånd		
P4	Positiv holdning til intervensjon og autoritet		
P5	Sterk tilknytning til skolen		
P6	Motstandsdyktige personlighetstrekk		

Andre risikofaktorer		Vurdering L - M - H - X	Kritisk punkt

Andre beskyttelsesfaktorer		Vurdering P-A-X	Kritisk punkt

Oppsummert risikovurdering	
Risikovurdering	☐ Lav ☐ Moderat ☐ Høy

Spesielle bekymringsforhold	

Vurdering utført av:	
Signatur _____	Dato _____

Bakgrunnsvariabler - SAVRY

B1 Foreldre - Vokst opp hos:				
B1a	- biologiske forelder	☐	Mor	Tidsrom
		☐	Far	
		☐	Begge	
B1b	- adoptivforelder	☐	Adoptivmor	Tidsrom
		☐	Adoptivfar	
		☐	Begge	
B1c	- fosterforelder	☐	Fostermor	Tidsrom
		☐	Fosterfar	
		☐	Begge	
B1d	- besteforelder	☐	Bestemor	Tidsrom
		☐	Bestefar	
		☐	Begge	
B1f	- Tante og onkler	☐	Tante	Tidsrom
		☐	Onkel	
		☐	Begge	
B1g	- Institusjon	☐	Ja	Tidsrom
		☐	Nei	
B1h	Har i perioder eller hele oppveksten hatt steforelder	☐	Ja	Tidsrom
		☐	Nei	
B1i	Andre (spesifiser)	☐	Ja	Tidsrom
		☐	Nei	
B1j	Kommentarer og spesifikasjoner			

B2 Opplevd samlivsbrudd eller dødsfall		
☐	Samlivsbrudd	Spesifiser
☐	Dødsfall - Mor	
☐	Dødsfall - Far	
☐	Dødsfall - Sosken	
☐	Dødsfall - Andre	

B3 Søsken			
		Antall	Kjonn og alder
B3a	Helsøsken		
B3b	Halvsøsken		
B3c	Stesøsken		
B3d	Adoptivsøsken		
B3e	Fostersøsken		
B3f	Andre (spesifiser)		

B4 Flyttinger - Bosteder i oppveksten	
Sted og kommune	
B4a	
B4b	
B4c	
B4d	
B4e	
B4f-	

B5 Etnisk opprinnelse	
☐	Norge
☐	Norden
☐	Vest-Europa, USA, Canada, New Zealand, Australia eller Israel
☐	Øst-Europa, inklusive hele Russland (tidl. Sovjetrepublikken)
☐	Balkan (tidl. Jugoslavia, Romania, Makedonia og Bulgaria)
☐	Tyrkia
☐	Nord-Afrika (nord for Sahara)
☐	Afrika (sør for Sahara, med unntak av landet Sør-Afrika)
☐	Sør-Afrika (landet)
☐	Mellom- og Sør-Amerika
☐	Asia og Oceania med unntak av New Zealand og Australia - nevnt tidligere) og Hawaii (inkludert i USA)
☐	Samisk

B6 Tro/religion	
☐	Personlig kristen
☐	Kristen
☐	Muslim
☐	Hindu
☐	Annen religion
☐	Tror på en gud eller noe gudommelig som er større enn oss
☐	Agnostiker (tviler)
☐	Ikke-troende

B7 Foreldrenes tilknytning til arbeidsmarkedet. Spesifiser for hver av foreldrene:			
	Mor	Far	Evt kommentarer
Heltidsarbeid	☐	☐	
Deltidsarbeid	☐	☐	
Arbeidssøkende	☐	☐	
Under attføring	☐	☐	
Uføretrygdet	☐	☐	

B8 - Familiens finansielle situasjon		
☐	God	Spesifiser
☐	Middels	
☐	Dårlig	

ISBN: 978-82-7570-184-6

 NTNU
Det skapende universitet

 JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENTET